

יין המשומר

ציונים ומראי מקומות

למסכת עבודה זרה

כפי שנמסרו בס"ד לבני החבורה

בביהמ"ד "צילו של היכל"

ירושלים שבין החומות

עם מעט הוספות

סיון תשפ"ה

בברכת הדיוט קמי רבותינו שליט"א
בבית המדרש הגדול "צילו של היכל"
שבפלטרין של מלך, ירושלים שבין החומות,
עוד ינובון בשיבה ... להגיד כי ישר ה'
ולהגדיל תורה ולהאדירה,

והברכה אחת היא למעמידי הבית הגדול הזה,
"שמח זבולון בצאתך, ויששכר באהלך"

ברכה קובעים לעצמם, בני החבורה,
אשר בזכותם ומכחם יצאו הדברים,

ולכל אשר חלקם רב בתורתי, איש בשמו יבורך,

יזכו כולם לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות,
שפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

להערות:

052-7122630

N025831107@gmail.com

נר זכרון

לעטרת ראשנו ותפארתנו, זקני הגדול, גאון וצדיק, חסיד ועניו, עבד ה' בכל דרכיו,

רבי יהושע ישעיה בן הגאון רבי אהרן נויבירט זללה"ה

בעמח"ס **"שמירת שבת כהלכתה"**

אשר יגע ועמל, וזכה לקדש את ה' כל ימיו,

בהרבצת תורה והעמדת תלמידים ותלמידי תלמידים, בהנחלת הלכות שבת לכל הדור כולו,

בדקדוק ההלכה בתכלית, וביראת ה' טהורה, תפילתו וברכותיו כמונה מעות,

ה' אלקיו עמו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח.

עלה בסערה השמימה, ג' תמוז תשע"ג

יהי מליץ יושר עלינו ועל כל ישראל

קובץ זה יצא במהדורתו הראשונה, לתועלת לומדי הדף היומי בשנת תשע"ח,

לעילוי נשמת

אמי מורתי, מרת **יהודית לאה** ע"ה ב"ר **אהרן יהודה** ז"ל

אשר מסרה עצמה לעמוד לימין אבינו שליט"א כל הימים, בעבודתו ובתורתו,

ובגידול בניה ובנותיה לתורה וליראה טהורה ולמעשים טובים,

אמונתה תמה, תפילתה זכה, ושם שמים שגור על פיה תמיד.

הזדככה ביסורים שקבלתם באהבה, ועלתה השמימה בטהרה,

בליל ערב יום הקדוש, ט' תשרי תשע"ח

ובמהדורה זו, לתועלת לומדי הדף היומי בשנת תשפ"ה,

לעילוי נשמת

זקנתי, הרבנית מרת **פרומט חוה נויבירט** ע"ה ב"ר **יעקב** הלוי זון ז"ל

עמדה במסירות לימין זקני הגדול זצ"ל, בכל מפעלותיו הברוכים,

חכמת נשים בנתה ביתה, צנועה בכל דרכיה, הרבתה חסד וטהרה בישראל,

בנועם הליכותיה גדלה דור ישרים יבורך, בנין וחתנין רבנן.

נפטרה בשם טוב ובשיבה טובה,

ליל זאת חנוכה, ב' טבת תשפ"ה

ת. נ. צ. ב. ה.

יין המשומר

פרק ראשון – "לפני אידיהן"

לפני אידיהן וכו', רש"י פי' דטעם האיסור משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים, ומקור הדברים מהסוגיא לקמן ו., [וכתב הריטב"א שאף שלקמן שם הוא איבעיא בגמ' אי משום הרוחה או משום לפני עור, רש"י כאן פי' ע"פ המסקנא דרבא שם]. ושם פירש"י דהאיסור בזה משום שעובר בזה הישראל על "לא ישמע על פיך", שהוא איסור על הישראל עצמו שלא יגרום לנכרי שיודה לע"ז.

והא דאין בזה עצמו איסור משום לפני עור, עי' ט"ז סי' קמ"ח סק"ג שהביא שהב"ח הק' כן, ותי' דמודה לע"ז הוא כגיפוף ונישוק שאין הנכרי מוזהר עליו משום שאינו מעבודות שהישראל חייב עליהן מיתה, והט"ז תמה עליו דודאי מוזהר ע"ז, ותי' דאין בזה לפני עור משום שאינו כתרי עברי דנהרא, ומ"מ משום לא ישמע על פיך יש בזה, כיון שסו"ס נשמע על ידו, ע"ש. [ועי' חזו"א סי' ס"ב סק"ט שנקט גם שאין בן נח מוזהר על עשיית יום איד לע"ז, דהוי כגיפוף ונישוק]. ועי' מנ"ח מצוה פ"ו [סק"ט] שנקט בפשיטות שבאופן שאזיל ומודה באופן האסור לבני נח, עובר הישראל גם בלפני עור וגם בלא ישמע על פיך.

אסור לשאת ולתת עמהן, יש בזה ג' שיטות עקריות בראשונים: א. דעת רש"י כאן, דכל מקח וממכר אסור עמהם, בין לקנות מהם ובין למכור להם, דלעולם אזיל ומודה לעבודת כוכבים. [עי' מהרש"א ומהר"ם מה שפי' איך דייקו כן התוס' מד' רש"י]. וכן הביאו הראשונים דזו דעת הגאונים, וכן דעת הרמב"ם פ"ט ה"א, וכן פסק המחבר בסי' קמ"ח סע' א'. ב. דעת ר"ת [בתוד"ה אסור], דהאיסור רק למכור ולא לקנות, ורק במידי דתקרובת. אמנם הרא"ש כתב דאפשר שאף לר"ת בדבר שאין מתקיים אסור לקנות ממנו דאזיל ומודה. ג. הראשונים הביאו דעת רש"י [לקמן יב: במשנה] דאסור למכור להם דבר המתקיים ולקנות דבר שאין מתקיים, אבל לקנות דבר המתקיים מותר, שאין להם בזה שמחה. ויעוי' בכל זה בהרחבה ברא"ש ובר"ן ובריטב"א כאן ועוד.

תוד"ה אסור, נהי דרוב אידיהן מן הקדישים הם, בחזו"א סי' ס"ב סק"ט כתב דלכא' כוונתם שעושים קביעות חג לזכר איש אחד ביום שנולד או מת וכד', [וכוונת התוס' לכנות הקדושים לגנאי לשון קדשה], ואותו אדם אינו ע"ז בעצמו, אך תמה שם החזו"א דאכתי מאי טעמא הוא להתיר מו"מ ביום זה, ע"ש.

שם, בכל שבוע יום א' יש להם וכו', כוונתם דיום ראשון [בשבוע] דינו כיום איד, עי' לקמן ו., וע"ש במאירי.

שם, לכך נראה דשרי משום איבה, באגרו"מ יו"ד ח"א סי' ע"א נשאל בזה איך מהני טעמא דאיבה להתיר איסור דאורייתא דלא ישמע על פיך, ותי' דבעשיית משא ומתן עמהם אין איסור דאורייתא, דהוי דבר שאין מתכוין שילך הגוי ויודה לע"ז, ומש"ה אסור רק מדרבנן, ושייך להתיר משום איבה, ע"ש, וכ"כ גם החזו"א סי' ס"ב סק"ז בקצרה. ועי' ריטב"א לקמן ו: [ד"ה ההוא מינאה] שכתב "דכל היכא דאיכא איבה לא אסרו במשנתנו כלל וכו', שאיסור זה אינו אלא מדרבנן וכו'", ע"ש. [אמנם יעוי' בספר החינוך מצוה פ"ו שכתב "יש מפרשים שעיקר לאו זה אינו בא אלא בעוסק עם הגוי ביום אידו ומרויחו דאזיל ומודה וכו'", ומשמע דהוא איסור דאורייתא].

יין המשומר

שם, א"נ יש לסמוך אהיה דתנא בירושלמי וכו' מפני שהוא כמחניף, עי' מהר"ם דלא שייך בזה החשש שיודה לע"ז משום שהגוי יודע שאינו מכיין לטובתו אלא להחניף לו ולא אזיל ומודה, אך יעוי' ברא"ש שעייר טעמא דאיבה וטעמא דמחניף, ונראה שטעם ההיתר הוא מחמת שהוא לטובת עצמו, וכעין ההיתר דאיבה, [ויעוי' לעיל מ"ט מותר משום איבה].

מה שהק' התוס' לדעת רש"י דבגמ' לקמן הו"ל למימר נפק"מ במידי דלאו תקרובת, תי' הראשונים בכמה אופנים, ועי' ט"ז קמ"ח סק"ג שכתב דאה"נ הומ"ל כן, ובבי' הגר"א שם כת' די"ל דאסור כל מילי אטו מידי דתקרובת. [וכך נראה גם ברש"י לקמן יב: (ד"ה שאין) דאסור לזבוני להו דלמא מזבין ליה בהמה ואזיל ומקריב לה לע"ז].

ובעיקר מה שדנו התוס' במה שלא נזהרו מלעשות מו"מ עם הגויים, עי' מהר"ם שכתב שרש"י רמז ליישב המנהג. ויעוי' עוד באריכות בראשונים כאן, ועי' רמב"ן לקמן יג., ובשו"ע סי' קמ"ח.

שם, ובעיא דגמ' הכי מפרש וכו', שמתוך שיהיו לו הרבה בהמות יקריב מן המובחר, לפו"ר נראה דכוונתם שהוא משום שגורם לו להקריב לע"ז מן המובחר, ועי' חזו"א סי' ס"ב סק"ח דודאי אין בזה איסור עליו מחמת איסור ע"ז, וגם משום לפני עור, ובע"כ כוונתם כמו שכתב הרא"ש, דהוא משום שהגוי אזיל ומודי שיכול להקריב מן המובחר [ועבר משום לא ישמע על פיך].

תוד"ה ולפרוע, במה שהתירו התוס' משום דמציל מידם, צ"ב קצת מהו ההיתר, ובפשטות הוא כמו שנתבאר לעיל לענין איבה, ויש שרצו לפרש דכיון שהגוי עשוי לכפור במלוה, שוב לא אזיל ומודי, [אך יעוי' ברע"א לקמן ו: שתמה על רש"י שפי' כן, דהוא דלא כמו שאמרו בגמ' משום שהוא כמציל מידם].

ובמש"כ התוס' דאפי' על המשכון חשיב כמציל מידם [ודלא כהירושלמי], עי' בש"ח סי' קמ"ח סק"ג שכתב בזה ב' טעמים, הא' דהשתא מלוים בריבית והגוי עשוי יותר לכפור, והוי מציל מידם טפי, והב' דכיון שעתה ידם תקיפה יכול לכפור הכל.

תוד"ה להלוותם, התוס' כתבו דבריבית שרי מפני שמיצר לו, אך בריטב"א כתב דאפ"ה אסור, כיון שבשעת ההלוואה שמת, וצ"ע מה יענה לראית התוס' מקדושין.

דף ב:

אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקננו וכו' וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל, עי' ח"י הגר"ז עה"ת [סטנסיל] בסופו שהק' איך יכולים לטעון שקר כזה בפני הקב"ה. ופי' בשם הגר"ח דהנה תכלית כל הבריאה היא בשביל התורה ובשביל ישראל, וכל מה שמסובב בעולם הוא לצורך תועלת שתבוא ממנו לבסוף לישראל, "ומסילת הברזל שנסללה בפטרבורג לברלין הרי הוא בשביל שבן ישיבה יוכל בנקל לנסוע לואלוו"ן", וזה יטענו אוה"ע שהרי תכלית המעשים שעשו היתה לצורך ישראל שיעסקו בתורה, וע"ז משיב להם הקב"ה, שוטים שבעולם [ולא שקרנים], שאמנם זו התכלית מצדו ית', אבל סו"ס הם לא כווננו לזה ולא מגיע להם שכר, ע"ש בדבריו הנפלאים.

עמד והתירן להם, עי' ח"י מרן רי"ז הלוי במכתבים בסוף הספר, שבי' שבזה שהתיר להם ז' מצוות זה הוא יסוד הדין שגר תושב צריך קבלה מיוחדת להתחייב בז' מצוות, ובזה הוא מצווה ועושה, ועי' או"ש הל' איסורי ביאה פי"ד ה"ז.

דף ג.

אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה, רש"י לקמן ו. [ד"ה ולפני עור] ובב"ק לח. [ד"ה לומר] כתב שלא פטרן מעונש על ז' מצוות, ועי' מהרש"א סוף דף ב: על הגמ' איתגורי איתגור, ורש"ש שם.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה גדול המצווה, בבי' דבריהם עי' ט"ז יו"ד סי' רמ"ו סק"ג, וש"ך שם סק"ז, ובאופ"א בפרישה שם ס"ק י"ד.

ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, הא דהוצרך לכפות על ישראל הר כגיגית ולומר אם לאו כאן תהא קבורתכם, עי' מהרש"א לעיל על הגמ' שם.

תוד"ה נוגעין בעדותם, בתירוצם השני שהשמים והארץ קיימים ממה שקבלו ישראל את התורה במתן תורה, צ"ע דא"כ שוב אינם נוגעין בעדותם, ועי' מהרש"א שתי' שהם נוגעים מחמת שקבלו הנאה מישראל כשקבלו את התורה, וציינו בזה דזה תלוי בב' דעות שהביא המחבר בחו"מ סי' ק"מ סע' ט' [בשוכרים המעידים על חזקת ג"ש אם החזיר להם המוכר המעות כדי שלא יהיו נוגעין אם מהני], ועי' ש"ך סי' ל"ז סק"ב, ואפשר דיש לחלק. ועי' מצפ"א שתי' קו' מהרש"א באופ"א. תוד"ה שלא השתחוו, מש"כ התוס' דהצלם של חנניה מישאל ועזריה לא היה ע"ז ממש, הוא לשיטתם [לקמן כז: ועוד] דאף על שאר מצוות אם רצה למסור נפשו הרשות בידו. ולשיטת הרמב"ם דאסור, פי' בבי' הגר"א [יו"ד קנ"ז סק"ג] ועוד, דבגוונא שהשעה צריכה לכך שרי, ועוד דהתם היה בפרהסיא.

רד"ה נמרוד, רש"י כת' דאברהם בן נח הוא ועבודת כוכבים נאסרה לבני נח, ובעיקר הדבר דנו בזה גדולי האחרונים אם האבות היה להם דין בן נח, עי' פרשת דרכים (לבעל המל"מ) בארוכה בריש הספר, ובהקדמת הש"ש, וקוב"ש ב"ב אות נ"ד. אמנם העירו בזה דבסנהדרין עד: מספ"ל בגמ' אם בן נח מצווה על קידוש ה' או לא, ואם אינו מצווה לא היה לו למסור עצמו [יעוי' שם בתוס' דבן נח אינו מצווה בוחי בהם].

שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, בי' בזה מרן הגראי"ל שטיינמן זי"ע [ימלא פי תהלתך, ימים נוראים עמ' של"ו], דהנהגת הקב"ה שבשעה שמעניש רצונו הוא שיכיר האדם בחטאו שמגיע לו העונש, וכדאיתא בעירובין יט. בנ"א שעוברים על רצונו שמעמיקים להם גיהנם וכו' שמצדיקין עליהן את הדין ואומרים יפה דנת וכו', יפה תקנת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים, ומש"ה גם כאן לפני שעושה עמהם דין חפץ שיראו שכן הוא הצדק, ע"ש בהרחבה.

דף ג:

והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, ברא"ש סוכה פ"ב סי' י"ב, ובבב"י סי' תר"מ ס"ג הביאו מהסמ"ק דשיטת ר"פ דמצטער פטור מן הסוכה רק משינה אבל באכילה חייב, ובברכ"י שם (סק"ד) הק' מכאן על שיטה זו, ע"ש.

לעתיד לבוא באים עובדי כוכבים ומתגיירים וכו' כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג וכו', במשמעות הגמ' דמלחמת גוג ומגוג תהא אחר שיתחילו ימות המשיח, עי' רמב"ם פי"ב ממלכים ה"ב [ובמקו"צ שבמהדורת פרנקל שם הביאו ע"ז ממש"כ באגרת תימן] וסו"ד שם "וכל אלו הדברים לא ידע אדם היאך שיהיו עד שיהיו ועכ"פ אין סידור הוית הדברים עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצ"ב וכו' אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר" ע"ש.

רד"ה גרים גרורים, שמתגיירים מאליהם, עי' מאירי, וברמב"ם פי"ג מהל' איסו"ב הט"ו.

מאכילין לו גחלי רתמים, עי' מהרש"א בח"א, ועי' עוד בשמירת הלשון ח"א, חתימת הספר פ"ב, מה שבי' בזה הח"ח זי"ע.

דף ד.

אין גיהנם לעתיד לבוא, כתב הר"ן נדרים ח: "לאו לאחר מיתה קאמר דודאי איכא גיהנם לרשעים אלא לעתיד לבא לאחר תחיית המתים קאמר וכו', ע"ש.

יין המשומר

תוד"ה והיינו דר' אלכסנדר, עי' מהרש"א שכתב פי' אחר מרש"י ותוס'.

אימר דאמרי לכם בתנאי בקראי מי אמרי לכו, עי' תוס' ב"ב קיג. ד"ה תרוויהו שכת' פעמים שלא היו בקיאים בפסוקים וכו', ע"ש, ועי' רש"ש ב"ב ח. שהוכיח כן מהגמ' שם "ודלא כאותן ששופכין בוז על מקצת מגדולי זמננו בש"ס ופוסקים ואין להם יד כ"כ במקרא", ע"ש.

תוד"ה שהיה בידם למחות, עי' בזה עוד בר"ן ביצה [טז: מדפה"ר], ועי' מ"ב וביאורה"ל ריש סי' תר"ח בדעות הפוסקים בזה מתי מחוייב למחות ומתי אמרי' מוטב יהו שוגגין.

דף ד:

תוד"ה רגע, ורבינו אליהו וכו', בערוך השלחן סי' ק"י סע' ה' הוכיח מדבריהם שאם התחיל תפילה בתוך הזמן אע"פ שסיים אחר הזמן מיקרי תפילה בזמנה, והפוסקים [מ"ב סי' פ"ט סוס"ק ה'] לא נקטו כן להלכה, ועי' מחצית השקל או"ח סי' סק"ו.

לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא ביחיד, במ"ב סי' צ' סק"ל הוכיח מכאן דאם מתפלל שחרית בזמן מוסף לא מיקרי עם הציבור ומ"מ כתב דכשמתפלל בביהכנ"ס חשיב תפילה בציבור אף שמתפללים שחרית והוא מוסף.

רש"י ד"ה מוספי כל השנה, אבל מוסף ר"ה מתוך שמתפלל מלכיות זכרונות ושופרות וכו', עי' מהרש"א שהק' דהא בגמ' מקשינן א"ה דיחיד בצפרא נמי לא, ומשמע דאף בלא מלכיות זכרונות ושופרות, וברש"ש כתב דיש ליישב ע"פ שיטת בעה"מ דבר"ה גם בשאר תפילות מתפללים ט' ברכות, ע"ש, ועי' מג"א סי' תקצ"א סק"ט.

תוד"ה ש"מ, עי' מלא הרועים [וחי' יעב"ץ במהדורת וגשל], ועי' בט"ז יו"ד סי' קנ"ח בארוכה בזה אם מותר לגרום להם בידים מיתה.

תוד"ה כיון דאיכא, בקה"י סי' א' הק' למה הוצרכו לחלק בין נשמעת לאינה נדחית, הא אפשר דהיינו הך אלא דבר"ה שהוא יום א' דעשי"ת שבהם נאמר דרשו ה' בהמצאו, ומבואר ביבמות מט': דתפילת יחיד הוא כציבור בשאר ימות השנה, ע"ש מה שתי'. עוד האריך שם בביאור הנפק"מ בין אינה נדחית לנשמעת, ע"ש מה שהביא מהמחצה"ש סי' צ', ומה שתמה עליו.

דף ה.

תוד"ה וצריכא, עי' מהר"ם שפי' דכוונת התוס' לפרש פי' אחר מרש"י בהא דלא היו ראויים לאותו מעשה.

תוד"ה כפויי טובה, עי' מהרש"א שפי' באופ"א מה שייך כפיות טובה.

היה להם לומר תן אתה, המהרש"א הק' הא הא אמרי' הכל בידי שמים חוץ מירא"ש, ובחזו"א סוף חלק או"ח בי' "המקום מניח הבחירה ביד האדם, אבל האדם רשאי להכריח וכו' ולא הוי ביטול הבחירה וכו', אם מתפלל לפניו ית' על הקירוב ותפלתו נשמעת, מתייחס הקירוב שעושה הקב"ה לברואיו וכו'", ע"ש.

דף ה:

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ומי בעינן כולי האי, במהר"ם כת' שנראה שנתחלפו פירושי רש"י והתוס' כאן, דרש"י פי' דהאיסור משום תקרובת ודלא כמש"כ לעיל, ועי' מש"כ בחי' הר"ן. וברא"ש סי' א' הביא שר"ת הוכיח מהגמ' כאן כפירושו, ותי' דכל זמן שהגוי עסוק בתקרובת עבודת כוכבים אזיל ומודה בכל הנאה שתבוא לו. וע"ע ברשב"א וריטב"א.

התם דלאכילה סגיא בחד יומא, עי' תורי"ד שהק' מכאן למה שפירש"י כל הפרקים הללו משום הקרבנות [ובאמת ברש"י בחולין פג. פי' כהתוס' כאן שמרבים בסעודות בפרקים אלו. וראה בגירסת רש"י כת"י שבמהדו' עוז והדר]. וברבינו חננאל כאן כת' "דגבי יו"ט דלאכילת שלמים לעצמו הוא דקא זבין סגי בחד יומא". ובמש"כ רש"י וי"ד ניסן - משום פסחים, הגרע"א תמה הרי פסח אינו בא אלא מן הזכרים, והכא קתני "אמה" מכרתי "בתה" מכרתי.

בארבעה פרקים בשנה וכו' צריך להודיעו וכו', ברמב"ן חולין פג. [הביאו שם הר"ן (כח. מדפה"ר)] כת' דהנפק"מ דאם לא הודיעו הוי מקח טעות והמקח בטל דבסתמא לשוחטה באותו היום זבין. וע"ש עוד בר"ן אם בשאר ימים מוטל על המוכר להודיע אם מכר אמה באותו יום או על הקונה לשאול.

מנין למחוסר אבר דאסור לבני נח, הרמב"ם פי"ט מהל' מעשה הקרבנות הט"ז כת' "שהגויים מותרים להקריב עולות וכו'" ולא הזכיר שם דין בע"מ ומחוסר אבר כלל, ועי"ש במל"מ. והשעה"מ פי"א משחיטה כתב דס"ל להר"מ דאין איסור לבני נח במחוסר אבר אחר מתן תורה, ע"ש. [ובזה מתיישב מה שהק' התוס' דלא נמנה בז' מצוות ב"נ].

תוד"ה מנין [הב'], י"ל דהאי קום עשה הוא וכו' ואם נדר מחוסר אבר אמרי' לי' קום והבא קרבן שלם, וקום עשה לא חשיב, כוונתם ע"פ המבוא בסנהדרין נח: דמש"ה לא נמנה גוי ששבת בכלל ז' מצוות, וכן כתבו שם הראשונים על עוד מצוות, ע"ש. ועי' קה"י סי' ב' שבי' בדבריהם ע"פ תוס' רבינו אלחנן, דהדין דהבא בהמה שחיין ראשי איברים שלה אינו איסור להביא בעל מום, אלא שמחוסר אבר הוא פסול להקרבה ואינו מקיים בו את נדרו.

ובעיקר דבריהם הק' הגרע"א בגהש"ס הא חיובו הוא משום לא יחל דברו וב"נ אינו מצווה ע"כ, וכן הק' המל"מ פי" מהל' מלכים ה"ז [ד"ה ודע שמה], ובאבני מילואים סי' א' סוס"ק ב' כת' דאף שאין עליו חיוב משום כל יחל, אפ"ה חל דין ממון עליו משום דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ע"ש. ועי' קה"י סי' ב' שהאריך בדבריו. עוד תי' שם בקה"י גוף הקושי' באופ"א, דחיובם נלמד מהפסוק איש איש לרבות עובדי כוכבים שנודדים נדרים ונדבות כישראל, ע"ש.

עוד תמה המל"מ שם [ד"ה עוד אנין] דבנדבה שאמר על מחוסר אבר הרי זו עולה לא שייך קום עשה, ועי' מצפ"א כאן מה שתי'.

האי מיבעי לי' למעוטי טריפה, הרש"ש הסתפק אם במיעוט זה נאמר דנאסר לבן נח להקריב טריפה, או שרק לנח נאמר לא להכניסם לתיבה, יעוי"ש בכל דבריו.

דף ו.

ודילמא נח גופיה טריפה הוה, התוס' והראשונים הק' הא נח חי אחר המבול שלוש מאות שנה, ועי' ברשב"א דלא ניח"ל בתי' התוס', והרשב"א גופי' תי' דרך בבהמה ועוף אמרי' דטריפה אינה חיה אבל באדם אפשר דיש טריפות שהוא חי, וכ"כ התוס' בזבחים קטז. ע"ש. ובחי' הר"ן כת' בתי' א' כהתוס' דלמ"ד טריפה חיה קפריך, וכתב דאפ"ה ס"ל דאפשר למעוטי מכל החי, דגם למ"ד טריפה חיה רובן אינן חיות. וע"ע בריטב"א.

תוד"ה והשתא, התוס' כתבו דדרשינן מ"אתך" שיהו טפלין לך כדרשינן וחי אחיך עמך חייך קודמין. ומשמע דלולי הפסוק הו"א דאם היה לנח בכדי להאכיל או לעצמו או לבהמות, סד"א שיהא חייב להאכיל לבהמות וימות הוא ברעב. וצ"ע

דאף שנצטוה נח להכניסם אל התיבה להחיות ובכלל זה יתכן שכלול שמצווה הוא לדאוג לקיומם כל ימי המבול, אכתי מהיכי תיתי דיהא חייב למסור נפשו על זה. ובסנהדרין עד: מספק"ל אם בן נח מצווה על קידוש ה', ובי' שם בתוס' דא"צ לקרא ד"וחי בהם" שלא יתחייב למסור נפשו, ולהלכה קי"ל דאינו מחוייב למסור נפשו על אחת ממצוותיו, [כן פסק הרמב"ם פ"י ממלכים ה"ב], וא"כ צ"ב מ"ט ס"ד שיהא חייב נח להאכיל לבהמות ולא לעצמו.

שוב ראיתי במנח"ח מצוה רצ"ו שכתב דאף שמבואר בסנהדרין דגוי אינו מצווה למסור נפשו, כל זה דוקא באופן שאונסין אותו לעבור על מצוה מהמצוות שמחוייב בהן, אבל אין לו היתר להתרפא בדבר האסור לו שכ"ז מותר רק מחמת וחי בהם, וגוי אינו מחוייב בוחי בהם. ולפי"ז א"ש דלולי קרא ד"אתך" היה מחוייב נח להאכיל לבהמות לקיימם, והיה אסור לו לאכול בעצמו אם עי"ז לא יהיה לבע"ח.

אמר שמואל יום א' לדברי ר"י לעולם אסור [רש"ש גרס אוסר], עי' רמב"ם פ"ט מהלכ' ע"ז ה"ד [במהדר' פרנקל], ועי' מאירי.

איבעיא להו משום הרווחה או"ד משום ולפני עור וכו', הרשב"א כאן, והר"ן על הרי"ף בריש מסכתין, ועוד ראשונים כת' דכל הספק דוקא על לשאת ולתת, אבל הלואה ושאלה ושאר דיני המשנה ודאי שהם משום הרווחה ואזיל ומודה. ועי' בדבריהם שבי' מ"ט דלא שייך בכל אלו לפני עור. אמנם הראב"ד במשנה פי' דאף שאלה והלואה אסורות משום לפני עור דשמא יעשה בהם צרכי עבודה זרה.

משום הרווחה, לדעת ר"ת, התוס' לעיל ב. פי' דמתוך שיש לו בהמות רבות יקריב מן המובחר [וברא"ש הוסיף שיודה ע"כ לע"ז], ועי' חזו"א סי' ס"ב סק"ח. ובריטב"א שם כתב שע"ז יקריב בהמות לרוב, ולכאור' מבואר מדבריו חידוש, דאף בכה"ג שמקריב יותר בהמות אין בכך משום לפני ע.

הא דבאזיל ומודה אין משום לפני ע, עי' מש"כ לעיל במשנה מהב"ח והט"ז, ועי' מש"כ על דבריהם החזו"א סי' ס"ב סק"ט ט"ו, וע"ע בחי' הראב"ד כאן היטב, ובמאירי במשנה.

תוד"ה או דלמא, ושמא י"ל שממציא לו מעות לקנות צרכי ע"ז, עי' קה"י סי' ד' אות ג' שהביא דהחינוך כתב דא"א לומר כן דמה שממציא לו מעות חשוב לפני דלפני, וע"ש מה שביאר הקה"י במחלוקת התוס' והחינוך.

דף ו:

ואבר מן החי לבני נח, בהא דמבואר דיש איסור לפני ע גם שלא להכשיל בן נח, עי' מש"כ בחזו"א סי' ס"ב סק"ז. ובקוב"ש פסחים אות צ"ה. ועי' מנ"ח מצוה רל"ב, דמהחינוך [ועוד ראשונים] נראה דלענין עצה שאינה הוגנת נאמר לפני ע רק בישראל, והמנ"ח תמה ע"ז דבסוגיין מבואר להדיא דשייך לפני ע גם בגוי, ונקט דאף לעכו"ם אסור להשיא עצה שאינה הוגנת.

דקאי בתרי עברי דנהרא, כת' הר"ן דאפ"ה מדרבנן אסור, שהרי מחוייב להפרישו, ואיך יסייע בידו, וכ"כ התוס' בשבת ג. והרא"ש שם. [ויעוי' בשעה"צ סי' שמ"ז סק"ח, שהעיר על מש"כ הרא"ש דמסייע אסור מדרבנן, דלכאורה לאו דוקא הוא שהרי מדאורייתא מצווה להפריש את חברו מאיסור, ואין נימא דהמסייע ומזמין לו את האיסור אין עליו אלא איסור דרבנן, ונדחק ליישב דמה שמצווה למחות ולהפריש את חברו מאיסור הוא רק באופן שיש בידו למנעו מלעבור על האיסור, אבל אם אין בידו למנעו אינו מצווה מן התורה, והכא מיירי כשאין בידו למנעו, ומ"מ מדרבנן יש איסור מסייע]. וע"ע ברש"י לקמן נה: (ד"ה וישראל) שכתב 'ואסור לסייע ידי עוברי עבירה, אלא פורשין מהן, כדי שלא ירגיל בכך'.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

והרמ"א בסי' קנ"א סע' א' כת' בשם י"א דמותר למכור לכמרים דברים השייכים לעבודת ע"ז אם יכולים לקנות במקום אחר [היא דעת המרדכי כאן (סוסי' תשצ"ה)], ויש מחמירין [היא דעת הר"ן כאן והתוס' והרא"ש בשבת]. והש"ך שם סק"ו כת' דלא פליגי והמרדכי מיירי בעכו"ם ומותר, והר"ן והתוס' דברו בישראל. וע"ש בב"י הגר"א שכת' דינו של המרדכי אינו נראה, והוכיח דלא כדבריו מהגמ' נדרים סב:, ע"ש היטב, וע"ש בברכ"י, ועי' חזו"א סי' ס"ב ס"ק י"ג.

רד"ה דקיימא בתרי עברי נהרא, עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד זה, הרב מפוניבז' זצ"ל דייק דמשמע שרש"י העמיד דוקא על אבמ"ה לב"נ ולא על כוס יין לנזיר, ובי' בזה דהנה התוס' בשבת ג. כת' דגם בחד עברא דנהרא אסור מדרבנן, וממילא הנזיר הנוטל ממנו עובר בלפנ"ע מדאורי', דהוי עצה שאינה הוגנת, ומש"ה כשנותן לנזיר אף בחד עברא דנהרא הרי מכשילו לעבור בלפנ"ע, וזה כתרי עברי דנהרא שבלי שיתן לו לא יוכל לעבור בזה, ומש"ה נקט רש"י רק באבמ"ה לב"נ, כיון שאין הגוי מצווה על לפנ"ע. [ולדעת הש"ך הנ"ל דבישראל יש איסור מסייע ובגוי אין, א"ש דברי רש"י בפשיטות דלא העמיד בנזיר דאכתי אסור מדרבנן].

האמונת שמואל [הביאו המנ"ח סי' רל"ב ועוד] כת' דאין עובר בלפנ"ע אלא בדבר שהוא עצמו (המכשיל) מצווה עליו, והמנ"ח תמה עליו מכמה סוגיות, ויש להאריך בזה.

בקה"י סי' ג' הביא **מהיד מלאכי** שחקר אם עובר בלפנ"ע משעת נתינת המכשול או רק אם יכשל בו בסוף, ע"ש שהאריך בדברים נפלאים בזה, ועי' מש"כ בחזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ה.

רבי יוחנן אמר נשא ונתן אסור, הריטב"א כת' דכיון דהוא משום קנסא, אסור רק לדידיה, וכן כת' התוס' לקמן יג. (ד"ה מעות), ועי' מש"כ בספר עבודת עבודה (להגר"ש קלוגר), ויש שדייקו מפשטות ל' הרמב"ם דנעשה כאיסורי הנאה ואסור לכו"ע.

תוד"ה תניא כוותיה דרשב"ל, התוס' פסקו כר' יוחנן דנשא ונתן אף לפני אידיהן אסור, אבל הרי"ף והרמב"ם (פ"ט ה"א) פסקו כר"ל דנשא ונתן לפני אידיהן מותר, ובי' הרשב"א והר"ן דלא חשיב לה בהני תלת דהלכתא כר"ל משום דתניא כוותיה. אמנם ביום אידם עצמו לכו"ע אסור כמב' בגמ' דמשני לא אידיהן דוקא.

לא אסרו אלא בדבר המתקיים וכו', עי' היטב בר"ן כאן שבי' שיטות הראשונים בזה, דלהגאונים אסור לקנות מהם כל דבר דלעולם הוא שמח שהמעות בידו, ולרש"י דבר המתקיים מותר דהמוכר עצב ודבר שאינו מתקיים אסור שהמוכר מתאוה למכרו, ולר"ת כל דבר מותר. וע"ע ברשב"א לעיל ב. וברא"ש סי' א'.

רד"ה לא אסרו אלא בדבר המתקיים וכו' דחזי ליה קמיה ביום אידו ואזיל ומודה, עי' תלמידי רבינו יונה, וברשב"א לעיל [ה: ד"ה ומי בעינן] נקט דזה תלוי בפלוגתא דר' ישמעאל ורבנן אם האיסור הוא משום דמודה ביום אידו, או שכל ג' ימים שקודם אידיהן שגור בפיו שם ע"ז ואזיל ומודה בו ביום.

היכי איעביד וכו' לא אשקליה הויה ליה איבה, הריטב"א כאן כתב דכל היכא דאיכא איבה לא אסרו במשנתנו כלל, שאין זה שאר איסורים שהשוו מדותיהם, אלא הכל לפי המקום והזמן, וכן דעת הרמב"ן לקמן יג. והר"ן כאן דמשום איבה מותר. אמנם בתוס' לעיל ב. נקטו דאין להתיר משום איבה. ומה שאמר לו זרוק לבור, פי' הריטב"א לשיטתו, דאף שמותר משום איבה אדם חשוב כמותו ראוי לו להחמיר, ועי' מאירי.

והרמב"ם פ"ט ה"ב כת' גוי ששלח דורון לישראל ביום אידו לא יקבלנו, ואם חושש לאיבה נוטל ואינו נהנה ממנו. ותמה הכס"מ [שם ובב"י] למה לא הזכיר שזורקו בבור בפניו שלא ילך הנכרי ויודה לע"ז. ומהאי טעמא פסק בשו"ע [קמ"ח ס"ה]

שיזרקנו בבור בפניו. והש"ך שם כתב שלא עמד על דעתו, שהרי פסקו הראשונים שמותר ליטול משום איבה, וע"ש בט"ז שפי' שזו אכן כוונת הרמב"ם והטור שיטול באופן שלא יהנה הגוי, וכתב שודאי אין כוונתם שאם קבל שהוא אסור אח"כ בהנאה, ע"ש.

תוד"ה אמר וכו', וי"ל דמשום האי טעמא וכו' ליכא שאינו שמח ביום אידו, עי' מהר"ם, ומש"כ המהר"ם לעיל על דברי רש"י במשנה.

ריב"ק אומר וכו' מלוה ע"פ נפרעים מהן מפני שהוא כמציל מידם, במש"כ רש"י דבמלוה בשטר שמח הוא לאחר זמן אבל במלוה בע"פ אין הנכרי שמח לאחר זמן [שיכול לעולם להשתמט ממנו], תמה הגרע"א דבגמ' מפורש הטעם משום שמציל מידם, והיינו דאף אם היה שמח לאח"ז שרי כדי להציל ממנו, ועי' בר"ן שהביא ב' הטעמים.

ולהלכה, התוס' לעיל ב. כתבו ע"פ הירושלמי דבידם תקיפה מותר לגבות אף מלוה שבשטר, וכן פסק בשו"ע [קמ"ח ס"א]. אמנם הרשב"א שם נקט דהירושלמי חולק על הבבלי בזה דמותר אף מלוה בשטר, ולהבבלי אסור לעולם במלוה בשטר, וכן ברמב"ם לא מוזכר דבזמן שידם תקיפה שוה מלוה בשטר למלוה בע"פ.

דף ז.

ר' יהודה אומר אם השבח יתר וכו', שיטת ר' יהודה דאף ששינה לא קנה הצמר בשינוי, ובתוס' פי' ר"ת דהכא היה שוגג ולא נתכוין לקנות, ועי' קוב"ש ב"ק אות כ"ו שהק' ע"ז, וכתב בכוונתם דהיכא שאין כוונתו לגזול לא קונה בעל כרחו בשינוי, אבל היכא שהתכוין לגזול ודאי קונה אף בע"כ, ע"ש שכתב שיש לדחות. [אמנם מרש"י כאן ובב"ק נראה דחכמים קנסוהו שאינו קונה בשינוי כדי שלא יהא נשכר במה ששינה].

ריב"ק אומר אומר אדם לחברו הנראה שתעמוד עמי לערב, טעמא דריב"ק מבואר בשבת קנ. דחשיב הרהור, וילפי' ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר, [ופירש"י דאף ששניהם יודעים שכוונתו לשכרו לערב חשיב הרהור כיון שאין מזכירו בפירוש]. ובטעמא דת"ק דאסור, הריטב"א כתב דס"ל דזה לא חשוב הרהור אלא דיבור, ובתוס' רבנו אלחנן כתב דפליגי בעצם הדין אם הרהור כדיבור.

בהג' אשר"י כאן כתב דדוקא לישראל אבל לא לגוי, ועי' תוס' בשבת קנ. שהביאו דעה זו ופי' דבגוי עושה לדעת אותה אמירה [ע"ש בהג' הב"ח, וכע"ז במאירי כאן], ודחו דעה זו. והמ"ב סי' ש"ז ס"ק כ"ח פסק דה"ה בגוי מותר.

יל"ע אם הותר דוקא בלשון שאלה, ומל' רש"י כאן [בד"ה הנראה] שכת' הנראה אם תעמוד עמי לעשות מלאכתי, נראה שהזכיר המלאכה, וההיתר רק משום שאמר בלשון שאלה ולא בלשון פסיקה, אמנם ברש"י בשבת לא נזכר שהזכיר המלאכה בפירוש, וכן בשו"ע סי' ש"ז סע' ח', ונראה יותר שההיתר משום שלא הזכיר בפירוש שנצרך לו למלאכה. ועי' מאירי.

תוד"ה הנשאל וכו' אבל אם התיר חברו רשאי לאסור, והרמ"א יו"ד סי' רמ"ב סע' ל"ה כתב דאף אם א' התיר אין חברו רשאי לאסור, וכתב שם הש"ך ס"ק נ"ט דזה רק לטעמא דהר"ן דהוא משום כבודו של חכם, אבל להראב"ד ודעימיה דבאסור הוא משום דהוי כחתיכא דאיסורא להפך מותר. וע"ש עוד ברמ"א ובנו"כ שם בארוכה שאר פרטי הדינים בזה.

גדול בחכמה ובמנין, הראב"ד פי' במנין שנים, ובריתב"א כתב מנין שנים ששימש ת"ח, או במנין התלמידים שעמו [וכע"ז ברמב"ם ממרים פ"ב ה"ב].

בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל, הרשב"א והראב"ד כתבו דהיינו דוקא בשניהם שקולים, אמנם דעת הרמב"ם [הל' ממרים פ"א ה"ה, ע"ש בכס"מ], דאפי' בא' מהם גדול מחברו בשל תורה הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל. ועי' בש"ך יו"ד סוסי' רמ"ב פלפול בענין הנהגת הוראת איסור והיתר שהאריך בזה.

[ויתכן דהרמב"ם והראב"ד והרשב"א פליגי אם הא דאזלינן בתר הגדול בחכמה ובמנין הוא הנהגה בספק, או שיש בזה כעין הכרעה, שמסתמא האמת היא כדעת הגדול יותר בחכמה ובמנין, דהראב"ד והרשב"א ס"ל דהיא כהכרעה, ומש"ה גם אם הגדול מיקל בדאורייתא, יש לילך אחריו, ורק בשקולים אמרינן בדאורייתא הלך אחר המחמיר, אבל הרמב"ם ס"ל דהיא הנהגה בספק דס"ל לת"ק דריב"ק דלעולם יש לילך אחר הגדול].

כתב הריטב"א דהא דהלך אחר המחמיר הוא לדידן, אבל החכמים עצמם הרשות ביד כל א' מהם לסמוך על הוראתו. ויותר מכך כתב בחזו"א יו"ד סי' ק"נ סק"א, דהא דאמר דבשל תורה הלך אחר המחמיר אינו אלא כשאין א' מהם רבו, אבל אחד מן החכמים הוא רבו שהוא קרוב אליו ושומע שמועותיו תמיד ברוב המצוות הולך אחריו אפי' להקל, וכשיש ב' חכמים קרובים אליו הרשות בידו לקבל חכם א' ולילך אחריו בכל דבר בין לקולא ובין לחומרא, ע"ש. [וע"ש בסק"ה מה שהביא מהריטב"א בעירובין].

תוד"ה בשל תורה וכו', עי' ברא"ש סוף סי' ג' שהביא עוד כמה שיטות בפסק ההלכה בב' איכא דאמרי.

דף ז:

ר' ישמעאל אומר שלושה לפנייהם ושלושה לאחרייהם אסור, הרשב"א לעיל ה': בי' דטעמא דר' ישמעאל בשלושה שלאחריו משום דשם ע"ז שגור בפיו ואזיל ומודה, [ולת"ק טעמא משום דאזיל ומודה אח"כ ביום האיד עצמו, ומש"ה אסור רק לפניו], והראב"ד לעיל במשנה ב. כת' דטעמא גזירה לאחרייהם אטו לפנייהם. אמנם בירושלמי יש בזה טעמים אחרים.

רד"ה בגולה, רש"י פי' דבחו"ל אינם אדוקים, ועוד דמסתפינן מינייהו, ועי' בב' הגר"א סי' קמ"ח סק"ח כת' דלהטעם הב' אין חילוק בין א"י לחו"ל, וציין לרש"י לקמן יא: שהוסיף עוד טעם שכל פרנסתנו מהם, אמנם הרמב"ם פ"ט ה"א והשו"ע שם סע' ה' חלקו בין א"י לחו"ל, ובי' הלח"מ דהרמב"ם סובר דהטעם לחלק הוא משום דאינם אדוקים. [ועי' מלא הרועים, שב' בטעמים שכתב רש"י תלויים בב' הטעמים לאסור, אי משום דאזיל ומודה ביום אידם, או שאף קודם ליום אידם מודה משום ששם ע"ז כבר שגור בפיו].

נחום המדי אומר מוכרין להן סוס זכר וזקן במלחמה, רש"י פי' דלנחום המדי שרי דוקא סוס זכר זקן שאינו מועיל במלחמה ומש"ה לא שכיח ולא גזור בו, ונקיבה אסירא משום חשש רביעה (כ"כ מהרש"א), ולהתוס' בפ' הא' שרי בזכר אף שאינו זקן וזקן אף שאינו זכר, ובבי' דעת ר"א מביה"ם, עי' היטב במהר"ם שנקט דלדבריו התיר נחום המדי בכל הסוסים, וע"ש מה שבי' במהלך הסוגיא לפי"ז, ועי' מהרש"א. ובחזו"א סי' ס"ג סק"א פי' דבמלחמה התירו בזכר זקן [ואף שבזכר יש יותר תורת כלי זיין, ובזקן שייך יותר הגזירה דבהמה גסה משום דמטחינו בריחיים כמבואר לקמן טז]. משום דבמלחמה אין לחוש כלל, ע"ש.

נחום המדי אומר השבת מתעשר וכו', עי' בראב"ד שפי' דנחום המדי ורבנן נחלקו משום דיש שזורעין אותו ע"מ לאוכלו ירק ורובן לאוכלו זרע, והא דבדגנוניתא נחלקו ר"א ורבנן מחלוקתם אם בדגנוניתא רובן נאכלין ירק או לא.

דף ח.

ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים, בגמ' תענית יד: שאלו בני נינוה לרבי אנו שצריכים גשמים אפי' בתמוז היכן מזכירים גשמים, וא"ל שמזכירים כיחידים בשומע תפילה, ורש"י שם פי' דלמסקנת הסוגי' כאן לעולם מזכירין בשומע תפילה, והגרע"א כאן בגהש"ס תמה ע"ז, ועי' תורי"ד שבי' החילוק באופן אחר, ובשו"ע סי' קי"ט ס"ב פסק דבני מקום א' שצריך גשמים בימות החמה מזכירין בשומע תפילה, ובט"ז שם הביא מהר"ן דכיון דגשמים בכל מקום סימן קללה, אין מזכירין אותם בברכת השנים.

אם בא לומר אחרי תפלתו אפי' כסדר יוה"כ אומר, בתוס' נראה דפליג אדרחב"א אמר רב דאומר בכל ברכה לפי עניינה, אמנם ברמב"ם פ"ו מהל' תפילה הל' ב' ג' ובשו"ע סי' קי"ט ס"א הביאו ב' האופנים, וע"ש בט"ז סק"ב שהביא מרבינו יונה דיש בזה ד' חילוקי דינים, ע"ש. וע"ע בריטב"א כאן בזה.

ואלו אידיהן קלנדא וכו', בשו"ע סי' קמ"ז ס"ב כתב דאף שאסור להזכיר שם ע"ז, מותר להזכיר שם החגים שלהם כשמות בנ"א, ובבב"ה הגר"א שם הביא מההג' מיימוני שהוכיח כן מהמשנה כאן. ועי' בתפארי"י על המשנה שכתב שחלק מן השמות שכאן שינו חכמים משום לא ישמע על פיה.

יום תגלחת זקנו, ברש"י משמע דהיינו אפי' הדיוט ביום תגלחת זקנו, וכן משמע ברמב"ם פ"ט ה"ה, אך הראב"ד [הביאוהו הרשב"א והר"ן] כת' דדוקא המלך ביום תגלחת זקנו עושה איד, ע"ש ברשב"א ובר"ן.

רומי שעשתה קלנדא וכו', רש"י פי' דהספק משום שהעצירות המשועבדות לה מביאות לה צרכי הע"ז, ותמה הגרע"א בגהש"ס [וקדם לו הריטב"א] דהוי לפני דלפני, וציין לבי' הגר"א סי' קל"ט שכתב דכל שהוא ודאי שיקריבו ל"ח לפני דלפני. והראשונים פי' דהספק כשהעצירות המשועבדות שמחות ביום אידם משום יראת המלך, אם יש חשש אזיל ומודי, וכן משמע ברמב"ם פ"ט ה"ה שפסק שהגויים העושים מיראת השר מותר לשאת ולתת עמהן. ויל"ד מ"ט דריב"ל דאסור גם העצירות המשועבדות [לב' הפירושים].

עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וכו' שנאמר וקרא לך וכו', עי' בריטב"א דזה אסור מדאורייתא ואין להתיר משום איבה. ובשו"ע סי' קנ"ב ס"א כת' דנכרי שעשה משתה לבנו אסור לאכול בו, והט"ז שם הביא דהדרישה הסתפק אם יש להתיר משום איבה, ותמה עליו דכל כה"ג שעיקר טעם האיסור בכדי לגרום הרחקה מהעכו"ם לא שייך להתיר משום איבה, [ומה"ט בבישולי עכו"ם אף שהם דרבנן לא יתירו משום איבה]. והש"ך בנקוה"כ שם הוכיח מהמשך הסוגי' דהאיסור רק משום דאזיל ומודה, [וכן הוא להדיא ברשב"א], וא"כ אפשר להתיר משום איבה.

דף ח:

שאני רב יצחק בר מרשיא דאדם חשוב הוא, הרי"ף והרמב"ם השמיטו דין זה, והשו"ע סי' קנ"ב סע' ב' כתב דאחר י"ב חודש מותר אא"כ הוא אדם חשוב. והש"ך כתב דהרי"ף והרמב"ם השמיטוהו משום שהוא מילתא דפשיטא שאדם חשוב יחמיר על עצמו. והט"ז תמה דאדם חשוב שהוזכר כאן אינו מחמת שיש לו להחמיר ע"ע במידת חסידות, אלא משום שהגוי שמח בו ומודה לע"ז. וביאר שהרי"ף והרמב"ם הוכיחו מסוגיין דשרי גם לאדם חשוב, דמש"ה מעיקרא סבר רב יצחק דמותר לו לאכול עד ששמע שהגוי מודה לע"ז, ואז פירש, ע"ש.

תלתין ותרין קרבי עבדו וכו' ולא יכלו עד דשתפינהו לישראל, עי' מהרש"א בחי' אגדות.

שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות, עי' רמב"ם פ"ד מהל' סנהדרין הי"א שכת' "נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להן לדון דיני קנסות וכו'", והק' שם א"כ למה

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

מסרו עצמם על הסמיכה, ותי' "לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן וכו'", וסיים דהדבר צריך הכרע. וע"ש ברדב"ז שהביא הנדון שרצו לחדש בזמנו הסמיכה בצפת ע"פ דברי הרמב"ם.

תוד"ה נשתכחו, עי' פורת יוסף שהק' הא בכדי שלא תשתכח התורה שבע"פ מותר לכתוב, ע"ש.

גזרו כל הסומך יהרג וכו' מה עשה ריב"ב הלך וישב וכו', הראשונים בשבת מט. בעובדא דאלישע בעל כנפיים חדשו דלא אמרו יהרג ואל יעבור על ביטול מצות עשה בשוא"ת, והק' הכס"מ פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ג מכאן דחזינן שריב"ב מסר עצמו על הסמיכה, ע"ש. והמנ"ח מצוה רצ"ו [אות י"ב] כתב דכיון שהטעם שאמרו שאין לו למסור נפשו כיון שביד הנכרי למנעו מלעשות ולמה ימות ע"ז, ממילא בכה"ג שיש בידו לעשות המצוה קודם שיהרגנו מודו הראשונים שיכול למסור ע"ז את הנפש.

א"ל בני רוצו א"ל רבי ואתה מה תהא עליך, יל"ד מה היה המו"מ ביניהם, אם סברו שאסור להם להניחו דהוי דומיא דסיעה של בני"א שאמרו להם עכו"ם תנו לנו א' ואם לאו נהרוג את כולכם דאסור למסור, [עי' תרומות פ"ח משנה י"ב וברמב"ם פ"ה מיסוה"ת ה"ה], או שמחוייבים למסור עצמם על חיי שעה שלו, או מטעם אחר, רצ"ע.

תוד"ה אלא וכו' ומורי ה"ר מנחם וכו', עי' מלא הרועים.

דף ט.

שני אלפים תוהו ושני אלפים תורה, עי' רש"י סנהדרין צז. שפי' החשבון, ובסו"ד כתב דודאי שלא תכלה התורה אחר ב' אלפים, ע"ש, וע"ש במהרש"א. ובחזו"א יו"ד סי' ה' סק"ג כתב שהטריפות נקבעו לדורות ע"פ המצב שהיה בב' אלפים תורה, ואין לנו תורה חדשה אחריהם, ע"ש.

אי נימא ממתן תורה עד השתא ליכא כולי האי, וברש"י עד גמר ד' אלפים שנה וכו', עי' ריטב"א.

תוד"ה וגמירי, בביאור קושייתם, עי' מהרש"א.

דף ט:

רד"ה האי מאן וכו' ואפי' לרבי דאמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים וכו', ע"ש בגיטין לו. שנחלקו רש"י ותוס' בפ' הדברים. וע"ע ברמב"ם פ"ד משמיטה ויובל הכ"ה ובכס"מ שם שנקט בדעת הרמב"ם ששמיטת קרקעות בזה"ז דאורייתא ושמיטת כספים דרבנן.

תוד"ה האי וכו', הנה שיטת רש"י דהבית נחרב בשנת ת"כ לבניינו והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה, ושיטת התוס' דהבית חרב בשנת תכ"א לבניינו והיא היתה שנה ראשונה לשמיטה, ועי' ברא"ש. והנפק"מ לדידן למנין שנות השמיטה.

וע"ע ברמב"ם פ"י מהל' שמיטה ויובל הל' ג' ו', ובב"י יו"ד סי' של"א, ומסקנת הדברים בחזו"א שביעית סי' ג' סקל"ג, דאנן קי"ל לעיקר כשיטת ר"ת והרמב"ם [אלא דהם מנו השנים מהשנה שנברא אדה"ר בר"ה (והוא הנקרא בל' הראשונים "מנין למולד וי"ד"), ואנו מונים השנה שקדמה לה שהיתה שנת תוהו ובכ"ה באלול בה התחיל העולם ליבראות (והוא הנקרא "מנין למולד בהר"ד"), ותשפ"ד דידן היא תשפ"ג דידהו].

ועי' עוד בבעה"מ כאן שפי' ענין ב' המולדות היטב, ועי' או"ש פ"י משמיטה ויובל שבי' שיטת בעה"מ דבסוגיין לא גרסי' "וניטפי עלה" כלל, ומחלקים שנות העולם בשנה שעומד בה לז', ובזה עולה מנין שנות השמיטה בדיוק, כיון שהבית חרב

בשנת ג' תת"ל למנין בהר"ד, והיא היתה מוצאי שביעית, והשנה שקדמה לה שהיא ג' תתכ"ט היתה שביעית] ועי' ברמ"א חו"מ ריש סי' ס"ז ובב"י הגר"א שם.

אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר א' לא תקח, וברש"י, עי' ריטב"א שנחלק על רש"י, וכתב "שהם היו יודעים כי לאותו הזמן ראויים להגאל אא"כ גרמו עוונות מרובים, ואם רבו אותם העוונות וכו' ראויים אותו הדור ליענש שירבו הגזרות ויוציאו הקרקעות מידיהם וכו'". ועי' תור"ד.

דף י.

האי ספרא דוקנא כתביה, עי' רשב"א וריטב"א דנחלקו ר"נ וראב"י אם אמרינן כאן יד בעל השטר על התחתונה כבכל ספק בלשון השטר, או דלא חשיב ספק.

מתקיף לה ראב"י ממאי דלמלכות יון וכו', עי' עבודת עבודה שהקשה דהא טעמא דר"נ דתלינן בספרא דוקנא ומוציאים ממון על פיו [ולא אמרינן יד בעל השטר על התחתונה] הוא משום דאין דרך לכתוב שטר מאוחר, וא"כ מאי מקשה ראב"י דלמא ליציאת מצרים מנינן, והוי שטר מאוחר, הא סו"ס אין דרך לעשות כך, ועדיף לתלות כדאמר רב נחמן בספרא דוקנא דמני לתחילת מלכות יון, ע"ש מה שתי'.

ניעכביה עד דמטי זימניה ולא טריף, עי' נוב"י חו"מ מהדו"ק סי' י' וי"א שדן עם בנו, שבנו סבר שמסוגיין מוכח לדינא שלוה שכתב שטר שזמנו מאוחר א"א לגבות גם מהלוה עצמו קודם הזמן. והנוב"י עצמו פי' דודאי כל הדין המבואר כאן הוא רק כלפי לקוחות וכמב' ברש"י, ופי' שם מ"ט אמרינן שמחל המלוה על השעבוד לזמן זה רק כלפי הלקוחות ולא כלפי הלוה עצמו.

דף י:

רד"ה לבית רבי, ללמוד תורה, לכא' אף אם היה בכוונתו להתגייר [כמו שכת' תוד"ה אמר], יל"ע איך למדו רבי תורה, עי' שו"ת רעק"א סי' מ"א שהביא דהמהרש"א כתב דמותר ללמד תורה לגוי העומד להתגייר, והגרע"א נחלק עליו. ואפשר דלמדו ד' מצוות, עי' תוס' לעיל ג. ד"ה שאפילו.

תוד"ה חד וכו', והא אפי' לישראל אסור וכו', הט"ז יו"ד סי' קנ"ח סק"א הוכיח מד' התוס' כאן דהא דאמרי' אין מורידין הב' הוא דאסור להורידן, ונחלק על הב"י דס"ל דאין צריכין להורידן.

שם, אם בא להרגך השכם להרגו, עי' עבודת עבודה שהק' הא לא היה מצב של הבא להרגך אלא ע"י שהביא את עבדיו לשם, ואיך הותר לו להביאם לשם ולהרגם, וכתב דיש להוכיח מכאן דשיטת התוס' כשיטת הראשונים בשבת דבאישתפוך חמימי דלאחר המילה לפני שמל, מותר למול ואח"כ לחמם מים מדין פיקו"נ. עוד העיר שם דיתכן ליישב קושית התוס' דהרג אותם שלא ע"י מעשה אלא בגרמא או ע"י שם דלא חשיב שפיכות דמים אלא בישראל הוא איסורא בעלמא ובגוי שאין מצווין על הצלתו שרי.

והגר"א גנחובסקי זצ"ל [בני ראם סי' מ"ט] הוכיח מכאן דמדין רודף שרי להרוג מי שבודאי ירדוף אחריו אף קודם שרודף בפועל, דהא כאן אכתי לא הלך העבד ורצה לגלות, והביא שם דמד' היד רמה בסנהדרין משמע קצת דבעינן שיהיה רודף בפועל באותה שעה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

נפל על רישא דעורלתיה וכו', עי' הג' פורת יוסף שהק' הא מילת עכו"ם פסולה כדאיתא לקמן כו: [ע"ש], ותי' דאפשר דהיכא שנהיה עי"ז ישראל מילתו כשרה, וכע"ז כתב המנ"ח מצוה ב' [י"ד] דגירותו ומילתו באין כא', [וע"ש שכתב עוד דדעת הב"י דלהרמב"ם מילת עכו"ם כשרה בדיעבד, וא"כ לק"מ]. וצע"ק דהא לא טבל.

וברש"ש חולין טז. הוכיח מכאן דמילה אי"צ להעשות דוקא בתלוש, ואף דשחיטה בעינן דוקא בתלוש. וביראים מצוה ת"ב הק' דהא מל ולא פרע כאלו לא מל, ותי' ע"פ המדרש דבגדול שנדחק הבשר לא בעינן פריעה, והמנ"ח הביא דמהראשונים לא משמע כן. ויש שר"ל ע"פ ד' המהרש"א כאן ועוד, דקטיעה בר שלום לא התגייר אלא רק הסיר ערלתו שלא תעכבהו מלהכנס לגן עדן, ובזה יתיישבו כל הנ"ל.

בכה רבי ואמר יש קונה עולמו וכו', עי' מהרש"א.

דף יא.

חזא מזוזתא דמנחא אפיתחא אותיב ידיה עלה, הרמ"א יו"ד סי' רפ"ה ס"ב כתב י"א דכשיוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמר צאתי וכו', ובב"י הגר"א ציין דהמקור מכאן, ועי' שו"ת רע"א סי' נ"ח.

אלמא שריפה לר"מ לאו חוקה היא מכלל דרבנן סברי שריפה חוקה היא, וברש"י, עי' ריטב"א.

מכלל דרבנן סברי שריפה חוקה היא והתניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי וכו', עי' קה"י סי' ה' שהק' למה לא הוכיחו מגופא דברייתא דאין בזה דרכי האמורי, ועוד הק' מ"ט רש"י הזכיר הפס' דלא תעשו כמעשיהם ולא הפס' דבחקותיהם לא תלכו, וב"י ע"פ ד' התוס' דיש ב' איסורים: א. דברים שעושים לשם ע"ז, וזה שייך לבחוקותיהם וכו'. ב. דברים של שטות והבל, וזה נלמד מלא תעשה כמעשיהם, ע"ש.

הר"ן [על הרי"ף כאן] כתב דרק דבר שנעשה לשם ע"ז או לשם הבלים אסור לעשות כמעשיהם, אבל דבר שיש בו טעם מותר, ומש"ה מותר לשרוף על המלכים שאסור להשתמש בכליהם, ועי' ריטב"א. והרמ"א הביא ד' הר"ן להלכה בסי' קע"ח ס"א, וע"ש בב"י הגר"א סק"ז באריכות שתמה ע"ז, ועי' קה"י סי' ה' שהאריך בזה [וע"ע קוב"ש ב"ק אות צ"ח].

שורפין על המלכים, הב"ח יו"ד סי' שמ"ח כתב דחיובא הוא לשרוף על המלך ולא רק היתר דאינו בכלל דרכי האמורי או בל תשחית, [ועפ"ז ביארו הא דהרמב"ם הזכיר דין זה בב' מקומות גם בסוף הל' אבל פי"ד הכ"ו, וגם בהל' מלכים פ"ב ה"א], וכ"כ הט"ז או"ח סי' שיי"א סק"ד [דמש"ה היו בגדי דוד המלך שמת מוקצין, ע"ש], וע"ש בפמ"ג.

תוד"ה עוקרין וכו', מד' התוס' כאן משמע דאף דליכא בל תשחית יש איסור צעב"ח אלא דמשום כבוד הרבים התירו, דכבוד הרבים דוחה צעב"ח, ובתוס' ב"מ לב: משמע קצת דבל תשחית וצעב"ח שוים, ע"ש. ובתוס' רבנו אלחנן לקמן יג: תי' קושית התוס' כאן דאם יש לאדם ריוח אין בזה צעב"ח, [וכ"כ בפסקי תוס' כאן], ועי' נוב"י יו"ד תנינא סי' י' שדן בזה להלכה אם מותר לצוד בע"ח לצידה בעלמא. [ובעבודת עבודה תמה איך התירו צעב"ח דאורייתא הא בברכות מבואר דלא התירו משום כבוד מלכות אלא איסור דרבנן].

ובהא דליכא איסור בל תשחית, התוס' כאן כתבו משום שהוא לצורך, ובתוס' ר"א לקמן (שם) כתב דהיכא שהוא אסור בהנאה אין בזה משום בל תשחית, ולפ"ז אפשר דגם הכא כיון שיש מצוה לשרוף [כנ"ל] ואסור בהנאה, שוב ליכא משום בל תשחית.

עיקור שיש בה טריפה אסור, רש"י פי' דאסור לגרום טריפות לבהמה בידים, והריטב"א ביאר בדעתו בב' אופנים: הא', דנגרם לבהמה יותר צעב"ח באופן שמטריפה, והב', דהוא בל תשחית דעגלה המושכת בקרן הוי תשמיש דתשמיש ודיינו

אם נאסרה בשימוש זה ואינה אסורה באכילה והנאה. ולכא' ב' הביאורים צ"ע, דלהאופן הראשון דמום המטריפה גורם יותר צעב"ח, צ"ע דא"כ מנ"ל להגמ' דמיירי בבהמה טהורה הא זה שייך גם בבהמה טמאה. ולהאופן הב' צ"ע דא"כ מהברייטא עצמה מוכח מיניה וביה דמיירי בעגלה המושכת בקרון ולא בכל אופן שהשתמש המלך בגוף הבהמה, [ואפשר דהומ"ל וליטעמין].

דף יא:

ת"ש דתניא תרווייהו, וברש"י תרתי מתניתא נינהו, עי' מהרש"א ומהר"ם.

תוד"ה סך וכו', ואע"ג שגם הוא אמר והיה כאשר תריד וכו', עי' מהר"ם.

ווי לדין כד יקום דין, עי' מהרש"א ועבודת עבודה.

קבועין הם לעולם, עי' רשב"א וריטב"א.

חגתא דטייעא דלא קביעא, משמעות הגמ' דשרי אף ביום אידם עצמו בכה"ג, אך עי' בב"י סי' קמ"ח שבי' בדעת הטור דבארץ ישראל ביום אידם עצמו אסור אף בדלא קביעא דהם אדוקים טפי.

מתני', עיר שיש בה עכו"ם וכו', בביאור המשנה יש כמה שיטות: א. שיטת רש"י דהדין במשנתנו הוא הדין דלעיל שאין עושין משא ומתן עמהם בימי אידיהן [ולפניהם], ובזה עיר שיש לה איד אסורה וחוצה לה מותרת. ב. שיטת הר"י בתוס' ועוד ראשונים [רבינו יונה, הובא ברא"ש סי' ט' וברשב"א יב., ראב"ד בהשגות על הרמב"ם] דמיירי דוקא ביריד שנעשה לצרכי עבודה זרה, שאסור אפי' לילך לשם. ג. שיטת הרמב"ם פ"ט ה"ט, דאפי' שלא ביום אידם עיר שיש בתוכה עבודה זרה אסור ללכת אליה כלל, [וכן משמע בפיהמ"ש, ע"ש, והביאו הש"ך להלכה בסי' קמ"ט סק"א]. ובשו"ע סי' קמ"ט ס"א נראה שנקט לעיקר כרבינו יונה והתוס'.

מהו לילך לשם, בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור, בטעם האיסור: רש"י פי' משום חשד, שנראה כמהלך לעבדה, וכת' הריטב"א דחשיב אביזרייהו דע"ז והוא בכלל יהרג ואל יעבור. [אמנם הר"ן בגמ' כתב דמותר במקום סכנה]. ויעוי' ברא"ש שיש מי שכתב שאם גרים שם יהודים מותר דאין חשד, ומהירושלמי משמע דאפ"ה אסור, ועי' ברשב"א יב. [וכד' רש"י דהוא משום חשד נראה לכא' בגמ' שהובא יחד עם האיסור דלא ישחה מפני שנראה כמשתחוה לע"ז]. עוד כתב הריטב"א דיש שפי' האיסור גם בגוונא שאין מקום לחשד, דאסור מפני שנותן כבוד לע"ז בריבוי המתאספים שם [ונראה שכוונתו לשיטת הראשונים דמיירי ביריד של עכו"ם]. ולהרמב"ם דזה גוף האיסור דברישא דמתני' שאסור לילך שם כלל, המשמעות הוא דאסור שום שייכות והנאה מהע"ז.

ויל"ע לרש"י ודעימיה דהוא משום חשד, מ"ש מהא דאם היה יכול להלך בה למקום אחר דמותר משום דהרואה אומר למקום אחר הוא הולך. אלא שבאמת בגוף הדבר צ"ב מהו ענין החשד, דהא רש"י פי' דמיירי שהולך לעיר לצורך אחר לספר עם א' מאנשי העיר, וא"כ מ"ט איכא חשדא הא אפשר שהולך לעסקיו וכד'. אלא דבע"כ צ"ל דכיון שעיר זו עסוקה בענייני האיד באותו היום חשד מיהא איכא, דהרואה אדם הולך לעיר יש לו כבר צד שמא הוא לענייני האיד. משא"כ כשהולך בדרך שאינה בדוקא לעיר זו, הרי עדיין לא נכנס כלל בכלל מקום הספק, דהרי אפשר שאינו הולך כלל לעיר [והרי זה כעין ספק ספיקא, שמא אינו הולך לעיר זו, ואם הולך שמא לעסקיו. ואח"כ הראוני שבע"ז כתב בתפאר"ן]. ומש"ה ס"ל להירושלמי דגם אם יש בעיר מעט יהודים, אכתי כשהולך לעיר הרי הצד שמא הולך לענייני האיד כבר ישנו בכלל הספק. ועי' בש"ך סי' קמ"ט סק"ד דכשיש מנין יהודים בעיר קהל איקרי ושרי אף להירושלמי, ולהנ"ל הוא מבואר היטב, דכשיש בעיר קהל של יהודים בפנ"ע, הרי שבצד ההליכה לעיר אכתי אין מקום ספק לתלות שהולך לע"ז.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

הרמב"ם והשו"ע מהא דפרכי' בגמ' פרצופות למה לי, ואי כהגירסא שלפנינו הא יש כאן חידוש שאפי' שלא בפני ע"ז אסור].

תוד"ה כל מקום וכו', עי' בר"ן בביצה ט. בארוכה בדעות הראשונים בפסק ההלכה וחילוקי הדינים בזה. ועי' תוס' כתובות ס. [ד"ה ממעכן] דבמקום שיחשדוהו הרואין שעבר איסור דרבנן לכו"ע שרי בחדרי חדרים, ועי' ביאור"ל סי' ש"א סע' מ"ה ד"ה בחדרי חדרים. וע"ע מג"א סי' ש"א ס"ק נ"ו ובהג' רע"א שם שדנו אם הסוגיות חלוקות בזה. וצריכא וכו', הריטב"א הק' מ"ט לא שנה רק מעין וכ"ש הנך, ועי' מהרש"א ומהר"ם.

אבל מעין דאיכא סכנה דאי לא שתי מיית, הרשב"א כתב דמשמע דאפי' במקום סכנה אסור לשחות בפני ע"ז, ואפי' אין אדם רואהו. והר"ן כתב דאפשר שכיון שאינו אלא מפני מראית העין במקום פיקו"נ ממש שרי, ע"ש. והרמ"א סי' ק"נ הביא ב' הדעות, וע"ש בב"י הגר"א שהוכיח מכמה סוגיות כדעת הרשב"א דאף על אביזריהו יהרג ואל יעבור, וע"ש בהג' מקור מים חיים ובאו"ש פ"ג מהל' ע"ז ה"ח.

דף יב:

מתני' עיר שיש בה עבודת כוכבים וכו', ושאינן מעוטרות מותרות, רש"י הק' והא נושא ונותן ביום אידם, ותי' דלקנות מהם מותר, והתוס' פי' דמיירי שלא ביום אידם, אלא ביריד העשוי להעלות מכס לע"ז. וכע"ז פי' הר"ן בשם הגאונים דמיירי אחר שעבר יום האיד, ורק החנויות המעוטרות נותנות מכס לע"ז. עוד הביאו הר"ן והרמב"ן יג. די"א דהכא מיירי בדברים שא"א לקנותם אלא באותו היריד ומש"ה הקלו חכמים דהוי כדבר האבד, עי' היטב באריכות דבריהם, וברשב"א יג. ובריטב"א.

רד"ה שאינן מעוטרות מותרות וכו', ה"מ לזבוני להו דלמא מזבן ליה בהמה וכו', כוונת רש"י לפרש דהא דאסור למכור מידי דלאו תקרובת הוא אטו מידי דתקרובת, ואף שאין בהם לפנ"ע, ומיישב בזה מה שהק' התוס' ב. אמאי לא אמרו בגמ' דנפק"מ במידי דלאו תקרובת. והגרע"א [לעיל ו.] הק' דא"כ גם באית ליה בהמה לדידיה הו"ל למיגזר אטו היכא דל"ל בהמה כשם שגזרו על שאר דברים, והניח בצ"ע.

שם, במש"כ רש"י דסתם מוכר עצב, הק' הריטב"א [יג.] דאינו נכון דודאי גם המוכר סחורתו שמת, ע"ש.

תוד"ה עיר וכו', הכא משמע שחזר בו רש"י וכו', החזו"א סי' ס"ב סק"ב תמה היכן מצאו התוס' דעת רש"י לעיל לאסור מקח, ע"ש. והמהרש"א כאן הק' לאידך גיסא דרש"י לא חזר בו דברש"י כאן משמע כמו שכתב לעיל ו: דדבר שאין מתקיים אסור ליקח שמתאוה למכרו, ודבר המתקיים מותר, ולמכור אסור בדבר המתקיים ומותר באינו מתקיים, ע"ש מש"כ בזה.

שם, ועלה דההיא עובדא אמרי' בירושלמי, עי' מהרש"א ומהר"ם.

רד"ה בורד והדס, של תקרובת עבודת כוכבים, בריטב"א כת' דהוי נוי ע"ז או משמשי ע"ז, והעירו בזה דלכא"ו דבריו מוכרחים דאין אסור משום תקרובת אלא ככעין עבודת פנים, כדאיתא לקמן נא. אמנם עי' בשעה"מ פ"ח מהל' לולב שדן בארוכה דאפשר שדעת רש"י ועוד ראשונים לאסור משום תקרובת אף בגוונא שאינה כעין עבודת פנים, ע"ש. [ובעבודה ברורה הביא לתרץ דמיירי באופן שנקצרו הורד וההדס לצורך ע"ז, וכדאיתא לקמן נא. גבי פרכילי ענבים שבצרן מתחילה לכך, דהוי כזריקה המשתברת, ואסורים בהנאה].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

דקא מיתהני מריחא, הראשונים [רמב"ן, רשב"א, ריטב"א] ב' דאף שאינו מתכוין איכא למיגזר שמא יתעכב בכונה ליהנות, ועוד תי' הרמב"ן דר"ל ס"ל דדבר שאינו מתכוין אסור כר"י.

תוד"ה אלא בורד כו', ות' דשאני ורד והדס דעיקרייהו לריחא, עי' מהר"ם ובתוס' רבינו אלחנן.

שם, ובעבודת כוכבים נמי לא כתיב אכילה וכו', כמה שהק' הגרע"א בגהש"ס דהא בתורה לא מפורש כלל איסור הנאה מע"ז וכל האיסור הוא מדברי קבלה ושם כתוב להדיא אכילה, עי' קה"י סי' ו' אות ב' שתמה הא מבואר בסוגיין להדיא האיסור מן התורה מ"לא ידבק בידך", ות' דדעת הגרע"א דהאיסור ד"לא ידבק" קאי רק בע"ז עצמה ולא בתקרובת, ע"ש שהביא מהחזו"א דנחלקו בזה הרמב"ם והרמב"ן, וא"כ אפשר דדעת התוס' דגם בתקרובת יש איסור דלא ידבק.

ובמה שדנו התוס' אם חייבים בשלא כדרך, כתב הקה"י שם בסו"ד [וכן כתב המנ"ח מצוה תכ"ט] דלדעת הרמב"ם דלוקין על אכילת כל שהוא באיסורי ע"ז, ה"ה דלוקין על שלא כדרך אכילה, דחד טעמא הוא.

תוד"ה אבל מעוטרות, וא"ת וכו' הו"ל למיתלי בההיא חנויות שאינן מעוטרות, עי' מהר"ם דכוונת התוס' להקשות דניתלי שהלך לקנות בחנויות שאין מעוטרות, דמותר לילך לשם לקנות בהן, ואגב אורחיה מכר הגלימא ונטל דמים, [וצ"ל דכך מתפרשת גם קושייתם בסוה"ד דניתלי דזבן מבעה"ב שאינו קבוע, היינו שהלך לשוק שם ע"מ לקנות מבעה"ב שאינו קבוע דשרי].

דף יג.

אבל מהנה שרי, הק' הרשב"א וכי לית ליה לר"ל הא דלעיל דאסור לשאת ולתת ולהשאילן ולפורען וכו' משום דקמרווח או דאזיל ומודה, ות' דהכא הוי לפני דלפני, ע"ש מה שבי' בדעת ר' יוחנן דאסור, וע"ע בחזו"א סי' ס"ג סקל"א.

מהנה לא כ"ש, בריטב"א נראה דהוא איסור דאורייתא, ע"ש ביאור הק"ו, ועי' חזו"א סי' ס"ג סקל"ב.

תוד"ה אבל מהנה וכו', ור"ת פי' וכו' מפני שיש באותה הנאה בזיון וכו', עי' תוס' רבינו אלחנן. [ויעוי' בעבודה ברורה שהביא מכמה אחרונים שצ"ל שהתוס' פי' במשנה שחנויות המעוטרות הניחו את המכס למי שמכבד לע"ז, דאל"כ לא יהני תירוצו של ר"ת רק לר' נתן ולא על המשנה, וכ"כ בחזו"א סי' ס"ג סקכ"ח]. ויל"ד בכוונת דבריהם אם מהני סברא זו משום דכל הטעם לאסור הוא רק מדרבנן, או אפי' אם יש טעם לאסור מן התורה [כן משמע בריטב"א].

תוד"ה אבל וכו', התוס' הק' ממי שהיה כתלו סמוך לע"ז ונפל דאמרי' בגמ' דאם יניח מקום ויבנה הכותל בחלקו לבד שביק רווחא לע"ז ואסור, ואמאי הא מהנה שרי לר"ל. ולולי דבריהם היה נראה לתרץ בפשיטות דהתם כוונת הגמ' דאם יניח משלו הרי גרע טפי, שהטעם שאינו בונה הכותל במקומו הוא כדי שלא יבנה עבור הע"ז, וכשכונס בתוך שלו הרי נוסף למה שבונה כותל גם נותן עוד מקום, ונמצא שמתוך שאינו רוצה להנאות מהנה יותר, [וזהו מה שתי' שם בגמ' שעושה שם בית הכסא שבאמת הע"ז לא תשתמש באותו מקום]. ובדרך אפשר יתכן שזו כוונת התוס' בתי' "דהתם איכא הנאה יתירא" שלא פירשו כ"כ מה הענין בהנאה יתירה דמה לי הנאה קטנה או גדולה, ולהנ"ל אפשר דזה הנאה יתר על מה שהיה אילו היה בונה במקומו.

יניח נמצא נהנה, החזו"א סי' ס"ג סקכ"ז הק' דתיפו"ל דאם יניח הוי כיבוד לע"ז ומש"ה אסור, ע"ש.

שם, רש"י ותוס' פי' דנמצא נהנה מן הריח, אמנם רבינו חננאל והריטב"א והר"ן פי' שנהנה שמניחין לו את המכס, ועי' חי' אנשי שם על הר"ן מש"כ בב"י מחלוקתם, ועי' שלט"ג, וע"ע בב"ח סי' קמ"ט באיזה אופן אסור, [אם גם כשמניחין המכס לכולם או רק כשמניחים רק לז' וע"ש בט"ז סק"ב].

תוד"ה מעות, וקנס דקנסין ליה משום דנשא ונתן ביום איד, המהרש"א הק' הא טעם הקנס משום דנהנה ומהנה, והכא לא מיירי ביום איד כמש"כ התוס' לעיל במשנה, ע"ש מה שבי' בדבריהם.

הולכין ליריד של עכו"ם וקונים מהן בהמה וכו', הרשב"א הביא דעת רבינו יונה דדוקא דברים אלו מותר ליקח מפני שאין אדם מוכרן אלא מתוך הדחק ומצטער במכירתן, ע"ש שהאריך טובא. ועי' חזו"א סי' ס"ג ס"ק כ"ט.

מפני שהוא כמציל מידם, וברש"י שמתוך כך יהיו לו עדים וכו', ברש"י מבואר דמה שאמרו מפני שהוא כמציל מידם הוא טעם להא דמעלה בערכאות, אמנם עי' ביאור"ל סי' תקל"ט סי"ב ד"ה אין לוקחין, דיש מן הראשונים שס"ל דזה טעם ההיתר לעצם הקניה מעכו"ם. ועי' תלמידי רבינו יונה ומאירי.

תוד"ה ללמוד תורה וכו', ודעתו לחזור לא"י, עי' רמב"ם פ"ה מהל' מלכים ה"ט, והנה הרמב"ן בספר המצוות [שכחת העשין ד'] השיג על הרמב"ם שלא מנה מצות יישוב א"י בכלל מצוות עשה, ובמגלת אסתר שם ב' דדעת הרמב"ם דאינה מצוה לדורות, ומה שהפליגו חכמים בשבח יישוב א"י הוא מפני המצוות הרבות שאפשר לקיים רק בארץ, ועי' תוס' כתובות קי': ד"ה הוא, ובבית הלוי ח"ב סי' נ' בסופו, ואבני נזר יו"ד סי' תנ"ד בארוכה.

שם, אבל בשאלות דרב אחא מפורש הנך דקילי וכ"ש לשאר מצוות, ע"ש בהעמק שאלה שביאר דהא דת"ת קיל משום שנדחת בפני מצוה שא"ל לעשותה ע"י אחרים, ולישא אשה קיל מזה דהא קי"ל ללמוד תורה ואח"כ ישא אשה.

והנה לכאור' יל"ע במה שחדשו התוס' דאף ללמוד תורה ולישא אשה אסור לצאת מא"י אלא ע"מ לחזור אבל לא להשתקע בחו"ל, דממ"נ אם ס"ל דמצות יישוב א"י הוא בכל שעה ושעה שדר בא"י, אין מקום לחלק בין אם ירד להשתקע או ע"מ לחזור דמה לי אם מתבטל מהמצוה מעט זמן או הרבה, ואם ס"ל להתוס' דהמצוה היא לקבוע דירתו בא"י ולא בחו"ל, וכשיצא שלא ע"מ לחזור מבטל המצוה, א"כ יהא מותר לצאת לחו"ל ע"מ לחזור אפי' לכל צורך שהוא.

ונראה דס"ל להתוס' דהמצוה היא רק בקביעת דירתו בא"י, ולא בכל שעה שנמצא בארץ, אמנם חוץ מכך יש איסור לצאת לחו"ל משום שמפסיד בכל שעה המצוות התלויות בארץ וכו' [וכעין מה שבי' האחרונים בדעת הרמב"ם בסה"מ שלא מנה מצות יישוב א"י], ומעתה אם אינו לצורך מצוה אסור לצאת אף לזמן קצר, ורק לצורך מצוה שרי כמבואר כאן בסוגיא, אך לבטל המצוה ולהשתקע בחו"ל אסור אף לצורך מצוה.

[ובגוף מה שהוכיחו התוס' מהא דאמרי' בכתובות קיא. דמיירי דווקא בדעתו לחזור, דהתם מבואר שהיה טענה על היבם שירד לייבם אשת אחיו בחו"ל, יל"ע דהתם היבמה הרי אסורה לשוק, ובעל כרחא תבוא אליו לארץ אם לא ירד, ומש"ה ודאי היה שלא כהוגן שירד הוא אליה לחו"ל, משא"כ בסתם אדם הנושא אשה אפשר שלא תאבה האשה לבוא אחריו אל הארץ, ואפשר שיהיה מותר אף שלא ע"מ לחזור. אך נראה לומר דהוכחתם היא מהא דאמרו על אחיו ברוך המקום שהרגו, שנראה שהיתה עליו תביעה שיצא לחו"ל לצורך לישא אשה, שאף לצורך זה אסור לצאת לחו"ל].

תוד"ה אמר אביי, וי"ל דודאי יש כח בידם לעקור היכא שנראה טעם וכו', יעוי' בחי' הגרע"א שנשאל לדעת הרי"ף [הובא לקמיה] שאם הקדיש בזה"ז יש לו פדיון בשו"פ, דא"כ למה תקנו שתעקר יכפוהו לפדות, והגרע"א תי' דבהקדש שהעיקור הוא להכניסה ולנעול בפניה שתמות אינו כ"כ צעב"ח, [עי' נובי"ק יו"ד סי' פ"א פ"ב שנחלק בדבר זה עם השואל], ובע"ז לא שייך פדיון.

ואם הקדיש וכו' בהמה תיעקר וכו', הרי"ף כתב דאם הקדיש בזה"ז אם פודהו בשו"פ מחולל, וכתבו הראשונים [רשב"א, רא"ש, ר"ן], דהרי"ף מיישב בזה קו' התוס' ד"ה ואם הקדיש, דבערכין מבואר דשייך פדיון, ובזה ס"ל להרי"ף דבגמ' כאן כתוב עיקר הדין ובערכין אשמעינן תקנתא שיכול לפדות, ושייך אף במטלטלין ודלא כתוס'. והר"ן הק' ע"ז דא"כ למה הצריכו שם לפדות בד' וזו ולא סגי בשו"פ, ע"ש. ועי' ברמב"ם הל' ערכין וחרמים פ"ח הל' ח-י ובראב"ד ובכס"מ שם.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה אין מקדישין, בסו"ד וצ"ל כי אפוטרופוס היה לו שהיה מעשר עבורו, עי' קוב"ש ביצה אות נ"ח, שתמה מ"ט מעשר האפוטרופוס עבורו מעשר בהמה, דבשלמא מעשר דגן שטובל מוטל על האפוטרופוס לעשר לעבורו להתיר לו באכילה, אך מעשר בהמה שאינו טובל, מ"ט יעשר בשבילו.

תוד"ה אין מחרימין וכו', פי' הקונטרס דסתם חרמים לבדק הבית ויפה כוון וכו', הרמב"ן הק' [הובא גם ברשב"א] דבגמ' בע"ב הק' דהוי מטיל מום בקדשים שאסור מדאורייתא מ"כל מום לא יהיה בו", וזה לא שייך בקדשי בדק הבית, ע"ש ובתוס' בע"ב.

תוד"ה ואם, מדברי התוס' מבוארת שיטתם דאין מתירין לו לפדות את ההקדש אלא היכא דא"א בלא"ה, כגון בקרקעות, ודלא כהרי"ף הנ"ל, וצ"ב מ"ט לא יפדה ויפקיע את הקדושה ולא תהיה תקלה, ועי' הג' טל תורה שבפדיון הוא גם כעין הקדש, שמחיל קדושה על הדמים, ומה"ט עדיף טפי לאבד את מה שהקדיש. וביאר בזה גם סוף דברי התוס', דהיכא שפודה את הקרקע יכול לפדות עמה גם מטלטלין, כיון שבלא"ה מחיל קדושה על המעות.

דף יג:

ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה וכו', הקשה בתורת חיים מאי קשיא לגמ' מעיקור דהתם, דהתם משום תקלה ראוי להמית את הבהמה, אבל כאן דהוא קנסא בעלמא סגי לחתוך את רגליה ואי"צ לאבדה לגמרי [לשיטת תוס' לעיל בע"א (ד"ה מנשר) שאף אחר שמנשר פרסותיה ראוייה לאכילה דאי"צ להפסידה לגמרי, ולרש"י שאסורה בהנאה, בלא"ה לק"מ].

תוד"ה לנעול דלת בפניה, בבכור בזה"ז יש ג' שיטות: א. שיטת התוס' כאן [עי' הג' הב"ח] דמותר לנעול דלת בפני הבכור עד שימות, אלא שלא חייבוהו בכך. ב. שיטת היראים [סי' קמ"ב, הובא בהג' הב"ח כאן] דל"ש ממקדיש בזה"ז וחייב לנעול בפניו עד שימות. ג. הרא"ש כתב דאין מתירין לו לנעול הדלת בפניה [אפי' לכהן]. ועי' תוס' רבינו אלחנן, ובנוב"י יו"ד סי' פ"א פ"ב.

ה"מ בזמן שביהמ"ק קיים, ברמב"ם פ"א מהל' איסורי מזבח ה"ז משמע שגם בזה"ז עובר בל"ת אלא שאין לוקין עליו, ע"ש בלח"מ שהק' מהסוגיא כאן, ועי' קה"י סי' ד' מש"כ בזה. עוד הק' שם באות ב' דכיון שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, הרי שהקרבת ראוי להקרבה, ולמה לא יהא אסור כמו בזמן שביהמ"ק קיים, ע"ש.

בעל מום נהי דלא חזי להקרבה לדמי חזי, בקושיית הגרע"א בגהש"ס דהא מיירי בבכור, עי' קה"י סי' ד' דקושיא זו הק' כבר היראים, ע"ש מה שהביא לתרץ בכמה אופנים.

והרועי בהמה דקה לא מעלין, עי' לקמן כו. ובתוס' (ד"ה והרועים) שבארו מ"ט החמירו ברועים יותר משאר גזלנים ועוברי עבירה. [וע"ע סנהדרין כה: אם דווקא רועי בהמה דקה או גם בהמה גסה].

מתני', אלו דברים אסורים למכור לעכו"ם, הרשב"א והריטב"א ביארו דדברים אלו הם צורך ע"ז ולא נמצאים בכל עת, ומש"ה אסור למכרם אף שלא ביום איד דלעולם יצניעו לצורך הע"ז. והרמב"ם פ"ט ה"ו כתב דדברים המיוחדים לע"ז אסור למכור לעולם, וכ"כ הטור ריש סי' קנ"א, ופי' שם הב"י והב"ח דמש"כ "לעולם" היינו אפי' שלא ביום אידם ואפי' לאינם אדוקים בע"ז.

קוטע את אצבעו ומוכרו לו, עי' פורת יוסף. ועי' ברשב"א לקמן (יד:): דהך דינא הוא רק לר"י, ולרבנן אסור אף אם קוטע אצבעו, אך בריטב"א שם נקט בפשיטות שהוא לכו"ע ואף לרבנן.

דף יד.

תוד"ה תורניתא וכו', ועוד קשיא וכו' והא תנן אין מוכרין להם במחובר וכו', עי' מהר"ם ורש"ש.

תוד"ה בנות שוח, התוס' ביארו הא דמעיקרא לא נהגו שביעית בבנות שוח כיון שאין נגמרים בשנה שחנטו בה וא"א למיזל לא בתר חנטה ולא בתר לקיטה, ור"ת פי' דהוא מין גרוע הנקרא מוכססין בנות שוח, ועי' חזו"א שביעית סי' י"ד סק"ט דאכילתן גרועה ולא קרינן ביה לאכלה, ועוד דלא מיקרי שוח לכולכם וגרע ממאכל בהמה, ע"ש. ולר"ת, הא דבנות שוח הן בכלל הקלין שבדמאי, נראה דבזה ס"ל התוס' כמו שכתבו בתי' הא', דהוא משום שיש הרבה ולא נחשדו עליהם, וכן נראה בתוס' בשבועות יב:.

אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן, בתוס' בע"ב ד"ה חצב מבואר דהיכא דהוא ודאי שימכרנו לאחר שיעבור בו איסור אסור, ועי' ברשב"א לעיל יב: בפלוגתא דרשב"ל ור"י אי מהנה מותר נראה קצת שפי' דפליגי בזה, ע"ש היטב. ובבי' הדבר עי' ב"י הגר"א סי' קל"ט ס"ק ל"ב דהוי כאלו מתחילה מכרו להם".

בתוס' לקמן טו: ד"ה לעובד כוכבים, כתבו דהטעם דלא מפקדינן אלפני דלפני משום הגוי אינו מצווה בלפנ"ע, וא"כ הישראל אינו מכשילו באיסור, ומש"ה במוכר לישראל חשוד דבר שאסור לו למכור לגוי עובר, משום שמכשילו בלפנ"ע, ע"ש היטב, ועי' חזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ד כ"ה מה שבי' בד' התוס', ועי' קה"י סי' ד' אות א'.

הרא"ש הוכיח דהיכא שיבוא העכו"ם להכשיל ישראל מפקדינן, ועי' בריטב"א ובתורי"ד. והמנ"ח מצוה רל"ב תמה על הרא"ש דמנ"ל הא, ומה שמצאנו שאסור למכור לגוי דבר אסור שמא ימכרנו לישראל הוא משום שמצווים להפריש כל ישראל מאיסור ומשום לא תאכילום. ובאבן האזל (פ"ט מהל' ע"ז) ב"י בדעת הרא"ש בב' אופנים, הא' שהוא מדאורייתא, דכלפי ישראל גם בלפני דלפני מפקדינן, ומשום דגם ספק מכשול חשיב מכשול שהוזהרנו עליו לגבי ישראל, [ע"ש, וכע"ז איתא בחזו"א סי' ס"ב סקכ"ד, ע"ש], והב' דהוא מדרבנן, וכעין מסייע, משום דמחוייב להפרישו מאיסור, ע"ש. ועי' עוד בקה"י סי' ד' אות ב'.

בגוונא שאינו מוכר לו דבר האסור ממש אלא שממציא לו האפשרות להגיע על ידה לדבר האסור, בתוס' לעיל ו. ד"ה או דלמא, מבואר דלא חשיב לפני דלפני, והראשונים נחלקו עליו בזה, ועי' קה"י סי' ד' אות ג', ועי' ריטב"א לקמן טז. שמבואר שם שאסור למכור לגוי עששיות של ברזל שעושה מהן כלי זיין, ובי' הריטב"א בשם מורו ז"ל דלא הוי לפני דלפני, ע"ש. החזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ד הסתפק בגוונא דהנכשל שוגג דאפשר דמפקדינן אלפני דלפני בכה"ג, ע"ש.

הרמב"ם השמיט דין זה דמותר למכור בחבילה משום דהוי לפני דלפני, ועי' באבן האזל (שם) שבי' דהרמב"ם גרס ג' "מינים" [ולא ג' מינים] ומיירי בג' מינים מעורבים, ע"ש בארוכה שבי' דברים נפלאים בכל ענין לפני דלפני.

כגון דאמר זה וזה, רש"י פי' שקונה יחד הלבן והשחור, והתוס' פי' שאומר זה וזה על התרנגולים שלפניו, ועי' רשב"א וריטב"א שפי' הקושי בדעת רש"י.

הכס"מ פ"ט ה"ז נקט בדעת הרמב"ם שפסק כר' יהודה דמותר למכור דברים המיוחדים לע"ז המעורבים עם המותרים, משום דרב אשי קאי כוותיה ואימתי דר' יהודה לפרש, ועי' לח"מ שם שתמה עליו, ובאבהא"ז שם [הנ"ל] ב"י ד' הרמב"ם באופ"א.

ואפי' אמר תרנגול זה עכו"ם שעשה משתה וכו' מותר, עי' ריטב"א.

דף יד:

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

בעי רב אשי תרנגול לבן קטוע למי, עי' רמב"ן ורשב"א דהספק אף לרבנן, ואינו דומה להא דאסרו רבנן במשנה למכור קטוע דהתם חיישי' דלמא ימכור ולא יקטע, ע"ש, ועי' ריטב"א.

תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקל וכו', רש"י פי' דהספק רק לר' יהודה, והתוס' ועוד ראשונים פי' גם לרבנן, ועי' רמב"ן וריטב"א מ"ט לא ניחא להו בפ' רש"י.

והתנן אין מוכרין להם במחובר, הראשונים לקמן יט': נחלקו אם אסור למכור דבר המחובר לקרקע לגוי גם בחו"ל או רק בא"י, ע"ש ברא"ש סי' י"ט. ובשו"ע סי' קנ"א סע' ז' פסק כהרא"ש דדוקא בא"י אסור, ובב"י הגר"א שם כתב דלכאורה מהגמ' כאן מוכח כהרמב"ן דאף בחו"ל אסור, דאי כהרא"ש הו"ל לגמ' לתרץ דהכא מיירי בחו"ל, ות' דאפשר דהגמ' כאן מקשה לר' מאיר דאסר מכירה אף בחו"ל.

תוד"ה חצב וכו' ובמסקנא דהך שמעתא כתב ר' ברוך וכו' אסור לעולם למכור לבונה דהוי כמו פירושן, עי' עבודת עבודה.

ובן בתירא מתיר בסוס, התוס' לקמן טז. כת' דג' מחלוקות בדבר, והיינו דלבן בתירא שרי בסוס מפני שהוא עושה מלאכה שאין חייבים עליה חטאת דחי נושא את עצמו, ולרבנן אסור דמיירי בסוס המיוחד לעופות דל"א בהו חי נושא א"ע, ובסוס המיוחד רק לרכיבת אדם [דאמרי' ב' חי נושא א"ע] שרי, ולרבי [בברייתא לקמן טז.] אסור בכל סוס משום תורת כלי זיין. ובתוס' בשבת צד. ד"ה בסוס כת' דלרבנן אסרו כל סוס גזירה אטו סוס המיוחד לעופות, ולדבריהם אין ג' מחלוקות, וכן צדד המהר"ם לעיל ז': בד' רש"י. ועי' חי' הגרע"א כאן שהאריך בד' התוס' דהכא ודהתם.

רד"ה מתיר בסוס, דרכיבה שבות היא ולא מלאכה משום דחי נושא א"ע, במג"א סי' ש"ה סק"ו כת' דלא גזרו שביתת בהמתו בכרמלית, והגרע"א בשבת יח. כתב דזה מחלוקת התוס' והר"ן אם יש איסור שביתת בהמתו [ושביתת כלים לב"ש] באיסורים דרבנן, ע"ש, ולפי"ז יל"ע דאמנם מה"ת מותר דחי נושא א"ע, אבל מדרבנן אסור. [ובמש"כ רש"י דרכיבה שבות היא, צע"ק דהשבות דרכיבה היא על האדם לרכב ולא על הבהמה לשאת אותו].

תוד"ה אמר רב, וקשה לר"י וכו', במהרש"א ומהר"ם הק' הא טעמא דאין מוכרים לכותים משום שחשודים למכור לגוי, וא"כ שוב תלוי אם יש במקום זה חשש רביעה, ע"ש מה שת"י.

שם, ולמאי דהדר ביה רב ניחא, עי' מה שבי' בזה הגרע"א.

דף טו.

רד"ה ור"א אומר וכו' במכירה ליכא למיחש לרביעה וכו' הלכך במנהגא תליא מילתא, רש"י כאן לא פי' טעם אותם המקומות שהחמירו בבהמה דקה, ובפסחים נג. כתב רש"י דהחמירו אטו בהמה גסה. וכ"מ קצת ברמב"ם פ"כ מהל' שבת ה"ה [כ"כ שם בספר הקובץ]. ועי' בש"ך סי' קנ"א סק"ט שתמה ע"ז דהוי גזירה לגזירה.

ובתוס' במשנה [ד"ה מקום] מבואר דבאותם המקומות חשו לרביעה גם בבהמה דקה, וכע"ז כתב הריטב"א דלא סמכו על החזקה דנכרי חס על בהמתו שלא תעקר, ועי' רע"א שבי' מ"ט רש"י לא ניח"ל בזה. והר"ן כתב דגזרו כדי שלא יבואו להעמידם בפונדקאות של נכרים. והרשב"א הביא מהירושלמי שהחמירו מפני שמפקיעם ממתנות כהונה, ע"ש.

רד"ה כיון דזבנה קנייה וכו', ומה שאסור לישראל לומר לעכו"ם עשה לי כך זהו משום ממצא חפצך וכו', האחרונים הק' דגם בשאר איסורים מצינו איסור אמירה לנכרי כמבואר בב"מ צ. גבי חסימה, ושם לא שייך ממצוא חפצך, עי' קה"י

סי' ח' בארוכה שבי' דדעת רש"י דאכן יש ב' טעמים לאסור אמירה לנכרי, ע"ש הנפק"מ בזה, וע"ע אבנ"ז סי' מ"ג סק"ו, וקוב"ש ביצה אות מ"ט.

רד"ה גזירה משום שאלה, רש"י כתב דיש בשביתת בהמתו לאו, והרש"ש ציין דדעת תוס' והרמב"ם דיש בה רק עשה.

רד"ה שאלה קנייה, כיון דחייב באונסין, עי' קה"י סי' י' אות א'.

והו"ל מחמר אחר בהמתו בשבת, הראשונים הק' מ"ט בעינן לטעמא דמחמר תיפו"ל דאסור מצד שביתת בהמתו, עי' תוד"ה ושמצה, ועי' ר"ן שהביא בשם הרשב"א דמשום שביתת בהמתו יש רק בגוונא שעושה מלאכה כגון שמוליקה משאוי ברה"ר, אבל בחצר אין בזה משום שביתת בהמתו אבל משום מחמר יש בזה, והר"ן נחלק עליו וס"ל דבחצר אין גם משום מחמר, ע"ש בארוכה מש"כ ע"ד הרשב"א. ועי' ביאורו"ל סי' תקל"ו ס"א [ד"ה ומותר לרכוב] שנראה דלא ברירא ליה אם לפסוק כהר"ן או כהרשב"א בזה.

עוד תי' הר"ן דכיון דמיירי שמוסר הבהמה לעכו"ם ע"מ לנסותה ולקנותה, והבהמה היא ברשות הגוי עד שיגלה דעתו שאינו חפץ במקח, אינו עובר משום שביתת בהמתו, דאינו מצווה אלא על בהמתו, אבל משום מחמר חייב גם על בהמת חברו, אמנם במחצה"ש סי' רמ"ו סק"ח הוכיח מד' הגהות אשר"י לקמן כא: דרק בבהמתו יש איסור מחמר, ובאגל"ט חורש י"ג העמיד בזה מחלוקת ראשונים גדולה, ע"ש. ועי' מנ"ח סוף מצוה ל"ב.

עי' הג' חשק שלמה כאן שכתב עוד לתרץ ע"פ מה שהסתפק הפמ"ג אם נשים מצוות על שביתת בהמתן, דלפ"ז א"ש דנקטו מחמר דשייך גם בנשים, וכ"כ גם במנ"ח שם, ועי' רע"א שבת נא: ובהג' מתלמידו שם.

והר"ן כת' בתו"ד דכשלווקת הגוי הבהמה לנסותה הרי היא ברשותו ואינה מתורת שאלה, ובנדרים לא. כת' הר"ן דחייבו באונסין הוא משום דהוי כשואל דכל הנאה שלו, [ועי' תוס' ב"ב פז: ד"ה הלוקח], והגרע"א שם בגהש"ס הק' סתירת דברי הר"ן והניח בצ"ע.

מפני שמכניס לתוכו עבודת כוכבים, הריטב"א כתב דהוא איסור דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכ"כ הרמב"ן לקמן כא., אמנם בתוס' שם נראה דזה איסור דאורייתא.

[והנה הריטב"א ביאר קושית הגמ' דאי שכירות לא קניא, הרי אין זה 'ביתך', ואי אפשר להסמיך האיסור על האי קרא, ומבואר בדבריו דכל היכא דאמרי' 'מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא', היינו שהגזירה דרבנן היא מכח מה שמצאו לכך סמך מן התורה, ואי לאו האי קרא לא היו גוזרים רבנן, עי' ריטב"א ר"ה טז. שכתב גם וז"ל, 'שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן ולא שכוונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר', ע"ש, אמנם יש מן הראשונים שנחלקו עליו (יעוי' בהערה 51 במהדו"ק שם)].

ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני תרומה, רש"י פי' דאף במזונותיה עליו שרי משום דהוי ממון שאין לו תובעים, והתוס' פי' דמיירי באין מזונותיה עליו, ועי' ריטב"א ומהרש"א. וע"ע תוס' יבמות סו: ד"ה ישראל ששכר. [ובעיקר האיסור להאכיל בהמתו כרשיני תרומה, עי' תוס' יבמות סו: ד"ה לא יאכילנה בסופו, ובתו"י שם עה"ג].

והשתא דאמרת שכירות לא קניא, ובתוס', עי' קה"י סי' ט'.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ועי' הגהות אשר"י [ברא"ש סי' כ"ב] דשכירות קניא קצת לחומרא ואסור להכניס ע"ז בבית ששכר מגוי, והביאו הרמ"א סי' קנ"א ס"י, וע"ש בבי' הגר"א דבזה יישבו סתירת הסוגיות שהק' התוס'. ועי' מ"ב סי' רמ"ו ס"ק י"ב.

תוד"ה שרא ליה וכו', עי' מהרש"א מהר"ם ורש"ש.

אימור לשחיטה זבנה, רש"י פי' דתלינן לקולא, ומתני' מיירי היכא דא"א לתלות לקולא, והתוס' הביאו מרשב"ם דבפרה דוקא מסתבר לתלות לקולא. והרשב"א והרא"ש הביאו מרב האי גאון דמיירי כשהיה נראה שקונה לשחיטה, וע"ש עוד מש"כ בשם הרמב"ן. והרמב"ם לא הזכיר כלל דין זה, אלא שבפ"כ מהל' שבת ה"ד כתב דבאופן שמוכר לו לשחוט ושוחט בפניו מותר, והוא ע"פ הגמ' לקמן כ:, ופסק כר' יהודה שם, ועי' במ"מ שם.

ובעיקר הדבר דאפשר לתלות לקולא, עי' הג' מקור מים חיים בשו"ע סי' קנ"א אם הוא רק באיסור מכירת בהמה גסה שהוא מדרבנן, או גם בדברים שיש בהם לפנ"ע דאורייתא, ויל"ד בדבריו.

תוד"ה אימור וכו', קשיא לר"ת, עי' רש"ש.

שם, וי"ל דודאי הא דאסור למכור בהמה טמאה היינו דוקא בימיהם שהיו הרבה יהודים ביחד ואם היה לו לאדם בהמה שאינו צריך לה היה מוכרה לחבירו ולא היה מפסידה אבל עתה מה יעשה שלא ימצא למכור יפסידנה ולכך נהגו הגאונים שבגולה היתר בדבר, הריטב"א הקשה על דברי התוס' שיש לו למכור ע"י סרסור דליכא איסורא, ע"ש בדבריו.

והנה עוד צ"ב בעיקר דבריהם איזה היתר הוא לעבור מפני כך על איסור דרבנן, אך יתכן לבאר בדעת התוס' דכוונתם היא שמעיקרא התקנה היתה שמי שיש לו בהמה למכור לישראל ולא לגוי, והיינו שלא היתה תקנה בעצם שלא למכור לגוי, אלא למכור לישראל, ומחמת זה לא ימכור לגוי כל שאפשר לו למכור לישראל, ומש"ה במקום שאינו יכול למכור לישראל מותר למכור לגוי כלל, ומש"ה גם לא קשיא מה שהקשה הריטב"א, דכיון שאינו יכול למכור לישראל לא נאסר כלל, ואינו צריך למכור על ידי סרסור, ופשוט.

דף טו:

מי דמי התם אין אדם מצווה וכו', הריטב"א הק' הא מצווה על לפני עור, ותי' דמסתברא דאין לאו דלפנ"ע אלא בנותנו למי שיעשה בו עבירה בודאי, ע"ש היטב, ומשמע בדבריו קצת דלא חשיב "מכשול", אלא בדבר שיש בו ודאי תקלה. [ועי' חזו"א שביעית סי' י"ב סוס"ק ט']. וע"ע מעדני ארץ (שביעית) סי' י"ג מש"כ בביאור המו"מ בסוגיא.

והרי שדה אדם מצווה על שביתתו בשביעית, וברש"י שנת שבתון יהיה לארץ, עי' תוס' ר"ד, ועי' מנ"ח מצוה קי"ב שכתב דזה דבר ברור ללא חולק דיש מצות שבתון על הארץ, ואף אם יעבוד בה ע"י גוי עובר בזה, ותמה על הרמב"ם שלא הזכיר דבר זה. ועי' חזו"א שביעית סי' י"ז ס"ק כ"ה שבי' בדעת הרמב"ם ע"פ התוס' כאן דאכן אין עובר הישראל אם הגוי עובר בשדהו, ע"ש היטב.

תוד"ה מי דמי, וקשיא דא"כ מאי פריך וכו', עי' מהרש"א.

לעובד כוכבים מזבין לישראל לא מזבין, הראשונים תמחו מ"ט לא ניתלי לקולא כדתלינן לקולא דלשחיטה זבין, עי' תוד"ה רהיט, וראה בתוספת ביאור ברמב"ן וברשב"א וריטב"א ור"ן. ועי' קה"י סי' ג' אות ב' מה שהוכיח מכאן למה שדן היד מלאכי אם עובר בלפני עור בנתינת המכשול או כשנכשל בו.

רד"ה אלמא לא חשידי, כותים ארביעה, ואפ"ה קתני בברייתא וכו', הא בהמה גסה אסור וכו', אלמא משום דהדר מזבין ליה לעכו"ם וכו', הרש"ש הקשה מ"ט פ"י רש"י דההוכחה היא מהדיוק דבהמה גסה מזבנין בכל מקום, ולא מגוף הדין דבהמה דקה לא מזבנין במקום שלא נהגו, אף שאינן חשודין על הרביעה.

ואפשר דלכאורה אין להוכיח מבהמה דקה כלל, דהא אמרינן לעיל גבי עכו"ם עצמם שאף במקום שאסרו לייחד מותר למכור, והיינו דאף שאין חשש רביעה בעצם משום שעכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר, מ"מ היו מקומות שאסרו למכור דאפ"ה גזרו [משום חשש רביעה או מטעמים אחרים, כמשנ"ת לעיל בע"א], ומעתה גם גבי כותים, אף שמעיקרא לא נחשדו על הרביעה, אכתי יתכן שיש מקומות שגזרו שלא למכור להם בהמה דקה, מחמת שבאותן מקומות היו חשודים או מטעם אחר, אבל מהדיוק דבהמה גסה אסור בכל מקום מוכח שפיר דיש לחוש שימכור לנכרי.

תוד"ה לעובד כוכבים, ע"י קה"י סי' ד' אות א' מה שבי' בד' התוס' בקושייתם ובתירוצן.

דף טז.

רד"ה אי אפשר, בלא איבה, אמנם בתוס' לעיל טו. סוד"ה אימור, וכן בר"ן כאן, פירשו דא"א בלא הפסד.

אר"א בר אהבה אין מוכרין להם עששיות של ברזל, ע"י ריטב"א שהק' הא הוי לפני דלפני, ויש שהוכיחו מדבריו דהטעם לאסור אינו כמ"ש רש"י טו: ד"ה שלשלאות משום שנגרם ע"ז נזק לישראל, אלא משום לפנ"ע שיבואו ע"ז לאיסור רציחה. [והרמב"ם הזכיר דין זה גם בהל' ע"ז פ"ט ה"ח וגם בהל' רוצח פ"ב ה"ב, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל במסכת כותים (מטהר, אות י') כתב לבאר בדעת הרמב"ם משום דס"ל דתרוייהו איתנהו ביה, ע"ש היטב].

והאידינא קא מזבנין לפרסאי משום דמגני עילוון, נחלקו הבעה"מ והרמב"ן אם מש"ה מותר למכור להם גם בהמה גסה, וע"י בר"ן. ומרן הגר"ח זצ"ל במס' כותים (שם) פ"י דנחלקו בטעם איסור מכירת כלי זיין וכנ"ל, ע"ש.

תניא ר' יהודה מתיר בשבורה וכו' אלמא לא מקבלה זכר, ע"י ריטב"א בשם הראב"ד אם בזכר שבור גם התיר ר' יהודה.

בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה מלאכה שאין חייב חטאת, ברש"י כאן (ולעיל ז:; ועוד) נראה שכיון שהוא רק חשש מלאכה דרבנן לא גזרו לאסור מכירה מחמתה, והיינו דודאי משום שביתת בהמתו או מחמר אסור באופן של חי נושא א"ע, אלא שלא גזרו לאסור מכירה מחמת זה. ובשואל ומשיב (קמא ח"ג סי' ס"ד) הביא לבאר ע"פ הא דאיתא בשבת קנג: דכל שבעצמו פטור אבל אסור בבהמתו מותר, [וכע"ז איתא בתוס' חכמי אנגליה כאן].

א"ר ר' יוחנן הלכה כבן בתירא, הרמב"ם פ"כ מהל' שבת ה"ד כתב דמותר למכור להם סוס שמיוחד לרכיבת אדם והחי נושא את עצמו, והמ"מ כתב שפסק כבן בתירא, ותמהו עליו דאינו כבן בתירא שהתיר בכל סוס, ובמיוחד לרכיבה גם רבנן מודו, ובתוי"ט בפסחים פ"ד מ"ג כתב דהרמב"ם ודאי לא גרס בגמ' הא דהלכה כבן בתירא, וע"י רש"ש כאן. והחזו"א אור"ח סי' מ"ה סק"ג כתב דהרמב"ם יפרש הלכה כבן בתירא היינו בזה שדלא כרבי, ע"ש.

איבעיא להו שור של פטם מהו, התוס' לעיל טו. ד"ה אימור פ"י הספק בכמה אופנים מ"ש משאר שוורים אם אפשר לתלות לשחיטה, וע"י ריטב"א כאן שפ"י באופ"א.

של בית רבי היו מקריבים שור פטם וכו', ע"י פ"י הר"ח עה"ג.

ולטעמיה שאין מקריבין אותו וכו', ע"י רמב"ן וריטב"א דאין לומר שהוא משום שאין מוכרים להם קודם יום אידם, דלא שייך אזיל ומודי, כיון שהוא חוק קבוע למלך, ולא שייך לפנ"ע כיון דאית ליה למלך בהמה אחרית, וכע"ז כתב בחזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ז.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

אין בונים עמהם וכו' וברש"י ד"ה בימה וכו', ובכל אלה יש נזק לרבים, עי' עבודת עבודה.

בימוסיאות, רש"י פי' דהוי תשמיש דתשמיש לע"ז, והתוס' [בע"ב] נחלקו עליו ופי' דזה מרחצאות, וע"ע בריטב"א שהכריח דודאי אסור אף תשמיש דתשמיש דע"ז. ובשו"ע סי' קמ"ג ס"א פסק כרש"י, וע"ש בט"ז סק"ד שתמה ע"ז מ"ט פסק להתיר.

הגיע לכיפה וכו' אסור לבנות, בטעם האיסור, עי' חזו"א סי' ס"ג ס"ק ל"ד שכתב בכמה אופנים, [ובס"ק ל"ה נסתפק אם מותר במקום איבה, ע"ש].

דף טז:

נאמן עלי הדיין, בשו"ע סי' קנ"ז ס"ב כת' דאסור לאדם לומר שהוא עובד כוכבים כדי שלא יהרגוהו, וכתב הרמ"א דלשון המשתמע לב' פנים שרי, והוא ע"פ הגמ' בנדרים סב: דשרי לומר "עבדא דנורא אנא" להפטר מן המס שהם סבורים שכוונתו לע"ז ששמה נורא, והוא כונתו לשמים, וע"ש בר"ן. וכת' בתשו' הרשב"א ח"א סי' פ"ד דזה כענין מה שאמר ר"א להגמון נאמן עלי הדיין והיה סבור שעליו הוא אומר, ולא א"ל לא עליך אני אומר אלא על השי"ת לפי שההגמון הטעה את עצמו, ועי' עבודת עבודה כאן שזה מה שניחמוהו תלמידיו.

דף יז.

תוד"ה ופליגא דרבי פדת וכו', וכי בא ר' פדת לומר דהוא בבגדו וכו' שרי, רש"י שם בשבת פי' כן דלר"פ שרי דמדרבנן אסרו רק קירוב בשר, ובתוס' שם נחלקו עליו, ויעוי"ש ברמב"ן.

עולא כי הוי אתי מבי רב וכו', הרמב"ם בסה"מ ל"ת שנ"ג כת' דמה"ת אסור כל שאר קריבות לעריות כגון חו"נ, והרמב"ן נחלק עליו בארוכה, ע"ש. אך עי' ש"ך סי' קנ"ז סק"י דאף לדעת הרמב"ם אינו אלא בעושה דרך חיבת ביאה, ומש"ה כאן שרי. ובב"ש באהע"ז סי' כ' סק"א נחלק על הש"ך, ע"ש. [וע"ע ברמב"ם פכ"ו מהל' איסור"ב ה"ו ובמ"מ שם].

רד"ה לא ישובון וכו' וזו גזירת מלך עליהן וכו', עי' מהרש"א דזה מרחמי השי"ת עליהם שלא ישובו לסורן.

הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, עי' מהרש"א.

ניזיל אפיתחא דעכו"מ, עי' חזו"א סי' ס"ג ס"ק כ"ג.

דף יז:

א"ל אידך ניזיל אפתחא דבי זונות ונכפיה ליצרין וכו', אע"ג דאסור לאדם להכניס עצמו לנסיון ואי איכא דרכא אחרינא רשע הוא אף בעוצם עיניו כמבואר בב"ב נז:, צ"ל דכאן היה חשוב כליכא דרכא אחרינא משום שצריך להרחיק מדרך הע"ז, ועי' מהר"ם בתוד"ה ניזיל. וכ"כ בחזו"א אמונה ובטחון פ"ד אות ט'.

תוד"ה ניזיל וכו', מכאן יש ללמוד וכו', החזו"א סי' ס"ג ס"ק כ"ג הק' דזהו הדין המפורש לעיל בע"א דהרחק מעליה דרכך, וכתב דאפשר לחלק שבגמ' לעיל מיירי במינות, וכאן בעבודה זרה. אך בעצם הדבר אפשר דהנה מדינא דגמ' צריך להרחיק רק ד' אמות, [וכן פסק השו"ע בסי' קמ"ב ס"י, ובסי' ק"נ ס"א, ע"ש], והתוס' כאן כת' כל מה שיכול.

מדבר זימה תשמור עליך תורה, עי' מהרש"א בח"א.

א"כ ממונה עליו ת"ח כר"ח בן תרדיון וכו', בב"ב י: לא מוזכר "ת"ח" וכת' שם התוס' דא"צ צדיק כרחב"ת אלא נאמן כמותו, ועי' ב"י יו"ד רמ"ט ס"ז שמד' הרמב"ם נראה דצריך שיהא ת"ח ממונה עליה, וכתב דבזה"ז לא נהגו כן, ע"ש.

אי סייפא לאו ספרא, עי' מהרש"א בח"א שבי' בב' אופנים.

מ"ט קרו לך רבי, וברש"י הרי עלילה שלישית, בי' המהרש"א דהוא טענה אחרת ממה שאמרו לו מ"ט תנית, אלא כאן טענו על שנשמך, וכן מפורש ברא"ש לקמן פ' שני סוסי' ד'.

רד"ה עליו לשריפה וכו' דורשו במ"ב אותיות ועושה בו מה שהוא חפץ, עי' רמ"א יו"ד רמ"ו סוף סע' כ"א, ועי' בש"ך סי' קע"ט ס"ק י"ח.

דף יח.

ועל בתו לישיב בקובה של זונות, עי' יעב"ץ.

ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וכו', בכס"מ ריש פ"ה מהל' יסוה"ת הק' מכאן לשיטת הר"ן דבמצות עשה יעבור ואל יהרג, ועי' משנ"ת בזה לעיל ח: בהא דר"י בן בבא.

א"ל כלום מעשה בא לידך, עי' פיהמ"ש להרמב"ם סוף מכות על המשנה רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו', שאם עשה אדם מצוה בתכלית השלימות בלי לערב בה כוונה זרה יזכה בה לחיי העוה"ב, וע"ז אמר לו כלום מעשה בא לידך כלומר נודמן לך לעשות מצוה כהוגן וכו', ע"ש. וע"ע בהג' הגראמ"ה כאן [במהדו' וגשל] ובעבודת עבודה באופ"א.

אף אתה פתח פיך וכו' ואל יחבל הוא בעצמו וכו', עי' אגרו"מ חו"מ ח"ב סי' ע"ד [סק"ב] שבי' מ"ט לא רצה לחבול בעצמו שלא לזרז מיתתו ומאידך נשבע לקלצטונירי בכדי שיגרום הוא למהר מיתתו בנטילת הספוגין.

תוד"ה ואל יחבל וכו', אור"ת דהיכא שיראים וכו' מצוה לחבל בעצמו, עי' ש"ך סי' קנ"ז סק"א שהביא כן מעוד ראשונים וכת' שיש שחלקו ע"ז. [ועי' קובץ הערות סי' מ"ח שהעמיד מחלוקת הראשונים בג' עבירות שאין נדחות מפני פיקו"נ אם פיקו"נ נדחה מפניהם, ונפק"מ אם צריך לעשות מעשה בידים להרוג עצמו להנצל מן האיסור].

א"ל אימא אלקא דמאיר ענני, עי' מהרש"א בח"א כמה דברים נאים בענין זה.

דף יח:

בשולי עכו"מ חזא טמש בהא ומתק בהא, בתרומת הדשן סי' קצ"ו כת' דמוכח מכאן כדעת ספר חסידים דמותר לעשות מעשה איסור ע"מ להטעות הגויים שיחשבוהו כגוי להנצל ממיתה, והובא ברמ"א סו"ס קנ"ז.

כרקום, עי' בר"ן ומש"כ ע"ז בפלפולא חריפתא על הרא"ש אות ק'.

הא למדת שדברים הללו מביאים את האדם לידי ביטול תורה, הא דלא קאמר שיש בהם ביטול תורה מצד עצמם, אפשר ע"פ מש"כ באבן האזל הל' מלכים פ"ג ה"ה לבאר מש"כ שם הרמב"ם דהמלך מצווה שלא לשנות יין דרך שכרות אלא יהא עוסק בתורה ובצרכי ישראל יום ולילה, ובי' שם דהדיוט אם רוצה להתענג בשתיית יין ובשכרות מותר לו, ואינו עובר באיסור ביטול תורה א"כ מבטל מן התורה סתם וגורם להסירה מלבו, ע"ש, [וכע"ז כת' באו"ש הל' ת"ת]. ועפ"ז אפשר שדברים אלו מצ"ע אינם ביטול תורה אלא שגורמים להביא לידי ביטול תורה, ועי' מהרש"א.

תוד"ה מאי בינייהו, ונראה לפרש וכו', עי' מהרש"א ומהר"ם.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

דף יט.

אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, ע"י מהרש"א בח"א.

סליק ספרא וכו', ע"י מהרש"א דכשמסיים ספר א' מיד יש להתחיל ספר אחר.

פריש רבי וכו' ממקום שלבו חפץ וכו' ואמר רבא לעולם וכו' במקום שלבו חפץ, ע"י מהרש"א ועבודת עבודה כביאור החילוק בין המימרות.

ליגריס איניש ואע"ג דמשכח, ע"י רש"ש, [וע"י רש"י ברכות ו: ד"ה אגרא דפירקא].

ואע"ג דלא ידע מאי קאמר, המג"א סי' נ' סק"ב כת' דאם אומר המשנה בלי להבין לא חשיב לימוד, והביאו במ"ב שם להלכה. והק' עליו האחרונים מכאן. וע"י שו"ע הרב הל' ת"ת פ"ב הי"ג שחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ.

דף יט:

לעולם ישלש אדם וכו', יעוי' ברמב"ם פ"א מהל' ת"ת הי"א והי"ב, ומשמעות דבריו שנקט שצריך לחלק ממש לג', ודלא כמו שנראה מד' התוס' דסגי שילמד בכל יום מעט מקרא ומשנה, וכת' שם עוד דזה דוקא בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדל בחכמה יעסוק כל זמנו בתלמוד, ובעתים מזומנים יעסוק מעט במקרא ובמשנה שלא ישכח, וכת' הכס"מ שע"ז סומכים העולם שאין משלשים. ובמהרש"א הק' מהא דאמרי' באבות בן חמש למקרא ובן י' למשנה וכו', ע"ש. ובשו"ע סי' רמ"ו ס"ד הביא ד' הרמב"ם, והרמ"א הביא דעת ר"ת דבתלמוד בבלי יוצא הכל, וע"ש בבי' הגר"א. וע"ע בר"ן ובריטב"א. ועד כמה עד מ' שנין וכו' בשוין, הר"ן תמה על הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו חילוקי דינים אלו, וע"י כס"מ פ"ה מהל' ת"ת ה"ד ולח"מ שם מה שיישבו בזה.

תוד"ה הגיע לכיפה, בטעמא דפשיטא להו לתוס' דאסור לעשות תכשיטי עבודת כוכבים, ע"י חזו"א סי' ס"ג ס"ק ל"ג ל"ד.

שם, דא"כ היינו ר"א האמורא, ע"י מהרש"א ומהר"ם.

אם בנה שכרו מותר, ע"י חזו"א סי' ס"ג ס"ק ל"ט שהק' מ"ש מההולך ליריד של עכו"ם דאמרן לעיל בהמה תיעקר וכו', ע"ש.

רד"ה של ישראל, ע"י הג' מראה כהן, וע"י רשב"א.

תוד"ה מכוש, ברשב"א תי' קושייתם דאיסור ההנאה משכר טרחתו הוא רק קנס דרבנן ופחות משו"פ לא חשיב. ובשו"ע סי' קל"ג ס"ג כת' דגוי ששכר ישראל להעביר לו מאה חביות וא' מהן היא של יין, אם כל חבית היא בפרוטה כל שכרו אסור שמעורב בזה שכר יין נסך, ואם פחות מפרוטה מותר, והש"ך שם בסק"ז הק' דלדעת התוס' כאן אסור, דדוקא כאן שאין הגוי מקפיד על מכוש האחרון שרי דלא חשיב שמעורב בו דמי המכוש האחרון ואין כאן דמי ע"ז כלל, אבל אם מעורב אפי' פחות משו"פ אסור, וע"ש בהג' מטה יהונתן על גליון השו"ע שפי' ד' התוס' באופ"א קצת ויישב בזה קושית הש"ך.

ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, התור"י ד' בקדושין מח. הק' דתתקדש שם בפרוטה אחרונה שאינה מלוה, ונקט בפשיטות שחוב כל פרוטה ופרוטה אינו יכול להתחלק, דאין חוב פחות משו"פ, [ותי' דגם הפרוטה האחרונה היא מלוה עד שיבוא הכלי לידה, ע"ש], והגרע"א שם והאבנ"מ סי' כ"ח סקל"ט הק' עליו, והרשב"א שם כתב להדיא דלא כהתור"י אלא דכל פורתא ופורתא חל החיוב. ובשעה"מ פ"ה מהל' אישות ה"כ הק' על התור"י ד' מסוגיין דלדבריו במכוש אחרון הא חל כל חיוב הפרוטה האחרונה בב"א ויאסר כל שכרו, [דלזה לא יועיל תי' התוס'].]

יין המשומר

הרי"ף לא הזכיר הא דשכר עבודה זרה עצמה גם שרי, וכן הטור והשו"ע סי' קמ"ג ס"ד, והב"ח והש"ך והט"ז נקטו דדעת הרי"ף דשכר ע"ז עצמה אסור ודלא כמסקנת הסוגיא כאן, והב"ח פי' דס"ל דשינויא דמכוש אחרון לית ביה שו"פ שינויא דחיקא הוא, ע"ש ועי' בש"ך ובט"ז שם באופ"א.

אין מוכרין להם במחומר לקרקע, הרא"ש כתב דרק למכור להם בא"י אסור אבל בחו"ל מותר, והביא דעת הרמב"ן דאף בחו"ל אסור. והר"ן ב"י בדעת הרמב"ן דאף לר' יוסי [במשנה לקמן כא.]. דמוכרין שדות בחו"ל אסור למכור דבר המחומר דאפשר לתלוש ולמכרו תלוש. והשו"ע סי' קנ"א ס"ז פסק כהרא"ש, וע"ש בבי' הגר"א ס"ק ט"ו שכתב דפשטות הסוגיא נראה כהרמב"ן.

דף כ.

לא תתן להם חניה בקרקע, עי' חזו"א סי' ס"ה שבי' בארוכה גדר האיסור והנפק"מ בזה, "דדין זה בכלל הרצון שתהיה הארץ מיושבת מישראל ולא יחנו בה עובדי ע"ז וכו'", ע"ש היטב, וכתב דאף ביש לו כבר קרקע אסור, ואף בגוונא שיש לישראל טובה מזה אסור, ואף שבאיסור מתנת חנם דילפי' נמי מהאי קרא מותר אם הישראל נהנה מכך, ע"ש בסק"ד. ועי' מנ"ח מצוה תכ"ו שדן אם מכר הקרקע לגוי אם אמרי' אי עביד לא מהני ואינה מכירה, [וצע"ק שלא הסתפק בזה גם במתנת חנם].

ואכתי מיבעי ליה וכו' ש"מ כולהו, עי' מהר"ם.

תוד"ה ר' יהודה וכו' תימה לר' יהודה למה לי לא תחנם וכו', הרמב"ם פ"י מהל' ע"ז ה"ד כתב דאסור ליתן להם מתנת חנם אבל נותן לגר תושב במתנה שנאמר לגר אשר בשעריך וכו', [וכ"כ בהל' זכיה ומתנה פ"ג הי"א], ובי' האו"ש דכוונת הרמב"ם לרמוז דדוקא דבר של הישראל כנבילה אסור, אבל לזכות לו דבר של הפקר שרי. ובאבן האזל פ"ט מזכיה ומתנה נקט שדעת הרמב"ם דלא קי"ל כהך דרשא דילפי' מלא תחנם מתנת חנם אלא מ"לגר אשר בשעריך" וכו' דדברים ככתבן. ובבית הלוי ח"א סי' כ' האריך בזה.

שם, והק' ריב"ם וכו', הרשב"א בתשו' [ח"א סי' ח'] נשאל כקושית התוס' מהא דשולח אדם ירך לנכרי, ותי' שם בג' אופנים: א. דמיירי באופן שהוא גמול על לשעבר. ב. בגוי שאינו עובד כוכבים, וזה דלא כהתוס' כאן ד"ה דאמר, ועי' ש"ך סי' קנ"א סקי"ח דדעת השו"ע כהתוס'. ג. דכל שהוא לצורך בשביל הישראל להבא לא חשיב מתנת חנם. וזה כמש"כ הר"ן בגיטין לח. דשרי לשחרר עבדו להשלים לעשרה, דהעשה דלעולם בהם תעבודו הוא כעין לא תחנם "וכיון דאיכא מצוה לאו חנינה דידהו אלא לצורך עצמו והוי כנותן דמי עצמו".

ובשו"ע סי' קנ"א סי"א פסק כתוס' דאסור ליתן מתנה לעכו"ם "שאינו מכירו", ובאו"ח סי' תמ"ח ס"ג כתב דאם נתן חמצו לנכרי מער"פ מותר בהנאה אחר הפסח, וכתב שם בחק יעקב סקי"ב דמיירי בנכרי המכירו דאל"ה אסור, וציינו שכ"כ גם הריטב"א ריש פרק ב' דפסחים דאסור לתת חמצו לנכרי, אמנם לכאורה להמבואר לעיל בשם הרשב"א צ"ל דיהא מותר כיון שהוא צורך הישראל.

ר"י אומר דברים ככתבן לגר בנתינה ולעכו"ם במכירה, רש"י בפסחים כא: פי' דלגר במתנה דוקא ואסור למכור לו, אך הרמב"ם פ"ג מזכיה ומתנה הי"א כתב דלגר בין במתנה ובין במכירה, ולגוי דוקא במכירה. ועי' בית הלוי ח"א סי' כ' סק"ד כתב להוכיח דהתוס' ס"ל כהרמב"ם.

לאקדומי נתינה דגר למכירה דעכו"ם, ובתוס', עי' קה"י סי' י" אות ב'.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

לא תתן להם חן, הרמב"ם פ"י מע"ז ה"ד כת' דאסור לשבח נכרי בצורתו וק"ו שאסור לדבר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם, ע"ש. והעירו בזה מהא דאמרי' בקידושין לא. עד היכן כיבוד אב צאו וראו מה עשה דמא בן נתינא, ומהא דברכות ח: אר"ג בג' דברים אוהב אני את המדיים ואת הפרסים, ומרן הגר"א נבנצל שליט"א ביאר בזה דלצורך תלמוד תורה, וללמוד הנהגות ישרות שרי, [אך אכתי יל"ע מהא דאיתא בשבת לג: פתח ר"י ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו, וי"ל].

הרואה בריות טובות אומר ברוך וכו', השו"ע סי' רכ"ה סעי' י' פסק דאינו מברך אלא פעם א' ואינו מברך שוב א"כ ראה נאים מהם, וכתב המ"ב דעכשיו נהגו שלא לברך [בשם ומלכות], והח"א כת' דהוא משום דרגילים בזה תמיד וכמו שאין מברכין על ננס וכושי, ובשעה"צ כתב משום דדווקא על נאים ביותר מברכין וא"א לדקדק בזה.

ולאסתכלי מי שרי, עי' מ"ב סי' רכ"ה סקל"ג ובביאור"ל שם דאף על זכר גוי מותרת רק הסתכלות בעלמא, ויותר מכך אסור משום שאסור להסתכל בפני רשע.

והעולה **דיש כמה דרגות בראיה והסתכלות**, דהנה המ"ב בסי' ע"ה סק"ז כתב שהסתכלות באשה אסורה, אבל ראיה בעלמא בלא הנאה מותרת, אם לא מדרך המוסר [ולאדם חשוב ראוי להמנע גם מזה], והוסיף בשם הפמ"ג דבמקומות שדרכן להיות מכוסים אסורה גם ראיה בעלמא. וכאן כתב גבי גוי דהסתכלות בעלמא שריא, ובאשה גם היא אסורה. ונמצא שחלוקה הסתכלות מראיה, ובמקומות המכוסים אפי' ראיה בעלמא אסורה, וראיה בעלמא באשה במקומות שאין דרכם להיות מכוסים מותרת, והסתכלות אסורה, ובגוי זכר הסתכלות בעלמא גם מותרת, והסתכלות יותר מכך אסורה. [ובחוט שני (אהע"ז סי' כ"א, עמ' מב) ביאר בגדר ראיה בעלמא המותרת באשה, שהוא כשודע שהיא העומדת נגדו, אך בלי לדעת פרטים בצורתה, ע"ש, והוכיח כן ממש"כ בבי' הגר"א סי' רכ"ט גבי הקשת, שאין להסתכל בה ביותר, אך מותר לראותה כדי לברך עליה].

מיתבי ונשמרת וכו' שלא יסתכל וכו', באגרו"מ או"ח סי' מ' הביא דלשון הרמב"ם והשו"ע [אה"ע סי' כ"א] דהאיסור במתכוין להנות, [וכן כת' במ"ב סי' ע"ה סק"ז דאם הוא בראיה בעלמא שרי, אא"כ הוא מקומות שדרך להיות מכוסה דאסור אפי' בראיה בעלמא]. והק' דלפי"ז מ"ט לא תי' כאן בגמ' אהא דרשב"ג דלא נתכוין להנות. ותי' דצ"ל דכיון שהתפעל כ"כ עד שברך ע"ז נחשב הנאה, ומה שתירצו דקרבן זוית הוא, פי' שהיה לאונסו ולא הספיק לעצום עיניו.

שלא יסתכל וכו', בבית שמואל באה"ע סי' כ"א סק"ב כת' דבאשת איש לדעת רבנו יונה הוא איסור דאורייתא מ"ולא תתורו", ולדעת הרמב"ם הוא מדרבנן, ובפנויה לכו"ע הוא מדברי קבלה [ובפשטות כוונתו לפנויה טהורה דאל"ה היא בכלל שאר עריות, עי' מ"ב סי' ע"ה סוס"ק ד'].

ועוד כת' שם דהרהור אפי' בפנויה אסור מדאורייתא, ומשמע דהראיה היא איסור בפנ"ע אפי' בלא הרהור [ובזה נחלקו אם מדאו' או מדרבנן], ועי' מס"י פ"א דכל עניני הזנות [ראיה, מחשבה, דיבור] מלבד גופו של מעשה אסורים איסור עצמם חוץ ממה שהם מביאים לגילוי ערוה ממש.

דף כ:

יהפכנו על פניו, עי' יעב"ץ.

ת"ר ונשמרת וכו' מכאן א"ר פנחס בן יאיר וכו', עי' מהרש"א בח"א בארוכה.

ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא ירהר אדם ביום וכו', בב"ש ס' כ"א סק"ב כתב דהרהור בפנויה (טהורה) אסור מדאורייתא (אף דהסתכלות אסורה רק מדברי קבלה). והיינו דהרהור אסור אף באשה המותרת לו, ולא רק בעריות. ויותר

מזה כ' באגרו"מ (אהע"ז ח"א ס"ט) לבאר הא דמצינו תרי קראי חד "ונשמרת" ואידך "ולא תתורו", דמ"ונשמרת" ילפי' דאסור הרהור אפי' באשתו שלא יבוא לידי טומאה בלילה. וצ"ע דבשבת סד. בהא דאמרו אנשי הצבא למשה אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור מי יצאנו, הק' שם התוס' הא אפי' לקחת יפת תואר הותרה להם (ותי' דשייך איסור בה ולא בחברתה), ומבואר מדבריהם דלא נאסר הרהור אלא באשה האסורה לו, [ויש לחלק].

תוד"ה שלא ירהור וכו', האי קרא דרשה גמורה וכו', באחיעזר ח"ג סי' כ"ד סק"ה כת' דמהרמב"ם שהשמיט דרשה זו נראה דס"ל דהוי אסמכתא, ע"ש. והרמב"ן מנה אותה בשכחת הלאוין מצוה י"א.

ובדברי האחיעזר שם משמע דהאיסור הוא בתוצאה שיבא לידי טומאה בלילה, [וכע"ז נקט בעבודת עבודה, ע"ש]. ומשמע דבזה חלוקה הדרשא דבגמ' כאן מהא דילפי' בברכות יב: לאסור הרהור מ"ולא תתורו", דהתם האיסור בגוף ההרהור, [ומנאה הרמב"ם במנין המצוות ל"ת מ"ז וכן החינוך מצוה שפ"ז], ועי' באגרו"מ אהע"ז ח"א סי' ס"ט, דמשמע שהם ב' איסורים בהרהור, וע"ע שם סי' נ"ו.

תוד"ה חסידים, עי' מהרש"א ופולפולא חריפתא [לבאר מה דס"ל למ"ד דחסידות גדולה מכולן].

מוכרין להם ע"מ לקצוץ וקוצץ דברי ר"י ר"מ אומר אין מוכרין להם אלא קצוצה, הרי"ף כתב דהלכה כר"מ דסתם לן תנא דמתני' כוותיה, ועי' ברא"ש ובר"ן, והר"ן הביא דהרמב"ם פ"י מהל' ע"ז ה"ד פסק כר"י, משום דאיבעיא לן בגמ' אליביה בבהמה ע"מ לשחוט משמע דהלכתא כוותיה. ועי' ברשב"א מש"כ בדעת הרי"ף והרמב"ם.

קמה ע"מ לקצור וקוצר, בחזו"א דמאי סי' י"ב סקי"ח הסתפק אם מותר למכור לגוי פירות מחוברים שמפקיעם מידי תרו"מ, וכתב דמכאן מבואר דשרי, וצ"ל דלר"מ דאין מוכר אלא קצורה אסור למכור עד שיעשר, ע"ש.

תוד"ה בהמה, המהרש"א הק' מ"ט לא פי' דמיירי בבהמה טמאה דבסתם לא תלינן שישחוט כמבואר לעיל ובהתנה ע"מ לשחוט שייך שחיטה, ע"ש.

דף כא.

מפני שהוא מכניס לתוכה עכו"ם שנא' לא תביא תועבה וכו', במנ"ח ריש מצוה תכ"ט דן אם עובר מדאורייתא בהכנסה לבד או רק בהנאה, ודייק מל' החינוך והרמב"ם דעובר כבר בהכנסה עצמה. [ע"ש שהעיר דלפי"ז בשופר של ע"ז ולולב של ע"ז יהא מצוה הבאה בעבירה בעצם מה שנמצא בידו]. אמנם הריטב"א כתב דודאי אינו איסור דאורייתא דפשטיה דקרא מיירי בהנאה מע"ז. ועי' בית הלוי ח"א סי' מ"ז שדן בדעות הראשונים בזה.

לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו, וברש"י והרואה שמחממין בשבת אומר שהבלנין שלוחין של ישראל הן, צ"ל דאין זו גזירה לגזירה, אלא שיש כאן חשד שעובר באיסור דרבנן, ובאיסור דרבנן גם יש דין והייתם נקיים מה' ומישראל, כ"כ הרש"ש לעיל טו. [בתוד"ה שרא], ע"ש.

מזוזה חובת הדר, הרשב"א הק' הא בשדות נמי כיון דיש קנין לנכרי להפקיע ממעשר, [וכמש"כ התוס' דמיירי למ"ד דיש קנין לנכרי] א"כ לא חשיב הפקעה דהגוי שהוא בעל השדה אינו מחוייב, ומ"ש ממזוזה, ע"ש.

מזוזה חובת הדר, עי' תשו' רע"א סוסי' ט' שחדש דאם יצא מביתו לכמה ימים יברך שוב על המזוזה כשחוזר לביתו, דכל זמן שלא היה בבית לא היה חייב דהיא חובת הדר, והוי כמי שיצא מהסוכה דמברך כשחוזר, והניח בצ"ע לדינא.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה האמר וכו', וי"מ דאתיא אפי' למ"ד אין קנין וכו', ולא נהירא וכו', בחזו"א סי' ס"ה סק"ד כתב דדעת הרמב"ם כהך י"מ דאף אם אין קנין חשיב הפקעה, [וכ"כ הלח"מ פ"י מהל' ע"ז ה"ג]. ומה שהק' התוס' דא"כ אף בשכירות עצמה יש הפקעה וא"צ לומר אטו מכירה, תי' החזו"א דכיון דאינה אלא לזמן לא חשיב הפקעה, ע"ש.

משכירות נמי נגזור, היא גופה גזירה וכו', וברש"י שכירות אטו מכירה, ברמב"ם פ"י ה"ו כתב דבזמן שיד ישראל תקיפה אסור לנו להניח עובד ע"ז בינינו שנא' לא ישבו בארצך וכו', והראב"ד שם השיג דזה דוקא בז' עממין. ובחזו"א סי' ס"ה סק"א הק' לדעת הרמב"ם דהכא מבואר דמדאורייתא שרי שכירות, ופי' דכיון הגוי כבר דר בינינו בעל כרחנו מותר מדאורייתא להשכיר לו בית ושדה, אבל אה"נ דבזמן שדינו תקיפה אסור מדאורייתא להשכיר לו.

קסבר כיבוש יחיד שמייה כיבוש, ופירש"י דלא אחמור בסוריא בשכירות בתים אטו מכירה, ועי' מהרש"א. והרשב"א הביא מהראב"ד דכיון שדוד נהג שלא כהוגן שכבשה שלא כסדר לא החמירו לגזור בה כל הגזירות כבא"י, ע"ש. ובדרך אמונה הל' תרומות פ"א ה"ד בביאור ההלכה ד"ה סוריא, תמה מאד על ד' הראב"ד, ע"ש.

תוד"ה כיבוש יחיד, בביאור שיטות הראשונים בגדרי כיבוש יחיד, עי' דרך אמונה פ"א מתרומות ה"ג בביאור הה"ל ד"ה הארצות שהאריך לבאר בטוטו"ד ג' השיטות בזה: דלרש"י תלוי אם היה ע"י יחיד או רבים, ולתוס' ורוב הראשונים תלוי אם היה הכיבוש כדין, ולדעת הרמב"ם תלוי בב' הדברים יחד, ע"ש.

ובלבד שלא יעשנו שכונה, ברמב"ם פ"י ה"ג משמע דהאיסור לעשותם שכונה הוא רק באר"י אבל בחו"ל מותר, אמנם מל' השו"ע סי' קנ"א ס"ט נראה דאף בחו"ל אסור, וכ"כ שם הש"ך [וכן הוא להדיא בריטב"א כאן], ובדגול מרבבה שם כתב דמסדר הגמ' נראה להוכיח כד' הרמב"ם דדוקא בא"י אסור, ע"ש.

ובטעם האיסור לעשותם שכונה, הנה התוס' כתבו דזה בכדי שלא יעשה היזק לישראל, אך במאירי כתב דא"א לג' גויים שלא יהא להם ע"ז, ובחינוך מצוה צ"ד כתב דטעמא משום דג' גויים הוא דבר קביעות ואין ראוי לקובעם. ויתכן דהרמב"ם ס"ל בזה כהחינוך ומש"ה בחו"ל אין איסור.

תוד"ה אלפני, א"נ כיון דאיסור שכונה שלא יבא נזק לישראל קרי ליה לפנ"ע, המנ"ח מצוה רל"ב הוכיח מד' התוס' כאן דלא כמ"ש הרא"ש לעיל דבאופן שהנכשל בסוף הוא ישראל מפקדינן גם אלפני דלפני. [אמנם לפמ"ש"כ הקה"י סי' ד' לבאר בטעמא דהרא"ש מצד דכל ישראל ערבים זב"ז ומצווים לאפרושי מאיסורא, זה לא שייך אלא בתקלה דאיסורא ובסוגיין מיירי בתקלה גשמית, ובזה אין מקום לאסור דאלפני דלפני לא מפקדינן].

תוד"ה אף במקום, התוס' דנו בארוכה בטעמא שלא נזהרו בימיהם מלמכור ולהשכיר בתים לגויים, ועי' מהרש"א דמש"כ התוס' "למכור" כדי נסבה דודאי מותר למכור דאין בזה לא תביא תועבה אל ביתך, וכבר כתב כן הרשב"א בשם הראב"ד דבמכירה הרי הגוי מכניס בשלו ומותר.

וברא"ש סוסי' כ"ב כתב עוד טעם להתיר דכיון שבדיניהם השכירות היא כמכר וידיהם תקיפה מותר דהוי כמכר, ע"ש. ועי' חזו"א סי' ס"ה סק"ח ובשביעית סוסי' כ"ד שנדחק בזה מ"ט מהני בזה מה שידם תקיפה ובדיניהם הוא מכר. וע"ע באריכות בראשונים [רמב"ן, ריטב"א] בזה בטעם שנהגו היתר.

בהג' אשר"י הביא מהא"ז דאם שכר מנכרי בית אסור להניח בו ע"ז דשכירות קניא קצת [וחשיב ביתן], והק' הגרע"א בתשו' ס"ו דבמנחות מבואר דבית שיש בו שותפות לגוי פטור ממזוזה דל"ח "ביתך" מחמת חלק הגוי, ולמה לא נימא דה"ה דאין עובר עליו בלא תביא תועבה אל "ביתך".

דף כא:

וסתמא כר' מאיר, בתוס' חכמי אנגליה כתבו דאף שבכ"ד אמרי' דמחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם, היכא דאיפסיק בהדיא הלכה כחד מינייהו הלכה כמותו, ומש"ה פסק שמואל כר' יוסי אף שהסתמא כר"מ. וע"ע ברמב"ם פ"י ה"ג ובכס"מ ובלח"מ שם.

אריס אריסותיה קעביד, ובתוס', בפלוגתא דר"ת ור"י ור"מ אם מותר לתת לגוי מלאכה בקבלנות ויעשנה בשבת, האריכו הראשונים טובא, עי' בר"ן וברא"ש כאן, וראה בטור וב"י סי' רמ"ד השיטות בזה, ובשו"ע ובמ"ב להלכה.

ובביאור הלכה שם סע' א' ד"ה או האריך לבאר הנפק"מ בזה בין דעת ר"י לדעת הר"מ, בגוונא שידוע שהוא בקבלנות ואינו נוטל חלק בגוף הדבר, והוכיח שם שיש עוד הרבה ראשונים דס"ל כר"מ. [ובי' הדבר דכשנוטל חלק בקרקע מותר מפני שנראה כשותף, מתבאר מהראשונים דאז חשיב כעובד עבור עצמו, משא"כ כשנוטל שכר חשיב שכירו של הישראל].

ובמש"כ התוס' בדעת ר"י דאף פיסול האבנים והקורות אסור מפני שהם לצורך מחובר כת' בשעה"צ סי' רמ"ד סק"ג דהוא משום לא פלוג, ועי' מ"ב שם ס"ק י"ד דזה דוקא אם האבנים והקורות של הישראל, אבל אם מתקן הגוי אבנים של עצמו בכדי לבנותם בבית הישראל שרי אף דזה לצורך מחובר.

אריסא דמרחץ לא עבדי אינשי, עי' ברא"ש סי' כ"ה, ובמ"ב סי' רמ"ג ובהקדמתו שם לסימן.

דף כב.

תוד"ה אי הכי, עי' מהר"ם.

חדא משום לפני עור, הנה כאן מבואר דאסור להשכיר לכותי שדה משום לפני"ע שיעבוד בה בחוה"מ, ולא נתבאר להדיא אם מותר למכור לו שדה, דלכא' יש לחוש גם משום לפני"ע שעתיד לעבוד בה בחוה"מ, ובתוס' כתבו דאסור לקבל שדה בקבלנות בשותפות עם כותי משום לפני"ע, ובתוס' רבנו אלחנן כתב דה"ה אסור למכור שדה לכותי משום לפני"ע, ויש לדקדק דהתוס' שלא כתבו כן ס"ל דמותר למכור לכותי, ול"ח בזה משום לפני"ע. ועי' קה"י שביעית סי' י"א סוס"ק א', וכע"ז בתורת זרעים שביעית פ"ה מ"ו דמכירה לחשוד אסורה רק בשביעית עצמה, אבל קודם שביעית מותר, ולא חשיב לפני"ע, אבל שאלה ושכירות כיון דשכירות לא קניא חשיב כל רגע כמשתמש בשלו ומש"ה חשיב לפני"ע.

תוד"ה תיפוק ליה וכו', במה שדנו התוס' אם יש לפני עור באיסור דרבנן, עי' מנ"ח מצוה רל"ב שדן בזה אם עובר בלפני עור דאורייתא דלא גרע מעצה שאינה הוגנת, או דכיון דמה"ת שרי אינו עובר, וכתב דמהתוס' כאן נראה שעובר מדאורייתא. ועי' חי' הר"ן כאן דעובר בלפני"ע דרבנן, וכ"מ גם במל"מ פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, ובפשטות בי' הדבר ע"פ מה שייסד הרב מפוניבז' ע"פ האמונת שמואל דהלאו דלפני"ע הוא כסניף בכל עבירה לעצמה, ומש"ה באיסור דרבנן הלפני"ע הוא גם דרבנן. וע"ע בקה"י סי' ד'.

ובמה שדנו התוס' במלאכת חוה"מ אם היא מדאורייתא או מדרבנן, עי' ביאור"ל סי' תק"ל שביאר היטב השיטות בזה.

ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות לא יאמר וכו', ובתוס' גבי תנור, עי' בכ"ז בסי' רמ"ה פרטי הדינים להלכה.

פרק שני – "אין מעמידין"

בפונדקאות של עובדי כוכבים, עי' בהג' הב"ח על הרי"ף שפי' דרש"י כת' שמעלין שכר לבעלים לפרש שאף שאסור לייחד בהמה עם הנכרי בכל מקום נקט התנא פונדקאות דסד"א שבמקום שמעלים שכר לבעלים אין חשש שירבענה, ובריטב"א לעיל יד: פי' באופ"א הא דנקט במתני' פונדקאות. [וע"ע בעבודת עבודה בבי' כוונת רש"י כאן].

מפני שחשודין על הרביעה, בט"ז סי' קנ"ג סק"א כת' דבדיעבד ודאי לא נאסרה באכילה ואף דהנרבע אסור בהנאה זה דוקא כשנגמר דינו בבית דין, וע"ש בפתחי תשובה.

רד"ה שחשודין וכו', ויש כאן לפני עור, נראה ברש"י שאסור מדאורייתא משום לפני עור, אמנם בתוס' (ד"ה אין) כתבו דבשל סופרים הלך אחר המיקל, ומשמע דאין בזה לפני"ע דאורייתא ממש, ורק תקנה דרבנן מלתא דלפנ"ע, [ויש לדון בזה מ"ט אין בו איסור דאורייתא, ואפשר דס"ל לתוס' דמדאורייתא אין לפני"ע בב"נ (ושמא כשהוא יודע שהוא איסור) עי' חזו"א סי' ס"ב סק"ז, או מחמת שהוא ספק רחוק, וי"ל].

ולא תתייחד אשה עמהן, בפשטות הוא חמור משאר איסורי ייחוד, דהכא חיישי' גם לאונס, [ונפק"מ דבבעלה בעיר או שיש עמה אחת מהנשים שאין מחפות זו ע"ז גם אסור], וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש. ועי' פתחי תשובה אה"ע סי' כ"ב סק"ג שבמקום שהמלכות מענישה על אונס שרי בכה"ג.

וע"ע בעבודת עבודה שדן בזה אם האיסור הוא מחמתה או מפני"ע שמכשילה את הגוי בעריות [ונפק"מ בפנויה, שמחמת הגוי אין איסור, אבל יש איסור מחמתה].

תוד"ה אין מעמידין, ויש ליתן טעם על מה אנו סומכין וכו', בר"ן ועוד ראשונים כת' דבמקום שלא חשידי ארביעה כגון במקומות שלנו שעונשין על זה מותר, וכן פסק בשו"ע סי' קנ"ג ס"א, ויל"ד אם התוס' פליגי בזה.

שם, בסו"ד, ובתרי מסכתות לכו"ע אין סדר למשנה, במהרש"א הקשה דבלא"ה תיפו"ל דמס' ע"ז קודמת למס' פרה, ועי' רש"ש וחשק שלמה.

דף כב:

מוקצה, רש"י פי' שיחדוהו לתקרובת ע"ז והתוס' הוכיחו דדוקא ע"י מעשה [ויל"ד בכונת רש"י], ויעוי' ברמב"ם פ"ד מהל' איסורי מזבח ה"ד שאף אם הקצוהו לע"ז בעצמה בעינן מעשה, ושיטת הראב"ד שם דדוקא בתקרובת בעינן מעשה, אבל בהקצוה לע"ז בעצמה בדיבור בעלמא נאסרת, ע"ש ברדב"ז. ועי' במאירי כאן.

אם איתא דאקצייה לא הוה מזבין לה, לכאור' לפי"ז אם לקחה מהגוי בכיבוש וכד' תהא אסורה, ובתוס' רבינו אלחנן מבואר דשרי וכמ"ש התוס' דלרווחא דמילתא נקט, ע"ש.

והא דמשמע דאם היה מוכרה הגוי היה אסור ול"א דבטלה כשמכרה, כתב המאירי דאף שמותרת באכילה פסולה למזבח, וכ"כ הרמב"ן לקמן מז. דלגבוה אין מועיל ביטול בע"ז.

תוד"ה ורמינהי, עי' מהר"ם ומהרש"א.

שם, וא"ת וכו' בקרבן איך התיירו, עי' רש"ש, וברעק"א לעיל יד: כת' דמה"ט רש"י פי' דהא דבאותן מקומות נהגו שלא למכור בהמה דקה אינו משום חשש רביעה אלא אטו בהמה גסה.

רש"י ד"ה זכרים מאי איכא למימר וכו' וזכר נמי מיפסיל בנרבע דהא קרא דנרבע וכו' בעולה כתיב ועולה זכר הוא וכו', המבואר ברש"י דבפשטות מסברא היה נראה דזכר שנרבע אינו בכלל הפסול דנרבע, דאינו כדרך רביעה בנקבות, ורק משום שהפסול כתוב בזכר ילפי' לה. וצ"ע דא"כ מהיכי תיתי באמת לפסלו הא אין ע"ז פסוק בפנ"ע, דהרי רובע ונרבע תרומיהו מחד קרא נתמעטו כמש"כ רש"י בתחילת הסוגי' מן הבהמה להוציא הרובע והנרבע, ואם אכן מסברא לא היה ראוי לפסול זכר הנרבע א"כ נמעט רק רובע ולא נרבע, ומנ"ל לפסול נרבע.

ולא תשרי בר בי רב באושפיזא, הרמב"ם פכ"ב מהל' איסורי ביאה הט"ז כת' דאסור לת"ח לשכון בחצר שיש בה אלמנה, והראב"ד כת' שהפריז על מדותיו שלא אמרו חכמים אלא שלא יתאכסן עמה, וע"ש במגיד משנה, והשו"ע אהע"ז סי' כ"ב סי"ז הביא ל' הרמב"ם וע"ש בבית שמואל ובט"ז בבי' מחלו' הרמב"ם והראב"ד.

לא תרבי כלבא, ברש"י כאן נראה שהוא חשש שמא תבוא לידי חטא, וכך נראה ברש"י ב"מ ע"א, אמנם בתוס' שם כתבו דהחשש הוא ללזות שפתיים בעלמא, דלא נחשדו ישראל ע"כ. [ויל"ע קצת דלתוס' מבואר דגם במקום שאין חשש ממש שתבוא לידי איסור, אפ"ה יש לחוש לחשד, משום והייתם נקיים, וא"כ צ"ב מה שהקשו בגמ' כאן הא אף אם אין חשש רביעה בעצם משום דכיון דמיגרי בה מירתתא, מ"מ לא תרבי כלבא משום חשדא. וצ"ל דבמקום שמצד עצמו אפילו גויה החשודה על העריות נזהרת וחוששת דמיגרי בה, אפילו חשד ליכא].

איבעיא להו עופות מאי, הנה זה פשוט דשייכא רביעה בעוף ונאסרה לבני נח, וכמ"ש רש"י במשנה "דכתיב והיו לבשר אחד יצאו בהמה חיה ועוף", וא"כ בע"כ דהספק בגמ' אם גם בעופות איכא למיחש כשמעמידם אצל הנכרי שמא ירבעם, שסו"ס אי"ז מצוי כ"כ, וא"כ צ"ב מה הוכיחו בגמ' מהא דאני ראיתי עו"כ שלקח אווז וכו', הא פשיטא דשייך כה"ג רביעה, אבל אכתי מנלן דתקנו חכמים לחוש למיעוט כזה.

ז. ת.

הא לכתחילה והא דיעבד, בריטב"א פי' דהוא כהא דאמרי' בגיטין [כח:]: דלשמא מת לא חיישינן לשמא ימות חיישינן, ומשום חזקת חי. ויל"ד אם שייך כאן חזקה, דא"כ מעיקרא מאי קשיא לגמ' מהא דקרבן אמתני' דהכא, ועי' בעונג יו"ט סי' פ"א. ובעבודת עבודה בריש סוגיין כתב שהיה נראה לפרש דהוא כמו כל מקום בש"ס שלכתחילה אסור, ובדיעבד אין מחמירים לאסור, אך לפי"ז גבי ליקח מהם בהמה היה ראוי לדון כלכתחילה ולאסור, [אא"כ נימא כמו שכתבו התוס' (כב: ד"ה ורמינהו בסוה"ד) דלא יהא אפשר לקנות קרבנות כלל], אך מד' רש"י והריטב"א נראה דהוא משום חזקה וכנ"ל.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובעבודת עבודה כאן הקשה לדברי רש"י והריטב"א דא"כ איך מוכח מהא דהאשה שנחבשה שיש חילוק בין לכתחילה לבדיעבד, ומשום חזקה דשמא רבע לא חיישינן ושמא ירבע חיישינן, ומש"ה לוקחים מהם בהמה לכתחילה, הא שפיר אפשר דבאשה מקילינן משום דהוא מצב של בדיעבד שלא להוציא אשה מתחת בעלה, והניח בצ"ע.

האשה שנחבשה וכו', רש"י פי' דמיירי באשת ישראל ודחה הפי' דמיירי באשת כהן, [ולא נתבאר בדבריו להדיא באשת כהן אם ע"י ממון מותרת]. והתוס' כאן ובכתובות כו: פי' דע"י ממון מותרת אף לכהן דלא חיישינן לאונס, וע"י נפשות אסורה לבעלה אף בישראל דשמא נתרצית לו.

ועי' רמב"ן ורשב"א שם בכתובות, וכן בריטב"א כאן, שפי' דמיירי באשת כהן דע"י ממון מותרת דל"ח אף לאונס, וע"י נפשות חיישינן, ובאשת ישראל לעולם שריא, דאף אם נתרצית לו מחמת פחד נפשות חשיב אונס.

והובאו הדעות בשו"ע אהע"ז סי' ז' סי"א, ובאבנ"מ שם סק"ד כת' דמה שכתבו הראשונים זה דלא כמ"ש המהרי"ק דאשת איש שזינתה באומרת מותר אסורה לבעלה, דתלוי ב"ומעלה מעל באישה", ולא בדיעת האיסור, ושיטת התוס' כהמהרי"ק. וע"ע בקוב"ש כתובות אות ט' שכת' באופ"א.

תוד"ה ותו לא מידי, בריטב"א נקט דאשת כהן שנתייחדה עם גוי אפי' לזמן מועט אסורה, [אלא דבזמן ובמקום שיראים מהמלכות מותרת], וכ"כ היראים סי' מ"ה דאפי' נתייחדה פעם א' אסורה, והובא בתרומת הדשן סי' רמ"ב, ע"ש. ועי' ברא"ש כאן.

משום ניהא פורתא לא מפסיד טובא, בחזו"א פרה סי' ג' ס"ק ט"ז כת' דלא מועיל הסימן בשערות שלה שאינן שוככות דאפשר דאי"ז אלא ע"י עול, או שבאותו היום שוככות ואח"כ חוזרות ועומדות, ועיקר מה דאנו סומכים ע"ז שהגוי לא יפסיד טובא בשביל ניהא פורתא, וצ"ל דמיירי שהגוי יודע ששווה טובא בשביל שלא עלה עליה עול. וע"ע בהג' טל תורה [מהדר' עוז והדר] כאן, מה שהביא מפ"י הגר"א למשנה בפרה שם, ומה שיישב בדבריו.

תוד"ה התם יצרו תקפו וכו', עי' מהרש"א ומהר"ם.

דף כג:

תוד"ה ש"מ דפרה וכו', ברש"ש העיר דלכאו' הו"מ לתרץ בפשיטות דבאדם אמרי' חי נושא את עצמו, אלא דזה נאמר רק לענין שבת דגמרי' ממשכן. [ועצם קושייתו צ"ב קצת, דמה יועיל מה שהחי נושא א"ע, הא לכאו' אפי' אם נשאה עול יחד עם עוד בהמה נפסלת].

שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא, הק' הריטב"א דא"כ לא תפדה במומה וכן לשאר דיניה תהיה כקדשי מזבח, ותי' דכשאתה עושה בה מעשה פרה הרי היא כחטאת [ואפשר דזו כוונת רש"י בד"ה שאני פרה], ועי' ח"י מרן רי"ז הלוי הל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"א בסופו שבי' בשם הגר"ח בדעת הרמב"ם דפרה היא קדשי בדק הבית, ורק בשעת שחיטה חל בה קדושת פרה אדומה והדין חטאת אם נשחטה לשם פרה אדומה, ע"ש.

עד היכן כיבוד אב ואם וכו', הריטב"א הק' דהא קי"ל כיבוד אב משל אב, ותי' דהכא אינו הפסד לבן אלא מגיעת רווח. והראשונים בקידושין לא: תי' דשלא לצער את אביו חמיר טפי ומחויב להפסיד כל ממונו לזה.

יין המשומר

א"ל צאו וראו מה עשה עובד כוכבים וכו', הק' בזה הא אסור לשבח הגויים משום לא תחנם, וכמ"ש הרמב"ם (פ"י מהל' ע"ז ה"ד) דאסור לשבחם גם במעשיהם, ותי' מרן הגר"א נבצל שליט"א דלצורך לימוד תורה, לדעת עד היכן כיבוד אב ואם, שרי.

תוד"ה בקשו, וי"ל דע"י שמיר אינו נעשה חלק וכו' ופגימה כחגירת הצפורן פסולה, עי' מהר"ם.

דף כד.

נולדה לו פרה אדומה בעדרו, בדברי שאול [לבעל השואל ומשיב] בחידו' אגדות קדושין לא. הביא בשם הקצה"ח לפרש דכיון שדמא בן נתינה הסכים להפסיד ממון רב עבור מצוה שכלית, הראה הקב"ה שישראל מסכימים להפסיד ממון רב כזה אפי' על מצוה שאין בה טעם כפרה אדומה.

תוד"ה ור"א לא חייש, עי' תוס' רבנו אלחנן וברש"ש מש"כ ליישב קו' התוס'.

וניחוש דלמא רבעוה לאמה מעיקרא, הריטב"א הק' הא אמרי' דעו"כ חס על בהמתו ואינו רובעה שלא תעקר, ואיך נחוש שנרבעה הא חזינן דילדה, ותי' דרק רוב פעמים נעקרת ע"י רביעה ואפ"ה חס עליה, [וכ"כ החזו"א פרה סי' ג' סקי"ג], וקצ"ע אמאי פרכינן בגמ' דניחוש למיעוטא כה"ג.

היא וולדה נגחו, הגר"א ו' בקובץ ביאורים לב"ק אות ל"ג הק' מ"ט נפסל הולד, הא הוי כשור האצטדין דאמרי' בב"ק מ: דלרב כשר למזבח אף שנגח דהוא אנוס, ע"ש.

היא וולדה נרבעו, עי' תשו' רע"א סי' קע"ב שתמה היאך מותר לבוא על אשתו מעוברת, הא היא ובתה נבעלו והוי בא על בתו, ותי' דכיון דהבת פחותה מבת ג' לא הוי ביאת עריות [ומדרבנן נאסרה אף ביאת פחותה מבת ג' דהוי כמוציא זרעו על עצים ואבנים, והכא לא שייך איסור זה], ע"ש.

תוד"ה וניחוש, עי' מהרש"א, ומה שתמהו הרש"ש והיעב"ץ. והחזו"א [פרה סי' ג' סקי"ג] פי' כונת התוס' בתירוצם דלענין עול אינה נפסלת אלא אם עלה עול עליה, ואם עלה על אמה אינו פוסל מדין ולד הפסולים כמו שאי"צ שתהא אמה אדומה, [וכע"ז כתב בתפארת פ"ו מ"ה לתרץ קו' הגרע"א הנ"ל דיאסר לבוא על אשתו מעוברת, ע"ש].

וע"ע בתוס' רבנו אלחנן שתי' דשמא יש מיעוט דלא לפסול משום עול שעלה על אמה, או דלא שייך לומר היא וולדה כלפי נשיאת העול כמו בהנאת הרביעה, ע"ש, [וכע"ז איתא בתוס' בב"ק מז.].

ת"ש ויקח יתרו, הרש"ש העיר דהא יתרו התגייר ואיכא לתרוצי כדלעיל דגרים גרורים וכו', ותירוצו צ"ב.

דף כד:

ארונה גר תושב היה, והיינו דמשום הכי ליכא למיחש דילמא רבע בהמותיו, ויל"ע דאכתי שמא רבעום אחרים, דבשלמא בנתגייר ממש אפשר להאמינו שיודע שבהמותיו שמורות מרביעה בין על ידו ובין ע"י אחרים, אבל גר תושב שאינו מצווה בלפנ"ע איך סמכו עליו שלא נרבעו בהמותיו ומותרות להקרבה. [ובאמת דיש להקשות כן גם לעיל דאמרי' גרים גרורים הם, ופרש"י דבאים מעצמם ואין מקבלין אותם, דא"כ הניחא שלא רבעום בעצמם מפני שסבורים שהם גרים, אבל איך אפשר לסמוך על עדותם שלא רבעו אחרים את הבהמות].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

הוראת שעה היתה, וברש"י מפני נס שנעשה על ידיהן וכו', יש לעיין אם הוראת שעה היינו ע"י נבואה שנאמר לנביא לעשות לשעה שלא כדין תורה שבכל עת, [ומש"ה מותר דאינו לעקור דבר מן התורה אלא לפעם אחת], או שהוא כח שניתן לחכמים לעקור דבר מן התורה לצורך [וכעין הא דבי"ד מכין ועונשין למיגדר מילתא כשהשעה צריכה לכך], והנה רש"י כתב טעם לדבר מפני שנעשה נס על ידיהן, ואם הוא ע"י נבואה למה הוצרך לתת טעם, אלא שמאידך, אם לא היה ע"י נבואה אלא שיש כח ביד חכמים במקום ורך, צ"ב איזה טעם הוא שנעשה נס על ידיהן, וצ"ב.

תוד"ה ר' יוחנן, ויל"ד ר' יוחנן לטעמיה דאמר עובר לאו ירך אמו, בתוס' ב"ק מז. כתבו דאף למ"ד עובר לאו ירך אמו אמרי' דהיא וולדה נגחו והיא וולדה נרבעו, דסו"ס העובר נהנה ברביעה, וכע"ז כת' התוס' בסנהדרין פ:, ולדבריהם שם צ"ע קו' התוס' כאן, ועי' חזו"א פרה סי' ג' סק"ג.

פרה וחמור מבת ג' וכו' וברד"ה מכאן ואילך, עי' רש"ש.

וישרנה הפרות וכו' שאמרו שירה, כת' הריטב"א דמה שלא מנה א"ז התנא באבות עם שאר דברים שנבראו בע"ש, מפני שכלול בפי האתון, ובראב"ד נקט שהפרות אמרו בלשונם והיה שם מי שהיה יודע שיחת בע"ח.

דף כה.

תוד"ה למשה וכו', דההוא מעשה דחזקיה לא היה אלא אות בעלמא, עי' מהר"ם, אמנם בתוס' רבנו אלחנן לא נראה כן, ועי' יעב"ץ.

איזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף, וברש"י, עי' מהרש"א שפי' באופ"א.

זה ספר משנה תורה וכו' דכתיב ביה ועשית הישר והטוב, במהרש"א הק' וכי מפני פסוק א' נקרא כל הספר ספר הישר, ע"ש.

דף כה:

תוד"ה לא צריכא, בקו' התוס' מבואר שנקטו דלא מהני בעכו"ם היתר של תינוקת לשמור מייחוד, ויל"ע בתירוצם אם ס"ל דכל האיסור במשנה רק באשה אחת ועם קטנה שרי, או"ד שא"א לפרש לשון המשנה עם קטנה ובאמת אסור גם עם קטנה. [ויש שדייקו בפיהמ"ש להרמב"ם דאסור, ויל"ד].

ובדרישה באה"ע סי' כ"ב ס"ק י"ב דן במנהג שנהגו לצאת לדרך עם עגלון גוי ולקחו עמם קטן או קטנה לשומר וכת' ע"ז דבדרך אינו מועיל, ויעו"ש בב"ח ובט"ז, ויש שרצו להוכיח מזה דמהני קטן או קטנה לשומר אף בייחוד עם גוי, ויל"ד.

ויל"ד כה"ג גם בבעלה בעיר ובשאר התירים שיש בייחוד עם ישראל.

באשה חשובה וכו', איכא בינייהו וכו', עי' היטב בראשונים [רמב"ן ריטב"א תורי"ד].

והנה לרש"י ר' ירמיה לקולא דבאשה חשובה ואינה נאה שריא בייחוד, וראב"א לחומרא דאפ"ה אסירא, ולתוס' ראב"א לקולא דבחושה או בין הנשים שרי, ור' ירמיה לחומרא דאפ"ה אסור. וברמב"ם ובשו"ע לא הביאו חילוקים אלו וכתבו בסתם דאשה אסורה להתייחד עם נכרי, ובב"י הגר"א סי' קנ"ג סק"ט כתב שפירשו כרש"י ופסקו כראב"א דתניא כוותיה.

יין המשומר

[וצ"ב לדעת רש"י, דלר' ירמיה אשה שאינה נאה מותרת להתייחד עם הנכרי, ומאי גרע מישראל, דלא מצינו חילוקים בזה, וכל אשה אסורה להתייחד עם איש אחד, ונראה פשוט דכוונת רש"י רק באשתו עמו, דבישראל בלא"ה שרי, ובגוי אסור דאינה משמרתו, ובאינה נאה שרי].

והחזו"א סי' ס"ו הסתפק מהו הגדר באשה חשובה, אם הוא אשה שהמלכות תובעת עלבונה ומענשת ע"כ, ולפי"ז יהא לדידן היתר בכל אשה משום שהמלכות מענישה על אונס כל אשה, או"ד אשה חשובה הינו שמקורבת למלכות, ומענישים ע"כ מה שתגיד בסתר בלי לגלות קלונה ולפי"ז לדידן אסור, ע"ש.

ולכא' למאי דקיי"ל כראב"א לא סבירא לן כר' ירמיה דבאשה חשובה אין לחוש לשפיכות דמים, וא"כ גם באיש יהיה אסור להתייחד עם עכו"ם אף באימת מלכות עליו דלא עדיף מאשה חשובה, ובאמת בשו"ע [קנ"ג ס"ב] לא נזכר חילוקי דינים גם בענין זה שלא יתייחד עם העכו"ם מפני שחשודים על שפיכות דמים, ויל"ע מהו שיעור הזמן שאסור להתייחד עמו ושאר גדרי הדין, ועל מה סמכו בזה"ז שמתייחדים עם הנכרים (פועלים וכד', או במעלית וכל כה"ג). ושמעתי מהרצ"פ מקלב דהמ"ב בסי' כ' סק"ז גבי הדין דאסור למכור ציצית לגוי שמא יתלוה ליהודי ויהרגנו, הביא בשם הח"א דבזה"ז דאינם חשודים על שפיכות דמים שרי להאי טעמא, ויל"ע אם ה"ה לגבי להתייחד עמם.

תוד"ה איכא בינייהו, ע"י מהר"ם.

שם, הא אמרי' חביבה עליהן בהמתן של ישראל וכו', הרמב"ן תי' דאדיקי בבהמות ועדיפא להו, ע"ש.

שם, ובירושלמי וכו', יכולה אשה להטמין ולומר עובדת כוכבים אני, הרא"ש סי' ד' כת' דאין להוכיח מכאן דשרי לומר עובד כוכבים אני שלא יהרגוהו, דזה כפירה בעיקר, ע"ש, [ויל"ע אם לומר "גוי אני" חשיב גם כפירה בעיקר ואסור או רק בלשון עובד ע"ז אני או לשון שמודה לדתם]. והובא בשו"ע סי' קנ"ז ס"ב דאסור, ולשנות מלבושו להטעותם שרי, וכת' הרמ"א דה"ה לומר לשון המשתמע לב' אנפי, ובבי' הגר"א שם ס"ק כ' כת' דהרא"ש דחק הירושלמי בזה, אבל הוא פלוגתא בירושלמי.

דף כו.

רד"ה בשמתיא, ע"י פורת יוסף.

מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים, הגרע"א בגל' השו"ע סי' קנ"ד כת' דבגוי שקבל על עצמו לשמור ז' מצוות ואינו עובד ע"ז שרי, וכ"כ בבא"ה"ל סי' ש"ל סע' ב'. [ובעיקר הגדר דמילדת בן לעכו"ם יל"ד אם הוא מלתא דלפנ"ע או מסייע לעבירה, או מחמת שמחזק ומרבה ע"ז בעולם, ויעוי' פתחי תשובה ס"ק ב' שהביא מהחת"ס בתשו' דבאופן שיש מיילדות נכריות שרי אף בלא טעמא דאיבה].

עובדת כוכבים מילדת בת ישראל, בגמ' מבואר דלרבנן שרי דוקא באחרות עומדות על גבה, וברמב"ם פ"ט מהל' ע"ז ה"ט"ז כת' דמילדת את בת ישראל ומניקה את בנה ברשותה, ולא הזכיר דבעינן עומדות על גבה. ויעוי' בתוי"ט כאן שפי' בדעת הר"מ שבבית הישראלית ה"ז כעומדות על גבה וכיוצא ונכנס, ובי' כך גם בדעת הרע"ב על המשנה כאן. אמנם ברא"ש כאן וכן בשו"ע סי' קנ"ד ס"א מבואר דבעינן תרוייהו שיהא דוקא בבית ישראל ועומדים על גבה או נכנסים ויוצאים, ובדעת התוס' כאן [ד"ה עובדת] אפשר דס"ל דסגי רק בעומד ע"ג או ביוצא ונכנס [בין בביתה ובין בבית עכו"ם] וע"ש בט"ז.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

הריטב"א הביא דבירושלמי איתא **דבמיילדת מומחית שרי** דמשום דלא מרעא נפשה, וליכא למיחש לש"ד, ובשו"ע סעי' קנ"ד ס"א כתב דאפי' מומחית אסור, והש"ך בסק"א הביא מהב"ח דהטעם הוא דמיילדת יכולה לומר נפל היה, ותמה ע"ז מהירושלמי הנ"ל, וע"ש בב"י הגר"א דבגמ' כאן מוכח דאפי' במומחית אסור, וע"ש בפתחי תשובה.

תוד"ה עובדת, ואפי' הם גדולים קצת ימשיכום למינות, המהרש"א הק' דמשמע מד' התוס' דבגדולים אף דאין חשש שפיכות דמים יש לחוש למינות, והא אמרי' לעיל דלא יתייחד אדם עמהן מפני שחשודים על שפיכות דמים, ע"ש.

שם, ירושלמי וכו' תני יונק התינוק והולך מן העובדת כוכבים וכו', עי' בר"ן שהביא בזה ב' דעות, דיש מי שאומר שחלב הנכרית מותר רק במקום סכנה, והרשב"א כתב דמדינא אין חילוק בין חלב הישראלית לחלב הנכרית, אלא שמידת חסידות הוא שלא יינק חלב הנכרית שמוליד בו טבע רע, והובא ברמ"א יו"ד סי' פ"א ס"ז, ובב"י הגר"א שם ציין גם לתוס' לעיל י' ע"ב דחלב מטמא חלב מטהר שאמו של רבי החליפתו עם אנטונינוס והניקתו.

אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה, בד' התוס' נראה דמשום איבה שרי רק מלאכה דרבנן, ובריטב"א כת' דאף מלאכה דרבנן אסור, [והא דאמרה לה דידן דמינטרי שבתא וכו', היינו כמו שכת' הראב"ד והר"ן שיכולה לומר לה שגם להוליד בסתם אסור לן בשבתא אלא למי ששומר שבת, ותו ליכא איבה, והדר הדין דאסור להוליד בן לע"ז]. ע"ש.

ובמ"ב סי' ש"ל סק"ח נקט להלכה כד' התוס' דמלאכה דאורייתא אסור, אמנם כת' החת"ס בתשו' יו"ד סי' קל"א דבאופן שיש חשש פיקו"נ אם תמנע מליילד נכרית פשיטא דשרי, וכ"כ בתפארי"י כאן על המשנה, ועי' אגרו"מ יו"ד ח"א סי' קפ"ד שהאריך לבאר ד' החת"ס דיש ב' מיני איבה דכשהוא חשש ממש של פיקו"נ ודאי שרי אף מלאכה דאורייתא.

כת' הריטב"א דאף דשרי משום איבה נוטלת שכר וזורקתו לים ששכר שבת אסור, [ובטעמא דמילתא, עי' בחי' הגר"ח על הש"ס שבת יט. במהדרו' החדשה שהובא דהגרא"ז ב' ע"פ מה שייסד הגר"ח דאיסור שכר שבת אינו לקבל שכר, אלא שהמעשה שנוטלים עליו שכר הוא מעשה אסור כעין מלאכה], ועי' שש"כ פכ"ח הע' קנ"ה.

תוד"ה סבר, הושיט ידו למעי בהמה וכו' שהוא תולדה דגוזז, עי"ש ברמב"ן וברשב"א שדנו אם הוא תולדה דקוצר או משום נטילת נשמה. ובעיקר הדבר אם יש איסור תורה ליילד, עי' בשבת קכח: אין מילדין את הבהמה, ורש"י שם פי' משום טירחא ומשמעות דבריו דאין בזה איסור מדאורייתא, אמנם הרשב"א שם תמה עליו וכתב דהוא אסור מדאורייתא, ועי' חזו"א שבת סי' נ"ט סק"ה, והחת"ס יו"ד תשו' קל"א נקט שבחתיכת הטבור יש איסור דאורייתא, ועי' מ"ב סי' ש"ל סקכ"ז.

יכלה למימר וכו', עי' ריטב"א דמשמע דאם אינה יכולה לתרץ עצמה שרי בין בשכר ובין בחנם, אמנם גבי להחיותם דאמרי' גם בגמ' דבשכר לא התירו משום איבה דיכול לומר קאי ברי אאיגרא וכו', כתב הרמב"ם פ"י ה"ב דאם יש משום איבה שרי רק בשכר ולא בחנם, והרמ"א סי' קנ"ח ס"א כת' דשרי אף בחנם, ובב"י הגר"א שם ציין דהרמב"ם פליג.

דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן, פי' הר"ן דכל מה דשרי לחלל שבת משום חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה.

תוד"ה והרועים, וא"ת מאי האי דאחמור רבנן וכו', בב"י הגר"א סי' קנ"ח סק"ה כת' דבמש"כ הרמב"ם והשו"ע דהעומד ברשעו תמיד כגון רועי בהמה לא מורדין ולא מעלין בזה מתורץ קושית התוס' דמש"ה חמיר טפי.

עובדי כוכבים לא מעלין, הרמב"ם פ"י מע"ז ה"א כת' משום לא תחנם, והמרדכי [תתי"ד] כת' דהוא כמוליד בן לע"ז [וכן הוא בהג' לתוס' לעיל כ. מהדרו' עוז והדר].

ולא מורידין, נחלקו הב"י והמהרש"ל אם אסור להורידן או דאין מצוה להורידן, [ע"י תוס' לעיל י: ד"ה חד], וברמב"ם פ"י ה"א מבואר להדיא דאסור להורידן בידים, וע"י בזה בארוכה בסי' קנ"ח בט"ז סק"א ובש"ך סק"ב.

דף כו:

כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון, הא דרועי בהמה לא חשיבי לתאבון אף דעושים לשם הנאת ממון, דייק הכס"מ פ"ד מהל' רוצח הל' י"ב מלשון הרמב"ם דכיון שעומד ברשעו תמיד ל"ח כלתאבון. והסמ"ע סי' תכ"ה סק"א כת' דרועה חמור משום שחוטא גם לחברו משא"כ מומר לתאבון דהוא רק בין אדם למקום.

המינים והמסורות וכו' מורידין ולא מעלין, הרמב"ם פ"ד מהל' רוצח ה"י וכן בשו"ע סי' קנ"ח ס"ב כת' דאם יש כח בידו להרגם בפרהסיא בסייף הורג ואם לאו בא בעלילות עד שיסבב הריגתם כגון שמסלק הסולם וכו', והגרע"א שם בגל' השו"ע הביא דהרא"ש בתשו' כת' דדוקא מורידים לבור דהוא בגרמא, אבל לא ממיתין אותם בידים.

ולגבי מסור, ע"י חו"מ סי' שפ"ח סעי' י' דקודם שימסור מותר להרגו אפי' בזה"ז, ואחר שמסר אסור להרגו אא"כ הוחזק למסור שאז יהרג שמא ימסור אחרים, ובסע' ט"ו כת' דאם מסר ג' פעמים מבקשים עצה ותחבולה לבערו מן העולם, וכת' הרמ"א דאסור להרגו בידים, והסמ"ע שם והש"ך והגר"א הביאו דדעת הרמב"ם ועוד דשרי להרגו אפי' בידים, ע"ש.

והמסורות, בטעם הדין דמורידין המסור, החזו"א יו"ד סי' ב' סקי"ט כתב דאפשר דהוא **מדין רודף** [וכ"כ בשלט"ג כאן, וכן משמע מהרמ"א חו"מ סי' שפ"ח ס"י], ואפשר דהוא משום דהוי כמומר להכעיס, כיון שאין היצר מתגבר לעבירה זו שהיא מגונה מאד בעיני בנ"א, [ויש שרצו להוכיח גם מד' התוס' דס"ל דאינו מטעם רודף, דהתוס' הוכיחו מהא דמסור אין מאבדין ממונו בידים אף שמורידין אותו, והק' דנימא דה"ה במומר, ואם הא דמורידין המסור הוא משום רודף מה ענין זה לאיבוד ממונו, אמנם העירו ע"ז דבב"ק ק"ז: מבואר דממון מסור מותר].

וע"ע בחזו"א שם סוס"ק ט"ז "ונראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו גלויה וכו', ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם וכו', אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה ההורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה וכו', ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת", ע"ש.

תוד"ה אני שונה, ומותר ליקח מהן ריבית, במרדכי ובשלט"ג כאן הביאו דיש מן הראשונים שאסרו להלוות למומר לע"ז בריבית, ובשו"ע סי' קנ"ט ס"ב הביא ב' הדעות בזה, והרמ"א כתב דטוב להחמיר, וע"ש בבי' הגר"א, וע"ע משל"מ פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ב שהאריך בבי' הדעות.

שם, ואע"פ שאסור ליתן להם ריבית, התוס' והרא"ש כתבו דעובר נמי בלפנ"ע, והגרע"א בגל' השו"ע סי' קנ"ט כתב דלהראשונים דס"ל דהא דמותר להלוותו בריבית הוא משום דלא מיקרי אחיך ולא הוי בכלל ולאחיך לא תשיך [ולא משום דאינו בכלל וחי אחיך], ה"ה דלא עובר בלא תשיך בלווה ממנו, ועובר רק משום לפנ"ע. [וע"ש בט"ז סק"ג שבי' דבמלוה למומר בריבית אינו עובר בלפנ"ע, ויל"ד].

פליגי בה רב אחא ורבינא, בפלוגתתם אם מומר להכעיס חשיב מומר או מין, ברש"י מבואר דהנפק"מ היא גם לגבי מורידין, דאם דינו כמומר אין מורידין, וע"י מהר"ם. אמנם בד' התוס' סוד"ה וחד מבואר דאף אם הוא מומר מורידין אותו [והנפק"מ לשאר דינים], וע"י חזו"א יו"ד סי' ב' סק"ב שהוכיח כד' התוס' מדהוצרכו בגמ' לומר דר' יוחנן קסבר דמין הוא, ואי נימא כרש"י הא בע"כ בעי לסמוי מומר מהברייתא דאין מורידין אותו.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובגדר מומר להכעיס, ברש"י [ד"ה לתאבון] נראה דכל שיש לפניו היתר ואיסור ושביק התירא ואכיל איסורא חשיב להכעיס, וכתב הרא"ה בבדק הבית דבמחזור לאכול דוקא דנבילה חשיב מין לכו"ע, אמנם הרשב"א שם ס"ל דגם זה חשיב להכעיס ותלוי בפלוגתא דר"א ורבינא, ועי' חזו"א סי' ב' ס"ק ד' ה' מש"כ בביאור השיטות.

אר"ש לא נצרכא אלא שאם היתה מעלה בבור מגררה, מד' התוס' נראה דלפי"ז מורידין לכתחילה במקום שאין חשש איבה, ובמקום חשש איבה רק אין מעלין, אמנם בר"ח נראה [וכע"ז יעוי' בריטב"א ובמאירי] דהגמ' מתרצת דאין מורידין בידים אלא רק מונעים אותו מלעלות.

לאפוקי לשום מורנא דלא, רש"י פי' משום דאסור לרפאותו, והרמב"ם פ"ג מהל' מילה ה"ז כת' גוי שצריך לחתוך ערלתו מפני מכה וכו' אסור לישראל לחתוך לו שהגויים לא מעלים אותם מידי מיתה וכו' ואע"פ שנעשית מצוה, שהרי לא נתכוין למצוה, לפיכך אם נתכוין הגוי למילה מותר, עכ"ל [וע"ש בכס"מ], ומשמע דאף אם אינו מכוין לגירות שרי למולו לשם מצוה [וציינו בזה לתשו' הרמב"ם שכת' דשייך בגוי מצות מילה כאינו מצווה ועושה]. אך ברמ"א יו"ד סי' רס"ג ס"ה כת' דאסור למול עובד כוכבים שלא לשם גרות, ובט"ז שם פי' דהטעם שאין לעשות בו סימן ישראל, וכע"ז הביא הש"ך מהלבוש ותמה ע"ז דמסוגיין משמע דהטעם משום אין מעלין. [ואפשר דלד' התוס' בגיטין ע. דרפואה שרי, יהא מוכרח כהרמ"א והט"ז].

תוד"ה לאפוקי, במה שהק' התוס' מהא דגיטין דרשב"א ריפא גוי מצרעתו, ע"ש בתוס' שתי' עוד דשמא רפואה שרי ולא דמי למילדת ומינקת שמגדל בן לע"ז, ואפשר דכוונתם דהתם לא היה הגוי בסכנה ולא שייך למורידין, ובמרומי שדה [להנצי"ב] ב' כוונתם דרפואה שרי משום דאינו כנותן לו דבר אלא כמברית ארי וכמו שהותר במודר הנאה לרפאותו [נדרים מא:].

[ועי' ב"י סוסי' קנ"ד שהביא תשו' הרשב"א דמותר לעשות רפואה לנכרית שתתעבר משום איבה, והרמב"ן עצמו עשה כן, ושלח לו רבינו יונה תבוא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק, ע"ש].

וחכמים אומרים עובד כוכבים מל את ישראל, התורי"ד הק' מ"ש משחיטה דשחיטת נכרי נבילה, ותי' דבשחיטה יש הרבה הלכות והגוי אינו שייך בהם, משא"כ מילה בכל אופן שתוסר הערלה כשרה, וכע"ז בגט דפסול משום שאינו בתורת גיטין, ע"ש היטב.

דף כז.

תוד"ה ברופא מומחה, עי' מהרש"א ומהר"ם.

וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, עי' בחי' הגרע"א שהק' לו והא אף אם אין מצוות צריכות כונה, הכא הרי הכותי מל בכוונה הפכית לשם הר גריזים ובודאי פסול, והגרע"א עצמו הוסיף להק' למ"ד דנכרי ימול, הא אין מקיים האב מצוותו דאין שליחות לגוי, ובי' הגרע"א דכשם שבציצית בעינן קרא ללשמה משום דאין המצוה בעשיית הציצית ולא שייך בזה מצוות צריכות כונה, ה"ה במילה דהמצוה על האב שיהא בנו מהול, ומש"ה אין צריך שליחות ואין כוונת הכותי והגוי מקלקלות במצוה, ע"ש. אך יעוי' בקצה"ח סי' שפ"ב סוס"ק א' שכת' דאין למול ע"י קטן דאין שליחות לקטן, ועי' קוב"ש פסחים אות כ"ט.

תוד"ה וכי היכן, התוס' בי' הא דלר"י מילה כשרה בעכו"ם אף דבעינן לשמה, משום דלא דמי לגט, דהכא במילה סתמא לשמה [כ"ז שאינו עושה לשם הר גריזים]. וברד"ה לה' המול מבו' דטעמא משום דהגוי עושה על דעת ישראל, ויל"ע מ"ש

יין המשומר

מגט, ואולי ב' ד' רש"י ע"פ מש"כ הרא"ש בהלכות ס"ת, שהוכיח מכאן דעיבוד הגוי לשם ס"ת שהוא ברגע אחד של נתינת העור לסיד ותו לא, בזה אמרי' דעל דעת ישראל קעביד, ועי' חזו"א יו"ד סי' קנ"ט סק"י מה שבי' בד' הרא"ש.

ההיא דר' יהודה הנשיא היא, רש"י פי' דר"י הנשיא הוא דפסיל מילת עובד כוכבים מקרא, אך רבינו חננאל פי' להפך דהא דכותי לא ימול היא דר' יהודה הנשיא, ע"ש.

מאי בינייהו ערבי מהול וגבנוני מהול, עי' ריטב"א.

אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמי, בקה"י סי' י"א הביא דהתוס' ביבמות ע"א הק' דגבי קרבן פסח חזינן ד"וכל ערל לא יאכל בו" קאי גם על ישראל שלא נימול, והיינו דבלשון הכתוב "ערל" כולל גם ישראל שלא נימול, ומ"ט הכא אמרי' דחשיב כמהול לגבי המול ימול, ע"ש מה שתי' התוס', ומה שהאריך הקה"י לתרץ באופן אחר ע"פ ד' הגר"ח.

איכא בינייהו אשה וכו' את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא, בעין משפט כאן ציין לדברי הרי"ף בשבת, דכיון דישאל אפי' ערלים כמולים דמו, איתתא נמי בכלל ישראל וכמהילא דמיא [וצ"ל דאפ"ה אינה בכלל 'את בריתי תשמור', כיון שאינה ו' על הברית]. ובחי' הראב"ד כאן כתב דכמהילא דמיא משום ש'מול' היינו קטוע, ואשה הרי היא קטועה.

ובפשטות נראה כוונת הראב"ד שאשה כמהילא דמיא כיון שבפועל אין לה ערלה, אלא דלפ"ז יקשה דנכרית תהא כשרה גם למילה כיון שסו"ס אין לה ערלה, ולכאור' צ"ל דסו"ס נכרית לא עדיפא מערבי מהול וגבנוני מהול דאף שאין להם ערלה מ"מ חשיבי ערלים, אלא דא"כ קשה מ"ט לא פי' הראב"ד כהרי"ף דאשה ישראלית היא כמהילא מפני שישאל אפי' ערלים כמולים דמו, וכמו ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, ומ"ט הוצרך לפרש דקטיעא היא. ויתכן דפליגי בזה הרי"ף והראב"ד בטעמא דישאל שמתו אחיו מחמת מילה מ"ט חשוב מהול, דלהרי"ף הוא משום קדושת ישראל דאית ביה, ולהראב"ד הוא משום שהוא אנוס על מעשה המילה, והוי כנאנס ולא עשאה דמעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, [וכע"ז כתב בברכ"ש יבמות סי' י"ח, ע"ש], ומש"ה באשה שלא מלה אינו מחמת אונס אלא שלא שייך בה כלל, ולכך נצרך הראב"ד לומר דסו"ס קטועה היא ואין לה ערלה. [אלא דכ"ז א"ש אי נימא דלא כמו שנקטו התוס' דמומר לערלות חשוב כמהול, דלדבריהם הרי ישראל חשוב מהול אף היכא שאינו אנוס על המילה].

ע"ע בברכ"ש (שם) מה שהביא מהגר"ח בזה מ"ט אף דכמהילא דמיא חשיבא לאו בת מילה כלפי הברית, וכע"ז בחי' הגר"ח עה"ש ס' בב"ק פח. דאיתא שם בגמ' דיש קולא באשה שאינה בת מילה, ופי' בשיטמ"ק דאינה בכלל הטפת ד"ב, ובי' הגר"ח דמילה לא שייכא בה בעצם ומש"ה חשיבא כמהילא, אך מהטפד"ב יש לאשה פטור, הפוטרה מלהכנס בברית, ומש"ה חשיב שאינה בכלל הברית, ע"ש.

תוד"ה איכא בינייהו, הרמ"א יו"ד סי' רס"ד ס"א כתב דהמומר לערלות הוא כעכו"ם ופסול למול, והגרע"א בגל' השו"ע שם [ובהרחבה בחי' כאן] הק' דהא למאי דקי"ל דאשה כשרה למול והיינו דקי"ל כר' יוחנן דתלוי בהמול ימול, וא"כ להמבואר בתוס' דהמומר לערלות הוא בכלל המול ימול תהא מילתו כשרה, ע"ש, ועי' תוס' רבנו אלחנן כאן שהסיק דודאי אינו בכלל את בריתי תשמור, ודלא כהתוס'.

תוד"ה אשה, צריך לפרש וכו' ולא אותה למדרש שאינה חייבת למול בנה היינו לבקש למהלו, עי' בקובץ הערות סי' ע"ו ס"ק י"ח דאף דבעלמא קי"ל דמידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, הכא אין החיוב בעצם מעשה המילה אלא לדאוג שיהא נימול [וכמו שהובא לעיל מהגרע"א], ובתחילת דבריו שם רמז בעוד אופן לתרץ דבכה"ג לא אמרי' דכיון דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח, והוא כעין הא דאף אם כהני שלוחי דידן מצו עבדי עבודה הפסולה בזרים, ע"ש.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

אבל לא ריפוי נפשות, יעוי' בבעה"מ ומלחמות שנחלקו אם בעומדים על גבוי ישראל בקיאים שרי [כמו במילה] או לא.

אילימא ריפוי ממון בשכר ריפוי נפשות בחנם ליתני וכו', הרמ"א בסי' קנ"ה ס"א כתב די"א דבשכר שרי להתרפאות מעכו"ם בכל ענין דחייש לפסידא דאגריה, ובבי' הגר"א שם כתב דכן מוכח מהא דלא הק' בגמ' כאן לאוקימתא זו אלא דליתני להדיא. אמנם בריטב"א כתב להדיא דלא שני בין בחנם ובין בשכר, וכן ברמב"ם פי"ב מהל' רוצח ה"ט לא נזכר בזה חילוק.

דף כז:

לחיי שעה לא חיישי', והיינו דשרי לסכן חיי שעה לספק הצלת חיי עולם, ובאחיזרז ח"ב סי' ט"ז ס"ק ו' כת' דאף בגוונא שהסכנה גדולה ואינו רק ספק השקול שימות מותר לעשות ניתוח וכד' ולסכן חיי שעה לספק חיי עולם, והביא שם דבספר משנת חכמים נקט דדוקא היכא שהספק שקול שרי. עוד הביא שם מהמשנת חכמים שהספק אם גם לרופא ישראל מותר לרפא חולה באופן שהוא ספק שמא ימות מיד, או דכל ההיתר הוא רק כלפי להתרפא מנכרי, וכת' הגר"ח"ע דאדרבה לישראל קיל טפי דכיון דבמצבו העכשוי אם לא יטפלו בו הוא טריפה, לישראל אינו בכלל רציחה ולנכרי הוא בכלל רציחה, ע"ש.

ועי' חזו"א יו"ד סי' ס"ט סק"ב דחיי שעה של ראובן כנגד חיי עולם של שמעון תלוי בפלוגתא דבן פטורא ור"ע בב"מ ס"ב בב' שהיו מהלכין בדרך וקיתון של מים ביד א' מהם וכו'.

תוד"ה שאני מינות וכו', כדאמרי' בפ' כל שעה בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה ואורי' דמיירי וכו', שיטת התוס' דדוקא באומר לו שיקח מאותם עצים שהם של ע"ז אסור, אבל בסתם מותר ליטול עצים של ע"ז להתרפא מהם, והיינו דמעיקר הדין מותר להתרפא מעצי אשרה, אלא שבאומר לו ליקח דוקא מהן יש חשש שימשך אחר ע"ז שנראה שיש כח בע"ז.

והר"ן כתב דאסור אף באופן שאינו אומר דוקא בעצי ע"ז, דהרי זה בכלל הלאו דלא ידבק בידך וכו', וגם על לאו זה יש דין יהרג ואל יעבור. ובשו"ע סי' קנ"ה ס"ב הביא ב' הדעות. וכתב שם בבי' הגר"א דלהרמ"א שהביא בסי' קנ"ז דהא דבע"ז ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור הוא גם באופן שאין בו חיוב מיתה, צ"ל דס"ל כשיטת הר"ן דאסור להתרפא בכל אופן. [ועי' מנ"ח מצוה רצ"ו ס"ק ט"ו שהוכיח מהא דהרמב"ם לא הזכיר כלל הדין דעצי אשרה, דס"ל כהתוס'].
תוד"ה חויה דרבנן, בבי' ד' התוס' עי' מהר"ם, וראה עוד ביאור נפלא בדבריהם בהג' הג"ר גדליה ליפשיץ שבסוף הגמ'.

תוד"ה יכול וכו', ולר' ישמעאל אין שום חילוק דבצנעא בכולם יעבור ואל יהרג וכו', פשוט דבריהם נראה דאף בשפיכו"ד, ובזכרון שמואל סי' ס"ה סקי"ט תמה דהא טעמא דאמרי' בשפיכו"ד יהרג ואל יעבור הוא מסברא דמאי חזית דדמא דידך סמיק, ובודאי גם ר' ישמעאל מודה לזה, [וכ"כ באמת בתוס' רבנו אלחנן כאן]. והביא מהכס"מ דגם בגוונא דליכא סברא דמאי חזית אמרי' יהרג ואל יעבור [בכה"ג שיהרגו גם אותו וגם אחרים] ובכה"ג גם היתה קבלה בידם שיהרג ואל יעבור, ואפשר דרק בכה"ג פליג ר' ישמעאל, ע"ש. ובאופ"א ב' שם דעיקר גדר הדין חלוק בין רבנן לר"י, דלרבנן ילפי' מבכל נפשך דבכל המצוות מחויב עד כדי מסי"נ אלא שיש דחיה של פיקו"נ, וברציחה משום מאי חזית אין דחיה, אבל לר' ישמעאל דאפי' ע"ז בצנעא יעבור, בע"כ דאין בכלל חיוב למסור נפשו על מצוה מן המצוות, וה"ה לרציחה, ע"ש.

שם, ואם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצוות רשאי, שיטת התוס' דאף בשאר עבירות רשאי ליהרג ולא לעבור, אמנם כת' רבינו ירוחם דכ"ז דוקא במכויין הגוי להעבירו על דת, אבל אם להנאת עצמו מכויין חייב לעבור ולא ליהרג, והוא ע"פ הגמ' סנהדרין עד:, וכן פסק בשו"ע סי' קנ"ז ס"א [ובבי' הגר"א שם הוכיח דכן דעת התוס'], ע"ש.

וכידוע שיטת הרמב"ם [פ"ה מהל' יסוה"ת הל' א' וד'] שכל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי"ז מתחייב בנפשו והאריכו בזה הראשונים בסנהדרין סוף פ' בן סורר ומורה, [וע"ש בנמוק"י דאף להרמב"ם אם הוא אדם גדול והשעה צריכה לכך שרי למסור נפשו אף על שאר עבירות].

ובביאור המחלוקת, עי' קובץ הערות סי' מ"ח ס"ק י"ז שבי' דדעת התוס' דדין יעבור ואל יהרג הוא משום דחשיב אונס ואינו חייב למסור נפשו בשביל איסורים אלו, ומש"ה אם רצה להחמיר ע"ע רשאי, אבל דעת הרמב"ם ודעימיה דחשיב דחיה, שפיקו"נ דוחה את האיסור, ומש"ה אין רשאי למסור עצמו. וע"ש עוד שהק' לדעת התוס' מ"ש מחולה שיש בו סכנה שלכו"ע אסור לו להחמיר ע"ע שלא יחללו עליו שבת וכדו' [עי' מ"ב סי' שכח סק"ו], ונדחק לתרץ והניח בצ"ע [וכבר הק' כן הרמב"ן במלחמות בסנהדרין שם].

אמר רבב"ח א"ר יוחנן כל מכה שמחללין עליה וכו', שיטת רש"י דר' יוחנן פליג אדרב יהודה דריבדא דכוסילתא נמי אסור, ולר' יוחנן רק רפואה שיש בה פיקו"נ אסורה. ושיטת ר"ת בתוס' כאן דרב יהודה מיירי בבריא ולא פליגי.

והנה הרי"ף הביא בריש הסוגיא דריפוי ממון היינו בהמתו וריפוי נפשות גופו. ובעה"מ תמה דלכאור' כ"ז הוא לרב יהודה אבל לר' יוחנן דפליג צריך לפרש דרפואת גופו הוא שיש בו סכנה ורפואת ממון שאין בה סכנה, ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן [והרי"ף גופי' הביא אח"כ הא דר' יוחנן]. והרמב"ן שם במלחמות בי' דעת הרי"ף באופן אחר דר' יוחנן ורב יהודה לא פליגי, דאפי' ריבדא דכוסילתא הוא מקום שעלול לבא בו לידי סכנה אף שעכשיו אין בו סכנה, ע"ש ובחי' הרמב"ן. ויעוי' בר"ן שהאריך בזה ונחלק על הרמב"ן בביאור ד' הרי"ף, ונקט שהרי"ף פסק כר' יוחנן ודחה דברי רב יהודה מהלכה, וכך נקט גם הרא"ש בדעת הרי"ף.

דף כח.

תוד"ה מכה של חלל, עי' מהר"ם, ובפשטות ל' השו"ע או"ח סי' שכ"ח ס"ג נראה כמו שפי' המהר"ם בדעת הירושלמי, ע"ש.

כל מכה שצריכה אומד מחללין וכו', עי' ריטב"א וכע"ז ברמב"ן בתוה"א [הובא כאן בחי'], דהיינו שאפי' אין בקי והחולה אינו אומר שצריך מחללין עליו, והובא בשו"ע סי' שכ"ח ס"ד, ע"ש ובביאור"ל.

חושש הוא דלא הא כאיב ליה טובא שפיר דמי, עי' היטב בביאור"ל סי' שכ"ח ס"ג ד"ה ודוקא, אם בגוונא דכאיב ליה טובא באיברים הפנימיים, אם מחללין שבת או דהוי כמיחוש בעלמא.

שם, יעוי' ברמב"ן בע"ב שהק' הא אין שום איסור בגמיעת חומץ ומה הראיה לחילול שבת, ותי' דאם לא היה בו סכנה לא היינו מתירים לו ע"י גמיעה ופליטה כיון שאפשר לגמע ולבלוע, ע"ש.

הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים, באגרו"מ (או"ח ח"ג סי' צ"א) הוכיח מכאן שמי שחולה במחלה שאינה מסוכנת כעת, ועלול לבוא למחלה מסוכנת, מותר לבלוע ביוהכ"פ תרופה עם מים, [והביא ע"ז מה שהורה הגרי"ס בזמן שהיתה מגיפת החולירע, שגם הבריאים יאכלו ביוהכ"פ, כיון שאם יהיו חלשים מחמת הצום עלולים להדבק ולחלות בחולי שיש בו סכנה].

אדם חשוב שאני וכו', הטור סי' קנ"ה פסק דאדם הקרוב למלכות מותר לו להתרפא מגוי ואפי' אינו מומחה, ובכ"י ובכ"ח שם תמהו למה לא נזכר דין זה ברי"ף וברא"ש וברמב"ם. והב"י כתב דכיון שר' אבהו סמך ע"ז ובא לידי סכנה חיישינן בזה

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

לכל אדם חשוב. והב"ח כתב דס"ל למסקנא דתי' דרופא מומחה היה נדחה תי' קמא דאדם חשוב. [אמנם עי' פתחי תשובה סי' קנ"ד סק"א שהביא דלאשה חשובה מותר ליקח מילדת נכרית, ע"ש].

והא ר' אבהו וכו' ורמא ליה יעקב מינאה סמא, התוס' לעיל בי' בב' אופנים הא דנטל ממנו סם אף שאין מתרפאים מהם משום דמינות משכא, בתוד"ה שאני כת' דיעקב מינאה לא אמר שם ע"ז על זה. ובתוד"ה יכול כת' דאם לר' ישמעאל שרי גם ע"ז בצנעא אפשר דהיה בצנעא, ועי' מהר"ם מש"כ שם בב' דבריהם. וע"ע בריטב"א ובבעה"מ וברמב"ן מה שבי' בזה.

דף כח:

עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת וכו', עי' רמב"ן ורא"ש דמהכא מוכח דאין מחללין שבת באיסור דאורייתא על סכנת אבר, דהכא התירו רק בעין משום דשורייני דעינא בליבא תלו, ומשום דאמתא דשמואל מתה. וכתבו עוד דבאיסור דרבנן שרי דמבואר כאן בסוגיא דאם היו סממנים מע"ש היה מותר אף לולי הא דשורייני וכו', ואף דיש לגזור משום שחיקת סממנים, ע"ש. [וע"ע במאירי ובתוס' סוכה כו. ד"ה ואפי' ורש"ש שם]. ולהלכה, השו"ע בס"י שכ"ח סע' י"ז הביא בזה ד' דעות, ע"ש.

עוד בענין סכנת אבר, אם גוי אונסו לעבור בל"ת ויש בזה סכנת אבר, הסתפק הש"ך סי' קנ"ז סק"ב וכתב דנראה לקולא, ויל"ע בזה, [ועי' באר היטב סי' קכ"ג סק"א שהביא מהחור"י דאם אמר לו גוי שישתה עמו יי"נ ואם לאו יקטע את אזנו שרי].

ולהתרפא באכילת איסור במקום סכנת אבר, דן בזה הפמ"ג סי' שכ"ח במשב"ז סק"ז, ע"ש [ובתו"ד הביא מש"כ הרדב"ז בתשו' דאם אמרו לאדם הנח שיקצו לך אבר או אמית את חברך שאינו מחויב להניח לקצוץ לו אבר, ע"ש]. ועי' בהג' מיימוני פ"ב מהל' שביתת עשור אות ה' שראבי"ה התיר לאכול ביו"כ מפני סכנת אבר, ור"ת תמה עליו מסוגיין.

לכו"ע שרי לדידך אסיר, בעבודת עבודה כתב דודאי אין לפרש דלדידיה אסור משום דשויה אנפשיה חתיכא דאיסורא, דא"כ כיון שרב יהודה ידע שהוא פיקו"נ, יתיר לו גם איסור זה, וע"ש מה שבי' הא דא"ל וכי מדידי הוא.

דף כט.

תוד"ה המסתפר מעובד כוכבים, שיטת התוס' דאסור לאיש להסתכל במראה משום לא ילבש, אא"כ כוונתו שלא יחבל בעצמו או משום רפואה, ומה שהתירו בסוגיין, עי' ריטב"א דהוא משום הצלה שיראה כאדם חשוב, או דמיירי בשל בית רבי וכד' שהתירו להם. [ויל"ע מהו ההיתר דקרובים למלכות אם יש בו איסור דאורייתא דלא ילבש], ובב"י גדר האיסור עי' אגר"מ יו"ד ח"ב סי' ס"א.

והר"ן כת' דבמקום שדרך האנשים להסתכל במראה שרי, והא דהתירו בסוגיין הוא רק במקום שדרך האנשים להסתכל במראה, וכן הוא בשאר דברים שאסרו בגמ' משום לא ילבש, ואפ"ה בכל מקום החברים נמנעים מזה [ומש"ה הוצרכו להתיר לשל בית רבי]. ובשו"ע סי' קנ"ז ס"ב פסק כהתוס', והרמ"א הביא דעת הר"ן, וע"ש בב' הגר"א. וע"ע בגליון השו"ע סי' קפ"ב מה שהובא מהכנה"ג לבאר במחלוקת התוס' והר"ן.

והנה בשו"ע סי' קפ"ב לענין העברת שער בית השחי ובית הערוה הביא המחבר דבמקום שמנהג האנשים להעבירם אינו לוקה [והרמ"א הוסיף דשרי לכתחילה], ובסוף הסימן שם כתב המחבר דאסור לאיש להוציא שער לבן מתוך השחורות, והרמ"א לא נחלק עליו בזה לומר שאם יהיה כך מנהג האנשים יהא מותר.

ויל"ע בדעת המחבר מ"ט במראה לא הזכיר שאם מנהג אנשים כן יהא מותר, ובשער בית השחי ובית הערוה הזכיר היתר זה [וביותר שהר"ן שהוא מקור הדברים השוה ביניהם]. וכן בדעת הרמ"א מ"ט לא הזכיר שבנטילת שער לבן מתוך שחור אם יהא כך מנהג האנשים יהא מותר.

יין המשומר

ואפשר שבדבר שבמהותו שייך לאנשים לא יועיל מה שיתחפכו היוצרות וינהגו בו הנשים, וכן להיפך, דלעולם ביסודו הוא 'תיקוני אנשים' או 'תיקוני נשים' בעצם. ואפשר דגם המחבר וגם הרמ"א מודו לזה, אלא דבזה פליגי דהמחבר ס"ל דהסתכלות במראה היא דבר המיוחד בעצם לנשים ולכן אסור בכל מקום, והעברת שער בית השחי הוא תלוי במנהג המקומות, כיון שאינו ענין של יפוי השייך ביסודו לנשים, והרמ"א ס"ל דגם הסתכלות במראה אינה דבר השייך ביסודו לנשים, אלא תלוי במנהג, אבל ליקוט שער לבן מתוך שחור הוא מעשה יפוי השייך רק לנשים, ובכח"ג מודה הרמ"א דלא מהני מנהג.

שם, והלכה למעשה דאסור להסתפר מעובד כוכבים וכו', השו"ע סי' קנ"ז ס"א פסק דאסור להסתפר אלא במקום שמצויים בנ"א או שמדמה הגוי שהוא אדם חשוב, והרמ"א כת' דיש מחמירים אפי' במקום רבים אא"כ רואה במראה, וע"ש בב"י הגר"א. וכת' הרמ"א דנהגו להקל כסברא הראשונה, וע"ש בש"ך שהדרישה פי' דהא דנהגו להקל הוא משום דבשכר שרי, והש"ך תמה עליו. נ"ל ד"ל למש"כ התוס' לעיל כז' דשיטת ר"ת דבבריא אסור להתרפא מעכו"ם כגון ריבדא דכוסילתא דהגוי אינו חושש דלא מרע אומנותיה שיאמרו שונאו היה, דלכא"ה בתספורת].

שם, אבל במספרים שרי וכו' אם יש עמו אחר, עי' ש"ך סי' קנ"ו סק"א.

דף כט:

איסור סתם יינם וטעמו, הנה יין נסך ממש שנסכוהו לע"ז אסור מדאורייתא כמבואר כאן בגמ' מקרא דאשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם, ויעזי' להלן בגמ' משנ"ת מ"ט צריך האי קרא, ותיפו"ל דיהא אסור משום ולא ידבק בידך מאומה, ע"ש.

ומתני' דידן מיירי בסתם יינם, ובגדר סתם יינם, הנה בפשטות היה נראה דהוא כל יין שהוא של נכרי [בבעלותו הממונית], ולא שנעשה ע"י נכרי [אלא שכשנעשה ע"י נכרי אסור מטעם אחר, משום מגע הנכרי], אמנם במשנה לקמן סא. מבואר דהמטהר יינו של נכרי מותר, אם משמר שהגוי לא ייגע בו כלל, ע"ש, ובע"כ דגדר הדין מה שנאסר הוא 'סתם יינם', והיינו שלא אסרו כל יינו של גוי, אלא יין שאין ידוע אם התנסך או נגע בו הגוי, ועי' רש"ש לקמן נה. שכתב כן, ודייק כך מלשון הרמב"ם (פי"א מהל' מאכ"א ה"ג) שכתב שייך הגויים שאין אנו יודעין אם נתנסך הוא הנקרא סתם יינם ואסור בהנאה מדברי סופרים כיון שנתנסך.

ובטעם האיסור דסתם יינם, רש"י במשנה כאן כתב דטעם האיסור דסתם יינם משום דדלמא נסכיה. ובראשונים הק' דבגמ' כאן משמע דהוא מלתא דע"ז, דמייתי קרא דישתו יין נסיכם, ולקמן לו: מבואר דהא דגזרו על יינם הוא משום בנותיהן. והתוס' כאן תי' דאי משום בנותיהן לא היו אוסרים בהנאה, אלא שעשו אותו כיון נסך ממש. ועי' היטב בר"ן כאן, שכתב בדומה לדבריהם, דמשום בנותיהם היו אוסרים רק בשתיה אלא שאם לא היו אוסרים בהנאה היו הרואים טועים להתיר אף יין נסך ממש בהנאה.

והא דהוצרכו לטעמא דמשום בנותיהם ולא סגי בהא דמשום חשש יין נסך פי' הר"ן בב' אופנים, בשם רבינו שמואל - דיין נסך מיעוטא הוא, ובשם הרמב"ן - דיין שניסך אם איתא דנסכיה לא מזבין. וע"ע היטב ברמב"ן לקמן לו: שהאריך בזה.

והרשב"א בתורת הבית [תחילת הבית החמישי, הביאו הב"י סי' קכ"ג] כת' דב' גזירות היו, דמתחילה אסרו משום בנותיהן רק בשתיה, וכשראו שהורגלו לנסך הרבה אסרו כל סתם יינם בהנאה אטו ודאי יין נסך.

ובטור סי' קכ"ג כת' דעשו סתם יינם כאלו ודאי נתנסך וכו' אבל רשב"ם כתב בשם רש"י וכו' דבזה"ז אין איסור הנאה במגע הגוי וכו' דגויים בזה"ז אין רגילים לנסך וכו', והב"י שם תמה על הלשון "אבל רשב"ם כתב", דמשמע שהרשב"ם חולק, וע"ש בדרכ"מ ובב"ח שבי' דכוונת הטור דזה תלוי בטעם האיסור שאסרו סתם יינם בהנאה, דאם הוא כהתוס' שאסרו כאלו

הוא יין נסך ממש, ממילא א"א להתיר גם בזמן שלא שכיח יין נסך, ואם כהר"ן דהוא שלא יבואו להתיר יין נסך בהנאה, א"כ כשבטל הטעם בטלה הגזירה, וע"ע בט"ז שם סק"א. [ובאמת שמה שכת' הב"ח והדרכ"מ בכוונת התוס' איתא כן להדיא בריטב"א דכל דתקון רבנן כעין דאורי' תקון ומש"ה כשתקנו משום בנותיהם נתנו ליין דין יין נסך ממש כאלו נסכוהו].

וברמב"ם (הנ"ל) כתב שסתם יינם הוא כ"יין שנתנסך, ובפ"י ה"ט כתב עוד הרמב"ם דמשום חתנות אסרו לשותות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך, וי"ל.

רש"י ד"ה שהיה מתחילתו וכו', חומץ לא מיתסר בהנאה וכו', ה"ט"ז סי' קכ"ג סק"ד נקט בדעת רש"י דחומץ מותר רק בהנאה אבל אסור בשתיה, וכתב דאנן קי"ל דמותר אף בשתיה, ובתוי"ט כאן כתב דגם רש"י מודה דחומץ מותר בשתיה, אלא דכיון שאין אנו בקיאים בטיבו של חומץ [וכמש"כ התוס' כאן ד"ה א'], לא רצה רש"י להתיר חומץ בשתיה. ויעוי' ברש"ש לקמיה בסוף העמוד שכתב ביאור חדש בדעת רש"י, דכיון שיש חומץ הראוי לשתיה, וממילא שייך בו גזירת בנותיהן, אך כיון שאין מנסכים אותו לא שייך בו גזירת ניסוך, [וכן ב"י מבושל], ומש"ה אסור בשתיה ומותר בהנאה.

מפני שמעמידים אותה בקיבה של נבילה, היינו שנותנים בה מחלב הקרוש הנמצא בתוך קיבה של נבילה, והוא מעמיד את הגבינה, כ"כ רש"י לקמן לה. בסוף העמוד, וכ"כ רש"י חולין קטז. ד"ה קבה.

א"ל והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה וכו', בקה"י סי' י"ב הק' מה הראיה מקיבת עולה לקיבת נבילה, הא אפשר דמה דשרי בעולה מפני שאין לגבוה צורך בה והוי כקדשים שמתו, משא"כ בנבילה שאפשר שגם החלב שבקיבה נחשב כחלק ממנה, ע"ש.

יין מנלן וכו', הגרע"א הק' מכאן על שיטת הרמב"ם פ"ז מהל' ע"ז ה"ב דכל תקרובות ע"ז אסורה בהנאה ולוקין עליה מלא ידבק בידך וכו', ולמה כאן מבואר בגמ' דהוצרכו לקרא דישתו יין נסיכם, ומ"ט לא הביאו קרא דלא ידבק. וברמב"ם פ"א ממאכ"א ה"א כתב דלוקה על יין נסך מישתו יין נסיכם, ובסה"מ [ל"ת קצ"ד] מנה יין נסך בלאו בפנ"ע, והרמב"ן שם תמה עליו בארוכה. ועי' קה"י סי' ו' שהביא בשם החזו"א דדעת הרמב"ם דלולי הילפותא כאן לא היינו יודעים דהאיסור דלא ידבק קאי גם על תקרובת, ורק אחר הילפותא כאן דיין נסך הוא בכלל תקרובת מעמידים הלא ידבק גם על תקרובת, ע"ש.

ובחי' מרן רי"ז הלוי [הל' ע"ז פ"ח ה"א ד"ה והנה] כתב בתוה"ד דאיסורא דלא ידבק הוא איסור הנאה, ומש"כ הרמב"ם בהל' מאכ"א דבתקרובת יש איסור אכילה נוסף, וכן כתב גם בזכר יצחק סי' ל"ז, ובי' שם דהנפק"מ לענין טעם כעיקר, דבאיסור אכילה אם נתערב אמרי' דהטעם אוסר ובאיסורי הנאה אינו אוסר. [ובאבי עזרי' פ"א ממאכ"א הביא ד' הגרי"ז הנ"ל, ובהגהות החזו"א שם תמה עליו דודאי קרא דישתו יין נסיכם הוא גילוי מילתא בעלמא שייך הוא בכלל תקרובת].

פשיטא משום דאחמיץ פקע ליה איסוריה, בקוב"ש ח"ב חולין אות מ' הק' מ"ש מדם שנתבשל שאינו עובר עליו, ובי' דביין נסך מעשה הניסוך הוא האוסר, משא"כ בדם שמה שהוא דם הוא האוסר, וכיון שנתבטל ממנו שם דם בבישול שוב אין את סיבת האיסור, ע"ש.

תוד"ה אי, ור"ת הקפיד עליו דאין אנו בקיאים בטיב חומץ, הרשב"א בתורת הבית כתב ששמע שר"ת התיר חומץ אחר י"ב חודש, וכתב עוד דיש יינות שהם חמוצים מעיקרם ואינם חומץ אלא שהענבים לא הבשילו דיים, ומ"מ יין שהיה לו טעם יין ואח"כ החמיץ אחר ג' ימים ודאי חשיב חומץ, וסיים דמ"מ המחמיר תע"ב, אבל בחומץ שמבעבע כשמשליכין אותו לארץ ודאי שרי, דהחומץ מבעבע ואין היין מבעבע, וכן פסק בשו"ע סי' קכ"ג סע' ו'. ויעוי' בריטב"א שכתב עוד

אופן, בגוונא שהניחו אותו בכלי של חומץ ששוב ודאי אין שותים אותו בתורת יין, [ואפשר דכוונתו דמש"ה אין בו משום בנותיהם].

שם, ועוד כתב ששנה אחת לא נתבשלו היינות וכו', הכי נמי נאמר שלא ינהג אותה השנה דין יין נסך, הריטב"א תמה מה לנו אם לא נהג איסור יין נסך באותה שנה, ע"י פלפולא חריפתא אות ת' בביאור דברי ר"ת.

רד"ה הא אתא לאשמועינן, ע"י רש"ש, שמדברי רש"י משמע דחומץ ויין מבושל מותרים בהנאה אבל בשתיה אסורים, וכתב הרש"ש לחדש דזה דוקא ביין מבושל וחומץ של גויים, שאף שאינם מנסכים חומץ ויין מבושל, מ"מ שייכא גזירת בנותיהם [ונקט דהיכא דהוא משום בנותיהן גרידא מותר בהנאה], אבל במגען בחומץ ויין מבושל שלנו, מותר גם בשתיה, דאין שייך גזיר בנותיהם במגען ביין שלנו, ע"ש היטב בדבריו, וע"י מש"כ ע"ד בקה"י סי' י"ג.

דף ל.

אלונתית כבריינתא מותרת, פירש"י מותרת בהנאה דלא מנסכי לה, ומשמע דבשתיה מותרת, ובב"י סי' קכ"ג נקט בדעת רש"י שמותרת גם בשתיה, ובט"ז סק"ד כתב דדעת רש"י לאסור, והרש"ש (סוף כט:) כתב לשיטתו דבאלונתית שלהם יש איסור משום בנותיהם, ומש"ה אסור בשתיה, ומותר בהנאה משום דלא מנסכי, ע"ש.

יין מבושל אין בו משום ניסוך, הראשונים הביאו בשם הראב"ד דזה משעה שהרתיח, וכתבו דמשעה שנתמעט ממדתו ע"י הרתיחה חשיב מבושל [וכן פי' הש"ך קכ"ג סק"ז בכוונת השו"ע]. וע"י מאירי.

וע"י מנחת שלמה סי' כ"ה שדן בארוכה לגבי מיץ ענבים מפוסטר [שלא הגיע לרתיחה ממש אלא עד 70 מעלות], אם לדונו כמבושל, דאפשר שתלוי בשיעורים הנ"ל, ולמסקנא הכריע דאין להקל בזה לענין מגע הגוי, ע"ש.

והרא"ש הק' וכי משום שהרתיחו את היין שוב אין בו משום גזירת בנותיהן, ואי משום שאינו בר ניסוך הא יין מזוג גם אין מנסכים ואפ"ה אסור, ותי' הרא"ש דיין מבושל מילתא דלא שכיחא הוא ולא גזרו ביה רבנן. וע"י בט"ז סי' קכ"ג סק"ג מה שבי' בד' הרא"ש, וע"י"ש היטב בגליון הגרע"א מה שתמה בד' הרא"ש.

והרמב"ן לקמן לו: כתב בתו"ד דלא גזרו במבושל שאינו מתנסך ואינו מצוי כ"כ לחשוש לבנותיהן, ע"ש, וכ"כ הטור סי' קכ"ג והרמב"ם פי"א מהל' מאכ"א ה"ט דכיון שלא אסרו אלא משום צד ניסוך לא אסרו ביין מבושל שאין ראוי לניסוך. והרשב"א בתוה"ב [נ:] כתב דיין מבושל וחומץ אין להם שם יין ואין להם טעם יין, ומש"ה שרו.

הרמב"ם פי"א ממאכ"א ה"י כתב שהורו גאוני המערב על יין שעירבו בו מעט שאור או דבש שכיון שאינו ראוי למזבח ואינו מתנסך מותר, והביאוהו כל הראשונים ונחלקו עליו מכמה טעמים, ע"י היטב ברא"ש וברמב"ן ובר"ן, והק' עליו דהא עיקר הגזירה משום בנותיהן וזה שייך גם אם עירבו בו מעט דבש, ואף אם נימא דבעינן ראוי לניסוך מאן לימא לן דאין מנסכים כה"ג, ומה לנו שנפסל לדידן לגבי מזבח. ובשו"ע סי' קכ"ג ס"ד פסק דלא כהרמב"ם [וע"ש בב"י הגר"א].

שמואל ואבלט וכו' א"ל הרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך, ופי' רש"י דמותר אף בשתיה, והט"ז סי' קכ"ג סק"ד כתב דלרש"י אסור בשתיה, והגרע"א שם על הגליון תמה מהא דמבואר כאן בגמ' להדיא דשרי בשתיה, וכן תמה הרש"ש לעיל כט: בסוה"ע, וע"י היטב בקהלות יעקב סי' י"ג שכתב בזה דברים נפלאים.

באיסור משקים מגולים, הנה בגמ' שבועות לו. מבואר דהמקלל עצמו עובר בל"ת דהשמר לך ושמור נפשך מאד, וכע"ז כת' הרמב"ם פי"א מהל' רוצח ושמירת נפש ה"ד, דמצות עשה להסיר המכשולות שיש בהם סכנת נפשות מהאי קרא,

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובהמשך דבריו כתב שחכמים אסרו הרבה דברים מפני שיש בהם סכנה והעובר עליהם מכים אותו מכת מרדות, וא' מהם הוא השותה משקים מגולים.

והאחרונים דנו מ"ט לוקה מכת מרדות, אם הוא איסור דרבנן ורבנן אסמכוה אקרא, או שהוא דאורייתא אלא שאין לוקין עליו [כמו חצי שיעור וכד'], ע"י חת"ס כאן ובבאר הגולה חו"מ סי' תכ"ז אות ע', ועוד.

והתוס' בביצה ו. ד"ה והאידנא כתבו דאף שדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, לגבי גילוי כיון שאין נחשים מצויין בינינו מותר לשתות מים מגולים דבכה"ג אמרי' שאם בטל הטעם בטלה התקנה. ומבואר מדבריהם שהיתה תקנת חכמים שלא לשתות מים מגולים, וכ"כ התוס' לקמן לה. בסוה"ע. אמנם הרמב"ן לקמן שם כתב שלא הושיבו ב"ד על זה ולא נאסר במנין אלא שהם היו אוסרים עליהם משום שסכנתן מצויה, ומשמע בדבריו שאי"ז תקנ"ח אלא שחז"ל רק גילו שיש בזה סכנה.

ובמשנה בסוכה מח: איתא דהיין והמים המגולים פסולים למזבח, ופירש"י שם דשמא מעורב בהם ארס וחסר בשיעורם, אך כבר ציינו בזה דבירושלמי פירשו דטעם האיסור משום דאינו ממשקה ישראל, דכל דבר האסור להדיוט פסול למזבח, ויעוי' בקובץ הערות סי' ל' ס"ק ו', שדן בהא דממשקה ישראל אם הביאור הוא דאותו הטעם שאוסר דבר להדיוט אוסר גם למזבח, או שעצם מה שהדבר אסור להדיוט הוא סיבה לאסרו למזבח דאין להקריב למזבח מה שלא ראוי להדיוט, ומד' הירושלמי הנ"ל רצה להוכיח כהצד הב' דהא בגילוי א"א לומר דהטעם הפוסל להדיוט פוסל למזבח, דלמזבח אין חשש סכנה, ויל"ד.

[ויעוי' באדרת אליהו להגר"א, פר' בראשית, שכיון שהנחש התקלל 'ועפר תאכל כל ימי חייו' רק כלפי המאכלים, לכן הוא שולט במאכלים הגלויים, (ומשמע שבמשקים אינו טועם טעם עפר, ובזה יבואר מה שבנראה בסוגיין שיש משקים שהנחש חפץ בהם, ויש משקים שטעמם גרוע ואינו חפץ בהם)].

ולהלכה, בשו"ע יו"ד סי' קט"ז ס"א כתב דעכשיו שאין נחשים מצויים בינינו מותר לשתות מים שנתגלו, [כהתוס' הנ"ל], ובב"י הגר"א שם כתב דבמקום שאין נחשים מצויים בו הרי"ז כיון מבושל שלא גזרו בו, אמנם כידוע דהגר"א עצמו ועוד החמירו בזה מכמה טעמים. ועי' במ"ב סי' ק"ס סקכ"ג שהביא מהב"ח דאף מי שמחמיר שלא לשתות מים מגולים אף בזמננו, אפ"ה כשרים לו לנטילת ידיים, ולא חשיבי כשופכין.

יין מזוג יש בו משום יין נסך, עי' בר"ן דהראשונים נחלקו אם דוקא מזוג כדינו על חד תלת, אבל אם יש בו יותר מים אין לו דין יין ושרי, או"ד דכל שיש בו מעט טעם יין אסור.

דף ל:

אבל אית בהו חלא מיגרי בהו, פירש"י דמותר אף לבני גולה, ועי' רש"ש.

כותח הבעלי וכו' ואי אית ביה נקורי חיישינן, עי' פורת יוסף.

פי תאנה אין בו משום גילוי כמאן כהאי תנא וכו', בפלפולא חריפתא כאן אות מ' כתב דפשטות הלשון משמע דאיכא מאן דפליג, ולכאור' הוא תנא דמתני' דתרומות פ"ח מ"ו [שהביאה הרא"ש כאן] דניקורי תאנים אסורים, ותמה שהרמב"ם והטור הזכירו ב' הדינים, ע"ש מה שבי'.

רא"א אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש משום שנא' שומר פתאים ה', עי' קוב"ש כתובות אות קל"ו שבי' מ"ט לענין שבת אמרי' דמחללין שבת על ספק נפשות ואין אומרים שומר פתאים ה'.

לא ישקה מהם בהמתו ולא בהמת חברו, הר"ן כתב דלא ישקה בהמתו שהאוכל ממנה אחר שנשחטת ניזוק, וכ"כ רש"י ב"ק קטו: , והתוס' שם הק' דבגמ' כאן הק' דאף בשונרא ידידה לא ישקה משום דמכחישה, ופי' התוס' דהוא משום בל תשחית, ועי' היטב בט"ז סי' קט"ז סק"א במש"כ בזה ובד' הב"י.

דף לא.

כגון שייחד לו קרן זוית, רש"י פי' ומסר לו מפתח או עשה חותם, ובפשטות היה נראה בכוונתו דבעינן מפתח או חותם, ומה שאמרו בגמ' קרן זוית הוא דרך בכה"ג שייך מפתח, שנותן לו מפתח לאותו מקום שבו מונח היין, ואין הגוי יכול להכנס לשם, וחותם הוא אופן אחר, שיש חותם על החבית, שמוכיח שלא היה יכול להחליף, ומהני לכאורה גם בלא קרן זוית [ולפ"ז רש"י הוסיף לכאור' עוד אופן שלא התבאר להדיא בגמ'].

אמנם הט"ז (סי' ק"ל סק"ד) פי' דהא דבעינן ייחד לו קרן זוית הוא גם בחותם, ופי' דהא דבעינן קרן זוית שע"ז יהא נחשב היין כמונח ברשותו של ישראל, דמירתת מיניה ולא מחליף, ובכה"ג מהני חותם אחד להתיירו בהנאה. [ועי' בסמוך, על דברי התוס' ד"ה דאמר, שהתורת חיים יישב על דרך זו קושית התוס' בסתירת הסוגיות].

תוד"ה המפקיד וכו', וי"ל דר' יהודה בן בתירא לטעמיה וכו', בקה"י סי' י"ג בי' הא דאסר ריב"ב בשתיה אף שאין מנסכין אלא בפני ע"ז ויכול לומר לאו כל הימנך וכו', ע"ש בכל דבריו.

שם, לא החמיר כ"כ לחוש לאחלופי וכו', במה שהעיר בהג' הגר"א דלעיל אמרי' דבחותרם א' ל"ח לאחלופי, עי' בתוס' ר' אלחנן שנראה דכוונתם להקשות דכיון דהכא הרי חשוד לפתוח החביות ולנסך, שוב כשהחבית פתוחה יש לחוש גם לאחלופי, ע"ש.

הרמב"ם פי"ג מהל' מאכ"א ה"ט פסק דהמפקיד יינו אצל גוי בחותרם אחד מותר בהנאה ואסור בשתיה, והראב"ד שם השיג עליו דזה שיבוש, ובשו"ע סי' ק"ל סע' ב' הביא ד' הרמב"ם [והרמ"א שם הביא די"א דדבדיעבד שרי, והוא ע"פ ד' ר"ת ור"י בתוד"ה אמר רב, שהכא סגי בחותרם א'], וע"ש בב"י הגר"א שבי' דהרמב"ם פסק כרבנן דר"א, והרי"ף והרא"ש שהשמיטו דין זה משום דס"ל כהתוס' דריב"ב לטעמיה ואנן לא קי"ל כריב"ב. וע"ש עוד בלח"מ וברדב"ז.

רד"ה וחכמים אוסרים וכו', ואי עבד שרי, עי' רש"ש.

תוד"ה דאמר רב, התוס' הק' סתירה, דהכא פסק רב כר"א דלא בעינן אלא חותם א' ולקמן פסק דחב"ת בחותרם א' אסור, והראשונים האריכו בזה טובא בתירוצים רבים לקושיא זו, עי' היטב ברמב"ן, ר"ן, בעה"מ ותורי"ד. [ועי' בשו"ע סי' קי"ח ס"א ובב"י הגר"א שם סק"א]. ובתורת חיים תי' באופ"א, דיש לחלק דהכא שהיו במקום המיוחד לישראל סגי בחותרם א', והיכא שאינו מיוחד לישראל בעינן חותם בתוך חותם, וכן נראה בדעת רש"י, וכנ"ל.

היכי דמי חותם בתוך חותם וכו', עי' היטב בביאור הגר"א סי' ק"ל סקי"ג שבי' דלדעת רש"י בכל הני שביארו בגמ' אגנא ודיקולא וכו' יש את מגופת החבית עצמה וזהו חותם א', וחוצץ ממנה את האגנא וכו', דזה חותם ב'. [וכן משמע בתוס' לקמן סט: ד"ה מאי טעמא], אבל דעת הרמב"ם דבמה ששינה באופן הסתימה זה כחותם ב', ע"ש.

ובטור סי' ק"ל [ד'] כתב שטח פי החבית וחתמו וכפה עליה כלי והדקו בענין שיש טורח להסירו, וע"ש בב"י שבי' בדעת הטור ע"פ מש"כ הרשב"א בתוה"ב דבעינן חותם ע"ג חותם מלבד מגופת החבית עצמה. אמנם בב"ח שם פי' דאין כוונת הטור כהרשב"א, ע"ש. וע"ע בט"ז סק"ז.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

נוד בדסקיא חתימת פיו למטה הוי חב"ח וכו', עי' בט"ז סי' ק"ל סק"ח, דהב"ח פי' דבעינן נתינה לתוך השק בדווקא, [והיינו שק שאין בו תפירות, דאם יש בו תפירות לא מהני ביה אפי' חותם בתוך חותם], והט"ז פי' דאי"צ נתינה לתוך השק בדווקא, אלא הקשר המשונה הוא חשוב כחותם א', והנתינה לתוך השק כשפיו למטה זה כחותם הב', ע"ש.

ועי' אגרו"מ יו"ד ח"א סי' נ"ו שבי' דכל הנדון אם טרח לזיופי או לא, דהיכא דחמיר בעינן חב"ח כיון דלא טרח כ"כ לזיף, אבל היכא דהוא חותם מיוחד שא"א כלל לזיף ודאי דסגי אף בחותם א', [ובכח"ג מהני אף לדבר שלא מהני חב"ח], ע"ש.

דף לא:

השולח חבית של יין ביד כותי, וברש"י אע"ג דכותי לא מנסך מיהו לא קפיד אמגע גוי, ומבואר דמגע הכותי עצמו אינו אוסר, ובכמה מקומות בש"ס מיייתי ברייתא דהלוקח יין מן הכותי וכו', וכתב רש"י (חולין יד:, עירובין לו:) דס"ל כמ"ד כותים גרי אמת הן וקודם שגזרו עליהם, ובתוס' בסוכה כג: (ד"ה דתניא) הק' למ"ד כותים גרי אריות הן היאך מותר לשותתו, ותי' דמייירי במטהר יינו של כותי [וכדלקמן סא. גבי גוי], עוד תי' דכותים שאני משאר גויים, שכיון שהיו פרושים מע"ז לא גזרו עליהם. ועי' בב"י מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל למס' כותים (מטהר, אות א') שכתב דמהברייתא דמס' כותים שהתירה יינו של כותי אין להוכיח שסברה דכותים גרי אמת, דיתכן כהתוס' בסוכה שגרי אריות הן ואפ"ה לא גזרו כנ"ל.

תוד"ה השולח וכו' יש לזהר בשולח יין וכו' אם שולח כתב להודיע איך חתמו ויודיע לעכו"ם שכך שלח וכו', עי' ש"ך סי' קי"ח סקט"ו דאם אומר לגוי שהודיע לחברו סגי בזה דשוב הגוי מירתת שסבור שכך האמת, ע"ש. [אמנם בריטב"א בע"א כתב דצריך שיוודיע לחברו בכתב ענין החותם וטוב שיאמר גם לגוי אע"פ שאין זה מעכב, ומשמע דלא סגי שיאמר לגוי כן אם לא הודיע באמת לישראל את צורת החותם]. וברא"ש משמע דבעינן שיוודיע גם לחברו וגם לגוי.

ויש לבאר במה נחלקו, ואפשר דהנה התוס' כתבו עוד דשולח לחברו ואינו הולך עמו אפשר שיעשה חותם בתוך חותם, וזה צ"ת, דהרי חותם בתוך חותם [בלא הכרה] אינו ראייה גמורה שלא נזדייף, אלא דיש אומדנא דלא טרח כ"כ לזיף ב' חותמות, משא"כ הכרת חותם הרי כשבא לפניו החותם שלם והוא מכירו, הרי יש ראייה ברורה שלא החליף הגוי את היין. ואפ"ה פשיטא להו להתוס' דאף כשבעינן הכרת חותם סגי בחותם בתוך חותם.

והריטב"א פליג בזה על תוס' וכתב דכל היכא דבעינן הכרת חותם, אם אין הכרת חותם אסור אפי' בכמה חותמות, ונראה דטעמו כנ"ל, דאף שמסתבר שלא יטרח הגוי לזיף, אכתי אין לנו ראייה ברורה שלא זיף.

ומש"ה נראה דה"ה באופן שמודיע לגוי ששלח לחברו כתב עם צורת החותם, דהשתא הגוי מירתת לזיופי, הרי אין ראייה בידינו שלא זיף, אלא שכבר מעיקרא יש אומדנא שמסתמא יחשוש ולא יזיף, וזה כמו ב' חותמות, ומש"ה ס"ל להריטב"א דלא מהני, ובדעת התוס' כתב הש"ך דודאי מהני, דזה כחותם בתוך חותם.

שם, ויש מקילין לשלוח בחותם א' אף בלא הכרת חותם ומיישבין הברייתא וכו', עי' ברא"ש סוסי' י"ד, דכשמי שעשה החותם אינו מכירו הוא ריעותא ומש"ה אסור.

אי חזי לי מפסדו לי, בהג' טל תורה [במהדו' עוז והדר] הק' דזה שייך רק ביין של הנכרי שחושש להפסד, ותמה דבשו"ע סי' קי"ח ס"ז כתב בסתם דע"י עובד כוכבים שרי במקום מעבר לרבים, ורק הש"ך שם כתב דדוקא בעבדו ושפחתו.

מפני מה אסרו שכר וכו' משום חתנות, עי' בר"ן דאפ"ה הקילו בשכר יותר מפת אף שתרווייהו משום חתנות, משום שעל הלחם יחיה האדם ובעי הרחקה טפי, ועוד דפת מעשה נשים הוא ואלים החשש דחתנות טפי.

תוד"ה מפני מה, איסור שכר לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא וכו', עי' חזו"א או"ח סי' ס"ב סקכ"ו "דבדבר שקל לבוא לידי מכשול יש לאסור ואי"צ מושב ב"ד לאוסרו אלא על כל דיין החובה לאסור", וע"ע חזו"א יו"ד סי' ק"נ סקי"א. רב אחאי עביד הרחקה יתירה, ברמב"ם פ"ז ממאכ"א ה"י פסק דישתה רק בביתו, וכ"כ בשו"ע סי' קי"ד ס"א, משום דפסקו לדינא כהאי הרחקה יתירה דרב אחאי.

תוד"ה ותרוייהו וכו' שותה משום איבה דלא אסרו וכו' אלא אקראי בעלמא, ברא"ש לא הזכיר הטעם דאיבה, ובתוס' רבנו אלחנן נראה דהם ב' טעמים חלוקים להיתר, הא' משום איבה, והב' דלא גזרו בכה"ג אלא בקביעות וכו'. [ועי' בט"ז סי' קנ"ב סק"א שכתב דאיסורים שענינם משום מניעת הקירבא וחתנות, אף אם הם דרבנן, אין להתיר בהם משום איבה דאדרבה זה ענין האיסור, וי"ל].

שם, ובכלל דין שכר בין שכר של תמרים בין של תבואה, הרא"ש כתב דהא דמבואר לקמן לט': במשנה להתיר דבש הוא משקה העושים מן הדבש, ושרי רק בבית ישראל, והא דנקטו כאן בגמ' שכר דזה היה שכיח בבבל. והרמ"א בסי' קי"ד ס"א כתב דיש מתירין בשכר של דבש ותבואה וכן נוהגין להקל, וע"ש בבי' הגר"א ובפר"ח.

שם, ועוד יש טעם אחר להתיר השכר דאין בו משום בישולי עכו"ם דכי היכי דהתבואה בטלה וכו', יל"ע מה מהני מה שהתבואה בטלה, הא סו"ס השתא המשקה הוא חשוב, [ועי' סי' קי"ג סע' ב' ג']. ועכ"פ מטעם זה הוציא הפר"ח [בשו"ע סי' קי"ד] דבקפה וכה"ג אין בו משום בישולי עכו"ם, והביאו בחכמת אדם כלל ס"ו סי"ד, אלא שכתב החכמ"א דסו"ס עינינו הרואות שיש בזה קירבה ובאים לידי קלקול ומש"ה אסור, ובפתחי תשובה סק"א הביא דהפנים מאירות נחלק על הפר"ח ונקט דודאי אסור משום שהוא עולה על שולחן מלכים. ועי' שבט הלוי (ח"ב סי' מ"ד) שהביא הדעות בזה, ומסיק דעכ"פ בקפה נמס ראוי לבעל נפש להחמיר.

רב שמואל בר ביסנא איקלע למרגואן וכו', שיכרא משום מאי משום שימצא דשימצא, רש"י פי' שהיה מקום של ישראל חשודים, [ובריטב"א כתב דאי"צ לזה והיה מקום של גויים]. והרשב"א בתורת הבית [ב"ה ש"א] כתב "אפשר שאין זה אלא לבעל נפש כרב שמואל אבל לאיניש דעלמא לא דהוה גזירה לגזירה, ואפשר דלכל אדם אסור דכחדא גזירה היא", והשו"ע בסי' קי"ד ס"ב פסק כן, דמקום שמקילין בו ביין של עכו"ם אפי' שכר אסור, [וע"ש בט"ז].

דף לב.

וחרס הדרייני וכו' חרס של הדרייניס קיסר וכו', עי' בפיהמ"ש להרמב"ם שודאי אי"ז דווקא חרסים שהיו של הדרייניס קיסר, אלא שבימי חיבור המשנה היו בני אדם שגם עשו כאותו מעשה ונקרא ע"ש הדרייניס קיסר שעשה כן, [ע"ש בפיהמ"ש ובמאירי שכתבו כמה שינויים באופן עשייתם מהמבואר בגירסתנו בסוגיין].

והנה יל"ע קצת מאי קמ"ל מתני' דחרס הדרייני אסור, וכי אתא לאשמועין דבליעות יי"נ אסורות, [ובשלמא למאן דס"ל דאסור גם לסמוך בו כרעי המטה שפיר קמ"ל טובא, אבל למאן דשרי, מאי קמ"ל]. והנה מדברי המאירי (לעיל במשנה) נראה שגדר האיסור הוא שהחרס נדון כיון קרוש ואסור בהנאה, ונראה שאף באופן שישראל עשה חרס כזה והיין הבלוע בו הוא יין כשר, אם יגע בו נכרי אח"כ, או שיהיה של נכרי, הרי הוא אסור בהנאה, ולפ"ז שפיר קמ"ל טובא, דאי"ז בליעת איסור, אלא יין היתר, שאף כשנבלע יכול להאסר בנגיעת גוי. אמנם בהג' אשר"י כאן כתב להדיא דהיכא שנבלע יין של היתר ונגע בו גוי כשר, והיין הבלוע בו מותר אפי' בשתייה, ושוב צ"ע, [וזהוהג' אשר"י עצמו ס"ל דין קרוש גם אינו נאסר, ופליג גם בזה על המאירי].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

בדין רוצה בקיומו, רש"י לקמן סד. פי' דאסור להיות רוצה בקיומה מפני שהישראל מצווה לבטל ע"ז ותשמישיה. ובקה"י סי' ט"ו סק"א הק' דבתוס' כאן [סוד"ה והא] מבואר דשייך רוצה בקיומה אף בשאר איסורים. ובי' הקה"י די ש ב' דינים ברוצה בקיומה, דלקמן מיירי בגוונא שאינו נהנה כלל מהאיסור, ואדרבה עוסק בביעורו, אלא שסו"ס חפץ בקיומו ליטול עליו שכר בביעורו, ובוזה חשיב כמקיים, אבל הכא מיירי שנהנה מדבר אחר הקשור בקיומו של האיסור חשיב מדרבנן כנהנה, ע"ש היטב.

מיתבי הדרדורים והרוקבאות וכו' והא הכא דרוצה בקיומו ע"י דבר אחר וקתני דאסור, עי' מהר"ם.

מ"ש קנקנים דשרו, עי' רמב"ן ור"ן שדנו למ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור אם מותר לתת מים וכד' בכלים של איסור, או"ד דווקא בחרס הדרייני וכד' אסור.

ובתו"ד כתב הרמב"ן דטעמא דחרס הדרייני אסור לסמוך בו את המטה דבליעת האיסור שבו גדולה ומסייעת לסמוך כרעי המטה, וציינו בזה דלא כמו שמשמע מסוף דברי התוס' דאם רוצה בקיומו אסור אסור גם להצניע בו דבר יבש, וכ"כ להדיא הש"ך סי' קכ"ג סקכ"ה, ובכה"ג ודאי אין מסייעת הבליעה שבו.

תוד"ה והא, עי' מהרש"א ומהר"ם.

ושתה מהן רשב"ג, בטעמא דשתה מהן רשב"ג עי' ריטב"א ותורי"ד.

גודא לחוד וגודע לחוד, בפשטות נראה דאח"כ חזר בו והודה, וכן נראה ברש"י, ועי' רש"ש מה שפי' ע"פ ד' הרא"ש.

דף לב:

ר"י בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמא באהל, הריטב"א לעיל ל': כתב דתקרובת ע"ז מטמא לריב"ב מדאורייתא, וכאן כתב הריטב"א דכיון דסתם לן תנא כריב"ב משמע דהלכתא כוותיה. אמנם ברמב"ם פ"ו מהל' שאר אבות הטומאות הל' ז' כתב דתקרובת ע"ז מטמאה במגע ובמשא כנבלה, וכתב שם בכס"מ דאף דסתמא דסוגיין כריב"ב, כיון דבמק"א סתמא כרבנן וטומאת ע"ז דרבנן הכריע בזה הרמב"ם לקולא, ומבואר מדבריו דאף לריב"ב טומאתה דרבנן, וכ"כ להדיא בתוס' רבנו אלחנן.

תוד"ה והיוצא, שיטת ר"ת דלרבנן תקרובת ע"ז דאסירא היא רק אם נעשה בה עבודה כעין פנים, כגון זביחה ניסוך וקישור, ורק לריב"ב נאסרה תקרובת אף בלא עבודה כעין פנים. ושיטת ר"י נראה בפשטות דכל תקרובת אסורה, וסוגיא דידן מיירי לענין טומאה ובוזה פליגי ריב"ב ורבנן, [וכע"ז כת' הרמב"ן]. ויעוי' לקמן נ. תוד"ה בעינן, דכל דבר שיוצא בו מקריבים בפנים אסור אף בלי שעשו בו עבודה כעין פנים, והרא"ש שם בסי' א' הוכיח כן מסוגיין דבשר היוצא אסור, [והתוס' שם בסוה"ד הביאו דעת ר"ן], ועי' בי' הגר"א סי' קל"ט סקי"ד.

דף לג.

רד"ה יריד, הריטב"א פי' בכוונת רש"י דהא דלא נאסר משום לפני אידיהן, דמיירי שאין הגוי עובד לה.

עובד כוכבים אימור גלימא זבין אימור חמרא זבין, הרי"ף כאן כתב דלפרושי טעמא דמתני' קאתי ולקושטא דמילתא אי"צ לזה דהא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרים. ובתוס' לעיל יב. גם נקטו דחליפי עכו"ם ביד עכו"ם מותרים, אלא שפי' דהכא החשש דלמא הם מעות שייחדו לע"ז, ומש"ה בעינן לטעמא דאימור גלימא וכו', וע"ש בר"ן [ג. מדפה"ר] בארוכה.

ת"ר קנקנים, ובד' התוס', עי' ברא"ש ובר"ן כאן, [ובמה שהק' על רש"י, עי' מהרש"א ורש"ש]. והרמב"ן האריך בזה טובא, ע"ש.

תוד"ה כך (בדף לב:) בסוה"ד, ור"ת עצמו חזר בו והתחיל להתיר וכו' חדא שהן של עץ ולא נבלע בהם היין כ"כ ולא דמי לנוודות של עור וכו', יל"ע דהא בפי' הברייתא פי' ר"ת דנוודות גרודים מותרים אפי' ישנים ואפי' היה בהם זפת אלא שנקלף, ומשמע דכיון שנקלף הזפת אין לחוש, דאף אם נבלע לא נבלע אלא בזפת ותו לא, וא"כ איזה מקום יש לחלק בין כלי עץ לנווד של עור.

רב זביד אמר לעולם כדאמרינן מעיקרא והכא בעידנא דשדי נעשה כזורק מים לטיט, עי' רמב"ן וריטב"א דיש שפי' וכן משמעות רש"י דמיירי ביינו של הגוי, וההיתר דהזורק מים לטיט הוא משום שהיין בטל ומתכלה כלא היה, אלא שעדיין יש חשש שמא הנכרי נתן עוד יין אחר היין הראשון שבטל, ומש"ה בעינן ישראל עומד על גביו, [וכן משמע בש"ך סי' קל"ח סק"א].

והראשונים הביאו מהירושלמי דמיירי ביינו של ישראל, ואין חשש שינסך על הזפת, דהוי כזורק מים לטיט, היינו שאין דרך לנסך בכה"ג, אלא דבאין ישראל עומד על גביו איכא למיחש שמא החליף הגוי וממילא הישראל נהנה מיינו. ועי' רש"ש.

הלכה למעשה ממלאן מים שלשה ימים ומערן וכו' צריך לערן מעת לעת, הריטב"א כתב ובענין מילוי ועירוי זה יש לנו שאלה גדולה וכו' דהיין הוא צונן ובכל מקום קי"ל דצונן אינו נבלע, ואי נימא דחוזק היין וחריפותו גורם שיבלע אף שהוא צונן איך אתה דן סופו להקל להכשירו בצונן. והביא בשם רבו דאין זה בליעה ממש אלא שהכלי קולט מעט טעמו של היין מפני חריפותו, ומש"ה מהני עירוי צוננים דעי"ז מרפין דופן הכלי ומפיגים טעם היין, ע"ש. אמנם בראשונים יש משמעות דהוא משום דכבולעו כך פולטו, עי' ברא"ש וברמב"ן. [ובשו"ע סי' קל"ה סי"ב כתב דהמים עצמם אסורים, והרמ"א כתב דיש מתירים המים, ויל"ע בזה דאפשר שנחלקו בגדר ההיתר שבעירוי, וצ"ת].

והש"ך בסי' קל"ה סק"ג דן דאפשר דכ"ז אם לא ידוע ששהה היי"נ בכלי מעל"ע אבל אם ידוע ששהה מעל"ע אמרי' דכבוש כמבושל ובעינן הגעלה, והמ"ב בסי' תנ"א סקי"ח הביא ד' הש"ך, אמנם בחזו"א יו"ד סי' נ"ה סק"ד הביא ד' החכ"צ דאין חילוק אם שהה או לא, ע"ש.

הריטב"א כתב דצריך שיהיו ג' המילויין רצופין, אבל בשו"ע סי' קל"ה סי"ב כתב דאי"צ רצופין, וכתב הש"ך דאפי' לכתחילה יכול לעשותן מפוזרים.

ישראל נותן לתוכן מים, הריטב"א הק' הא אין מבטלין איסור לכתחילה, [וכן הק' הר"ן בשם הרשב"א אחר שכתב שהמים מותרים בשתייה], ותי' דאין זה ביטול איסור אלא שכך הוא דרך הכשרו, ובשם רבנו יונה כתב שם דכיון שאינו אלא איסור בלוע ע"י קליטה אינו אלא משהו בעלמא ושרי לבטלו, ע"ש.

ציר ומורייס, הראשונים נחלקו בזה, דעת הריטב"א דצריך גם ג' מעל"ע אלא שאי"צ להחליפן ג"פ, והרא"ש כתב דסגי במעל"ע א', והרשב"א בתוה"ב כתב דאפי' בשעה אחת סגי. והרמ"א בסי' קל"ה סי"ב כתב דמי מלח חזקים מאד סגי בהם במעל"ע כהרא"ש [והש"ך שם כתב דזה מדין ציר ומורייס ולא הביאו דין ציר ומורייס דאינם שכיחים בינינו].

דף לג:

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה קינסא, וענין הגעלה התיר ר"ת וכו', הנה ברש"י נקט בפשטות דלא מהני הגעלה בכה"ג, והתוס' ס"ל דמהני הגעלה, ועי' ברמב"ן ובר"ן אם מהני הגעלה בכלי חרס, ובשו"ע סי' קל"ה סט"ו כתב דאפי' כלי שמכניסו לקיום ואפי' כלי חרס מהני בי' הגעלה, ע"ש.

שם, ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון, עי' בט"ז סוסי' צ"ב שדן אם מצקת שהכניסה בכלי ראשון דינה ככ"ר או ככ"ש, ובסו"ד בי' דבזה נסתפקו התוס' כאן, ועולה מד' התוס' דלחומרא נקט דהוי ככ"ש, ע"ש. [ועי' חזו"א יו"ד סי' ל"ב, ואו"ח סי' קכ"ב סק"ג אם כוונת התוס' להסתפק גם בגוונא שנטל מן הקדירה אחר שהסירה מן האש, ועי' מ"ב סי' שי"ח סקמ"ה וסקפ"ז, ובשש"כ פ"א הע' ר"י].

הראשונים הביאו דעת בעל התרומה דבכלי עץ מהני **קליפה**, דאינו בולע יותר מכדי קליפה, [ואפי' במכניסו לקיום], והרמב"ן נחלק עליו, ועי' בר"ן, והשו"ע סי' קל"ה סי"ג פסק כבעה"ת דמהני קליפה, וע"ש בש"ך ובבי' הגר"א.

איבע"ל מהו ליתן לתוכו שכר וכו' ורבא שרי, רש"י פי' דשכרא מבטל לטעמא דחמרא, והיינו דמש"ה לא נאסר השכר משום בליעות היין שבכלי. ובטור סוסי' קל"ז כתב דמותר לתת בהם שכר ושאר משקים מפני שהיין פוגם אותם ולא חיישי' שיתן בהם יין, וע"ש בב"ח בקו"א דהטור הלך בזה אחר דעת אביו הרא"ש דטעם ההיתר בשכר משום שטעם היין פוגמו, [ונראה דהצד בגמ' לאסור משום גזירה אטו יין, ועי' בראב"ד].

ועכ"פ לדבריהם כל הנדון בגמ' הוא לענין היתר השכר הניתן בכלים, וכן מבואר מד' התוס' ד"ה שרא, אמנם הריטב"א פי' דכיון דהשכר חריף הוא מכשיר את הכלי כמו ציר ומוריס, וכן הביא הר"ן בשם אחרים. ובשו"ע סי' קל"ז ס"ד כתב דכלים שנאסרו מחמת בליעת יין של גוי מותר לתת בהם מים או שכר או שאר משקים, ובכנה"ג [בגליון השו"ע שם] כתב דזה דוקא לרש"י וסייעתו שהשכר אינו נאסר מחמת היין, ולדידהו אף שאר משקין אינם נאסרים, אבל להאחרים שהביא הר"ן דבהכשר הכלי עסקינן, צ"ל דדוקא בשכר שיש בו חריפות כציר מהני אבל לא בשאר משקין, ע"ש.

ועוד נפק"מ בזה, דלדעת האחרים כיון שהוכשר הכלי מותר לתת בתוכו אח"כ יין, ולדעת רש"י והתוס' אסור דהכלי לא הוכשר, וכ"כ הב"ח שם בסו"ד בקו"א דדוקא בציר ומוריס מותר לתת אח"כ יין אבל לא בשכר ושאר משקין.

ואפ"ה לא חש למילתא אמר אקראי בעלמא הוא, הש"ך סי' קל"ז ס"ק ט"ז כתב דאסור לתת בכלים שהיה בהם יי"נ שאר משקים בדרך קבע אלא באקראי בעלמא, דכן מוכח מהגמ' כאן, ובחכמ"א כלל פ"א סי"ב תמה עליו דהכא משמע שלא חשו בשכר אטו יין, דמה שטעה ונתן בהם יין היה אקראי בעלמא, ע"ש.

כלי נתר אין לו טהרה עולמית, עי' בר"ן דהרמב"ן כת' דלאחר יי"ב חודש גם כלי נתר מותרים, והראב"ד והרשב"א בתוה"ב נחלקו עליו דכלי נתר חמירי דבלעי טובא והוו כחרס הדרייני, ע"ש, ובשו"ע סי' קל"ה ס"ה פסק כהראב"ד והרשב"א דלא מהני יישון יי"ב חודש. [וע"ש ביד אפרים שהביא תשו' חכם צבי (סי' פ"א) שנקט בפשיטות בדעת הרמב"ן דחזרה לכבשן ודאי מהני, ע"ש].

תוד"ה כלי נתר, וזה אינו אותו דבפ"ק דשבת, עי' מהרש"א שתמה בזה, ועי' תוס' רבנו אלחנן.

חצבי שחימי דארמאי וכו' הני פתוותא דבי מיכסי, עי' רמב"ן שפי' בכמה אופנים טעם הקולא בהם, משום דהם קשים ואין מכניסים לקיום, אבל הרא"ש כת' דהם כלים שמכניסם לקיום ואפ"ה סגי בשכשוך משום דקים לן דלא בלעי טובא. [וכ"כ הראב"ד לקמן לז' : דאיתא התם דגולפי שחימי אחר יי"ב חודש שרו, ובי' דבגולפי מכניסין לקיום, וחצבי אין מכניסין לקיום].

כסי וכו' פעם ראשון ושני אסור ג' מותר, רש"י פי' אם שתה בהם הגוי בפעם א' או ב' אסור דבתחילתם הם רכים ובלעי, ור"ת פי' דבעינן הדחה ג' פעמים במים, ועי' ברא"ש ובריטב"א מה שהק' על ר"ת דהסוגיא לא מתפרשת היטב לשיטתו, והריטב"א כתב דודאי סגי בהדחה פעם א', ומה שהוכיח ר"ת ממדרש אסתר הוא חומרא בעלמא שנהגו להדיח ג"פ.

ובשו"ע סי' קל"ה ס"ד פסק כרש"י, וע"ש היטב בש"ך סקט"ו דהב"י והב"ח נחלקו אם זה דוקא באין מכניסו לקיום או אפי' במכניסו לקיום, וע"ש בהג' הגרע"א. אמנם בסע' י"א הביא דכל היכא דבכל מקום דבעינן שכשוך צריך להדיחו ג"פ במים, וכמו שפסקו התוס' ע"פ ר"ת.

מאני דקוניא חירא ואוכמא שרי, הריטב"א והר"ן הביאו בזה מחלוקת דלהרמב"ן הא דשרי מיירי דוקא באין מכניסו לקיום, ולהראב"ד מיירי אף במכניסו לקיום, וכתב הר"ן דגם דעת הרמב"ם כהראב"ד, ומזה הוציא הר"ן ככלי זכוכית אפי' במכניסו לקיום סגי בשכשוך גרידא.

תוד"ה קוניא, המהרש"א פי' דהתוס' הק' לרש"י איך יתכן דכלי שכולו אבר אינו בולע וחרס מצופה אבר בולע, וכן נראה בתוס' כתובות קז:, משא"כ לשיטת ר"ת אף דזכוכית לבד אינו בולע, כשמצופה על החרס בולע משום שהוא מינו של החרס, ועי' רש"ש.

והמהר"ם פי' דהתוס' הק' לרש"י איך יתכן דכלי שכולו אבר בולע ובמצופה על חרס אינו בולע, אבל לר"ת מיירי בזכוכית שלבדו אינו בולע וכשהוא על החרס בולע.

ובטעם הדבר דלר"ת אף שכלי זכוכית אינו בולע, בזכוכית מצופה על חרס בולע, עי' ביאור"ל סי' תנ"א סכ"ג שהביא דברא"ש בפסחים מבואר דטעמא כיון שנצטרף עמו בכבשן, וע"ש בסע' כ"ו דנחלקו השו"ע והרמ"א בכלי זכוכית אם אי"צ הגעלה או דלא מהני להו הגעלה.

וע"ש בב"י הגר"א שפי' כוונת התוס' שהקושי' על רש"י איך יתכן דבכלי אבר מהני הגעלה ובציפוי אבר לא מהני הגעלה, ולפי ר"ת דמיירי בזכוכית, אף בזכוכית לא בלעה אבל במצופה על חרס אם החרס בלע מונעתו הזכוכית מלפלוט.

דף לד.

התורה העידה על כלי חרס וכו', הריטב"א הביא דכלי חרס שנבלע בו איסור אסור להשתמש בו אפי' צונן ואפי' אם שפשו יפה גזירה שמא ישתמש בו בחמין, ועי' סי' קכ"א ס"ה ברמ"א. ומ"מ מותר להשתמש בו בדבר יבש, וכמו שכתבו התוס' לעיל לב. (סוד"ה והא), כ"כ בב"י הגר"א או"ח סי' תנ"א סק"ט.

תוד"ה שאינו יוצא, ואומר ר"ש משנץ, עי' מג"א סי' תנ"א סק"ד.

מתענין לשעות, הריטב"א ב' דאין הנדון לגבי תפילת תענית, אלא לגבי זה שאם קבל תענית שעות יש לה שם תענית וחל נדרו ואם לווה חייב לפרוע אותה.

תוד"ה מתענין לשעות, וצ"ל דמיירי נמי שקבל עליו מאתמול שאם לא יאכל וכו', בשו"ע סי' תקס"ב ס"י הביא ב' דעות בזה אם צריך קבלה לפני שמתחיל להתענות או קבלה מאתמול [אלא דקבלה מאתמול העמיד באופן שקבל ע"ע להתענות עד חצי היום או מחצי היום ואילך, ע"ש], וע"ע ברמב"ם פ"א מהל' תענית הי"ג ובראב"ד שם.

שם, היה אור"ת כי אף לא גמר בלבו עד הלילה יכול להתענות וכו' ומיהו מצוה מן המובחר לקבל מבעו"י, בשו"ע סי' תקס"ב ס"ה פסק דאם לא קבלו מבעו"י אינו תענית, וטעמא משום דכתי' "קדשו צום" דבעינן הזמנה מקודם. ובב"י

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

הדבר דבעינן קבלה מבעו"י אף שהתענית רק מהבוקר, משום דכל היום חשיב "יום תענית" אלא שמנהגי העינוי הם רק בשעות היום ולא בלילה שלפניו, ומה"ט כתבו הר"ן בשבת כד. ועוד ראשונים דאף שאוכל ושותה בלילה כדרכו, מתפלל תפילת תענית אף בלילה, דכל היום הוא "יום תעניתו", ומש"ה צריך קבלה קודם שקיעה"ח.

והלכתא קנקנים של עובדי כוכבים לאחר י"ב חודש מותרים, ע"י תשו' רע"א סי' מ"ג אם מהני י"ב חודש גם בשאר איסורים.

לחים אסורים יבשים מותרים, הרא"ש והר"ן הביאו מהירושלמי דבלחים נמי אם הוציאם מתוך הגת מותרים, דאין היין נעשה יין נסך עד שירד מהגת לבור, ע"ש.

תד"ה דורדיא, התוס' כתבו דר"ת הקפיד על הר"ר אפרים שהתיר שמרי יין אחר שנתייבשו בתנור, משום דס"ל לר"ת דהדורדיא שאמרו בגמ' הם השמרים אחר שתמדום. ומש"ה הסיקו דעיסה שנתחמצה בהם קודם תמדום, או תוך י"ב חודש אף לאחר תמדום אסורה לעולם.

וצ"ב דעל מה שחדש רבינו אפרים שייבש בתנור הוא כמו י"ב חודש לא הביא ר"ת שום ראיה לסתור, ומנ"ל לאסור עיסה שנתחמצה בשמרי יין שנתייבשו בתנור אחר תמדום תוך י"ב חודש. [אמנם בחת"ס כאן כתב בתו"ד דר"ת מודה לרבנו אפרים היכא שתמדן ואח"כ ייבש בתנור דמותרים].

והש"ך בס' קכ"ג ס"ק כ"ו הביא מהב"י ששמרי יין ששרפן תוך י"ב חודש אפרין מותר בהנאה, והק' הש"ך דהריב"ש כתב דבסתם יינם אפרין אסור, והק' עליו הבית מאיר והדגול מרבבה דלא דמי דהכא בשמרים שנשרפו הרי כלה מהם היין ונשאר רק גוף השמרים והרי הם כשמרים שנתייבשו י"ב חודש ומש"ה מותר.

אמנם לכאור' אפשר ליישב בפשיטות ד' הש"ך, דהרי בתוס' כאן מבואר דר"ת חלק גם על מה שחדש רבנו אפרים שאפשר לייבשם ע"י האור, וכנ"ל, ומש"ה ס"ל להש"ך דיש לאסור כמו כל הנשרפים, דאנן קיי"ל להלכה כר"ת כמו שפסק שם בשו"ע.

דף לד:

תוד"ה אכטא, ואינו נראה כי לא מצינו שום כלי שלא יהא נותר בעירו, ע"י מהרש"א ומהר"ם.

מורייס וכו' פעם ראשון ושני דנפיש שומנייהו לא צריך למירמי בהו חמרא, רש"י פי' דהיין מקלקל המורייס בפעם הא' והב', וע"י מהרש"א שבי' דהתוס' פי' כפשוטו דאין צריך חמרא שהוא משובח, ואין לתלות שנתן בו יין, וע"י מהר"ם.

מפני שרוב עגלים של אותה עיר נשחטים לע"ז, הא דלא אקשי ליה דא"כ מ"ט דרבנן דשרו, ע"י רמב"ן וריטב"א.

תוד"ה אי אמרת וכו', התוס' הק' דביבמות מבואר דבאיכא רובא וחזקה חשיב כמיעוטא דמיעוטא, וה"נ מלבד הרוב איכא חזקת היתר לעגלים, ובתוס' ביבמות שם הק' דיש חזקת היתר לחלב, ובמה שתירצו כאן לכאור' לא מתיישבת הקושיא מחזקת היתר דחלב, וע"י בתוס' רבנו אלחנן שנראה בדבריו דבמה שהוכיחו תירוצם מהא דיצאה מלאה חוששת באו ליישב גם את זה.

תוד"ה וכי נשחטין, ומש"ה מסיק בגמר זביחה ולא קאמר בזביחה עצמה, ע"י תוס' רבנו אלחנן.

ומה שלא פי' התוס' כרש"י דנקט בגמר זביחה משום דאינה לשחיטה אלא לבסוף, יעוי' בתוס' ב"ק ע"א: (שצ"י הגרע"א בגהש"ס) שכתבו דאפי' למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף נאסרת בפורתא קמא דשחט בה, דאין האיסור תלוי בשם שחיטה

אלא במעשה. ועי' קה"י סי' ט"ו אות ב', ובחזו"א יו"ד סי' ג' סק"ז, דהתוס' ס"ל דלא דגרע שחיטת סימן א' משבר מקל לפניה, אך רש"י ס"ל דלא ילפי' משחיטה אלא באופן ששבר כל המקל ולא באופן שרק חתך בו מעט, ע"ש, [ואפשר שנחלקו בעיקר גדר שחיטה אם הוא חתיכת הסימנים או נטילת נפש הבהמה]. ועי' ברכ"ש בסוף ב"ק שכת' דרש"י ס"ל דגם בכדי להאסר מדין תקרובת צריך מעשה שלם, והתוס' ס"ל דאפי' במעשה כל דהו נעשה תקרובת, אף שאינו חשוב עבודה עד שיגמור השחיטה, ע"ש. [ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"א שנחלק עם הב"ח אם איסור תקרובת מיתלי תלי בחיוב העובד].

תוד"ה רשב"ל, התוס' בחולין יד. כת' דבפעם א' אינו נעשה מומר ואין שחיטתו נאסרת, וע"ע בתוס' רבנו אלחנן.

איבע"א סברא איבע"א קרא וכו', בפורת יוסף ב' דהנפק"מ בגוונא שאמר בפירוש דלא ניח"ל בניפחה, ויעוי' ברמב"ם פ"ז ה"ג מהל' ע"ז שדייק שם הכס"מ דאם פירש חוץ מפירשה מותר [ועי' גליון מהרש"א לעיל במשנה כט: גבי עורות לבובין]. ועי' זכר יצחק סי' ל"ז מה שבי' בדעת הרמב"ם.

איבע"א קרא כתיב הכא לא ידבק בידך מאומה וכו', במסוהש"ס תמה דבתמורה ל': ילפי' לה מקרא דוהיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה ממנו וכו', ועי' נוב"י יוד"ת סי' ע"ח שהשיב לו ע"ז דאי משום והיית חרם דהוא איסור עשה לא היה לאסור בגבינה דזה מיעוט, ע"ש.

דף לה.

מור"י לרבנן דלא אסרוהו בהנאה מ"ט לאו משום דליתיה לאיסורא בעיניה, עי' רש"ש.

כיון דאוקומי קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה בעיניה, עי' מג"א סי' תמ"ב סק"ד בהא דמעמיד אפי' באלף לא בטיל אם הוא מדאורייתא או מדרבנן.

לפי שא"א לה בלא צחצוחי חלב, רש"י פי' שהגוי מערב בה חלב טמא, ואף שאינו עומד נשאר בגומות, והתוס' פי' דחיישי' שנתערב בו חלב מגולה שיש בו ארס, ועי' ברמב"ן שפי' דהנכרי מצחצח הגבינה בחלב טמא ונשאר בחריצים, ע"ש.

ובמה שהק' התוס' על רש"י דאטו הנכרי שוטה שעירב בו חלב טמא שאינו עומד, דהת"ס בתשו' יישוב דעת רש"י דס"ל דהיתה גזרה קדמונית על חלב שחלב נכרי [אף אם בודאי הוא של בהמה טהורה] כ"ז שלא נעשה גבינה, (ולכאור' גם הרמב"ן כתב כן בדעת רש"י), ועי' חזו"א סי' מ"א סק"ד שתמה ע"ז טובא, וע"ש בסוס"ק א' מה שפי' בדעת רש"י.

תוד"ה מפני שמעמידין, הגרע"א העיר למש"כ התוס' דהוי דרבנן, דא"כ יהא אסור לבשל הגבינות דזה ספק דאורייתא.

במה שהק' התוס' דאף אם מעמידים אותה בעור קיבת שחוטה יש לאסור משום בב"ח, הרמב"ן והר"ן הביאו מהר"י מיגש שהק' כן, והוסיף עוד להקשות דאף בהעמידו בעור קיבת נבילה ליטעמיה קפילא וניחזי אם יש בו נו"ט, ותי' הר"י מיגש דודאי מיירי כאן כשאין בו נו"ט, ומ"מ בעור קיבת נבילה היה אסור דהוי מעמיד ואינו בטל, אבל גבי בב"ח כל היכא דאינו נו"ט לאו בב"ח הוא, דהאי באפיה קאי באפי קאי, [וכן נפסק ברמב"ם פ"ג ממאכ"א הי"ג, ועי' בפ"ט הט"ז, וכן פסק השו"ע יו"ד סי' פ"ז סי"א]. ועי' תשו' רע"א סי' ר"ז שבי' בזה [ע"פ דברי הרא"ש] דבב"ח כיון שעיקר איסורו הוא בתערובת, לא היה צריך להיות בו היתר של ביטול כלל, ואפי' בא' באלף, אלא שכל היכא שאינו נותן טעם מותר מטעם אחר, כיון שדרך בישול אסרה תורה [ואף מדרבנן בצונן לא אסרו אלא בשיעור של נו"ט דיש בו כעין דאורייתא], ע"ש מה שהאריך בזה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

עוד הביאו הרמב"ן והר"ן שהראב"ד תי' דלא אזלינן בתר נתינת טעם בכל דבר של עובדי כוכבים, ואין מטעימים לקפילא, אלא כל היכא דשכיח טעמא אוסרים לעולם, שלא יפרצו בהני איסורי, ע"ש.

תוד"ה חדא, במה שנקטו התוס' דאם איסור הגבינה משום ניקור אי"צ מניין אחר להתיר במקום שאין מצויין נחשים, עי' רמב"ן שנקט דגבינה שאני מכל הגילויין, ונאסרה במנין, וצריכה מנין אחר להתירה.

שם, וגם גאוני נרבונא התירו וכו' שמעמידים אותם בפרחים, הרמב"ם בפ"ג מהל' מאכ"א הי"ד כתב דהגאוני הורו דאפי' גבינה שמעמידים אותה בעשבים אסורה מפני שחכמים אסרו כל הגבינות משום גבינה שמעמידים אותה בדבר האסור, [ועי' בי' הגר"א סי' קט"ו סק"ג שהוכיח כן מהסוגיא]. והראב"ד שם [הי"ג] כתב דאיסורה מן הדין ולא מגזירה דשייך החשש דשומן חזיר או צחצוחי חלב.

ובשו"ע סי' קט"ו ס"ב פסק דגבינות העכו"ם אסורות אפי' בהעמידה בעשבים, והרמ"א כתב דאם עמד הישראל וראה משעת חליבה וכל עשיית הגבינה שרי, וע"ש בש"ך דס"ל שאין להתיר אפי' ראה הישראל דחכמים אסרו גבינות העכו"ם בכל אופן ע"ש.

ויעוי' היטב בחזו"א סי' מ' מה שבי' בפלוגת גאוני נרבונא והגאוני שהביא הרמב"ם.

דף לה:

רנב"י אמר מפני שמעמידים אותה בשרף ערלה, הגרע"א ציין לריטב"א בקדושין לח: שהק' הא הא ספק ערלה בחו"ל מותר, ותי' דכיון שאסרו גבינה בארץ מחמת זה לא חלקו בגזירתם ואסרו אף בחו"ל. ובחי' הגרע"א הביאו מתוס' רע"א למשניות בערלה שפי' בד' הריטב"א דגבינה אין טעמה ידוע ואם יתירו בחו"ל יבואו להתיר אף בארץ, ומש"ה חמירא גבינה מפירות עצמם שמותרים בחו"ל בספק, וכתב דמהתוס' כאן לכאו' נראה דלא כהריטב"א, ע"ש.

בין לר"ח בין לרנב"י תתסר בהנאה, המרדכי כאן כתב דמדלא פרכי' גם לשמואל דתתסר בהנאה מוכח דבב"ח בכבוש או מליח אינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה, ועי' בחי' הגרע"א שתמה ע"ז דהא מבואר בתוס' בע"א דכיון דהוא ספק ל"ח בדרכנן, ע"ש.

חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, בגמ' מבואר דהאיסור משום חשש עירוב חלב טמא, והמרדכי [אות תתכ"ו] דייק מהסוגיא לקמן לט: דאפי' באופן שאין בעדרו דבר טמא אסור, דשמא היה בכלי קודם לכן חלב טמא, ע"ש.

והחת"ס בתשובה ק"ז נקט בפשיטות דחלב נאסר במנין ואסור בכל אופן, ואף במקום שאין לחוש באמת שמא עירב בו חלב טמא, ופי' בזה ד' רש"י בע"א, ודן דיתכן דזו גם כוונת המרדכי, ובחזו"א סי' מ"א סק"ד תמה טובא על החת"ס, ונקט דאם אין בכל העיר בהמה טמאה הדין נותן דשרי, ע"ש.

והנה בגמ' שם לקמן מבואר דאם ישראל יושב בצדו שרי, ואף אם אין רואהו ממש, משום דמירתת. ומכח זה דנו הפוסקים בזמננו שאם יודע שעירב הגוי חלב אחר בתוך חלב הפרה יקנסוהו הרשויות ויקפח פרנסתו, דמש"ה יש להתיר דמירתת, ע"ש בחזו"א. ועי' היטב באגרות משה יו"ד ח"א תשו' מ"ו עד מ"ט שהאריך בזה טובא ונקט דמעיקר הדין שרי ובעל נפש יחמיר.

והפת וכו' והשלקות, בר"ן כאן הק' דכיון דתרווייהו משום חתנות למה חלקו לב' גזרות, וכת' הר"ן דב' גזירות היו שבתחילה אסרו רק פת ולבסוף גזרו גם על שלקות. אמנם בתוס' לקמן לז: כת' להפך דגזירת שאר שלקות היתה גזרה קדמונית ולא נכלל בה פת, ולבסוף גזרו גם פת, ע"ש. עוד חילוק כתב הר"ן דפת של גוי נאסרת אף אם אפאה הישראל,

ואינו משום גזירת בישול דבזה סגי שיעשה הגוי הישראלי מעט מלאכת האפיה. וע"ש עוד מה שהביא מהראב"ד ומהרמב"ם, וע"ע ברמב"ן.

רבי ובית דינו התירו את השמן, רש"י פי' דאי"ז רבי אלא ר"י נשיאה נכדו [וכ"כ תוס' לעיל לג:], ועי' בר"ן.

וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו, רש"י פי' שדרך הכלבית ליגדל מאליה בציר דגים טהורים ולא בטמאים, והיא עצמה טמאה, אמנם הרמב"ן לקמן לט: פי' ע"פ הר"ח דהכלבית טהורה היא, ודרך הדייגים לתת דג א' בציר לסימן מאיזה דג הוא, ואינם מערבים טהור בטמא שלא למיפגם טעמא ושלא להתפס במקח טעות, ע"ש.

ואיבע"א אפי' תימא דקבעי לה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי, הנה בפשיטות נראה דל"ק בבעי לה לגבינה שרי ולל"ב אסור. אבל הראשונים [רי"ף, רמב"ן ועוד] לא גרסו "איבע"א אלא "השתא דאתית להכי אפי' תימא וכו'", והיינו דלמסקנא נדחה ההיתר ואף בבעי לה לגבינה אסור משום דא"א להכיר בין נסיובי לחלב טמא ואיכא דקאי ביני אטפי, עי' בר"ן.

ועי' בי' הגר"א בשו"ע סי' קט"ו סקי"ז שבי' דהאיבע"א בגמ' כאן פליגי באותה המחלוקת שנחלקו בע"א בטעמא דאיסור גבינה אם הוא משום דא"א בלא צחצוחי חלב או משום דמעמידים בעור נבילה, וע"ש שתלה בזה מחלוקת הראשונים אם לאסור גם חמאת עכו"ם.

ור' יוחנן אמר אפי' למ"ד פלטר עכו"ם ה"מ בשדה, בר"ן הביא כמה אופנים אם לר' יוחנן בעינן גם שדה וגם דליכא פלטר ישראל, או דתלוי רק בשדה ועיר דבשדה לעולם שרי ובעיר לעולם אסור, או"ד דר' יוחנן לא פליג כלל אלא מוסיף עוד היתר דבשדה לעולם שרי ואף בעיר בליכא פלטר ישראל שרי.

תוד"ה מכלל, התוס' נקטו דאיסור הפת לא פשט בכל ישראל ומש"ה שרי וכדמשמע בירושלמי שהתירו, והראשונים הביאו ד' הירושלמי דמשום חיי נפש התירו, וכל ההיתר הוא רק בפת של פלטר אבל של בעה"ב אסור, דבזה יש יותר קרבה וחשש חתנות, ועי' ברא"ש.

והראשונים [ריטב"א, ר"ן] התקשו דלכאורה בגמ' מה שדנו ר"י ור"ח הוא במה שטעו התלמידים בדעת רבי אבל אליבא דאמת שרבי כלל לא התיר עולה דפת אסורה, והיאך נלך אחר הירושלמי נגד סתמא דגמ' דילן, ע"ש מה שבי' דזה עולה שפיר גם להבבלי.

ובשו"ע סי' קי"ב ס"ב כתב דיש מקילים בפת פלטר עכו"ם במקום שאין ישראל, והרמ"א כתב די"א דאף במקום שיש ישראל שרי, וכן הביא הר"ן כאן מהרשב"א דכיון שהותר הותר בכל ענין. וע"ש בש"ך סק"ה שכתב דלפי"ז כיון שההיתר משום דלא פשט איסורו בכל ישראל צ"ל דיהא מותר אף פת של בעה"ב נכרי ולא רק של פלטר, ובזה יישב מה שתמה ב"י על דעת הרא"ש שהביא הטור שהתיר אף פת של בעה"ב, ע"ש.

תוד"ה זליפתן וכו', עי' פסקי תוס' שמשמע ששמן זית הוא דבר חריף ומפליט טובא, עי' מהר"ם שפי' בדבריהם באופ"א, ומה שבי' שם במה שנתכוונו התוס' ליישב בדבריהם. ועי' תורי"ד.

דף לו.

אטו כו"ע אוכלי טהרות ניהו, עי' קה"י סי' ט"ו סק"ג שהק' דאף אם היו אוכלי טהרות הא לא נאסר טעם כעיקר בטהרות, ע"ש מה שבי'.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה בשלמא, במש"כ התוס' דנותן טעם לפגם מותר, כן הכריעו התוס' לקמן לח': ויעוי' ברמב"ן ובר"ן בסוגיין שבי' בזה הא דפת עכו"ם מותרת ולא חשו בה לבליעות איסור מכלי הנכרי.

שם, אלא לדידך דאמרת דניאל גזר היאך היה יכול ר"י הנשיא לבטלה, עי' ברדב"ז על הרמב"ם פ"ב מממרים ה"ז שנקט בדעת הרמב"ם שר"י נשיאה ביטל גזירת דניאל משום שלא פשטה.

תוד"ה אשר, במה שהביאו התוס' והראשונים מהירושלמי ששמואל אמר לרב שאם לא יאכל מהשמן יכתוב עליו זקן ממרא, עי' קו' דברי סופרים [בקוב"ש ח"ב] סי' ב' סק"ז שבי' דכיון שידע שמואל שהסכימו ע"ז רוב חכמי ישראל שייך בזה חיובא דזקן ממרא אפי' שלא היה בלשכת הגזית, דקיבוץ כל חכמי ישראל יש לו כח של בי"ד הגדול שא"א לחלוק עליו, וזהו גם כח חתימת המשנה והתלמוד, ע"ש.

אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, הרמב"ם בפ"ב מממרים ה"ב כתב דאף שכל בי"ד הוא של ע"א, תלוי במנין חכמי הדור שקבלו הדברים שנאמרו בבי"ד, אמנם הראב"ד בעדיות פ"א מ"ה כתב דבירושלמי איתא דזה גדול במנין השנים, וכ"כ הרמ"ך שם ברמב"ם.

חוץ מי"ח דבר שאפי' יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו, התוס' פי' ע"פ הירושלמי די"ח דבר כיון שעמדה להם בנפשותיהם א"א לבטלן אם פשטו בישראל, ואפי' בי"ד גדול מהם, ובשאר דברים בי"ד גדול יכול לבטל אף בפשט, ובלא פשט אף בי"ד קטן מהם יכול לבטל.

והרמב"ן והר"ן כתבו דמעלת י"ח דבר היא בזה שפשטו ברוב ישראל, וכת' דיש בזה ג' דינים דאם פשט בישראל אין שום בי"ד יכול לבטל, ואם לא פשט, אם הוא משום שאין הציבור יכול לעמוד בה יש בכח בי"ד קטן מהם לבטלה, ואם הוא דבר שהציבור יכול לעמוד בו בעינן שיהא גדול ממנו לבטל.

והרמב"ם פ"ב מהל' ממרים נמצא בזה שיטה שלישית, די"ח דבר הם גזירות שנעשו לסייג ומש"ה הם חמורות טפי וא"א לבטלן אפי' בי"ד גדול מהם [אם פשטו בכל ישראל], ובשאר דינים שראו חכמים לגזור אם פשט בכל ישראל בי"ד גדול מהם יכול לבטל, ואם לא פשט אי"צ בי"ד גדול מהם. ובהו הוסיף הרמב"ם [הל' ו' ז'] לחדש דיש חילוק דאם מעיקרא לא פשטה הגזירה כלל היא בטלה מאליה, ואם מעיקרא דימו שפשטה ולבסוף בדקו וראו שלא פשטה צריך בי"ד לבטלה ויש כח אף ביד בי"ד קטן מהם לבטלה [אף בגזירות של סייג], וכדחזינו הכא שר"י נשיאה ביטל דברי בי"ד שלפניו משום שלא פשטה, ע"ש היטב ובנו"כ ובשיטת הראב"ד שם.

וע"ש בלח"מ ה"ז שהביא מתשו' הרא"מ דלדעת הרמב"ם טעמא דאין הציבור יכול לעמוד וטעמא דלא פשטה בישראל, חדא מילתא היא, ודלא כמו שעולה להדיא מד' הרמב"ן והר"ן הנ"ל.

[ובמש"כ הרמב"ם שם בתחילת הפרק דבדבר שדרשו בי"ד במדות שהתורה נדרשת יש כח ביד בי"ד שאחריהם לחלוק ולבטל דבריהם, עי' מנ"ח מצוה תצ"ו שדעת החינוך שגם בזה אין כח בידם לחלוק אא"כ גדולים מהן].

תוד"ה והתנן, עי' מהרש"א ומהר"ם.

דף לו:

תוד"ה אי איכא, במש"כ התוס' דצריך בי"ד לבטלה, הרמב"ן כתב דזה משום דקבלו עליהו, והריטב"א כתב דזה משום כבוד בי"ד הראשון. ועי' לח"מ פ"ב מממרים ה"ז שבי' דגם הרמב"ם הוקשה לו קו' התוס' מ"ט הוצרכו בי"ד לבטל גזירת

שמן הא אין רוב הציבור יכול לעמוד בה, ומכח זה הוציא הרמב"ם לחלק בין אם מיד לא פשטה הגזירה או שלאח"ז בדקו ומצאו שלא פשטה, וכן"ל.

אמר רנב"י גזרו על בנותיהן נידות מעריסתן וגניבא אמר כולן משום עבודת כוכבים, הרש"ש כתב דפשטות הלשון מורה, וכן נראה ברש"י ותוס' בשבת, דגניבא ורנב"י פליגי דלרנב"י גזרו עליהן טומאה, ולגניבא אסרו היחוד, ע"ש. וכן נראה בראב"ד כאן.

גזרו על פיתן ושמן משום יינן ועל יינן משום בנותיהם, הרמב"ן הק' הא הוי גזירה לגזירה, ע"ש שתי' בכמה אופנים. **זנות נמי בב"ד של שם גזרו דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף**, הנה רש"י בבראשית ל"ח כ"ד הביא דדנוה בשריפה משום שהיתה בתו של שם ובת כהן בשריפה, והרמב"ן שם תמה שהיתה רק שומרת יבם ולא ארוסה או נשואה, וע"ש בשפתי חכמים ובבעה"ט. וצ"ע מסוגיין דמשמע שמשום שחשדוה שזינתה עם גוי, וכן פי' שם באוה"ח, ועי' יעב"ץ וגליון מהרש"א כאן. [וכתב בחי' הראב"ד דאף שלא היו ישראל באותה שעה, שם וביתו ואברהם וביתו נהגו בדרכי התורה ע"פ רוה"ק, ושאר האומות נחשבו בעיניהם כגויים, ע"ש].

אלא דאורייתא עובד כוכבים הבא על בת ישראל וכו', אף שהוא רק גזירת ב"ד של שם, כתבו בתורי"ד וברש"ש דקרי לה דאורייתא משום שמוזכר בתורה. אך באבנ"מ סי' ט"ז סק"א נקט שהוא מדאורייתא ממש, ע"ש, ועי' חזו"א אהע"ז סי' ד' סק"א.

הבועל ארמית קנאים פוגעין בו וכו' בפרהסיא ואתו אינהו גזור בצינעא, הרמב"ם פי"ב מאיסו"ב ה"ו כתב דאם לא פגעו בו הרי הוא בכרת, והר"ן בסנהדרין פב: הסתפק בזה אם הוא גם בבוועל בצנעא כמו שנראה בסוגיין שהוצרכו לגזור בצנעא, ומשמע דבל"ז לא היה נענש, והיינו משום דהכרת הוא על החילול ה' שבפרהסיא, או"ד גם בצנעא יש כרת ואפ"ה הוצרכו לגזור לענשו בידי אדם, ע"ש.

משום נשג"ז, רש"י ותוס' פי' דאם הוא כהן עובר גם משום זונה, אמנם הרמב"ם פי"ב מהל' איסו"ב ה"ב כתב דחייב מדבריהם משום זונה אפי' בישראל, ואם היה כהן חייב מדאורייתא מדין זונה, [ועי' ערול"נ סנהדרין פב: בביאור מחלוקתם].

התם ייחוד דבת ישראל אבל ייחוד דעובדת כוכבים לא, הא דדוד לא גזר בכלל הגזירה דייחוד פנויה גם על עובדת כוכבים, כתב הפרישה באהע"ז סי' כ"ב סק"א דבישראל דשייך לבוא לידי עריות אסר ובגויה דלא שייך עריות לא גזר, והט"ז כתב דבישראלית יכול לבא לידי איסור נדה ובנכרית לא. והר"ן בסוף קדושין כתב דייחוד עם הנכרית לא שכיח, ומש"ה לא גזר דוד.

דף לו.

תינוקת עובדת כוכבים בת ג' שנים ויום א' וכו' מטמאה בזיבה, בפשטות פליג על ר"נ דלעיל שגזרו על בנותיהן נידות מעריסתן, וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהל' מטמאי משכב ומושב ה"י דמטמאה רק מג' שנים, ומבו' בראשונים דהוא משום דקי"ל כגניבא דמשום ע"ז גזרו עליהן יחוד ולא טומאה.

אמנם בראב"ד מבואר דמה שנחלק עם רנב"י שאמר מעריסתן, הוא דרנב"י ס"ל כרבי שגם תינוק בן יום א' מטמא בזיבה, ורבינא ס"ל כר' חייא שתינוק בן ט' ולפ"ז בתינוקת גזרו מבת ג', [והיינו דשניהם באו לפרש הא דבכלל י"ח דבר גזרו על בנותיהם טומאה, ומר כדאית ליה ומר כדאית ליה, ולכאור' לר' חייא הוא משום דאזלינן בתר טעם הגזירה, שהוא כדי שלא

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

יבואו לידי ביאת עבירה, ומש"ה שייך רק בתינוק בן ט' ותינוקת בת ג', ולרבי אזלינן בתר גדר הגזירה, וגדר הגזירה היה לעשותן כזבין, וזיבה שייכא מבין יום א'.

דא"כ קרו לן בי דינא שריא, עי' רמב"ם פ"ב מממרים ה"ח שבי"ד שהתירו ב' דברים שכבר נהגו בהם איסור אל ימהרו להתיר עוד דבר.

לאלתר שריתוה דלא אתי או דלמא לאחר י"ב חודש, התוס' ב' דהא דמיבעיא לי' דלמא בעינן שיעברו י"ב חודש אף שפשוט שלא יבוא כיון שמת, משום שדלמא גזרו מת אטו לא מת, וכע"ז כת' התוס' בגיטין עו:, והר"ן שם [לט. מדפה"ר] כתב "ול"נ דהיינו טעמא משום דאיהו ודאי לא הוה חייש למיתה דידיה ולא היה גומר ומגרש אלא לאחר י"ב חודש ומש"ה חיישנן ולא שרינן לה מקמי הכי וכו'" ע"ש, ודבריו צ"ת.

ובד' הרמב"ם נראה דאי"ז גזירה אלא מדאורייתא, דבעינן שיתקיים התנאי שלא בא בפועל, דהרמב"ם פ"ט מהל' גירושין הי"א פסק שלא תנשא במקום יבם עד לאחר י"ב חודש, וכת' שם המ"מ דהר"מ פסק לחומרא באיבעיא דסוגיין, ע"ש. ובפ"ח הכ"ב כת' הרמב"ם דהאומר הרי"ז גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז ולא קבע זמן ומת קודם שנתנה אסורה לינשא עד שתחלוץ, אבל אינה מתייבמת, וכת' שם המ"מ שיגע זמן רב לחפש מאין לו דבר זה, ומצא דזה ע"פ המבואר כאן דבעינן שיתקיים התנאי בפועל במה שלא הגיע י"ב חודש, ורק אז מגורשת מזמן נתינת הגט, ומש"ה כיון שלא נתנה מאתים זוז ולא עבר הזמן אף שלעולם לא תוכל לתת כיון שמת, אפ"ה אין מחזיקים את הגט כבטל להתירה להתייבם, ע"ש.

ועי' שער"י ש"ב פ"י מה שבי' בד' הרמב"ם דבקיום התנאי חל הגט מכאן ולהבא למפרע, ומש"ה בעינן שיתקיים התנאי בפועל במה שלא בא י"ב חודש ורק אז חל הגט למפרע, וע"ש שבי' בזה גם ד' הר"ן הנ"ל. ועי' אבי עזרי שם בפ"ח.

ובירושלמי בגיטין (פ"ז ה"ג) לחד מ"ד אסורה להנשא עד שיעברו י"ב חודש שמא יארע לו מעשה ניסים ויחיה, [וצ"ל דאף שבעלמא אם מת בעלה מותרת להנשא אי"צ לחוש שמא יחיה, דאף אם יחיה הותרה במיתת הבעל, כאן יש חשש כיון שאם יבוא לא נתקיים התנאי, ונמצא שלא חל הגט וזקוקה ליבום].

לא נחלקו אלא באם תצא (חמה מנרתיקה) ר"י הנשיא ס"ל כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו וכו', לכאור' יל"ע דהא טעמא דר' יוסי דאמר' זמנו של שטר מוכיח עליו דמעכשיו הוא, היינו משום דאם כוונתו לאחר מיתה או לאחר י"ב חודש למה כתב הזמן דעכשיו שאינו זמן הגט בשטר, והלא כאן שנתן הגט בלילה והתנה ביציאת החמה בבוקר הרי זמן התנאי הוא כזמן הגט [שהרי אין כותבין שעות אלא בירושלים], ואמאי לא נימא דכוונתו לאחר שתצא החמה.

דף לו:

יוסף אסרא מיבעי ליה, עי' רש"ש.

דאורייתא דיקרב בדיקרב בחיבורין טומאת שבעה, דעת התוס' דכך הוא גם למסקנא דטומאה בחיבורין דאורייתא וטמא שבעה, וכן דעת הרמב"ן כאן. והא דא"ל לא תיתלו ביה בוקי סריקי, התוס' פי' דקסבר דיוסי בן יועזר לא איירי בזה, [ועי' מה שהק' המהרש"א ומהר"ם]. והרמב"ן פי' דקאי על מה שאמרו שגזרו טומאת שבעה גם שלא בחיבורין.

אמנם הרמב"ם פ"ה מהל' טומאת מת ה"ב כתב "אבל אדם שנגע באדם שנטמא במת וכו' בין שנגע בו כשהוא עדיין נוגע במת הרי זה השני טמא טומאת ערב וכו' אבל מדברי סופרים וכו' שניהן טמאין טומאת שבעה וכאילו נגע זה השני במת עצמו", וכתב שם בכס"מ דס"ל להר"מ דכשאמרו לא תיתלו ביה בוקי סריקי נתבטל מה שאמרו תחילה דמן התורה ז'. [וע"ש עוד בה"ג דנחלקו הרמב"ם והראב"ד בכלים שנגעו במת דלדעת הראב"ד יש בהם טומאה בחיבורים מדאורייתא,

וע"ש בכס"מ]. ועי' ברמב"ן באריכות, ובחזו"א אהלות סי' ט' סק"ו, ובתפאר"י ריש אהלות בבוועז בביאור השיטות בטומאה בחיבורין.

ובגדר טומאה בחיבורים דנו בזה אם הוא מחמת הראשון, והיינו דכ"ז שהוא עדיין נוגע במת עצמו טומאתו חמורה ויש בכחו לטמא אחרים שבעה, וכן מפורש בלשון הרמב"ן כאן "שכל זמן שמחובר במגעו למת הרי הוא כמוהו", או דלמא הוא מחמת השני, והיינו דכ"ז שהוא נוגע במי שמחובר כעת להמת הרי הוא כנוגע במת עצמו כנגיעה ע"י דבר אחר, וכן משמע ל' הרמב"ם הנ"ל "וכאילו נגע זה השני במת עצמו", ונפק"מ אם הראשון הוא גוי שאינו מקב"ט [ובתוס' ב"מ קה: כתבו דאין בכה"ג טומאה בחיבורים], או באופן שב' בנ"א נוגעים זכ"ז וכ"א מהם נוגע בחצי זית מן המת, ועוד.

הא מיא בשיקעתא דנהרא זילו טבולו, הרמב"ם פט"ו משאר אבות הטומאות ה"ט כתב "אע"פ שספק טומאה ברה"ר טהור כשיבוא לישאל אומרין לו אם טבלת אין בכך הפסד, אם טבל ה"ז משובח, ואם לא טבל ועשה טהרות הרי הן טהורות", אך הר"ש בטהרות [שציין הגרע"א בגהש"ס] כתב שאפשר שאם נודע לו הספק קודם שנגע בטהרות ולא טבל הטהרות טמאות, ע"ש.

[ובראב"ד פ"ו מהל' ברכות הט"ו כתב דאף שכל ספק בנט"י טהור, אם יש לו מים אחרים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוצא עצמך מן הספק (והביאו המחבר כיש אומרים בסי' ק"ס סי"א), ובכס"מ שם כתב דיש לחלק מהך דהכא, ידיים אין להם עיקר מן התורה, אך באבנ"מ בתשו' י"א כתב בדעת הראב"ד שהוא מטעם אחר דהוי דשיל"מ].

תוד"ה והשלקות, במש"כ התוס' דגזירת שלקות היתה גזרה קדמונית ולא נכלל בה הפת ורק אח"כ גזרו על הפת, עי' לעיל דף לה: ברמב"ן ובר"ן באופנים אחרים.

שלא נשתנו מברייתן, עי' ריטב"א ומאירי, ויעוי' בתוה"ב להרשב"א [ב"ג ש"ז, צג:] שפירש שנשתנה מברייתו ע"י האור היינו שהוכשר לאכילה, ומשמע דזה גדר כמו אינו נאכל כמות שהוא חי.

דף לח.

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, בתורה תמימה (דברים ב' כ"ח) עה"פ אוכל בכסף תשכירני, בי' דהא דהוצרכו לאסמכתא אף שהיא דחוקה כ"כ להקיש אוכל למים, כדי שלא יקשה איך יש כח ביד חכמים לאסור דבר שמפורש בקרא להדיא להיתר דאוכל בכסף תשכירני ואכלתי, וע"ז הקישו אוכל למים וע"ז סמכו לאסור.

וכתב הר"ן דאף דקרא אסמכתא בעלמא, כיון דאסמכיה אקרא דומיא דקרא בעינן, וכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור מותר [אף כשאינו נאכל חי ועולה על שו"מ], וזהו התירן של קליות, אך הביא שדעת הרמב"ם שהיתר קליות הוא משום שאינו עולה עש"מ. ועי' בי' הגר"א קי"ג סק"ו דהרמב"ם ס"ל דלמסקנא דקרא אסמכתא בעלמא בע"כ שהטעם שקליות מותרות אינו משום שלא נשתנו אלא משום שאין עולות עש"מ.

והש"ך סי' קי"ג סק"א כתב דאמנם מדלא הזכיר המחבר שנשתנה מברייתו נראה שפסק כהרמב"ם שלא הזכיר שלא נשתנה מברייתו, אך פשטות הסוגיא נראה עיקר כהר"ן.

[ובהג' אשר"י כתב דטעמא דבישולי עכו"ם משום שמא עירב בו דבר טמא, ומש"ה בדבר שלא נשתנה מברייתו דליכא למיחש להכי לא אסרו].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובמש"כ הש"ך דמדלא הזכיר המחבר שנשתנה מברייתו, נראה דס"ל כהרמב"ם, והנה הרשב"א בתוה"ב ב' הא דנשתנה מברייתו ע"י האור, שהוכשר ע"י האור לאכילה, שקודם לכן לא היה ראוי. ובגדר נאכל כמות שהוא חי מצינו מחלוקת ראשונים, דמשמעות ד' רש"י בכמה מקומות דבעינן שרגילים לאכלו חי, אך הריטב"א כת' דאף אם אין רגילים לאכלו חי, כל שראוי להאכל חי אין בו משום בישולי עכו"ם.

והשתא אם נפרש נשתנה מברייתו כהרשב"א שהוכשר לאכילה ע"י האור וקודם לכן לא היה ראוי לאכילה, ונאכל כמות שהוא חי כהריטב"א, א"כ הן הן הדברים, ואי נימא כן בדעת השו"ע, עולה שמה שלא פי' תנאי נוסף משום דכבר פי' דבעינן אינו נאכל כמות שהוא חי.

ואפשר דהש"ך ס"ל באינו נאכל חי כרש"י דתלוי ברגילות בנ"א לאכלו חי ומש"ה לא ניחא ליה בהכי.

תוד"ה אלא מדרבנן, התוס' הביאו שיטת הר"ר אברהם דאם בשל הגוי בבית ישראל שרי דאין בזה חשש חתנות ולא חשש שיאכילנו דברים טמאים, ור"ת נחלק עליו, והריטב"א הביא (לגבי שפחות) י"א דכ"ש דבביתו צריך להרחיק משום חתנות. ולהלכה, אף שבפשטות נקטו כר"ת, הביאו דברי הר"א לצירופא להקל בכ"ד, ע"י רמ"א סי' קי"ג ס"ד ובב"י הגר"א שם לענין שפחות. ובט"ז שם סק"ו כתב בגוונא שקירב הגוי וגמר הבישול באופן שבלי סיועו לא היה מתבשל, בבית ישראל אפשר לצרף דעת הר"ר אברהם להתיר.

רד"ה מדרבנן, רש"י כאן פי' דהאיסור משום שמא יהא רגיל אצלו ויאכילנו דבר האסור, ולעיל במשנה לה: פירש"י דטעמא דכולהו משום חתנות, [ועי' בב"ח ריש סי' קי"ב מה שבי' בדברי רש"י] ובפתחי תשובה סי' קי"ג סק"א כתב דנפק"מ בין הטעמים בישראל מומר דמשום חתנות ליכא דבתו מותרת, אבל אסור משום דחיישי' שמא יאכילנו דבר האסור. **כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עכו"ם**, רש"י בביצה טז. פי' משום דכיון דנאכל חי אינו בישול ולא אהנו מעשיו, וכע"ז כתב הלבוש דבדבר הנאכל חי לא חשיב בישולו בישול. והר"ן בביצה שם כתב דבדבר הנאכל חי ליכא איקרובי דעתא כ"כ, וכ"כ הט"ז בריש סי' קי"ג דאין בזה חשש חתנות כיון שאין מזמין עליו שאינו חשוב כ"כ כיון שנאכל חי.

ובגדר נאכל כמות שהוא חי ברש"י בע"ב [ד"ה והקפריסין] וביומא פא: נראה דהיינו דבר שדרך לאכלו חי, אך הריטב"א כתב דאף שאין רגילות לאכלו חי כיון שאפשר לאכלו חי אין בו משום בישולי עכו"ם. [ובפסקי הרי"ד נקט דזה תלוי בפלוגתא דלקמן בדג מליח].

כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת וכו', בגדרו, ע"י מאירי שכתב כל דבר שאינו עש"מ "מחמת פחיתותו". וע"ע בש"ך סי' קי"ג סק"ב שהביא דכמהין ופטריות חשיבי עש"מ, ודייקו בזה דאף דבגמ' אמרי דאיכא בינייהו ארדי שהם פטריות, צ"ל דהדבר משתנה לפי המקום והזמן.

איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא, רש"י פי' דכולהו אין נאכלים חייין ואין עולים על שלחן מלכים, אבל הר"ח פי' דדייסא הוא נאכל חי שהרי החטים ראויות ליכסס, אבל עולה על שלחן מלכים ומש"ה לל"ק שרי ולל"ב אסור, והרשב"א בתוה"ב תמה עליו הא אין מלפתים הפת בדייסא דהוי נהמא בנהמא, ומכח זה הוציא הרשב"א חידוש דבדבר הנאכל על שלחן מלכים לשובע יש בו משום בישולי עכו"ם אף שאינו בא ללפת הפת, [ונפק"מ להלכה באורו וכד'], והריטב"א כאן הביא דבריו ונחלק עליו.

תוד"ה איכא בינייהו, ר"ת פסק כב' לישני דכל שנאכל חי או אינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בישולי עכו"ם, וכן דעת רוב הראשונים וכן פסק בשו"ע ריש סי' קי"ג, אמנם הרמב"ן פסק כלישנא קמא דכל שאינו נאכל חי אף שאינו עש"מ יש בו משום בישולי עכו"ם.

דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי עכו"ם, הראשונים התקשו דהא אמרי' לעיל דדגים קטנים איכא בינייהו, והתוס' תי' דמיירי בגדולים קצת, ועי' רמב"ן ור"ן דבאמת אפשר דזה רק כלישנא דנאכל כמות שהוא חי, דלא תליא בעעש"מ, ואפשר דחשיב עעש"מ מחמת מלחו, ע"ש, וע"ע ברש"ש על התוס' בכמה אופנים.

תוד"ה דגים קטנים מלוחים, אם בשלן עובד כוכבים אחר שמלחן ישראל, התוס' פי' דאם מלחן העכו"ם אסור דהוי כבשול עכו"ם מחמת המליחה עצמה דמליח כרותח, והראשונים נחלקו בזה על התוס', ויעוי' ברמב"ם פי"ז ממאכ"א הט"ז דגים קטנים שמלחן ישראל או גוי הרי הן כמו שנתבשלו מקצת ואם צלאן גוי אח"כ מותרין, וכן הוא בשו"ע סי' קי"ג סי"ב, דמליח אינו כרותח לגבי בישולי עכו"ם.

וקבר בה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי, ברי"ף הוסיף "לבסוף אסור", ועי' מש"כ בזה הרא"ש.

לעולם דלא ידע הי טהור וכו', ויל"ע דא"כ פשיטא דאסור, ועי' הג' יעב"ץ מה שפי' בזה.

קמ"ל דלשרורי מנא קמכוין, רש"י פי' דאין בישול בכלים, והתוס' והראשונים הק' מהא דאמרי' בשבת דחייב משום מבשל, ועי' ברמב"ן ובריטב"א ובר"ן.

מהו דתימא קרובי בישולא מילתא היא קמ"ל, הראשונים [רמב"ן ריטב"א ר"ן], הק' דבגמ' בשבועות יז: אמרי' דזר שהפך בשר קרבנות וקירב שריפתן חייב מיתה דקרובי עבודה חשיבא עבודה, ותי' דודאי דקרובי בישול מילתא הוא, אבל לגבי בישול עכו"ם הקילו דלאו מילתא הוא. [ובריטב"א שבועות יז: כתב דגבי שבת אפשר שבכה"ג חייב, והביאו הגרע"א בגליון השו"ע סי' שי"ח].

א"ר אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאב"ד אין בו משום בישולי עכו"ם, והיינו דאם כבר נתבשל כמאב"ד ע"י הישראל, אין בישול העכו"ם אח"כ אוסרו, ונחלקו הראשונים באופן ההפוך, אם נתבשל כמאב"ד ע"י הגוי, אם מהני מה שאח"כ יבשלו הישראל המשך בישולו, עי' ברא"ש סוס"י ל"ב שהביא ראיתי מי שאסר זה [והוא הרשב"א בתוה"ב ורבנו חננאל] וכתב הרא"ש דל"נ דלהקל עשאוהו כמבושל ולא להחמיר, ונחלקו בזה המחבר והרמ"א סי' קי"ג ס"ט. והרא"ה בבדק הבית [צד: כתב דלהרא"ש דשרי, הוא אפי' אם הגוי בשלו בישול גמור, והישראל הוסיף עליו במצטמק ויפה לו שרי.

והרא"ש הוכיח כדבריו מהא דקרובי בישולא דאמרי' דלאו מילתא היא בבישולי עובד כוכבים, ועי' קהילות יעקב סי' י"ד מה שיישב בדעת הר"ח והרשב"א.

ולכא' צ"ב בדעת הרא"ש והרא"ה, דאחר שכבר נתבשל ע"י הגוי ונאסר איך יתירנו בבישול נוסף. ויתכן דאזלו בזה לשיטתייהו, דהנה הרשב"א והרא"ה פליגי [בבדה"ב ומשמה"ב בתוה"ב צד]. בבליעות של בישולי עכו"ם, דלהרשב"א אסור דכל שאסרו חכמים פליטתו כמוהו, והרא"ה התיר דאין בבליעות איקרובי דעתא, וכן נחלקו שם בנכרי שבישל בשבת לחושאיב"ס אם מותר למוצ"ש לבריא, שהרא"ה התיר שאין בזה איקרובי דעתא, והרשב"א אסר. ופירשו בזה [עי' שבט הלוי ח"א סי' קפ"ו] דהרשב"א ס"ל דבישולי עכו"ם הם איסור בחפצא כשאר איסורי דרבנן, והרא"ה ס"ל דכיון שהוא משום איקרובי דעתא הוא איסור על הגברא כל היכא ששייך החשש, ומש"ה יתכן דס"ל להרא"ש והרא"ה דכיון דהוא איסור על הגברא אין דנים את התבשיל מעיקרא, אלא כשעומד הישראל לאכול דנים כפי מצב התבשיל עכשיו, וכיון שמצבו

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

המתוקן כעת נעשה ונגמר ע"י ישראל שרי. אבל להרשב"א לשיטתו דהחפצא דהמאכל נאסר בבישול הנכרי, א"א שוב להתירו ע"י בישול.

שופתת אשה קדירה ע"ג כירה ובאת עובדת כוכבים ומגיסה וכו', כת' הריטב"א דצ"ל דמיירי באופן שנועלת את הדלת בעדה ואין בבית שום דבר איסור דליכא למיחש שהחליפה הנכרית ההיתר שבקדירה באיסור, וכ"כ הרשב"א בתוה"ב [צ.ה.].

דף לח:

ארנב"י ק"ו גמרו ביד עובד כוכבים מותר גמרו ביד ישראל לא כ"ש, אף דבגמרו בידי נכרי יש בו קירוב בישול, עי' רמב"ן ור"ן דהק"ו הוא ומה בגמרו בידי נכרי דהו"ל למיגזר דיש בו קירוב דעת טפי שנהנה מיד הנכרי הקילו, ק"ו בגמרו ביד ישראל שאינו נהנה מיד הנכרי.

הרי"ף גרס א"ר אחאי פת ג' מלאכות יש בה, והביאו גירסא זו כל הראשונים, ועי' ריטב"א דהיינו שגירת התנור (הסקה), אפיה וחיתוי, דצריך שיעשה הישראל א' מהם.

וחתה בה חתויי, כתבו הראשונים דפשטות ל' הגמ' מורה דצריך קירוב הבישול, אלא דהמנהג היה להתיר אף **בזריקת קיסם לתנור,** ויעוי' ברמב"ן לעיל לה: ובר"ן כאן בארוכה, דדוקא היכא שמינכר שהפת נאפתה מחמת העץ שהוסיף מהני, או בגוונא שהישראל הביא הגחלים שמהם הדליקו את האש שהעקר האש משל הישראל. אך התוס' כת' ע"פ הדברים שיש בין בני בבל לבני א"י דשרי בהשלכת קיסם, וכ"כ הרמב"ם פ"ז ממאכ"א הי"ג דמהני השלכת קיסם לבד, ועי' ברא"ש. והמחבר בסי' קי"ב ס"ט פסק כהתוס' והרמב"ם.

ובטעמא דמהני זריקת קיסם, הרמב"ם שם כתב מפני שאין הדבר אלא להיכר שפת העכו"ם אסורה, [ויעוי' בריטב"א שנחלק על הרמב"ם, וכת' שלמעשה יש להתיר ע"י קיסם רק בפת, כיון שהותרה פת פלטר ואין נתינת הקיסם אלא להכירא]. והרשב"א בתוה"ב (צג:) כת' דהא דשרי בהשלכת קיסם הוא משום דאין לך כל קיסם שאינו מוסיף קמצא בחום האש וקירוב אפיית הפת.

[והרשב"א שם הביא בשם רבינו יונה דבמקום שנהגו היתר בפת עכו"ם מהני השלכת קיסם, ובמקום שלא נהגו בעינן א' מג' מלאכות הנ"ל].

דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל, הראשונים [ריטב"א ר"ן] כתבו דדוקא בפת מהני שגירת התנור ביד ישראל שהיא מלאכה חשובה באפיית הפת, אבל לא בתבשיל, והרשב"א בתוה"ב [צג.] כת' דטעמא דהתירו בפת בשגירת התנור טפי מתבשיל משום דהפת יש בה חיי נפש, ולהלכה המחבר פסק בסי' קי"ג ס"ז דדוקא בפת מהני, אבל הרמ"א שם פסק ע"פ המרדכי ועוד דגם בתבשיל מהני.

ויעוי' בר"ן לעיל במשנה דדווקא בפת שלנו שאופה נכרי מהני שגר תנורא, אבל בפת של העכו"ם לא מהני אפי' נאפה ע"י הישראל.

והרא"ה בבדה"ב (צג:) דן מ"ט נהגו היתר בהשלכת הקיסם לתנור של נכרי, וכת' דמקום הניחו לו להתגדר בו, דכל הגזירות של פת ויין ובישולי עכו"ם יש בהם קולות חלוקות זמ"ז, ודברים שהקילו בהם יותר משאר איסורים דרבנן, כגון שהתירו לבשל לחולה שאיב"ס בשבת ע"י נכרי ולא אסרו בליעות הכלים, ועוד קולות, ע"ש, וטעם כל אלו מפני שאין האיסור אלא משום חתנות וקירוב דעת, ומה"ט לא השוו בזה מדותיהם ולא נאסרו אלא באופן שיש בו קירוב דעת, ומש"ה בחולה שהוא מפני צורכו אין בזה קירוב דעת והתירו, ומש"ה מותר אח"כ לבריא במוצ"ש, ומה"ט נמי בליעת הכלים אינה נאסרת דאין

בזה קירוב דעת וחשש חיתון. ועפ"י בי' דמש"ה בתנור של גוי שלפי מנהגם באותו הזמן לא היו יכולים לקבוע תנור גדול כ"א בביתו, והרי"ז כפת פלטר במקום שאין פלטר ישראל, ועוד שאין הגוי אופה לעצמו בביתו אלא למלאכתו, ובבית מיוחד לצורך כל אנשי העיר, והוא כרה"ר ואין בזה איקרוכי דעתא, וע"ש היטב בארוכה.

והרשב"א שם במשמה"ב נחלק עליו בארוכה על כל דבריו, וכתב דמה שפי' דהתירו לחולה מפני שאין בו קירוב דעת אינו נכון דאדרבה כיון שא"א לעשות היום ע"י ישראל יש בזה יותר קירוב דעת, ובודאי לא התירו אלא לחולה בו ביום, ולא התירו עי"ז לבריא ואף לחולה עצמו במוצ"ש אסור. והרמ"א בסי' קי"ג סט"ז הביא דעת הרא"ה דשרי. ובמ"ב נראה בזה סתירה דבסי' שי"ח סקי"ד סתם כהרא"ה דבמוצ"ש מותר לבריא, ובסי' שכ"ח סקס"ג סתם כהרשב"א דבמוצ"ש אסור אף לחולה עצמו, ועי' שש"כ פל"ח הע' מ"ז.

וגם במש"כ הרא"ה דבליעות מותרות, נחלק עליו הרשב"א שם וכתב דודאי אף בליעות הכלים אסורים שאר איסורים, דכל שאסרו חכמים פליטתו כמוהו, ובשו"ע סי' קי"ג סט"ז הביא בזה ב' הדעות. [ועי' ב"אוצר הלכות בישולי גויים" להגר"ע קולבערש שליט"א בסוף המבוא, שהביא לבאר בארוכה דהרשב"א והרא"ה נחלקו לשיטתם בכ"ד בגדר בישולי עכו"ם דלהרשב"א הוא איסור חפצא, ולהרא"ה הוא איסור על הגברא].

דג מליח, שיטת רש"י דהנדרון הוא אם לדון המליחה כבישול, וכן נראה ברמב"ם הי"ז ממאכ"א הי"ז שדג שמלחו גוי אין בו משום בישולי עכו"ם שהמליח אינו כרותח לענין זה. והרמב"ן והר"ן תמהו דודאי לא אסרו חכמים בבישולי עכו"ם אלא בתולדות האור, ופי' דמיירי בדג מליח גדול שצלאו נכרי, ור' יוחנן אסר מפני שאינו נאכל חי, וחזקיה שרי מפני שנאכל חי ע"י הדחק. ע"ש היטב.

וביצה צלויה, רש"י פי' דטעם ההיתר מפני שבליע אוכל דידה, ולא נגע העכו"ם באוכלא, ועי' רש"ש, והרמב"ן ועוד ראשונים פי' משום שראוי לגומעה חיה.

ויעוי' ברי"ף שהביא בשם גאון דאף שפסקו בגמ' כר' יוחנן בביצה דאסור דג מליח שרי, אמנם בריטב"א נקט דהלכה כר' יוחנן בתרויהו, וע"ש דזה תלוי אם טעם המחלוקת בביצה ובדג שוה, אך ברמב"ן כת' דאף אם תרויהו בחד טעמא שייכן דנאכלין ע"י הדחק, אכתי יש חילוק דהדג הוכשר קצת בהיתר [כשנמלח], והביצה לא, ומש"ה יש מקום להתיר בדג ולאסור בביצה.

ובשו"ע סי' קי"ג סי"ב בדגים מלוחים גדולים [הנאכלים ע"י הדחק] שצלאן עכו"ם הביא ב' דעות, וע"ש בבי' הגר"א, וגבי דג מליח פסק בסע' י"ג דשרי דמליח אינו כרותח לענין זה, ובסי"ד פסק בביצה דאסורה, וע"ש בט"ז מש"כ לחלק מדגים דסי"ב ומתמרים המרים דסע' ט"ו.

והחמין והקליות, רש"י פי' דמותרים מפני שלא נשתנו מברייתן, וצ"ב מ"ט לא פי' משום דהוי דבר הנאכל חי, [וביותר דבשבת נא. מבואר להדיא דבמים אין משום בישולי עכו"ם משום דהוי דבר הנאכל חי], ועי' באגלי טל (אופה, אות י"ט, ס"ק י – יב) שביאר דהיכא ששותה את המים כשהם חמים אין להתיר משום דהוי דבר הנאכל חי, שאת התועלת שיש מהמים בהיותם חמים אין בצוננים לפני שהוחמו, ומש"ה הוצרך רש"י כאן לפרש משום שלא נשתנו מברייתן, דכל שינוי שחזר לברייתו אינו חשוב שינוי, אבל כשותה אחר שנצטנן יש בזה גם את הטעם להקל מחמת שנאכל חי, ע"ש.

אהני שליקי וכו' מצינא, רש"י פי' דנאכלין חי ע"י הדחק, ונראה דבזה פליגי אם חשיב נאכל חי, והנה לעיל גבי ביצה צלויה ודג מליח פי' הראשונים דנחלקו אם נאכל חי ע"י הדחק חשיב כנאכל חי, וצ"ב דכאן ס"ל ללוי דאסור [ולעיל אמרינן

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

דר' יוחנן דאסר הוא חד במקום תרי], ויעוי' בט"ז סי' קי"ג סקי"ד דגם מאן דאסר בדג מתיר בביצה ובתמרים שאינן נאכלים אלא ע"י דחק גדול, [אמנם זה דלא כמו שפי' הרמב"ן לחלק בין דג לביצה, ע"ש].

שתיתאה, במאירי כתב דהא דאין בו משום בישול עכו"ם משום שהוא נאכל כמות שהוא חי, [ולכאור' יש בזה חידוש, שהרי אף אם נאכל חי לפני שנקלו, הריאחר שנקלו ונטחנו מסתמא אין דרך לאכול קמח, והיה מקום לומר דכבר נשתנה ואינו חשוב כנאכל חי. ואולי כוונתו דאחר שערבו דבש בקמח אפשר לאכלו חי גם קודם שמבשלים אותו, וצ"ת], והראב"ד כתב גם כהמאירי, ובאופ"א פי' שמעורב שלא ע"י בישול.

אשקוהו נגוטא דחלא ונח נפשיה, עי' פורת יוסף.

אי משום גיעולי עכו"ם נטל"פ מותר, ובתוס', עי' רמב"ן לעיל לה: בארוכה, וברא"ש סימן ל"ה.

ובמש"כ התוס' דהוי ספק ספיקא, עי' קה"י סי' ט"ו סק"ד שהעיר דב' הספיקות הם מענין א' אם יש כאן נתינת טעם לשבח, וכ"ש אונס חד הוא" שכת' התוס' כתובות ט. דלא הוי ס"ס. ועוד העיר שם דאינו ס"ס המתהפך.

לא שנו אלא שדרך אבל בידוע אסור אפי' בהנאה, הראב"ד הק' דא"כ אף באין ידוע יהא אסור מספק וכדמצינו בגבינות בית אונייקי, שמבואר שם בגמ' שאם היה משום ע"ז היה אסור אף בהנאה, עי' רמב"ן ור"ן שהביאו דבריו ומה שתי' בזה.

דף לט.

ומפני מה אסורה מפני שערבונה עולה עמה, הרש"ש בסוכה יח. הק' דא"כ מ"ט שנו חילק במשנתנו בין הדברים שאסורים ליקח מהעכו"ם הא כיון שאינו ניכר אסור גם מישראל, ויעוי' בפייהמ"ש להרמב"ם כאן שכתב שעולה עמו מין אסור ויתערב בו עד שלא יכירוהו אלא יחידים, ומשמע דמש"ה מישראל שרי, דהישראל נאמן שהוא מכיר שאין בו מהמין הטמא.

אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, עי' קוב"ש [ח"ב] חולין אות כ"ז, שהוכיח מכ"ד דנראה דסימני טהרה הם עצמם סיבת הטהרה והטומאה, ולא רק סימן על המין אם הוא מין טהור או טמא [ומה"ט כת' התוס' בנדה דף נ' דמין שהזכר אין לו סימנים ולהנקבה יש סימנים הנקבה מותרת והזכר אסור, והתוס' בחולין פליגי ע"ז], ואפשר דמש"ה הוצרכו התוס' לדרשא דעיין עליו.

נטל"פ מותר, יעוי' בר"ן פסחים דף ח. מדפה"ר שדן שם בטעמא דנטל"פ מותר, דיש מי שאמר [הרשב"א] שהוא משום שטעם פגום בטל ואינו אוסר, ומש"ה דוקא בשאר איסורים שבטלים ברוב ואזלי' בהו בתר נ"ט אמרי' בהו דנטל"פ שרי, אבל בחמץ בפסח שאפי' באלף לא בטל גם נטל"פ אוסר, ודעת הר"ן עצמו דהא דנטל"פ שרי משום דהוי כנבילה שאינה ראויה לגר דשרי.

אע"ג דאמר מר נוטל"פ מותר אגב חורפא דחילתיתא מחליא לי' שמנוניתא והו"ל כנו"ט לשבח, נחלקו הראשונים אם רק בבליעות שעבר עליהם מעל"ע אמרי' דהם נטל"פ או גם בשומן בעין שע"ג הסכין אם עבר עליו מעל"ע חשיב נטל"פ, [עי' בתוס' לקמן סט. בריש העמוד שכת' בתי' הב' דהאיסור הנדבק בדפני הסכין הוי לשבח גם כשאינו בן יומן, ואפשר שהתי' הא' פליגי ע"ז]. והרשב"א בתוה"ב ב"ד ש"ד [לה:] הביא ב' הדעות בזה, והק' שם, וכן הריטב"א כאן, דהכא מבואר דהשמנונית שעל הסכין חשיבא נטל"פ כשאינה בת יומה, ותי' בשם רבינו יונה דהכא מייירי גם בקונה חלתית מן החנוני, דהחנוני דרכו לקנח הסכין היטב ואין עליו שמנונית בעין, וע"ז אמרי' בגמ' דאפ"ה אסור, דאף שיש רק בליעות והוי נטל"פ אפ"ה אסור דחריפות החילתית מחליא לי' לשבח.

ובריטב"א הק' היאך אפשר להחזיר לאיסורו את הטעם אחר שכבר נפגם [כשעבר עליו מעל"ע] ובטל איסורו, ותי' בשם הרא"ה דהכא חשש לאיסור בעין הנמצא ע"ג הסכין, [ובי' דלפי"ז צ"ל דסד"א דהשמנונית פוגם בחלתית ושרי אף דבעלמא שמנונית דבעין ל"ח נטל"פ וכדלעיל], וכ"כ הרא"ה להדיא בבדק הבית בבית ד' שער א' דמותר לדוך ולחתוך דבר חריף בכלים של עכו"ם אם הדיחם היטב קודם, והרשב"א שם במשמה"ב נחלק עליו דודאי אין להתיר כלל.

תוד"ה אגב חורפיה, דחורפיה דחילתיתא בלע טפי ולא סגי בקליפה, במה שחדשו התוס' בדבר חריף יש חומר נוסף דבלע טפי מכדי קליפה ועי' ברמ"א סי' צ"ו ס"א שהביא י"א שאם חתך צנן בסכין של איסור כולו אסור ובדיעבד אין לאסור רק כדי נטילה.

שם, ושמעתי בשם הר"מ דחילתית דוקא וכו', יעוי' ברא"ש סי' ל"ח שהביא שם התשובה שהשיב לו הר"מ בענין זה. ובשו"ע סי' צ"ו סע' א' הביא ב' הדעות בזה, ע"ש היטב.

עבדו של חבר הרי הוא כחבר, עי' רמב"ן דס"ד דעבדים פרוצים וחשודים.

והיתה קושרת לו תפילין על ידו, עי' הג' מיימו' פ"א מהל' ציצית הי"ב, דר"ת פסק דאשה אינה יכולה לאגוד הלולב ולקשור ציצית וכד' שאינה שייכת בהם, והק' עליו מהכא שקשרה לו התפילין על ידו, ע"ש מה שתי'. [ועי' רש"ש דיש ב' גירסאות בגמ' כאן, והתוס' במנחות גרסו כאן והיתה קושרת לו תפילין "בזרוע", והיינו שהיתה מניחה לו תפילין, ובזה לכאור' פשיטא דשרי, ומה שדן בהגה"מ הוא לגירסא הב' דמיירי בעשיית גוף הקשר].

אמר רב חבי"ת אסור בחותם א' חמפ"ג מותר בחותם א', נאמרו בזה כמה ביאורים בראשונים בחילוק שבין חבי"ת לחמפ"ג: רש"י בע"ב פי' דחבי"ת דמיהן יקרים ויש חשש גדול יותר דטרח הגוי לזייף ולהחליפו, התוס' כת' דחבי"ת איסורא בעיניה וחמפ"ג רק ע"י תערובת, וכ"כ הר"ן ע"פ הירושלמי, ובי' שגם בפת אף שאינה בתערובת כיון שהוא דרבנן קיל טפי וסגי בחותם א', ויין משום חיבת ניסוך חיישי' טפי ואסור בחותם א' אף שהוא מדרבנן. ושיטת הרשב"א בתוה"ב ב"ד ש"ב דחבי"ת שעיקר איסורו מן התורה בעינן ב' חותמות, אבל חמפ"ג שעיקר איסורו מדרבנן סגי בחותם א', [וגם לפי"ז צ"ל דהיין משום חיבת ניסוך חמיר] והשו"ע סי' קי"ח ס"א נקט כהרשב"א, יעו"ש היטב ובנו"כ.

דף לט:

ורב מ"ש גבינה וכו' חלב נמי, הש"ך בסי' קי"ח סק"ח כתב דבחלב אין חשש שמא יחליף את כולו דמינכר, כדאמרי' לעיל דטהור חירור טמא ירוק, אלא שמא עירב בו מעט חלב טמא, ומש"ה חשיב דרבנן וסגי בחותם א', דמדאורייתא מב"מ בטל, והגרע"א שם בגל' השו"ע הביא שהק' בזה דא"כ מה מקשים כאן בגמ' לרב מ"ש חלב מגבינה, הא רב ס"ל דמב"מ לא בטל והוי איסור דאורייתא. וע"ש בדגול מרכבה מה שתי', ובחזו"א סי' מ"א סק"א.

פת למאי ניחוש לה וכו' כיון דאיכא חותם א' לא טרח ומזייף, בפשטות נראה וכ"כ רש"י להדיא דאפ"ה חותם א' בעינן ובלא חותם חיישי' לאחלופי, [ולא פליגי רב ושמואל], והרמב"ן והריטב"א הביאו גירסא אחרת דלא חיישי' לאחלופי, והיינו דשמואל פליג על רב בפת, וס"ל דכיון דבפת אין לו הנאה אי"צ אפי' חותם א' דאינו חשוד להחליף סתם. וכן נראה בר"ח שכת' וקי"ל כרב.

ובשו"ע סי' קי"ח ס"י כתב שאם הניח גוי בביתו ויש לו בבית דברים שאם הוחלפו יש בהם איסור תורה, אם אין לגוי הנאה בזה שרי בכל ענין, והפר"ח הק' מסוגיא דהכא דמשמע דבעינן חותם א', וע"ש במטה יהונתן על גליון השו"ע מה שתי' בזה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

אין לוקחין ימ"ח ומח"ג בסוריא, הריטב"א פי' דהיינו דוקא בסוריא, אבל הרמב"ם כתב דבכל מקום בחו"ל אין לוקחין מסתם אדם שאין מכירין אותו, והביאו הרמ"א להלכה בסי' קי"ט ס"א. ויעוי' בתורי"ד שכתב דאף שאר הדברים המוזכרים במשנתנו אסור לקחת מהחשודים בסוריא, והריטב"א כתב דדוקא הני.

שגר לו בעה"ב לביתו מותר, הריטב"א כתב דאפי' בחנוני החשוד למכור באיסור דלא חייש ללפנ"ע, אם שגר לו מתנה לביתו שרי, דכיון דטרח לשדורי דורון בהתירא קטרח ולא ספי' ליי' איסורא, וכך נראה בשו"ע סי' קי"ט ס"ב.

והדובדבניות אע"פ שמנטפין אין בהם משום הכשר משקין, הר"ן גרס ואין בהם משום הכשר, והיינו דיש כאן ב' דינים, הא' דאין לחוש בהם ששראום ביין נסך והיין היוצא מהן אין בו משום יי"נ, ועוד דאין בו הכשר לטומאה. [וע"ע בפיהמ"ש להרמב"ם].

אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, כת' המרדכי [אות תתכ"ו] דאף אם אין דבר טמא בעדרו אסור אא"כ רואהו, דאל"כ הו"ל להגמ' להקשות אי דליכא ד"ט למה לי ישראל יושב. ויעוי' בט"ז סי' קט"ו סק"ב שנקט שהטור חולק בזה על המרדכי, ובי' דאף באין בעדרו ד"ט אסור אם לא ישב מבחוץ שמא הכניס דבר טמא מבחוץ, אלא דאיי"צ שיהא יכול לראותו בשעת חליבה וסגי שידוע שאינו יכול להכניס ד"ט מבחוץ, והב"ח נקט דהטור לא פליג על המרדכי, ע"ש.

ע"ע בחזו"א סי' מ"א סק"א שתמה באין בעדרו דבר טמא מ"ט מותר, מ"ש מהא דאמרי' דחלב המופקד ביד עכו"ם בעי חותם א' לעולם, ע"ש מה שבי'.

כיון דכי קאי חזי לי' אירתותי מירתת ולא מיערב ביה, הפוסקים דנו אם בכל גוונא שיש אומדנא שמירתת לערב בו דבר טמא מותר, עי' חזו"א סי' מ"א סק"ד, ובאגרו"מ יו"ד ח"א סי' מ"ו עד מ"ט, דבאופן שאם יערב חלב אחר עלולים השלטונות לסגור לו את העסק וכד', מעיקר הדין שרי ובעל נפש יחמיר.

והדבש וכו' אי משום איערובי מיסרא סרי, הר"ן הביא בזה ב' פירושים, הא', דאין לחוש שעירב בו דבר טמא, כיון דמסריח הדבש ונפגם אינו מערב. והב', דאי ניחוש שעירב בו דבר טמא והוא נימוח ונהפך לדבש ליכא למיחש להכי משום דלפני שנהפך לדבש מסריח ומותר.

[והנה רבנו יונה בברכות כתב דהמוש"ק שהוא מין בושם הנוצר מדם המתקבץ בצואר חיה ואח"כ נעשה מוש"ק, הוא מותר באכילה כמו חתיכת איסור שנפלה לדבש שדרך הדבש להפוך מה שנופל לתוכו לדבש, והרא"ש בברכות פ"ו סי' ל"ה כת' שאף ראיתו צריכה ראייה, והמג"א בסי' רט"ז סק"ג תמה טובא על רבנו יונה, ובבי' הגר"א שם כתב דהמקור מדברי הר"ן בסוגיין, ולכא"ו צ"ב דאדרבה בד' הר"ן נראה דבעצם מה שנופל לדבש אסור אא"כ נסרח קודם שנמוח, וכן נראה בר"ן לקמן דף סט. דרגלי הדבורים שבדבש אינם אוסרים הדבש מפני שהם כעצמות ולא מפני שנהפכות לדבש].

כל שכיילבית א' או ב' שוטטות, רש"י פי' דהכיילבית עצמה טמאה ונמצאת רק בציר דגים טהורים, והראשונים תמהו עליו, והרמב"ן פי' ע"פ הר"ח דג טהור הוא ודרך הדייגים לתת דג טהור בציר דגים טהורים, וע"ש בכמה אופנים מ"ט סמכין בזה על הנכרי.

דף מ.

רב הונא אמר עד שתהא הראש והשדרה ניכר ור"נ אמר או ראש או שדרה, בבאור מחלוקתם ומה שהק' מר עוקבא, הרמב"ן והריטב"א פי' בדעת רש"י שפליגי אם יש מינים טמאים שיש להם רק סימן א', ע"ש, והרמב"ן גופיה פי' דמיירי

בדגים הבאים לפנינו כשהם חתוכים לב' ראש לבד וגוף לבד והגוף טרוף וא"א להכיר בו שדרה, ונחלקו האם מותר בהכרת הראש לבד, וע"ש עוד בשם הראב"ד. עוד הביא הריטב"א בשם הרא"ה דמירי כאן בהכרה ע"י טביעות עין ע"פ צורת הראש או השדרה, ובזה פליגי אם סגי בטביעות עין בראש או בשדרה או דבעי שניהם, ע"ש.

מחלוקת בצירן אבל בגופן ד"ה אסור, התוס' כת' דצירן אסור מדאורייתא, ומה שהקלו בו כאן משום דבטל ברוב, אך עי' ברא"ש דדוקא ציר שרצים אסור מדאורייתא אבל ציר דגים אסור רק מדרבנן, וכן נקטו הרמב"ן והר"ן לעיל בהא דכילבית.

ובשו"ע סי' פ"ג סע' ה' פסק דדגים טמאים צירן אסור מדרבנן, וכתב שם הרמ"א דאם יש בהן שמנונית אסור מדאורייתא, וכתב שם בב"י הגר"א דבזה מתורץ מה שהביאו התוס' ילפותא מקרא לאסור ציר, והיינו בדאיכא שמנונית.

תוד"ה מחלוקת, במה שהק' התוס' מ"ש בין צירן לגופן הא תרוייהו דאורייתא, עי' זכר יצחק סי' פ' שבי' ע"פ הריב"ש סי' קצ"ב שחדש דכיון שיש מצות בדיקה בסימני טהרה, מש"ה אף במקום שיש רוב טהורים לא סמכין וחיישי' למיעוטא, ועפ"ז ב"י דהעשה דחייב בדיקה בסימנים אינו שייך בציר, ועל הלאו מהני רוב, ע"ש.

א"ר פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר, עי' ברמב"ן דנחלקו הראשונים אם קאי גם על צירן או רק על גופן, ובב"י המשך הסוגיא לפי"ז, עי' ר"ן.

תרגמה רב פפא כשחתיכות שוות, וברש"י, עי' בר"ן מה שפי' בשם הרמב"ם, ועי' ש"ך סי' פ"ג סק"ד.

ההוא ארבא דצחנתא וכו', הרמב"ן והר"ן הק' מ"ט לא אסרוה כדאמרי' במתני' דחילק אסור משום שעירבונה עולה עמה, ע"ש מה שתי' בכמה אופנים.

נפק שיפורי דרבא ואסר שיפורי דר"ה בר חנינא ושרי, הריטב"א כתב דהיו שקולים ומש"ה ל"א הלך אחר המחמיר, דרשות בידו לסמוך על שמועתו ולהורות כדבריו, ועי' מש"כ בזה הריטב"א ז. בארוכה, והרמב"ן כתב דצ"ל שמאן דשרי נפיק ברישא, דאל"ה הוי חכם שאסר שאין חברו יכול להתיר, והר"ן כתב דאי"צ לזה כיון דסו"ס רהב"ח שרי ברישא אף שאכתי לא נפקי שיפורי, וע"ע בזה בסוגיא לעיל ז. ובראשונים.

אין ניקחין אלא מן המומחה, רש"י פי' [בע"ב ד"ה אלו דגים] דהיינו בקי, והרמב"ן הכריח שהבי' הוא מוחזק בכשרות שאינו חשוד לקחת מגוי בחזקת שהוא טהור ולמכור לישראל, ועי' בשו"ע סי' פ"ג ס"ז שכתב שאינם ניקחים אלא מן המומחה אא"כ אומר לו אני מלחתים, ואם היה מוחזק בכשרות נאמן גם באומר טהורים הם, וע"ש בב"י הגר"א ס"ק כ"ו.

תוד"ה אמר רבא, כמה שדנו התוס' אם סימני ביצים דאורייתא או דרבנן, עי' בר"ן בארוכה.

דף מ:

החגבים הבאים מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותרים, כתב הרי"ף דמירי בכבושים ולא בשלוקים, דשלוקים אסירי כדחזינן לעיל בחגבים שבאגם שיש בחגבים משום בישולי עכו"ם, והיינו דל"א בבישולי עכו"ם כבוש כמבושל, וכן פסק הרמ"א בסי' קי"ג סי"ג.

פעם אחת חש רבי וכו', כתב הריטב"א שרבי היה חולה שאין בו סכנה, ואסור להתרפא מאיסורים דרבנן כדרך הנאתן, וכן פסק השו"ע סי' קנ"ה ס"ג, והרמ"א הביא י"א דבאיסורי הנאה דרבנן שרי להתרפא אף לחולה שאיב"ס ואפי' כדרך הנאתן, ובלבד שלא יאכל ולא ישתה.

פרק שלישי – "כל הצלמים"

אינו אסור אלא שיש בידו וכו', לשון הרמב"ם פ"ז ה"ו והיה ביד הצורה צורת מקל וכו', וכ"כ המחבר בסי' קמ"א ס"א, ודייקו שם הט"ז והש"ך דכל צורות העומדות ובידם מקל וכד' אסורות, והביאו שהב"ח דייק בלשון הטור דדוקא צורת אדם אסורה, ותמהו עליו מנלן להקל בשאר צורות.

מקל או צפור או כדור וכו', כת' הש"ך בסי' קמ"א סק"ד דנראה דבזמנינו הכל לפי הענין מה שמראין הדברים שנעשה לשם אליל או לנוי.

ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום וכו', הר"ן הביא פי' הרמב"ן שלר"מ דחייש למיעוטא כל מקום שאין מנהגו ידוע אית לן לחשוש שמא הוא ממיעוט המקומות שעובדים בהם כבמקומו של ר"מ, ומש"ה רובא דעלמא מיתסר, והשתא גזרי' אף מקום שידוע שלא עובדים אטו אותם שאינם ידועים שהם רובא דעלמא, אבל לרבנן דלא חיישי למיעוטא ומן הדין רק מקומו של ר"מ אסור, לא אסרי כולי עלמא אטו אותו מקום. והר"ן הק' עליו דלישנא לא משמע הכי, ועוד דר"מ חייש למיעוטא אבל לא להחזיק איסור ממקום למקום, ועוד דאף לר"מ ברובא דאיתיה קמן מודה והכא רוב מקומות שאין נעבדים חשיב כאיתיה קמן.

והר"ן פי' דכיון שר"מ חייש למיעוטא אלמא לא ס"ל דמיעוטא כמאן דליתיה, ומש"ה גזר שאר מקומות אטו מקומו, ורבנן סברי דמיעוטא כמאן דליתיה ואין ראוי לגזור אטו אותו מקום. ועי' או"ש פ"ז מהל' ע"ז ה"ו שדן בדבריהם אם שייך לומר בזה קבוע, עוד דן שם בגוף מה שדן א"ז הר"ן כרובא דאיתיה קמן דיל"ד בזה, ועי' קוב"ש ב"ב אות פ"ג.

וע"ע באו"ש שם שפי' באופן חדש, דהחשש שמא הגויים שבמקומו של ר"מ עבדו לאותם צלמים שבשאר מקומות כשעברו שם, ובזה ר"מ חייש למיעוטא ורבנן לא חיישי.

א"ר יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים וכו', הרמב"ן והר"ן פי' דזה ביאור נוסף בפלוגתא דר"מ ורבנן במתני' שלא נחלקו אם גזרי' מקום אטו מקום, אלא בכה"ג דאינה אלא לכבוד ואיכא מיעוטא דפלחי לה.

וע"ש עוד שדנו אם קאי אליבא דר"מ כמ"ש רש"י, ולרבנן ביש בידו כדור וכד' לעולם אסור, או דגם אליבא דרבנן ס"ל דדוקא באנדרטי של מלכים ובעומדת על פתח המדינה.

אמר רבב"ח אר"י ובעומדים על פתח מדינה שנינו, רוב הראשונים ס"ל דר' יוחנן לא פליג אהא דשמואל ומוסיף עליה דדוקא בעומדים בפתח מדינה, ומש"ה הביאו הרי"ף והרא"ש דברי שניהם, אמנם עי' בי' הגר"א סי' קמ"א סק"ב שביאר בדעת הרמב"ם דס"ל דפליגי ופסק כר' יוחנן, וכמ"ש בהג' הגר"א עה"ג כאן. וע"ע במשל"מ פ"ז ה"ו שהאריך לבאר דיש לפרש דברי אר' יוחנן בג' פנים, ע"ש.

תו"דה באנדרטי, עי' מהר"ם. [ובבי' ד' הג' הב"ח אות ד' עי' מש"כ לקמן מא:].

דף מא.

תוד"ה אמר רבה, עי' משל"מ פ"ז ה"ו בביאור דברי התוס'.

מעיקרא סבור לסטים בעלמא וכו', עי' ריטב"א דהתלמוד מפרשו לגנאי, אבל עושי הצלמים עשו לסימן של גבורה וכד' ולא לאלילות.

אמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים, בתוס' פי' דשמואל ס"ל כר"ל בע"ב דעבודת כוכבים שנשברה מאליה מותרת. וכך נראה דס"ל להרמב"ם שפסק בפ"ח הי"א כר' יוחנן דע"ז שנשברה מאליה אסורה, ולפיכך המוצא שברי ע"ז אסורים ודלא כשמואל, ופי' בכס"מ [פ"ז ה"ז] דלא פסק כשמואל משום דשמואל כר"ל ולא קי"ל כוותיה.

וברי"ף פסק כשמואל דשברי ע"ז מותרים, ומאידך בפלוגתא דר"י ור"ל פסק כר' יוחנן דע"ז שנשברה מאליה אסורה, וכתבו הרמב"ן והר"ן דס"ל להרי"ף דלא תלי זב"ז, דע"ז שידוע לנו שנשברה מאליה אסורה שעדיין לא בטלה, וכן מוכח להדיא מהא דאמרי' לקמן מט: דבין רב ובין שמואל ס"ל דעובדים לשברים, ע"ש, ואפ"ה ס"ל לשמואל דהמוצא שברי ע"ז מותרים, משום דעובד כוכבים זהיר בע"ז שלו שלא תשבר, ואם נשברה מסתמא הוא רתח עלה ותברה ובטלה [וכ"כ רש"י לקמן מט:]. וע"ש שהאריכו עוד בבי' הסוגי' דלקמן מט: ובבי' שיטת הרי"ף באופ"א.

עוד הביא הרמב"ן דעת הראב"ד דטעמא דשמואל משום ס"ס, דיש שעובדים לשברים ויש שאין עובדים לשברים, ואפי' את"ל שהוא עובד לשברים דלמא תברה ובטלה, אבל בידוע שנשברה מאליה יש רק ספק א' ואסורה.

והשו"ע בסי' קמ"א ס"ב כת' דהמוצא שברי צלמים מושלכים או אפי' שברי אלילים מותרים, וע"ש בש"ך סק"ז שתמה שהשו"ע סתר משנתו שכאן נקט כהרי"ף שפסק כשמואל, ובסי' קמ"ו סי"א העתיק ל' הרמב"ם דע"ז שנשברה מאליה אסורה, ולפיכך אם מצא שברי אלילים אסורים בהנאה, ע"ש.

תוד"ה אמר שמואל, א"כ סתם שברים מותרים דרוב שבירותיה הוי ביטול וכו' דאילו שיברה ישראל לא היה מניחה שם וכו', במל"מ פ"ז ה"ז הק' דתיפו"ל דרוב צדדים להיתר אם נשברה מאליה או ע"י גוי, ומיעוט לאיסור אם נשברה ע"י ישראל, ותי' דהכא כר"מ דחייש למיעוטא.

דף מא:

והא שברים ניהו, התוס' הק' דאף אי נימא דלא כשמואל ושברי ע"ז אסורים, אכתי קשיא רישא דמתני' לסיפא, דשברי צלמים מותרים ויד ורגל אסורים, ותי' דסיפא מיירי בשברי ע"ז, ועי' רמב"ן ורש"ש שתי' באופ"א.

תרגמה שמואל בעומדין על בסיסן, ברש"י [בע"א] נראה דהביאור הוא דאכן נשבר מצורה שלמה, אבל חזרו והעמידוהו על מקום המיוחד לה ומוכח דאכתי פלחי לה ובחשיבותה קאי. ובר"ח כאן כתב ואינן שבורין, וכן הרמב"ם בפיהמ"ש פי' דמעיקרא עשו תבנית יד או רגל ותו לא [ולפי"ז על בסיסן לכאור' פי' על מתכונתם כדמעיקרא]. ולפו"ר היה נראה דכך פי' גם התוס', אמנם בתוס' בע"א [סוד"ה אמר שמואל] כתבו דהוא נפרד מצורה שלמה, ובע"כ דכוונת התוס' כמו שנראה ברי"ף ובר"ן שאכן נשבר מצלם גדול, אלא שעשו לו בית מושב רחב שיכול לעמוד בפנ"ע, ועי"ז "נראה" כאלו מעיקרא נעשה כך היד או הרגל לבד. [ונראה דזו כוונת הב"ח בהגהתו לתוס' בתחילת הפרק [ד"ה ובאנדרטי] אות ד' שהגיה "ונראין" במקום "וניכרים"].

והנה הרמב"ם בפ"ז ה"ז כתב דהמוצא יד או רגל אסורה, ותמהו עליו שלא פי' דדוקא בעומדין על בסיסן כדמוקמי' בגמ', ובכס"מ פי' דס"ל להרמב"ם דדוקא לשמואל נצרכו להעמיד כן, אבל לדידן דקי"ל כר' יוחנן אפי' באין עומדין על בסיסן אסור. אך בשלט"ג ב' דהרמב"ם אזיל לשיטתו בפיהמ"ש דעל בסיסן היינו שכך נוצרו מעיקרא, וא"כ זה בכלל פשטות דבריו "יד או רגל" שאינן שבר.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה רי"א אסורה רשב"ל אמר מותרת, בבי' פלוגתתם עי' ברמב"ן לקמן מב. דר"ל ס"ל דבעל כרחו מבטלה כמי ששברה בידים, ואפי' אם לא ידע הגוי שנשברה, ור' יוחנן סבר דכל זמן שלא ביטלה בפנינו אינה בטלה, שמא יחזור ויטיבנה או יעבוד לה כשהיא שבורה. [וכתב דלפי"ז עבודה זרה ששברה ישראל, לר"ל מותרת אף שלא ידע בה הגוי, ולר' יוחנן אסורה, ואף מדין יאוש לא מהני בה, דיאוש שלא מדעת לאו יאוש הוא גבי ע"ז, ע"ש בדבריו].

וע"ש שהביא דהראב"ד ס"ל דלר"ל בעינן שידע הגוי שנשברה דהוי יאוש לדעת. ע"ש היטב. [והנה ברש"י בע"א (ד"ה אמר שמואל) כתב דשברים מותרים דכיון דנשברה שוב אין עובדים אותה, ונראה שאי"צ ביטול בפועל, אלא סגי בעצם מה שיותר אין עובדים אותה, וי"ל].

ובחזו"א סי' ס"א סק"ט בי' באופ"א, דודאי אינם עובדים לה כשנשתברה, אבל אחר שהיתה צורה שלימה אם נשברה מחזיקים עדיין את שבריה בכבודם, ולר' יוחנן אסורים דהוא כקבלת אלהות, ולר"ל מותרים דאי"צ כקבלת אלהות אלא שנוהגים בה כבוד רק על שם העבר, דכל שאין הצורה השלימה קיימת שולל מלב עובדיה את עיקר עבודתם, ע"ש.

ועי' משל"מ פ"ח הי"א שנקט דר"ל ס"ל דמסתמא הגוי בטלה, ובדעת ר' יוחנן מספק"ל אם ס"ל דבדודאי אינו מבטלה, והויא דאי ע"ז, או דלמא הוי ספק אם בטלה ואין ספק מוציא מידי ודאי, ע"ש שהוכיח כהצד הב', וע"ש בגליון הגרע"א.

ואין ספק מוציא מידי ודאי, ובתוס', עי' עוד בריטב"א שכתב כעין דבריהם, ובמהר"ם במה שפירש בדבריהם.

ונראה להוסיף בזה ביאור, דהנה הקשו בגמ' מחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, דחזינן דספק מוציא מידי ודאי, ויש לתמוה דאף אם הספק מוציא מידי ודאי היאך הוא מתיר באכילה, הא סו"ס ספק הוי. ובע"כ שגדר הדברים הוא, שכאשר יש מצב ברור וידוע של איסור, ויש צד גדול ומסתבר להתיר, שמצד הסברא ס"ד לומר שאכן נשתנה הדין להיתר, אלא שאינו ודאי, בזה אמרינן שאותו צד, כיון שאינו ודאי, אין בכחו להפקיע מהמצב הידוע הקיים קודם לו, שהרי סו"ס הוא אינו ברור גמור, והוא בגדר ספק, והמצב הקודם הוא ודאי, וע"ז שקלינן וטרינן בכל הסוגיא שמצינו מקומות שצד כזה [שהוא בגדר ספק] מוציא מידי מצב קיים [שהוא בגדר ודאי] אף להיתר. [וע"ז מתרצינן בתרי אנפי, או שגם הצד להיתר הוא בגדר ודאי, או לאידך גיסא שגם שורש המצב הקיים אינו ודאי ומוכרח אלא רק ספק, ומש"ה יש להתיר ע"פ הצד המעורר לדון להיתר, כיון שסו"ס הוא מסתבר מאוד].

ובזה יבואר גם מה דמתרצי' ספק וספק הוא דדלמא עבד כרבי אושעיא שמערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, ולכאורה הוא צד רחוק מאוד לפטור מחמת זה. ולהנ"ל מבואר היטב, שבעצם הסברא היא שחבר מתקן את תבואתו, אלא שכל היכא שהמצב הראשוני הוא ודאי טבל, אמרינן דאפי' סברא ברורה שמסתמא חבר מתקן את פירותיו לא מועילה, דאכתי היא רק כספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי, אבל כיון שאינה ברורה גמור שהוא מתקן את פירותיו, דאפשר שהערים והכניסה במוץ, מעתה יש כח בסברא זו דמסתמא תקן אותם להתיר.

ומכניסה במוץ שלה וכו', עי' אפיקי ים ח"ב סי' כ"ט שהביא פלוגתת הראשונים היכא שמירח אח"כ בבית אם מתחייב במעשר.

עוד הביא שם ב' דעות בראשונים **בטעמא דמכניסה במוץ פטור**, דרש"י בכמה מקומות פי' משום דהחייב תלוי בראיית פני הבית, וכל שלא נגמרה מלאכתו אין ראיית פני הבית מחייבתו, ובראשונים בב"מ יש שפי' שמשום דהתבואה מכוסה במוץ ולא חשיב כלל ראיית פני הבית, ע"ש.

רד"ה ומכניסה, במש"כ רש"י דאם מירחו בשדה והכניסו דרך גגות פטור, עי' בריטב"א שנחלק עליו בזה.

כדי שתהא בהמתו אוכלת, רש"י פי' דרק לבהמתו שרי, משום דלעולם הויא אכילתה כאכילת עראי, וברמב"ן הביא ד"מ שאף לאדם מותר לאכול אח"כ בקבע, ע"ש שפי' מה שאמרו כדי שתהא בהמתו אוכלת בב' אופנים.

תוד"ה ומכניסה וכו', במירוח בכרי או בשדה ואין דעתו להביאו לביתו נקבע למעשר, ברש"ש הק' מנ"ל להתוס' דדווקא באופן שרוצה להביא לביתו נקבע. ועי' קה"י סי' ט"ו סק"ה שהק' טפי, דאם פשיטא להו דהא דבעינן ראיית פנה"ב אחר המירוח דווקא בהיה בדעתו בשעת מירוח שיראה אח"כ פני הבית, א"כ גם בהכניסה במוץ שלה וגמר מלאכתה בבית יהא חייב במעשר משום שאין דעתו לעשות עוד ראיית פני הבית, ויתחייב כמו גמר מלאכה בשדה כשאין בדעתו להביאו לבית, ותי' דהא דבאין רוצה להביא לביתו קבע למעשר הוא מדין מקח, דכשגומר בדעתו להוליכן לשוק ולא לביתו הוי דומיא דמקח.

דף מב.

שהטילה נפל לבור, עי' מג"א סי' תקכ"ו סק"כ שדן אם יש מצות קבורה בנפלים, ואם במה שמבואר כאן שהשליכו לבור קיימו מצות קבורה, ועי' חזו"א יו"ד סי' ר"ח סק"ט מש"כ בזה.

תוד"ה מפני שחולדה וכו', עי' היטב מהרש"א ומהר"ם בבי' ד' התוס'.

והמהר"ם הק' למש"כ התוס' דהוי רה"ר, א"כ מה הק' בגמ' דנימא אין ספק מוציא מידי ודאי, הא אפשר שטיהרוהו חכמים משום דהוי ספק טומאה ברה"ר, ותי' דאי אמרי' אסממ"ו חשיב כודאי ולא ספק. ובקה"י סי' ט"ו סק"ו תי' דהתוס' לשיטתם לעיל דף לז: דעיקר ההלכתא היתה לספק טומאה ברה"י דטמא, והא דברה"ר טהור הוא רק משום חזקת טהרה.

איתיביה וכו' וישראל אינו מבטל ע"ז של עכו"ם אמאי תיהוי כע"ז שנשתברה מאליה, עי' רמב"ן אי מיירי באופן שידע הגוי בשבירתה, ומ"ט לר' יוחנן גופיה לא בטלה מדין יאוש.

גזירה דלמא מגבה לה וכו' וכל עבודת כוכבים ביד ישראל אינה בטלה לעולם, כת' הריטב"א דאף שהיא איסורי הנאה [וס"ל דאין זכיה באיסורי הנאה], יכול ישראל לזכות לגבי תוספת איסור שבא מחמת שהם שלו, וה"ה בחמץ שאם זוכה בחמץ בפסח אסור אחר הפסח בהנאה כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. והר"ן [לקמן מג.] כת' דכיון שיכולה להתבטל ע"י נכרי [כעובדא דהתם] זוכה בה אף קודם שבטלה.

ועי' בתשו' אבני מילואים סוסי' ד' שהביא דעות הראשונים אם יש זכיה באיסורי הנאה, וכתב דיש ליישב [ע"פ המג"א סי' תקפ"ו שציין הגרע"א בגלהש"ס כאן] דכיון דהישראל חייב באחריותה הוי כע"ז של ישראל.

גזירה דלמא מגבה לה וכו', וברש"י, בשו"ע או"ח סי' תקפ"ו ס"ב כת' דהתוקע בשופר של ע"ז של גוי יצא, והוא שלא נתכוון לזכות בו, דא"כ הו"ל ע"ז של ישראל דאין לה בטלה וכתותי מיכתת שיעוריה, וע"ש בביאורו"ל דהב"ח כתב דבאבדת נכרי זוכה, אבל בגזול את השופר מגוי אפי' אם מתכוין לזכות, כיון שלא נתיאש הגוי לא מיקרי ע"ז של ישראל, והמג"א כת' [ציינו הגרע"א כאן] דאפי' בגזול מן הגוי הוי כע"ז של ישראל מחמת שחייב באחריותה.

ולכאור' צ"ב דהכא מבואר רק דישאל שבטל ע"ז של גוי גזרו רבנן דלא מהני דלמא מגבה וכו' [ומש"ה גרע אפי' מנשתברה מאליה], אבל כל זמן שלא זכה בה הרי היא עדיין בודאי ע"ז של נכרי, ואם יבטלנה הנכרי ודאי בטלה, וא"כ גבי שופר ודאי דיצא יד"ח דכל שיש לה בטלה לא אמרי' בה כתותי מיכתת שיעוריה.

עכו"ם שהביא אבנים מן המרקוליס וכו', אף שזריקת האבנים היא עבודתה של המרקוליס, מבואר לקמן נא. דאין לאבנים דין תקרובת, דאינה עבודה כעין פנים, ונאסרות משום מגדל לע"ז, וע"ש ברש"י דהיינו שהם נעשות חלק מן הע"ז עצמה ומש"ה אסורות, ע"ש.

רד"ה מותרת, שהרי בטלו העובד כוכבים שסתר לגל, משמעות ד' רש"י שהביטול הוא בעצם סתירת הגל ולא במה שחפה באבנים את הדרכים, וילע"ק דלקמן מט: אמרי' בגמ' דמרקוליס שנשרו ממנו אבנים הוי האבנים ע"ז אף למ"ד דאין עובדים לשברים, משום דכיון דאינן מחוברות ודרכן ליפול היינו אורחיה. אמנם בדברי הרמב"ם פ"ח הי"ב מבואר דבסתירה לבד לא בטלו אלא כשחיפה בהם את הדרכים, [ויעו' בתוס' לקמן נ. ד"ה בעינן, שבתוה"ד כת' בשם רש"י "והא בטלו דחפו בהם דרכים" ומשמע דבסתירה לבד לא בטלו, וצ"ע], ועי' סדר יעקב.

וברד"ה כדרכא, שכתב דלמא מגבה לה לכולה מרקוליס, לכאור' משמע גם שאם יגביה אבן א' תבטל המרקוליס קודם שזכה בה, ומש"ה נצרך להדחק שיגביה לכל המרקוליס ביחד, וע"ע בתורי"ד. ולהרמב"ם היה אפשר לפרש דכשנטל את האבן כבר בטל. ואפשר שרש"י מיאן בזה דא"כ אי"ז כדרכא, דאינו משום חשש שמא יזכה בה, דהרי בנטילה גופא זכה, והביטול הוא רק אח"כ בחיפוי הדרכים.

תוד"ה ספק עובד כוכבים, וא"ת בספק נעבד וכו' ומ"ש משברי צלמים וכו', בהג' הב"ח פי' דבריהם דה"נ איכא ס"ס שמא לא נעבד ושמא העכו"ם חתכה, והרש"ש תמה ע"ז, ופי' דכוונתם שמא הגוי יבטלנו כשימצאנה חתוכה, וכמו שנראה מדבריהם בתירוצם. [וכ"כ בקה"י ריש סי' ל'].

ויעו' במהר"ם שתמה בזה על ד' התוס' שנקטו בדעת ר' יוחנן שע"ז שנשברה מאליה אסורה משום דהוי ספק אם הגוי מבטלה כשנשברה מאליה, ולמה לא תירצו בפשיטות דר' יוחנן ס"ל דאסורה בודאי משום דודאי אין הגוי מבטלה [ועי' מה שתי' בזה הרש"ש]. וכבר הובא לעיל דהמל"מ פ"ח הי"א הסתפק בזה בדעת ר' יוחנן, והגרע"א שם בגליון הרמב"ם ציין לד' התוס' כאן.

דף מב:

יתיז בקנה קס"ד כגון ששברה ממנו עצים וקינתה בהן, רש"י פי' דלא יעלה באשירה עצמה, ויל"ע דלכאור' לר"ל עצמו נמי קשיא, מ"ט אסור לעלות באשירה עצמה הא כיון ששברה ממנו עצים נתבטלה, ויעו' במגיה למל"מ פ"ז הי"ב [ד"ה "ודע" הב'] שהרגיש בזה ונקט דשברים אלו בטלו במיעוטיהו ואף לר"ל בכה"ג אין הגוי מבטל האשירה מחמתם.

רד"ה לא נהנין וכו' משום דבדילי מינה, כן איתא בביצה לט. דע"ז דמאיסה בדילי אינשי מינה, ומש"ה לא גזרו בה רבנן בדברים מסויימים שראו לגזור עליהם בהקדש. [ויש להעיר, דבתירוצא דר' אבהו, מבואר ברש"י דגלי תנא ברישא בהקדש וה"ה לאשירה, ובסיפא באשירה וה"ה להקדש, ולכאורה היה מקום לחלק דמאשירה בדילי אינשי טפין].

הב"ע כגון דאייתי עצים מעלמא, הרמב"ם פ"ז הי"ב כת' דהקן עצמה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר, והראב"ד השיג עליו דווקא שהביא ממק"א, ובי' הכס"מ דדעת הרמב"ם דכיון שדרך העוף להביא ממק"א אי"צ לחשוש שהביא מאילן זה.

קסבר אין מעילה בגידולין, עי' קוב"ש ב"ב אות רח"צ – רצ"ט, דאף שבדיני ממונות בעל האילן הוא בעל הפירות וה"ה בהקדש, אפ"ה כתב הרמב"ם דאין מעילה אלא בקדושת פה, וע"ש שדן אם מעילה מדין גזל או מדין חילול הקדושה, ותלה במחלוקת הרמב"ם ותוס' שם.

בביצים כאן וכאן אסורים וכו' ואפרוחים שצריכים לאמן כביצים דמו, רש"י פי' דגזרו בהו רבנן כאילן עצמו, ובתוס' פי' עוד שמא יעלה על האילן, וברמב"ם [פ"ז הי"ב] כת' מפני שהאשרה כבסיס להן, והראב"ד שם השיג דהיה לו לומר מפני שהן כגידולי האשרה, וכת' הכס"מ דהרמב"ם לא ניח"ל בהכי דא"כ איך יפקע איסורם כשגדלו ואין צריכין לאמן.

ובאו"ש הל' שחיטה פי"ג ה"כ ב' דהרמב"ם והראב"ד לטעמייהו אזלי' דפליגי בפ"ח ה"ג במה שדנו בגמ' בחולין אם יש יד לע"ז דהרמב"ם ס"ל דגם לגבי איסור הנאה יש יד, והראב"ד ס"ל דזה רק לענין טומאת ע"ז.

צורת חמה צורת לבנה, וברש"י, מזל חמה וכן לבנה, ע' מהר"ם דכוונת רש"י דאין הפי' במשנה צורת חמה ולבנה ממש אלא הצורות שנהגו הגויים לצייר מה שייחסו למזל החמה והלבנה, וכן פי' הרמב"ם בפיהמ"ש, ע"ש, וכן פי' הרמ"א בסי' קמ"א ס"ג [ויל"ע אם גם המחבר שם ס"ל הכין].

וע"ש בש"ך [ובב"י הגר"א] שהק' דבגמ' לקמן מג. הק' מהא דצורות לבנות היו לרבן גמליאל וכו', ובע"כ דמבואר דאף צורת לבנה ממש אסור, ותי' הש"ך דודאי אסור לעשות ולהשהות אף צורת חמה ולבנה ממש, אבל המוצא אין צריך לחוש שעבדו אלא בצורות שייחסו הגויים למזל החמה והלבנה, ורק הם אסורים בהנאה.

ובמש"כ רש"י ורבנן **היא דאמרי כל שאר צלמים מותרין**, ע' מהר"ם. ובמה שהק' התוס' על רש"י, ע' בר"ן שכתב ע"פ המבואר בריש פירקין דר"י אמר שמואל פליג איתירוצא קמא דר"מ לשיטתו דחייש למיעוטא, והכא אזלינן לתי' קמא.

רשב"ג אומר שעל המכובדין אסורים שעל המבוזים מותרים, הריטב"א והר"ן הביאו מהירושלמי שאם דבר ברי שנעבדים אפי' מבוזין אסורים ואם ברי שאין נעבדין אפי' מכובדין מותרין אלא אנן קיימין בסתם, וע' בר"ן שהרשב"א פי' שתלוי בצורה, שאם דבר ברי שצורה זו נעבדת במקום זה לעולם אסורה וכו', והכא בסתם שאין ידוע אם במקום זה עובדים לה או לאו, ומש"ה פסק הרשב"א דכלים שיש עליהם צורת ע"ז אסורים לעולם בין מכובדים ובין מבוזים. והר"ן פי' ד' הירושלמי באופ"א [וכן נראה בריטב"א] שתלוי בכלי, דאם פשיטא שעובדים לאותם צורות שבכלים ודאי אסורים, ואם ברי שלא נעבדו הכלים הללו ודאי מותרים, והכא בסתם, שמסתמא כיון שהיא על כלי מבוזה לא נעבדת.

והמחבר בסי' קמ"א הביא ב' הדעות, וכת' הרמ"א דהמנהג כסברא הראשונה שהיא דעת הר"ן. [וע"ש שהביא הרמ"א דיש מחמירים בכל הצורות אף בזה"ז כשידוע שלא פלחי להו, וע"ש בש"ך ובב"י הגר"א שתמהו ע"ז טובא].

הני תלתא דחשיבי ציירי להו ופלחי להו וכו', כת' הר"ן דאם ידוע שעובדים לצורה אחת ונמצאו כלים ועליהם אותה צורה אסורים, ולפיכך כתב הרשב"א שהמוצא כלים ועליהם **צורת שתי וערב** אסורים, ועוד שדרכם לציירם על כלי מלחמתם ובמלחמה מנשקים אותם, והר"ן כתב דזה צ"ע, דאפשר שאינם אלא לזכרון בעלמא, וכע"ז כתב הריטב"א, ע"ש. [וברמ"א ריש סי' קמ"א כתב דשתי וערב שעושים לתות בכגדיהם מותרים בהנאה, ע"ש].

ואי בעושה צורת דרקון מי אסיר, ע' ריטב"א דאף שהיא צורה שעושים אותה העכו"ם לע"ז כיון שעושה לנוי בעלמא שרי, וכן פסק הרמ"א בסי' קמ"א ס"ג, אלא שכתב דאסור להשהותה משום חשדא, ע"ש.

דף מג.

רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה, הריטב"א הק' דנימא דמציעתא מיירי בצורת אדם האוחז בידו מקל וכד', ותי' דלא אסרו אלא בעומדים על פתח המדינה, ועוד דהכא לאו בצלמים מיירי אלא בצורות החקוקות בכלים, ע"ש. [ולכאורה נראה מקושתו כד' הב"ח דדוקא בצורת אדם אסרו באוחז בידו מקל וכו', דאל"ה אין רבנותא בצורת אדם יותר משאר צורות].

תוד"ה הלכה כרשב"א, ע' מהר"ם ומצפה איתן.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ומצא שם טבעת וכו' סטרו ובטלה, יל"ע קצת מ"ט לא קיים מיד מצות עשה של איבוד ע"ז [עי' רמב"ם פ"ז ה"א], ושם גם בביטול הע"ז מקיים המצוה ולא רק באיבודה מהעולם, וי"ל.

רד"ה מצא טבעת, ולא הגביהה עד שבטלה העובד כוכבים, קצת משמע בד' רש"י שאם היה מגביהה אף שלא נתכוין לזכות בה שוב אין לה ביטול, ועי' בשו"ע סי' קמ"ו ס"ב שכתב שע"ז של גוי משבאה ליד ישראל וזכה בה שוב אין לה ביטול, והש"ך שם כתב בשם הב"ח דאפי' לא זכה בה אלא שבאה לידו כבר אין לה ביטול מדרבנן גזירה משום ע"ז של ישראל, ע"ש.

וש"מ עובד כוכבים מבטל בע"כ, הרמ"א בסי' קמ"ו ס"ז הביא מהמרדכי כאן שכתב בשם ראב"ה דאף שעובד כוכבים מבטל ע"ז בדיבור ואפי' במחשבה [כגון שנתייאש ממנה], אם ביטל באונס בעינן שיעשה מעשה בגופה לבטלה.

ועי' בעונג יו"ט סוסי' קמ"ז שכתב דאף שהגוי בטלה בע"כ מהני מב' טעמים, א' דהוי ככפאוהו לעשות מצוה שכל דבר שראוי להעשות חל אפי' אם נעשה בכפיה, ב' דכיון שרואה שאין הע"ז מצילתו מבטלה באמת. אלא דלכאור' תיפו"ל דהוי כע"ז שנשתברה מאליה דלר"ל בטלה [וכן יש להעיר בעובד כוכבים שאינו יודע בטיב ע"ז], וי"ל.

תוד"ה ש"מ עובד כוכבים, במש"כ התוס' דהא לקמן גבי מתני' נמי פריך פשיטא והוצרך להעמידה וכו', עי' מהרש"א ומהר"ם שנראה שהתוס' כאן היתה להם גירסא אחרת בגמ' לקמן [ודלא כלפנינו שם], שע"ז של ישראל וגוי בשותפות יש כח ביד הגוי לבטלה, משום שהישראל פלח לה אדעתא דעובד כוכבים.

והר"ן תי' קושית התוס' דכאן יש חידוש נוסף שגוי יכול לבטל אף ע"ז שאינו עובדה, כגון זה לפעור וזה למרקוליס, כדחזינן הכא שמצא סתם גוי ובקש ממנו לבטלה אף שלא ידע שהיה עובד לה, וכמבואר לקמן סד:, וחידוש זה אינו מפורש במשנה לקמן. וכן פסק השו"ע בסי' קמ"ו ס"ה, וע"ש ברמ"א שכתב דישמעאלים שאינם עובדים ע"ז אינם יכולים לבטל [ויל"ד מ"ט, ומש"כ שם בבי' הגר"א צ"ב].

לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו', הרמב"ם הביא דין זה בהל' בית הבחירה פ"ז ה"י, וכן החינוך מנה דין זה במצוה רנ"ד במצות "ומקדשי תיראו", וע"ש במנ"ח דלכאור' מסוגית הגמ' כאן נראה דזה שייך לדין דלא תעשון אתי שהוא מלתא דע"ז, ויעוי' באבי עזרי פ"ז מהל' בית הבחירה הל' ו'-ז'.

ובחשק שלמה כאן כתב דס"ל להרמב"ם דלמסקנת הגמ' כאן דלא תעשון אתי קאי על המשמשים במרום, לא נפיק דין זה דתבנית המשכן מקרא דלא תעשון אתי אלא מדין מורא מקדש. אמנם דעת התוס', וכן משמע בטור ושו"ע שהביאו דין זה בהל' ע"ז, דגם למסקנא הוא מדין לא תעשון אתי ומלתא דע"ז, וכת' שם בחשק שלמה דנפק"מ לענין להשהותו.

וע"ש במנ"ח מצוה רנ"ד דתבנית היכל וכו' [שכת' רש"י כאן שהוא כמדתו] בזמן המשכן היה בגובה המשכן, ובזמן בית ראשון כבית ראשון וכו', דכל שעה כבית שבאותו הזמן, ויצא לחדש עפי"ז דבזמן שאין בית אין נוהג האיסור, ע"ש. [ועי' פתחי תשובה סי' קמ"א ס"ק י"ג], ולכאור' מפשטות ד' השו"ע שהביא דין זה משמע דנוהג אף בזה"ז.

מנורה תבנית מנורה וכו', השו"ע סי' קמ"א סע' ה' כתב דאפי' בלא גביעים וכפתורים אסור, וכתב הש"ך דטעמא מפני שאין הגביעים מעכבים, והגרע"א בגל' השו"ע כתב דלפי"ז במנורת זהב יהא מותר בלא גביעים דבמנחות כת. מבואר דבמנורת זהב גביעים מעכבים, ובתבואות שור כתב דאסור, [וע"ש בבי' הגר"א ודו"ק], וע"ש במנ"ח מצוה רנ"ד בזה.

תוד"ה לא תעשון וכו', אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכו', מותרים שאינן להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף, צ"ב כוונתם, ואפשר ע"פ מש"כ בתוס' יומא נד: דצוירים שהם בצבע בעלמא ואין בהם ממשות אינם פרצוף

גמור דאינו לא בולט ולא שוקע ומותר, ואפשר עוד כעין מש"כ הש"ך בסי' קמ"א סוס"ק כ"ה דכל הצורות שאסרו אינם אלא בצורה שלימה בב' עינים וחוטם וכו' ולא כדרך קצת המציירים חצי הציור בצד א' של הצורה, ואפשר דזה כוונת התוס' שדרכם היה לצייר דמות האדם מן הצד.

דף מג:

לא תעשון אתי לא תעשון אותי, עי' ריטב"א ור"ן.

תוד"ה לא אסרה תורה וכו', עי' בר"ן ובתוס' יומא נד: דכל המימרות דאביי קיימי, אלא דיש חילוק ביניהם, דתבנית היכל וכו' אסורים רק כמדתן ממש, דאל"ה לא יוכל אדם לבנות שום בית ושלחן לעצמו, ושמים שברקיע בע"כ אסרה תורה אף שלא כמדתן שא"א לעשות כמדתן, ואלו ושמים שבמדור העליון כגון דמות ד' חיות וכו' אסור אפי' אחרים עשו לו, אבל שמים שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה אם אחרים עשו לו מותר להשהותם.

וע"ש בר"ן שבי' בשם מהר"ם מרוטנבורג כיון דילפי' להו מלא תעשון, מנין לחלק דכל הני אסור אפי' להשהותן בעשו לו אחרים, ובמדור התחתון מותר להשהותן.

וכתב הר"ן דדעת הרי"ף ורמב"ם דלמסקנא נדחה התיורין דאחרים עשו לו, ולפי"ז נדחו גם המימרות הראשונות דאביי ולא ס"ל כהחילוקים הנ"ל.

תוד"ה שאני, התוס' הק' הא אמירה לנכרי אסורה, ותי' דלמצוה שאני, ועי' ריטב"א. והנה הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים ה"ב כתב בכלל ז' מצוות ב"נ שאין מניחים אותם ליטע אשורה ולהקים מצבה ולעשות צורות לנוי, ובמנ"ח מצוה ל"ט כתב דלדעת הרמב"ם בע"כ דצריך לפרש כמ"ש כאן הרא"ש שקנאן ר"ג מנכרי עשויות, דודאי אסור לצוותו לעשות אף למצוה.

שם, ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו, השו"ע סי' קמ"א ס"ז כתב דיש מי שאומר דלא אסרו צורת אדם ודרקון אלא בדמות שלימה בכל בריה אבל ראש בלא הגוף שרי, וכתב בבי' הגר"א דזו שיטת הרא"ש והתוס' כאן, וע"ש בש"ך דמהסמ"ג והמרדכי משמע דבצורת אדם אסור אף באינה שלימה והמחמיר תע"ב.

ועי' פנ"י ר"ה כד. שהק' בהא דר"ג שהיו לו צורות לבנות הא מסתמא כיון שהיו לבדוק העדים על מראה המולד לא היו צורת לבנה שלימה אלא כמראיתה בר"ח שהיא קו קטן חצי עיגול, ומ"ט הק' בגמ' דזה אסור הא לא הוי דמות שלם, ע"ש שדן דאפשר שצ"ל שהיה עיגול שלם שחור ומתוכו קו קטן לבן, ונטה יותר לומר דלמסקנא אסור כעין המראה שנראה לבנ"א, וזה חשוב צורה שלימה, ע"ש, וכן נקט במנ"ח מצוה ל"ט.

ומדברי התוס' עולה דצורת אדם אף שהיא שלימה כשנעשתה ע"י אחרים אסורה משום חשדא ולא מעיקר הדין, ונדלא כמבואר בר"ן], ומש"ה פסק בחכמ"א כלל פ"ה ס"ו דבזה"ז שאין רגילים לעבוד לצורת אדם שרי [וכעין הא דברבים דליכא חשדא שרי], ומה"ט יש מקום להתיר **בבובות משחק**, אמנם עי' שבט הלוי ח"ז סי' קל"ד שכת' דודאי צריך לפוגמן מפני שהרמ"א כתב בס"ג דיש מחמירים בכל הצורות אפי' בזה"ז, ע"ש, [והעירו בזה דעכ"פ אם נשבר יד או רגל בבובה ודאי יש לאסור להחזירם דזה בכלל עשיה, ע"ש בשב"ח ל].

כי תניא ההיא לעובדם וכו', הנה למסקנת הגמ' שאר צורת בהמה חיה ועוף מותר לעשותם, וכן פסק השו"ע סי' קמ"א ס"ו [אמנם בהג' אשר"י כאן הביא לאסור, ע"ש היטב]. וע"ש בש"ך סק"ל שהביא דעת הב"ח דשור ואריה אסורים דהם מן המזלות, והש"ך נחלק עליו, ויצא לחדש דמה שאסור צורת המזלות הוא דווקא כל י"ב המזלות יחד, דומיא דד' פנים,

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובמנ"ח מצוה ל"ט הוכיח כדבריו דאל"כ יהא אסור לעשות מאזנים שהרי הם מזל תשרי, ומקרא מלא דבר הכתוב מאזני צדק יהיה לך.

תוד"ה והא ר"ג, דעת התוס' נראה דכל הצורות בבולטות אסורות ושוקעות מותרות חוץ מחמה ולבנה שאף שוקעות אסור שמראיתם בשמים שוקעות. [ועי' בט"ז סי' קמ"א סקי"ג דאפ"ה בציור שרי, דאין בו ממשות כלל, והש"ך בנקה"כ נחלק עליו, ולכא' מד' התוס' נראה להוכיח כהש"ך, דאי בציור בעלמא שרי, הדרא קו' התוס' לדוכתה, דאמאי לא משני דצורות של ר"ג היו בצבע בעלמא].

ושיטת הרמב"ן, וכן נראה שנקט הר"ן לעיקר, דכל מה שאסרה תורה אסור בין בולט ובין שוקע, דלא מצינו בורה חילוק בין בולט לשוקע, ורק בדברים המותרים מן התורה לקיימם בעשאו אחרים, בזה יש חילוק דבבולט אסור משום חשדא ובשוקע דליכא חשדא שרי.

ושיטת הרמב"ם [פ"ג מהל' ע"ז הל' י' י"א] דצורת אדם אסור בבולט ומותר בשוקע, וצורת שאר משמשים אסור בין בבולט ובין בשוקע, **והראב"ד** שם השיג עליו, ונקט דלעולם אסור בין בבולט ובין בשוקע, [וכן הר"ן תמה בזה על הרמב"ם, וע"ש בכס"מ שרצה לבאר בד' הרמב"ם כהתוס' והתפלא בזה על הר"ן], והשו"ע בסי' קמ"א ס"ד פסק כהתוס', וע"ש בבי' הגר"א סקכ"א שבי' היטב שיטות הראשונים בזה.

ואיבע"א דפרקים הוא, עי' פורת יוסף שכתב להוכיח מכאן דכתב הכתוב על דפי הספרים מבחוץ לא חשיב כתיבה בשבת כשסוגר ומחיקה כשמוחק [שדנו בזה הפוסקים באו"ח סי' ש"מ], דאל"כ הכא היה אסור כשמחבר הפרקים זל"ז, אך יעוי' בריטב"א כאן שכתב שמד' רש"י משמע שבכל פעם היה נכרי מחברם ולא היה ר"ג בעצמו מחברם [ובמנ"ח מצוה ל"ט כתב דבע"כ צ"ל דהיה רפוי, ועי' הג' טל תורה במהדר' עוז והדר].

ובעיקר הדין דפרצופות, נראה דיש מקום לדון בדבר החדש ולא ראיתי מי שעמד בזה, בעושה תבנית אדם מסוים, דהיה נראה דיש מקום להתיר בזה, דהא טעמא דאסור דמות אדם משום לא תעשון אותי, וכמו שבי' הראשונים דיש בזה כעין דמות של מעלה כביכול, ולכא' כ"ז במכוי' לעשות דמות אדם סתם, אבל במכוי' לעשות דמותו של פלוני הרי אינו מכוי' כלל לדמות "אדם" אלא לדמות "ראובן" או "שמעון", וזה לא נאסר. אלא דאף אם כנים הדברים, לא תועיל סברא זו להתיר אלא עשיה, אבל להשהותה יהא אסור משום חשדא, דאכתי עשויים לחשדו שעשאה ע"מ לעבוד לדמותו של אותו פלוני, וכדחזי' בריש פירקין באנדרטי של מלכים.

[ואם יש ממש בסברא זו, הרי שזה מקום היתר מרווח מאד למנהג הפשוט שאין מחמירים שלא לצלם בנ"א, שהשו"ע פסק דצורת אדם כשאינה בולטת שריא, והט"ז תמה עליו שלא חשש לדעת הרבה ראשונים לאסור, ולפי הסברא הנ"ל הרי בתמונה ודאי כוונתו לתמונת האדם המסוים שמצלם ולא לדמות "אדם" סתם, ומשום חשדא ליכא בזמננו כמו שכת' הפוסקים].

אך מפשטות כל הפוסקים נראה שלא ס"ל הכי, ועפי"ז נראה ליישב ד' רש"י בריש פירקין גבי אנדרטי, שעשאוה לזכרון המלך ואגב חביבותא פלחי ליה, ותמיהו בזה מ"ט יעבדו דמות המלך משום חביבותו, [וראיתי שכבר עמד בזה מרן הגר"א ל' שטינמן זלה"ה באילת השחר(שם)], ולפי"ז יתכן דאין כוונת רש"י שעבדו לדמות המלך אלא לדמות "אדם" שהיא צורה הנעבדת.

ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח, וברש"י שלא יכשל בה ישראל להנות ממנה, עי' חזו"א סי' ס' סקי"ח שהוכיח מכמה דוכתי דיש חיוב א' לקלקל צורת ע"ז, ועוד חיוב מן התורה לאבד שבריה מן העולם, ולא רק בכדי למנוע תקלה, ע"ש. [ובמה שהוכיח החזו"א מהא דאמרי' גבי שופר ולולב של ע"ז דכתותי מיכתת שיעורייהו, דמוכח מזה דיש דין איבוד על שבריה, יל"ד למש"כ הגר"ח (פי"ז מהל' שבת) דכתותי מיכתת שיעוריה אינו דהדבר הוא כמי שאינו אלא ששיעורו נכתת, ובפשטות הביאור הוא שאין צירוף בין חלקיו, ועכ"פ מבואר מדבריו דאין זה ענין לאיבודו מן העולם אלא לשיכור ושחיקה ותו לא].

יין המשומר

והנה ברש"י נראה לכאור' דדינא דמתני' הוא משום חשש תקלה גרידא, [ואפשר שכוונתו רק ל'זורה לרוח', ולא ל'שוחק', וי"ל], ועי' שו"ע הרב או"ח סי' תמ"ה בקו"א אות ב'.

וע"ע בחי' הגרי"ז זכאים עב: **דין איבוד ע"ז אינו שייך לאיסור הנאה מע"ז**, ומחמת הדין דאיבוד ע"ז צריך גם שחיקה וזרייה, ולא סגי בהולכת הנאה לים המלח כשאר איסורי הנאה, וזה תלוי אם יש לו שם ע"ז, ואף שאיסור הנאה של ע"ז אין לו ביטול, לשם הע"ז יש ביטול, וכשכטל אין דין איבוד, ע"ש. ויש שרצו לבאר עפ"ז ד' רש"י כאן, דכיון ששחק את הע"ז הרי פקע שמה, וממילא דין איבוד ע"ז ליכא, אלא דאכתי יש דין לזרותו או להשליך לים משום חשש תקלה.

תוד"ה שוחק, ולפי זה תימה וכו' אלא לרב יוסף היכי ליעבוד וכו', עי' מהרש"א ומהר"ם.

דף מד.

תוד"ה נחל, אי נמי כשנשרף כמו עגל מגדל צמחים, מבואר מד' התוס' בתי' זה שהיה צריך דווקא לשרוף את העגל, דאל"ה יזרה אותו לרוח בלא שריפה ולא יגדל צמחים, ומבואר מדבריהם דעבודה זרה מצותה בשריפה דוקא, וכן כתבו להדיא התוס' בחולין פח: , ובתורא"ש כאן נחלק ונקט שרק באשירה ועבודה זרה של עץ דינה בשריפה, ועי' סדר יעקב.

א"ל משם ראיה וכו' עשה לך שרף משלך וכו', ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, בעונג יו"ט סי' פ"ב הוכיח מכאן דאף חפץ של הפקר אם השתחוה לו אדם אינו אוסרו, דהא בניו של משה ודאי נתייאשו מהנחש והוא נשאר הפקר, ואפ"ה אמרי' ביה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ע"ש.

דכתיב ויקח את עטרת מלכם וכו' איתי הגיתי בא ובטלה, בשו"ע סי' קל"ט ס"ב כתב דע"ז של גוי ותשמישיה ונויה יש להם בטלה, בב"י הגר"א סק"ט ציין דהמקור לנויה הוא מכאן דאיתי הגיתי בטל העטרה. ויל"ד דאפשר שאיתי הגיתי בטל את הע"ז וממילא בטל דין הנוי, וכך נראה ברש"י בקידושין עו: , ע"ש.

תוד"ה כאן, בירושלמי כאן בשל עץ כאן בשל מתכת, עי' יפה עינים שהביא לבאר ד' הירושלמי בב' אופנים, ובמל"מ פ"ח ה"ט נקט בד' התוס' דע"ז של מתכת אין הגוי מבטלה בע"כ מפני שיכולה לחזור לקדמותה, אמנם ברמב"ם ובשו"ע לא נזכר חילוק בין עץ למתכת, ועי' הג' מקור מים חיים לשו"ע סי' קמ"ו סע' ה'.

שכל הראוי למלכות הולמתו, רש"י בסנהדרין כא: פי' באופ"א "שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו".

דף מד:

אפרודיטי, וברש"י שם עבודת כוכבים, בתפאר"י הביא מהחוות יאיר שדן מ"ט הזכירו שם הע"ז הא כתיב "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיה".

אין אומרים נעשה מרחץ נוי וכו', רש"י פי' ועוד תשובה אחרת וכו', ומשמע דהם ב' טעמים חלוקים להיתר, הא' משום שהע"ז באה בגבול המרחץ שקדם לה, והב' דהמרחץ אינו דבר נוי ובע"כ שהוא העיקר, ומשמע דסגי בכל א' מהטעמים לבדו להיתר, וכ"כ בתלמידי רבנו יונה, ע"ש. ועי' בתורי"ד שנקט דהכל טעם א'.

דבר אחר אם נותנין לך ממון הרבה וכו', עי' ברמב"ם פ"ז הי"ח ובלח"מ שם שבי' בדבריו שמה שאמר אם נותנין לך וכו' הוא ראיה שאין המרחץ נוי לע"ז, אלא הע"ז נוי למרחץ.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

והיכי עביד הכי והאמר רבב"ח וכו', עי' מהרש"א ומהר"ם שהקשו דהו"ל למיפוך מדברי ר"ג גופיה שאמר אין משיבין במרחץ, שמבואר שאסור לדבר ד"ת במרחץ. והמהרש"א תי' דהיה יתכן לפרש שמה שאמר אין משיבין במרחץ אינו מן הדין, אלא שאין לו פנאי להשיב במרחץ, ובעבודת עבודה הקשה דא"כ גם מדרכב"ח אין להקשות, דשם לא היתה כוונת ר"ג לדינא דאין משיבין בד"ת במרחץ, וי"ל. ובמהר"ם תי' בעיקר הקושיא שמדר"ג גופיה לא היה אפשר להקשות, שאפשר שלומר דין בעלמא בלא טעם מותר, דהוי כהרהור [וכמ"ש הר"ן שיובא לקמיה], אך מדרכב"ח דהרהור נמי אסור קשה, ע"ש.

תוד"ה תנא וכו', ואור"י דג' בתים יש במרחץ וכו' וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו אין משיבין במרחץ וכו', התוס' פירשו שהיה מותר להשיב בבית האמצעי שאין משיבין במרחץ, משום דרכי שלום מפני איבת ההגמון, ונמצא שהיכא שאין בזה משום דרכי שלום אסור. אמנם עי' ברמב"ן ובר"ן שפי' באופ"א דבבית האמצעי הרהור מותר, וכל היכא שעונה ההלכה לאיסור או להיתר בלא נתינת טעם חשיב כהרהור. [ויל"ע אם לדעת התוס' הרהור מותר בבית האמצעי].

והמג"א בסי' פ"ד סק"ב כתב דמותר לומר בבית האמצעי אין משיבין במרחץ, אמנם המחצה"ש שם כתב דלדעת התוס' כאן אסור כל היכא שאין בזה משום דרכי שלום, ובמ"ב סק"ז הביא ב' הדעות. [ועי' בסי' מ"ז סע' ד' שהרמ"א פסק שמותר לפסוק דין בלי נתינת טעם לפני ברכת התורה דהוי כהרהור].

והנה בפשטות היה נראה דלתוס' היכא שיהא בזה משום דרכי שלום יהיה מותר לדבר גם בדברי תורה ממש ובנתינת טעם בבית האמצעי, אמנם בסו"ד שכתבו 'וכשיצא לבית החיצון השיבו תשובות ממשנתנו שאף דברי תורה מותרים שם' נראה שגם לדבריהם בבית האמצעי אסור בדברי תורה ממש, אך יתכן שכוונתם שבבית החיצון אף ד"ת מותרים מצד עצמם, ולא רק שאילת שלום.

תוד"ה תנא וכו', ואור"י דג' בתים יש במרחץ וכו' אמצעי יש בו שאילת שלום ואין בו ד"ת, הנה בפשטות מורגל להבין דהא דשאלת שלום הותרה אף בבית האמצעי וד"ת רק בבית החיצון הוא מפני שאין בה קדושה כ"כ כמו דברי תורה וק"ש.

אמנם בד' התוס' כאן נראה ביאור חדש בזה, דהתוס' למדו דמותר לומר ד"ת בבית האמצעי במקום איבה מפני דרכי שלום מאותו הטעם שהתירו שאילת שלום. ומבואר בדבריהם, דבאמת שאילת שלום שהוא שמו של הקב"ה יש לה אותו החומר כשאר ד"ת, אלא שהתירו מפני דרכי שלום לאמרו בבית האמצעי, ומהאי טעמא מותר לומר אף ד"ת שם במקום צורך של איבה.

ומהגר"י הלפר שליט"א שמעתי דאפשר דאי"ז היתר של דרכי שלום כמו שהותרו בעלמא איסורים שונים מפני דרכי שלום, אלא שאף במקום כזה אם מה שאומרים את השם הוא רק בתור שאילת שלום אין בכך בזיון כ"כ לשמו, דאין זה אמירת ד"ת כשאר אמירות, אלא מפני דרכי שלום. אך עכ"פ גם לפי"ז ממה שלמדו התוס' מכאן לדברי תורה במקום איבה מבואר כנ"ל, דבעצם דרגתם שוים שאילת שלום ושאר דברים שבקדושה, אלא שהתירו בכה"ג דאין זה בזיון כ"כ כאשר נאמרים במקום זה רק מפני דרכי שלום.

ואין נהנין מהם בטובה, הראב"ד לקמן (נא:) פי' משום דשם יראה בעיניהם כאוהב וימשכוהו אחריהם, וכעי"ז פי' גם כאן דשלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים, שכיון שהוא חשוב בעיניהם ימשכוהו אחריהם.

וכי אומרים נעשה מרחץ לאפרודיטי נוי מאי הוי, וברש"י ותוס', הריטב"א הק' לפי' רש"י דלקמן מז: מבואר מהמשנה דבית שיש בו ע"ז אסור להכנס בו עד שיוציאה, וכתב דמש"ה דייק רש"י לפרש דהמרחץ היה בחצרה, ועי' מה שפי' שם בשם הראב"ד.

תוד"ה נהנין, במה שהביאו התוס' בסו"ד מהירושלמי שאם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהן לצורך עכו"ם מותר, עי' מל"מ פ"ז מע"ז הי"ז, שביאר בדבריהם שאע"פ שהם נותנים לע"ז, כיון שהוא נותן להם והם נותנים מעצמם לע"ז מותר, ע"ש בדבריו.

ובמה שהביאו התוס' מסנהדרין גבי קאווקי ואמונקי, בקה"י סי' ל' הק' דאדרבה משם נראה דלכתחילה אסור, אלא שאין מחוייבים למסור ע"ז את הנפש, והניח בצ"ע.

דף מה.

הנכרים העובדים את ההרים וכו', יעוי' בסדר יעקב שהאריך מ"ט נקטו במשנה כאן דווקא בגויים העובדים להרים.

הן מותרין ומה שעליהם אסורין, שיטת רש"י דההרים עצמם אינם נעשים ע"ז ומש"ה לא נאסרו, ואפ"ה מה שעליהם אסור מגז"ה כדחשיב כשאר תלוש,

והא דמבואר לקמן דעובדיהן נהרגין בסייף, אף שההר עצמו אינו חשוב ע"ז, כתב רש"י משום דלשם ע"ז עבדי להו ולע"ז מכווני, ועי' בתורא"ש שכתב דנתכוונו לע"ז וכפרו בעיקר, [ויל"ע מ"ט חייב מיתה על כפירה בעיקר, ובקה"י סי' ט"ז כתב דסו"ס עבד למה שאינו אלקים אמת].

ועוד הוסיף התורא"ש שמצינו חיוב מיתה בעובד לשמש ולירח דאפשר שחשיבי מחוברים [וכ"כ התוס' בחולין מ. בפי' ה"ב ע"ש]. ואפשר דהנפק"מ בין ב' הפירושים בעובד לדבר שאינו קיים כלל, אם חשוב כע"ז או לא, ועי' חזו"א סי' ס"ב סקב"א.

תוד"ה אלהיהם וכו', לכן נראה לר"ת וכו', שיטת ר"ת דההר עצמו נעשה ע"ז ומש"ה העובדו בסייף, ואפ"ה ההר עצמו מותר בהנאה דלכך באה הילפותא דאין המחובר נאסר.

ויעוי' סנהדרין סא. דלר"ל המחשב מעבודה לעבודה בע"ז הבהמה מותרת והעובד נהרג "מידי דהוה אמשתחוה להר" דהר שרי והעובד נהרג, ובשלמא לרש"י דאין ההר ע"ז אפשר דדמי קצת, דאף שחסר בצורת העבודה דהא אינו ע"ז אפ"ה מצינו שנהרג, אבל לר"ת שהיא עבודה גמורה צ"ב מה הראיה, ועי' חזו"א סי' נ"ו ס"ק י"ג.

שם, והא דאמרי' בהשוחט וכו' היינו כששוחט רחוק מן ההר שאז אין מתכוין לשם עבודת כוכבים, המאירי הוסיף ע"ז שאף שהזכיר להדיא לשם הר אין זה עובדו אלא שוחט לשמו, ומן הסתם אינו מקבלו עליו באלוה, ואם קבלו עליו באלוה גם בשוחט לשם הר הוי ע"ז ואסור.

והמהר"ם הק' לפי"ז למה הוצרכו בגמ' שם לומר הא דאמר להר והא דאמר לגדא דהר, הו"ל למימר הא והא באומר להר הא בשוחט קרוב והא בשוחט רחוק מן ההר, ע"ש.

ועיקר הנפק"מ בין דעת רש"י לר"ת היא בתקרובת להר, דלרש"י מותרת מפני שאין ההר ע"ז, ולר"ת אסורה דההר עצמו חשוב ע"ז. אמנם יש בראשונים דעה ג', והיא דעת רבינו שמשון בתורא"ש כאן, [ובמהדרו' עוז והדר ציינו שבמרומי שדה הביא לגרוס כן גם בתוס' דידן], דההר עצמו חשיב ע"ז, אלא דמיעטיה קרא מאיבוד, ואפ"ה תקרובתו מותרת משום דילפי' מכלים שעבדו בהם להרים, [וכע"ז כת' התוס' בחולין מ. בפי' הא' דדוקא לענין איבוד קאמר קרא דל"ח אלוה].

תוד"ה כל מקום, בירושלמי פריך וכו', הביאו הרמב"ן לקמן מו. והיינו דהירושלמי פריך דכיון דמחובר הנעבד אסור לגבוה, איך בנו בית הבחירה על הר הרי כל הר גבוה היה בחזקת נעבד, ותי' דע"פ נביא היה שאמר להם שגלוי וידוע שהר זה לא נעבד מעולם, [וילע"ק מ"ט לא אמרו בזה לא בשמים היא].

תוד"ה תנא קמא, התוס' פי' [בפי' הא'] דמה שאסור לת"ק ציפוי הר הוא בציפוי הנעבד, ויעוי' ברמב"ם פ"ח ה"ז שכתב שהרים ובע"ח ואילנות אע"פ שהנעבדים מותרים ציפויין אסור, וכל ציפוי ע"ז הרי הן בכלל משמשיה, ועי' באור שמח

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

שמקור ד' הרמב"ם הוא מהירושלמי בשבת ואין הציפוי נאסר עד שיעבד, ע"ש. וע"ש באבי עזרי שדן באלו איסורים עובר הנהנה מציפויים.

תוד"ה ורבי יוסי הגלילי, עי' מהר"ם. והרש"ש כתב לתרץ קושית התוס' דאדרבה ריה"ג לטפוי בהתירא קאתי.

דף מה:

באילן שננטעו ולבסוף עבדו, שיטת רש"י דדוקא בנטעו גרעין פליגי, אבל בנטעו אילן אסור, ובר"ן על המשנה לקמן מח. ב' דהטעם הוא משום דתלוש ולבסוף חברו חשיב תלוש, [ובתורא"ש לקמן מו. נראה שבי' ברש"י דבנטעו אילן חשיב שיש בו תפיסת יד אדם]. והתוס' נחלקו וביארו דבנטעו גרעין לכו"ע שרי, ובנטעו אילן פליגי, ועי' חזו"א סי' ס' סק"ג בביאור שיטותיהם.

מיבעיא ליה לאילן שננטעו מתחילה לכך, הנה במשנה לקמן נא: מבואר דע"ז של נכרי אסורה מיד ושל ישראל אינה אסורה עד שתעבד, ואמרי' התם בגמ' דזה תלוי בפלוגתא דר"ע ור' ישמעאל, וכתב כאן הרמב"ן דהא דאמרי' הכא דבנטעו מתחילה לכך אסור קאי כמ"ד דע"ז של גוי אסורה מיד, ולמ"ד עד שתעבד צ"ל דמיירי בעבדו ואח"כ נטעו, או שעבדו אחר נטיעה קודם שהשריש, אבל אם נטעו לכך ולא עבדו עד שהשריש לא נאסר.

והרמב"ן כתב דיש שאמרו [והוא דעת הר"ן בחי' כאן, וכן הוכיח החזו"א סי' ס' סק"ג בדעת התוס' לקמן מז:]: דאהני תפיסת יד דמעיקרא בשעה שננטע לאסרו אח"כ כשתעבד, והרמב"ן דחה דבריהם.

אך בתורא"ש לקמן מח. כתב דאפי' למ"ד ע"ז של נכרי אינה נאסרת עד שתעבד מודה באשרה דכתי' ואשריהם תשרפון באש [ועי' ש"ך סי' קמ"ה סק"ד].

וע"ע בחזו"א סי' ס' סק"ג [ד"ה אילן] שהא ודאי שאינו נאסר עד שישיריש, דאין הנכרי חושבו לאלוה עד שישיריש, ואף דודאי גוי העושה פסל ואינו חושב לעבדו עד ל' יום אסור מיד לר"ע, הכא לא נשלמה צורתו עד שישיריש.

ואשריהם תגדעון איזהו אילן שגידועו אסור ועיקרו מותר הוי אומר זה אילן שננטעו ולבסוף עבדו, והיינו שאין כח ביד העובדו לאסור את העיקר, ומ"מ מה שגדל מכאן ולהבא נאסר. ולקמן מח. אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסורה, וכתב שם בתורא"ש, וז"ל, אף שהאילן אינו נאסר והתוספת אינה בעולם בשעה שהשתחוה לו, וגדל מאילן המותר, אפי' גזירת הכתוב היא להיות התוספת נקרא ע"ז, עכ"ל. ונראה בכוונתו שהגזה"כ היא הך דהכא מואשריהם תגדעון, וכמבואר בראב"ד כאן, דמדלא כתב קרא לעקור אותם לגמרי מבואר שרק גידועו אסור, והיינו שמשמעות הלשון 'תגדעון' אינה עקירה מהשורש [ואף שמבואר בגמ' דאילו לא נאמר ואשריהם תשרפון הוה מפרשין תגדעון בנטעו מתחילה לכך, שכולו נאסר, צ"ל דאחר שנאמר במק"א תשרפון באש, מפרשין תגדעון לאסור גידועו בלבד].

והרא"ה כתב דתוספת דבתר השתחוואה חשיבא לגבי תוספת כאלו נטעו מתחילה לכך, עכ"ל, ונראה מדבריו שאותו מעשה של נטיעה חשוב כתפיסת יד אדם לגבי כל מה שיבוא מכאן ולהבא מכח הנטיעה, [ונראה בכוונתו, דהיינו שכל מה שגדל אח"כ הוא כתוצאה ממעשה הנטיעה, אלא שמה שגדל לפני שהשתחוה הרי הוא נעבד אחר שגדל ולא נאסר, ומה שגדל אח"כ, הרי כשגדל, שאז יצאה לפועל אותה תפיסת יד אדם שבנטיעה, הרי הוא כבר נעבד, והוי כנטעו לכך. אלא שיש לדון, דבשלמא היכא שהנוטע הוא שעבד, הרי מעתה נטיעתו מוגדרת כנטיעה לשם עבודה שעבד אח"כ, אבל אם העובד אינו מי שננטע, מ"ט נדון את התוספת כנטועה לשם עבודה, הלא לא הוא זה שננטע].

ובעיקר הדברים עדיין צ"ב, כיצד נאסר מה שאינו קיים בעולם בשעת השתחוואה, ובשלמא אם היה העיקר נאסר, היתה התוספת נאסרת אחר שיצאה ממנו, אבל אם העיקר אינו נאסר, איך יחול איסור בשעת ההשתחוואה על התוספת שאינה

יין המשומר

בעולם באותה שעה. [ובשלמא לדעת ר"ת גבי הרים, דמחובר עצמו נעשה ע"ז, אלא שגזוה"כ היא שאינו נאסר בהנאה, ניחא קצת, דאפשר שחל שם ע"ז על העיקר, אלא שאינו נאסר, ומ"מ היוצא ממנו אסור, אך לרש"י שלא חל עליו שם ע"ז כלל, אכתי צ"ב].

אילו לא נאמר קאמר וכו', ע"י מהר"ם.

ורירב"י לשרש אחריה מנ"ל נפקא ליה מואבדתם את שמם מן המקום ההוא, הרמב"ם פ"ז ה"א כתב דמצוה לאבד ע"ז ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה, ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו אבל בחו"ל רק בכל מקום שנכבוש שנא' ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, וע"י בב"י הגר"א סי' קמ"ו ס"ק כ' שבי' ב' הדינים בארץ ובחו"ל.

לכנות לה שם גנאי, המחבר בסי' קמ"ו סע' ט"ו כת' דצריך לשרש אחריה ולכנות לה שם גנאי, והש"ך והט"ז הביאו מהפרישה שכתב שצריך לכנות לה שם גנאי דוקא בא"י, והט"ז כתב דזה טעות סופר וקאי על תחילת ד' השו"ע דדוקא בא"י צריך לשרש אחריה, [וכמב' ברמב"ם הנ"ל] אבל לכנות לה שם גנאי ודאי שגם בחו"ל, והש"ך בנקוה"כ שם כת' דאינו ט"ס, וכיון דילפי' להו מחד קרא דואבדתם את שמם "מן המקום ההוא" קאי אתרווייהו דגם לשרש אחריה וגם לכנות שם דוקא בא"י.

בלח"מ פ"ח ה"ט הק' מ"ט השמיט הרמב"ם דין זה דמצוה לכנות לה שם גנאי, וע"ש בגליון הגרע"א על הרמב"ם מה שתי' [ובמנ"ח מצוה תל"ו נדחק דזה בכלל איבוד ע"ז ואין צריך לפרשו, ע"ש].

ויעו' סדר יעקב שהק' דתיפו"ל דאסור להזכיר שם ע"ז בכלל כדכתי' ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ע"ש.

דף מו.

אבני הר שנדלדלו וכו', ע"י ט"ז סי' קמ"ה סק"ב דהכס"מ העמיד דוקא בלא נעקרו לגמרי, דבנעקרו לגמרי אסורות, והט"ז חולק עליו.

מה להר שכן במחובר בהמה תוכיה, בחזו"א סי' ס' סק"ט הק' דנימא אילן שנטעו לכך יוכיח, ע"ש היטב.

בהמה תוכיה וכו' הר יוכיח וכו' וחזר הדין, בזכרון שמואל סי' ס"ז סק"ד הק' מכאן לשיטת רש"י במשנה דההר עצמו אינו נעשה ע"ז ותקורבתו מותרת, איך עשו צד השהה כאן, הרי בע"ח מקרי ע"ז ותקורבתם אסורה, [כמבואר בשוחט לשם שלשול קטן], אלא דהם עצמם אינם נאסרים בהנאה, משא"כ הרים דאינם נעשים כלל ע"ז ומש"ה תקורבתם שריא, וע"ע בקה"י סי' ט"ז.

אלא אתיא מבהמה בעלת מום וכו', ע"י בחי' הגרע"א שהק' הא לא מצינו להדיא דבהמה בעלת מום לא נאסרת להדיוט משום דנשתנה מברייטו, ובפרט שנעבד שמותר להדיוט ילפי' מדנאסר לגבוה, והתם מיירי בתמימה ולא בבעלת מום. וכה"ג הק' באילן יבש, ע"ש מה שתי', וע"ע בעבודת עבודה.

הרמב"ם בפ"ח ה"ב פסק דאבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם מותרות, וע"ש בכס"מ שהראשונים הק' עליו דבגמ' פליגי בזה ולא מסיימי מאן שרי ומאן אסר והו"ל למימר דספיקא דאורייתא לחומרא. ובש"ך סי' קמ"ה סק"א כתב דבירושלמי מבואר דחזקיה הוא דשרי וקי"ל כוותיה נגד ר' יוחנן, ע"ש, וע"ע בקה"י סי' י"ז.

אך יל"ע דלפ"ז דהרמב"ם שפסק דמותר משום דהכי ס"ל לבני ר' חייא, א"כ הא אפשר לבאר האיבעיא דזקף ביצה להשתחוות עליה כפשוטו, ואי"צ להדחק שבא גוי והשתחוה לה, והרמב"ם גופיה בפ"ח ה"ג נקט באופן שהשתחוה לה הנכרי, [שוב ראיתי שהקשה כן בעבודת עבודה, ע"ש].

וא"נ מבהמה תמה ומאילן יבש, בחזו"א סי' ס' סקכ"ד הוכיח מכאן דאילן שיבש בקרקע חשיב מחובר, והתולש פירותיו ממנו בשבת חייב.

ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה וכו', יש לדון מ"ט לא נימא דעצם הזקיפה ע"מ להשתחוות הוי כקבלה עליה באלוה, דאמר' בסנהדרין ס': דהוי עבודה וחייב מיתה, [ובדף סא. שם מבואר דאף באומר אלך ואעבוד חייב] ותאסר מיד. וברמב"ם פ"ג ה"ד כתב דהמגביה לבינה ואומר לה אלי אתה וכיו"ב חייב, ובלח"מ שם כתב דהגביה לאו דווקא, דבאמירה לבד סגי לחייב, ומה שמבואר כאן בסוגי' דבעינן מעשה הוא רק לגבי ליאסר עליו, ע"ש. דף מו:

יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד וכו', רש"י פי' דהספק למזבח מיוסד על ב' ספקות, הא' אם יש איסור נעבד במחובר לקרבן, והב' את"ל דבקרבן עצמו יש איסור במחובר האם מכשירי קרבן כקרבן ואסורים או לא. [ובי' בתוס' רבנו יהודה דאף דסתם קרבן אינו מהמחובר, יש נפק"מ בספק הא' בפנ"ע והוא בקרבן עצים].

והרמב"ן הק' על פירש"י, ופירש דהא פשיטא דמכשירי קרבן כקרבן, והספק רק האם יש פסול נעבד לגבוה במחובר, והביא שיש שפי' לאידך גיסא דודאי נעבד במחובר אסור לגבוה, והספק רק באבני מזבח, והיינו האם מכשירי קרבן כקרבן או לא. ועי' מהר"ם על התוס' ד"ה יש, שביאר דכוונתם לדחות פי' זה שהספק רק במכשירי קרבן.

ובעיקר האיבעיא, רש"י פי' [בע"א] דכשם שמצינו בבע"ח שנעבד אסור לגבוה אע"פ שלהדיוט שרי, מיבעיא ליה לרמב"ח דשמא ה"ה במחובר שאף שמותר להדיוט אסור לגבוה. וילע"ק לשיטת רש"י דהרים אינם ע"ז כלל, הא לא דמי מיעוטא דמחובר למיעוטא דבע"ח, דהא בע"ח ודאי נעשים ע"ז [ותקרוכתן אסורה], ומש"ה דין הוא שיאסרו לגבוה, אבל מחובר שהופקע שלא נתפס בו שם ע"ז כלל מהיכי תיתי דיאסר לגבוה.

אמנם בחי' מרן רי"ז הלוי פ"ח מהל' ע"ז ה"א כתב בדעת הרמב"ם דפסול נעבד לגבוה אינו מחמת שנעשה ע"ז אלא מפני שנעבדה בו עבירה, [ובזה ביאר דעת הרמב"ם דהמשתחוה לבהמה שאינו שלו אסורה לגבוה, ואף שלהדיוט מותרת משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, משום דלגבי הדיוט תלי בשם ע"ז שבה, וכיון שאינה שלו לאו כל כמיניה להחיל בה שם ע"ז, אבל לגבוה שאיסורו מפני שנעבדה בו עבירה, כיון שסו"ס נעשתה בו עבירה פסול], ולפ"ז א"ש דמהאי טעמא אפשר שיאסר נעבד לגבוה גם במחובר.

בעי רמב"ח המשתחוה לקמת חטים מהו למנחות וכו', וברש"י הביא דאית דגרס המשתחוה לחטים וטחנן קמחן מהו למנחות, ורש"י דחה הגירסא משום דאם השתחוה לחטים תלושות ודאי שנאסרו, ובודאי לא מהני בהו שום שינוי, ובריטב"א הוסיף לפרש דדווקא לגבי נעבד דאיסורו רק לגבוה ומשום דמאיס אפשר דמיאוסו רק כשהוא בעין. [ונראה מבואר בדבריו כדברי הגרי"ז הנ"ל דאין האיסור בנעבד לגבוה מחמת שם ע"ז שבו אלא משום שנעבדה בו עבירה].

ובתורי"ד קיים גירסא זו ופי' דלהדיוט ודאי דמותרות משום דכיון דטחנן הגוי הוי ע"ז ששיברה נכרי ובטלה, ומבע"ל לגבוה אם מהני בהן שינוי להתירן. ואפשר דס"ל דלגבוה לא מהני ביטול [וכן דעת הרמב"ן לקמיה מזו. ועוד ראשונים] ומש"ה איכא לספוקי משום שינוי.

תוד"ה יש שינוי, הק' התוס' כיון דילפי' מאתנן נימא דיו ויהא מותר דבאתנן מהני שינוי, ותי' דהכא מספק"ל אי מדרבנן אסור, ועי' חזו"א ב"ק סי' י"ז סק"כ שהק' א"כ איך הוכיחו בגמ' מהא דכל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן אסורים, הא התם

מיירי בבע"ח דלא ילפי' להו מאתנן, ומש"ה לא מהני שינוי, משא"כ במחובר דילפי' מאתנן אפשר דמהני שינוי, ותי' דכוונת התוס' דאם בבע"ח לא מהני שינוי גזרו רבנן אף במחובר דלא מהני שינוי, ע"ש.

ועי' רמב"ן שתי' קושית התוס' באופ"א, ולפי"ד נראה דאפשר שמן התורה אסור. ונפק"מ כיון דלא איפשריטא האיבעיא אי נימא ספיקא דאורייתא לחומרא או דרבנן לקולא. וברמב"ם פ"ג מאיסורי מזבח הי"ד פסק לקולא, וע"ש בכס"מ.

דף מז.

הכי השתא התם מעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא דאחידא באנפה וכו', עי' קצה"ח סי' שנ"ד סק"א, דהנה הראשונים נחלקו אם לידה וגזירה חשיבי שינוי לגבי האם ולגבי הגזירה והולד, וכתב הקצה"ח דמהכא מוכח כדעת הרמב"ם דאין הלידה חשובה שינוי אפי' לגבי הולד.

ובחזו"א ב"ק סי' י"ז סק"כ כתב לחלק דלא דמי לידה בנרבע ועבד לטחינת חטים דאתנן, דבנרבע הרי חלה סיבת האיסור ברביעה גם בולד ושייך בו הפסול וממילא לא פקע בלידה, משא"כ בחטים ועשאן סולת שבהיותן חטים לא היו ראויות לקרבן ולא שייך בהם הפסול עד שיהיו סולת, בזה מספק"ל דחשיב שינוי ולא יאסרו, ע"ש. וע"ע מש"כ באו"ש פ"ג מהל' איסורי מזבח הי"ב, ומש"כ ליישב בזה קושית התוס' ד"ה הכא.

המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה, ובתוס', הנה בסוכה לא: אמר רבא לולב של ע"ז [של נכרי] לא יטול ואם נטל כשר, והתקשו בזה הראשונים מסוגיא דהכא דמספק"ל לר"ל בלולב של ע"ז למצוה.

התוס' כאן כתבו [וכן דעת הראב"ד, הובא בריטב"א ובר"ן] דהתם מיירי קודם ביטול, דלכתחילה לא יטול ובדיעבד יצא, והכא מספק"ל לר"ל לאחר ביטול אי מאיס לכתחילה.

ועי' מהרש"א ומהר"ם שהק' דבגמ' מוקמינן בנטעו ולבסוף עבדו לרבנן דשרי בלא ביטול, והמהרש"א תי' דכוונתם "כעין" אחר ביטול, והמהר"ם בתחילת דבריו פי' דכוונתם לפרש הא דרב דימי, ובסו"ד כתב דנראה יותר מד' התוס' שאתו ללישנא קמא, ופי' דאף באילן שנטעו ולבסוף עבדו לרבנן מספק"ל אם מאיס למצוה אחר ביטול, וצ"ב.

ובתוס' בסוכה שם הביאו דעת ר"ת דאף לאחר ביטול לכתחילה לא יטול דמאיס, וקודם ביטול לא יצא כלל, ועי' רמב"ן כאן דהספק בגמ' כאן קודם ביטול, וחמיר ע"ז במחובר קודם ביטול מתלוש לאחר ביטול.

והרמב"ן תמה ע"ז דודאי לא מהני ביטול באיסורי ע"ז לגבוה, ולכן פי' [וכן פי' הריטב"א] דהכא והתם מיירי לאחר ביטול, והא דפשיטא ליה לרבא מספק"ל לר"ל, ע"ש.

ובשו"ע או"ח סי' י"א ס"ח כתב דהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית, ובהל' שופר [סי' תקפ"ו ס"ג] כתב דשופר של ע"ז אם תקע יצא, ופי' המג"א והגר"א דהשו"ע ס"ל כתוס' דר"ל מספק"ל בלכתחילה, ובדיעבד יצא אף בלא ביטול, ומש"כ בציצית פסול היינו לכתחילה, ובזכרון שמואל סי' ס"ו סקי"ב ב"י דבציצית לעולם חשיב לכתחילה דלעולם מוטל עליו המצוה להטיל בה ציצית בהכשר מכאן ולהבא, ע"ש.

ובטעמא דס"ל להרמב"ן דלא מהני ביטול בנעבד לגבי גבוה, עי' זכרון שמואל סי' ס"ו סק"ה, שבי' ע"פ דברי הגרי"ז דטעמא דנעבד אסור לגבוה משום שנעבדה בו עבירה, ומש"ה לא מהני לזה ביטול, דהביטול מהני רק לגבי שם ע"ז שבה, ומש"ה לגבי הדיט דתלוי בשם ע"ז מהני ביטול, ולגבי גבוה לא מהני דסו"ס הא נעשתה בו עבירה, [ע"ש שבי' בזה מה שדנו הראשונים לקמן גבי משמשים].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

רד"ה אשירה וכו' וביטלה כדאמרי' במתני' נוטל מה שהחליף, עי' רש"ש, ועי' בר"ן שפי' בביטול ממש בגוונא שנאסרה להדיוט דנטעו לכך, אם מהני ביטול להתירה למצוה.

תפשוט ליה מדתנן כסהו ונתגלה, עי' קוב"ש ביצה אות כ' דלכאו' יש מקום לחלק דבכיסוי הדם הדיחוי הוא כלפי הגברא שנפטר ממצות כיסוי, משא"כ כלולב דהגברא ודאי מחויב ועומד כלולב, ובע"כ דפשיטא להגמ' דלא שייך דיחוי לגבי הגברא, וגם בדם הנדון כלפי הדם, שהדם נדחה מכיסוי, ובזה בי' מש"כ מהר"ם מרוטנבורג [הביאו הרא"ש במו"ק פ"ג סי' צ"ו] דקטן שהגדיל בתוך ימי אבלותו של אביו מחויב באבלות ולא אמרי' דאידיחי, ע"ש. [אך יעוי' בהוריות יא. גבי אכל חצי כזית כשהוא הדיוט ונתמנה וכו', והנדון שם מצד דיחוי, ע"ש ובמהרש"א ורש"ש שם].

תוד"ה אשירה, התוס' הק' דתיפשוט מהא דאמרי' בסוכה לג': גבי מיעט ענבי הדס ביו"ט כשר, דאמרי' התם דמיירי באשחור מעיו"ט דהוי דחוי מעיקרא דלא הוי דיחוי, ותי' התוס' דהתם הוי דיחוי שבידו לתקנו אבל הכא הוי דיחוי שאין בידו לתקנו, [ויל"ע מ"ט לא נימא דבידו לכפות עכו"ם לבטלו כדאמרי' לעיל [מג.]. שסטר לנכרי ובטלו]. ויעוי' בתוס' סוכה לג. דמ"מ שפיר יש להוכיח מכיסוי הדם, דאף שבידו לגלותו אינו מחויב בזה כיון שכסתו הרוח, ויל"ד בביאור דבריהם.

אבל הר"ן כתב דהא דמספק"ל לגמ' הכא פשיטא לגמ' בסוכה דבדחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, ובנראה ונדחה וחזר ונראה מספק"ל לגמ' התם, ע"ש. [והרמב"ן מה"ט רצה לרדן דאפשר שהכא מיירי באופן שנעבדה ביו"ט דהו"ל נראה ונדחה וחזר ונראה, אבל בנעבדה ביו"ט ודאי אסורה כמבואר שם בסוכה, יעוי' בדבריו היטב].

ויעוי' ברמ"א או"ח תקפ"ו ס"ג דיש מחמירים ששופר של ע"ז לא יצא אא"כ נתבטל מעיו"ט, וע"ש בב"י הגר"א דלדעת הר"ן אף בנתבטל ביו"ט אינו אסור אא"כ נעבד ביו"ט דהו"ל נראה ונדחה, ע"ש.

ואי תכלת לציצית היינו דר"ל, ובתוס', התוס' התקשו דגם לציצית תלוי באיבעיא דרמב"ח אם שינוי מתיר, ופי' דאה"נ אלא דתלוי גם באיבעיא דר"ל אם פסול למצוה. ובשו"ע או"ח סי' י"א ס"ח פסק [ע"פ הרמב"ם] דהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית והמשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית, ובי' המג"א דטוית הצמר ל"ח שינוי ובפשתן שמעיקרא עץ הוא חשיב שינוי, ובזה מיושב קו' התוס' כאן דתכלת בציצית לא תלוי באיבעיא דרמב"ח, דל"ח שינוי ואינו דומה לחטים ועשאן קמח [והא דתכלת לכהנים תלוי באיבעיא דרמב"ח פי' שם במחצה"ש בשם הכס"מ דהרמב"ם מפרש דזה קאי על האיבעיא הא' דרמב"ח במשתחוה להר, ופי' הספק אי מכשירי קרבן כקרבן]. ועי' מהר"ם כאן.

תוד"ה קרניה וכו' ורבינו יהודה מפרש וכו' בשל משה קאמר, עי' רש"ש, וע"ע ברמב"ן ובריטב"א שתי' באופ"א קו' התוס'.

למאי דקמיה קא סגיד וקמאי קמאי אודו, עי' ריטב"א שהק' מ"ט לא יאסרו המים בתערובת, [ונממה שתי' הריטב"א דמים המחוברים לא נאסרו בתערובת, עי' אבנ"ז או"ח סי' שע"ד סק"ח שהוכיח להתיר בארות שזרקו לתוכן חמץ בפסח, ולא אמרי' דחמץ בפסח אוסר במשהו].

ומי מיתסרי והא"ר יוחנן וכו' מים של רבים וכו' דקא נבעי מארעיה, הרמב"ם פ"ד מהל' איסורי מזבח ה"ז כתב דהמשתחוה למעין הנובע בארצו מימיו פסולין לנסך, ומהר"י קורקוס שם תמה דמשמע בד' הרמב"ם דאם הם מים של רבים מותרים דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והא שיטת הרמב"ם דהמשתחוה לבהמת חברו אסורה לגבוה, ותי' בכמה אופנים, ע"ש, ובאו"ש שם ה"ו.

וע"ש ברדב"ז שתמה מ"ש מהר דסתם הר של רבים הוא ואפ"ה כתב שם הרמב"ם דהמשתחוה להר אבניו אסורים למזבח, ע"ש מה שפי' בסוגיא ויישב עפ"ז.

מתני', מי שהיה ביתו סמוך לעבודת כוכבים, הריטב"א כתב בשם הרא"ה וכן הביא הר"ן מהירושלמי, דמיירי שקדם ביתו לע"ז, דמעיקרא בהיתר סמך, ואח"כ עשאו הגוי לע"ז.

כונס בתוך שלו ד' אמות וכו', הריטב"א הביא בשם הרא"ה דד' אמות לאו דוקא אלא בבית גדול ד' אמות ע"ש, והרמב"ם פ"ח ה"ה לא הזכיר כלל שיעור אלא כת' בסתם כונס לתוך שלו, וכן הוא בשו"ע סי' קמ"ג ס"א, וע"ש בבי' הגר"א דהרמב"ם לא גרס במשנה ד' אמות.

רד"ה מי, והבית עצמו נעבד, עי' מהר"ם דרש"י נצרך לזה משום דאמרי' בסוף המשנה דעציו ואבניו מטמאים, ואם אינם ע"ז בעצמם אינם מטמאים ומשמע דלעיקר הדין דכונס בתוך שלו הוא גם אם אין הבית עצמו נעבד, ומשום שהוא מהנה לע"ז, וכן דייק הש"ך סי' קמ"ג סק"א בד' הטור והשו"ע, ע"ש שתמה על הב"ח שנקט בד' רש"י דאינו חשוב מהנה אם אין הבית עצמו נעבד.

דף מז:

נידון מחצה על מחצה, רש"י פי' דקאי על שיעור הכניסה ד' אמות דחצי עובי הכותל מן השיעור וחצי אינו מן השיעור, אבל טומאת העצים והאבנים היא בכל העצים והאבנים דאין ברירה, אבל הראשונים [ריטב"א ר"ן] הביאו ד' הירושלמי דנדון מחצה על מחצה קאי לגבי טומאת האבנים דבמכיר חלקו וחלק העכו"ם רק האבנים שבחלק הע"ז טמאים, אבל חלקו של הישראל טהורים, ואף דבעלמא ב' שותפים בכותל חלק שניהם שוה בכל הכותל, הכא שאני דודאי ע"ד כן נשתתפו שאין הישראל חפץ שיהא לו חלק בע"ז ואין הגוי רוצה שיהיה לישראל חלק בע"ז שלו.

[וצ"ב דהא הראשונים העמידו דמיירי בסמך בהיתר, ואח"כ עשאו הגוי לע"ז, ואיך פי' דהכא ודאי דמעיקרא אינם רוצים שיהיה לישראל חלק בע"ז].

והרמב"ם גם פי' בזה כהראשונים ע"פ הירושלמי דנדון מע"מ גבי טומאת האבנים, ולמש"כ הגר"א דהרמב"ם לא גרס במשנה כונס ד' אמות, פשיטא שלא היה יכול לפרש בזה כרש"י.

והנה הר"ן כתב דמפשטות לשון המשנה נראה כרש"י דתנן היה שלו ושל ע"ז נדון מחצה על מחצה, ורק אח"כ תנן עציו ואבניו מטמאין וכו'. אמנם ברמב"ם נראה קצת לבאר שמפרש 'היה שלו ושל ע"ז נדון מע"מ' כלפי מקום הכותל, [שבזה איירי עד השתא שמקומו אסור], והיינו דהמקום מחציתו אסור, דהמקום ניכר עד היכן שלו ומה של ע"ז, ועציו אבניו וכו' הכל אסור בהנאה משום שאינו יכול להכירם, וכיון שאינו מכיר הכל אסור, [אמנם בכס"מ נראה שבי' בד' הרמב"ם דנדון מע"מ קאי על אבניו לפני שנפל, וצ"ב].

ובמה שכתב רש"י **דכל האבנים מטמאין אפי' חלקו לפי שאין ברירה,** עי' חי' הגרע"א שתמה דאי"ז שייך לברירה, דמעיקרא היו החלקים מבוררים דאלו אבניו של הישראל ואלו של הע"ז, ועכשיו נתערבו. והביא דהתרומת הדשן הק' כן, והוכיח מזה דבכל שותפין בכותל יד שניהם שוה בכל הכותל, ואף אם צד א' בנוי מאבנים יקרות יותר, [ובקצה"ח סי' קנ"ז סק"ה הביא ד' התרוה"ד, וכתב דכן מפורש בר"ן בסוגיין דכאן דוקא משום שיש אנן סהדי שאינם רוצים להיות שותפין אין מטמא אלא חלק הע"ז, אבל בעלמא הם שותפין בכל הכותל].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

וע"ע ברש"ש שהביא מהתוי"ט שהק' הא טומאת ע"ז היא מדרבנן [כדאיתא בשבת פג:], ובדרבנן קי"ל דיש ברירה, ותי' דמשום חומר דע"ז החמירו דאין ברירה. ובשפ"א שבת פב: תי' דהכא נפק"מ לאיסור הנאה שהוא מן התורה, וכיון שלגבי הדאורייתא אמרי' דיש ברירה ממילא ה"ה נמי לגבי דין הטומאה אף שהוא רק מדרבנן.

תוד"ה אבניו, מד' התוס' והראשונים שדנו בקו' זו דמ"ט לא נימא דבטלה הע"ז כשנפל הכותל, מבואר דס"ל דדין הטומאה מיתלי תלי בדין ביטול הע"ז, ועי' גהש"ס שבת פג: שכתב [לתרץ קו' התוס' שם] דאפשר דהגמ' בשבת מספק"ל בזה גופא דאפשר שע"ז של ישראל אף שאין לה ביטול טהורה כשנשתברה.

עוד יש לדון דברמב"ם [פ"ו מאבות הטומאות ה"ה] נראה שפי' דטומאת הבית כאן היא טומאת משמשי ע"ז, [המבוארת בשבת פב:], והיינו דלא מיירי בבית שנעבד אלא נאסר משום משמשי, ובזה מהיכי תיתי דתפקע טומאתו כשנפל, הא הע"ז עצמה לא בטלה.

בית שבנאו מתחילה לעבודת כוכבים, רש"י ותוס' פי' שבנאו לעבדו, דאם בנאו רק לשמש לע"ז לא נאסר עד שיעבד, והראב"ד [הובא ברמב"ן] כתב דאף בנבנה להעמיד בו ע"ז נאסר מיד, דחשיב כתוספת ע"ז, ע"ש.

תוד"ה בית שבנאו, הא גבי תפלין וכו', עי' רש"ש. ובמה שהק' הגרע"א בגהש"ס, עי' חזו"א סי' ס' סק"א.

סיידו וכיידו וכו', עי' בריטב"א דאף בסיידו כיידו ע"מ שיהא הבית כולו ע"ז לא נאסר אלא התוספת, ודלא כדברי ר"י שאסר בכה"ג כל הבית, והעמיד דמתני' מיירי באופן שרוצה לעבוד רק את הסייד, ע"ש היטב, ובמה שבי' בחזו"א סי' ס' סק"י בד' הריטב"א מ"ט לא נידון הבית כמשמשי להסייד וכייד.

הכניס לתוכו ע"ז והוציאה הרי זה מותר, הראשונים [רמב"ן, ר"ן] דייקו דרך כשהוציאה מותר, אבל כ"ז שהע"ז בתוכו הבית אסור [מדרבנן].

שם, רש"י פי' דהכניסה רק לפי שעה, ועי' רמב"ן שדייק בדבריו דאם היה ע"ד להכניסו בקבע אסור אפי' אם הוציאה ובעי' ביטול, ע"ש. ועי' בר"ן שהביא ב' דעות בזה, [ויתכן שאין מחלוקת לדינא, דלעולם כשהכניס בדרך קבע אין ביד ישראל לבטלה, ומש"ה אם הוציאה ישראל לא מהני, ונחלקו אם לפרש המשנה כשהיה דרך קבע והוציאה גוי, או שהיה דרך ארעי וגם בהוציאה ישראל].

אבן שחצבה מתחילה לבימוס, רש"י כאן פי' בימוס – מקום מושב הע"ז ועובדין את הבימוס כע"ז עצמה. ויעוי' רש"י לעיל טז. [ד"ה בימוסיות] שפי' בימה של אבן אחת ומקריבים עליה זבחים דהוי תשמיש דתשמיש [ומש"ה שרי לישראל לסייע לבנותו], ויעוי' שבתות [בע"ב]. וכע"ז פי' רש"י עה"ת בפר' ראה עה"פ ושרתם את מצבותם – מצבה של אבן אחת והוא בימוס ששנינו במשנה אבן שחצבה מתחילה לבימוס, ומקורו מהגמ' לקמן נג:, וצ"ת.

ולכאורה צ"ע איך התירו במשנה לעיל ט"ז א' לבנות הבימוס, הרי תיכף ומיד מחויב בעשה ד"ו שברתם את מצבותם" ומבואר כאן במשנה דמיד כשנעשה יש לו שם בימוס, והשתא מחויב לשברם ואיך יתכן שיהא מותר לסייע לבנותם.

עוד צ"ב מה שפירש"י כאן שעובדים את הבימוס כע"ז עצמה, והוא דבר התמוה במציאות, וכי כוונת העובד לעבוד את הבסיס שעליו עומדת הע"ז, ובמה שייכא עבודתו לזה. ומ"ט אם סילק הע"ז מהבימוס מותרת, הרי היא חלק מגוף הע"ז.

עוד תימה דרש"י שם (ט"ז א') פי' דההיתר לסייע בבניינה משום דהוי משמשי משמשי, שמשמש להקטרה לפני ע"ז, וכאן פי' שמעמיד עליה את הע"ז ועובד לה בעצמה, ואיך מותר לבנותה.

יין המשומר

ונראה דלא היו אלו הגויים עובדים לע"ז כשהיא מושלכת סתם, אלא כשעומדת על מקום ראוי לה באופן של כבוד [ועל אותו הבסיס היו מקריבים גם את הקרבנות], וממילא חשיב שעובדים גם את הבימוס, כיון שהוא חלק מצורת הע"ז.

והשתא א"ש דודאי כ"ז שלא קבע עליה את הע"ז אין לה שם ע"ז בעצמה, ואף חיוב ניתוח לא חל עליה, ומותר לעשותה כיון דהשתא כל עשייתה לשמש למשמי ע"ז, אלא דאחר שהעמיד עליה את הע"ז נעשית כחלק מהע"ז מיד ואסורה, כיון שבלעדיה חסר בצורת הע"ז. ואכן אם לא הקצה אותה לע"ז, שוב מיד כשיסלקנה מותרת, שאינה ע"ז מחמת עצמה.

תוד"ה אבן שחצבה מתחילה וכו', במה שדנו התוס' אם אבן נאסרת בזקיפה בעלמא או דווקא בחציבה שהיא מעשה חשוב, יעוי' בטור סי' קמ"ה שכתב אבן שחצבה לבימוס או שזקפה לכך וכו' הרי זה אסור מיד, וע"ש בב"י, ובשו"ע סע' ד' כתב רק אבן שחצבה, וע"ש בב"י הגר"א סק"ט.

דף מח.

תוד"ה גדעו ופסלו, שיטת התוס' דבאילן אינו נאסר בגידוע ופיסול בלא השתחואה, [ולא דמי לבית], אבל בתורא"ש כתב דמהני גידוע ופיסול בלא השתחואה, דכל הגידולים שמכאן ולהבא הם כאילן שנטעו מתחילה לכך, והא דלא משני הכא גדעו ופסלו אע"פ שלא השתחואה או השתחואה אע"פ שלא גדעו משום דפשיטא דבכה"ג אסור לכו"ע. ובשו"ע סי' קמ"ה ס"ו נראה לכאור' שנקט כהתורא"ש.

העמיד תחתיה ע"ז ונטלה הרי"ז מותרת, התוס' [מז:]: גרסו ובטלה, ועי' ריטב"א די"ג "ובטלה" וי"ג "ונטלה" ותרומתו לחדא ענינא סלקי, אלא דלמאן דגריס ובטלה בעינן דווקא שהגוי יבטלה [וכיון שבטלה הע"ז בטלה גם האשרה שהיא משמשיה], ולמאן דגריס ונטלה אף אם הישראל נטלה [ומהני או משום שלא היתה שם בקבע, או משום שנטילת הישראל היא כביטול], ע"ש היטב.

וכתב הר"ן דהא דבעינן הכא ביטול בהעמיד תחתיה הוא דווקא בנטעה ע"מ להעמיד תחתיה ע"ז, אבל אי לאו הכי שרי, דדינו כמחובר ואינו נאסר ולא עדיף מע"ז עצמה שלא נאסרת במחובר, ועי' זכרון שמואל סי' ס"ז סק"ה שציין דמסתתימת ל' הרמב"ם משמע שאף בנטעו ולבסוף העמיד תחתיו ע"ז אסור, ע"ש מה שבי' בזה.

אמר שמואל המשתחואה לאילן תוספתו אסורה, בתורא"ש כתב דחידוש שחדשה תורה הוא שאף שהאילן אינו נאסר והתוספת אינה בעולם בשעה שהשתחואה לו, וגדל מאילן המותר, אפ"ה תוספתו אסורה, ועי' לעיל מה:, מה שנתבאר בזה בארוכה.

איזו אשרה וכו' ר"ש אומר כל שעובדים אותה, בביאור פלוגתת ר"ש ורבנן עי' ריטב"א [מז:]: דיש שפי' דרבנן ס"ל דאשרה נאסרת מדין משמשי, ור"ש ס"ל דלא נאסרה אלא מדין ע"ז עצמה ולא מדין משמשיה [וכן נראה קצת ברמב"ן שפי' דס"ל לר"ש דאין משמשי במחובר דרק בע"ז עצמה רבתה תורה באשרה]. ויש שפי' דאפי' לרבנן לא אסרה תורה אלא כשנעשית ע"ז עצמה, ונראה ע"פ הירושלמי שהביא שם דנחלקו אם בסתמא עובדים גם לאילן או רק לצורה, ע"ש.

ועי' חזו"א סי' ס' סקי"א שפי' דלכו"ע אין חוששין שעבדו אף את האילן, אלא לרבנן החשש הוא כמו שכת' התוס' דאסור מפני מראית העין שנראה כאילן שנטעו מתחילה לכך.

דף מח:

לא ישב בצילה, יעוי' בר"ן שדן אם באינו מכויין להנות מצילה מותר, ובמה שבי' שם הא דנקטו במשנה ישיבה ולא לשון העברה תחתיה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה לא ישב בצילה, בשו"ע סי' קמ"ב סע' י' הביא ב' דעות אם מותר לישב בצל בית ע"ז, והיינו דנחלקו בב' תירוצי התוס' הכא, אם החילוק בין צלו של היכל לצל אשרה משום דהיכל לתוכו עביד או משום חומר דע"ז. וע"ע בפסחים כו. בתוס' שם שתי' הקו' באופ"א, וע"ע בב' הגר"א בשו"ע שם.

וברש"ש הק' להתי' הב' שבתוס' דמשום חומרא דע"ז, א"כ מה הק' בגמ' דלא ישב בצילה פשיטא. [ושמעתי מהר"ח גינזבורג לתרץ, דאין כוונת התוס' בתי' הב' לחלוק על התי' הא', שהרי מפורש כן להדיא בפסחים, אלא רק להוסיף, דאף אם לא היה עשוי לצל, משום חומרא דע"ז יש להחמיר, ושפיר מקשינן פשיטא].

לא יעבור תחתיה, ברמב"ן נראה דאסור משום הנאה מע"ז, [ופי' בגמ' דחיישי' שמא יכוין להתעכב תחתיה ויהנה], אמנם בריטב"א ובר"ן כתבו משום טומאת ע"ז [ויעו' בחזו"א סי' ס"ג ס"ק י"ט וסקכ"ב דנראה בדבריו שנקט שהוא מדין הרחקה מע"ז דאל תקרב אל פתח ביתה, ואף במקום שאין צל אסור, ע"ש].

היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור, רש"י פי' משום דטומאת ע"ז דרבנן ובגוזלת את הרבים לא גזרו רבנן, והתוס' בחולין יג: [שציין הגרע"א בגהש"ס] כת' דטומאת ע"ז לריב"ב דאוריתא, והא דבגוזלת את הרבים אינה מטמאת משום דהחשש שאמרו בגמ' דא"א דליכא תקרובת אינו אלא חשש דרבנן, ובגוזלת את הרבים לא גזרו בזה. והריטב"א הביא בשם הראב"ד דבגוזלת את הרבים אין חשש כלל, שאין דרכם להניח תקרובת במקום דרך הרבים.

לא נצרכה אלא לצל צילה, רש"י פי' דצל צילה היינו מה שאורך הצל יתר על גובה האילן, וכך הביאו הראשונים מהירושלמי, [ויל"ד מה הס"ד לחלק בזה, הא סו"ס יש כאן צל ונהנה מהאילן]. אך הרמב"ם [בפיהמ"ש, ובהל' ע"ז פ"ז הי"א] ביאר דצילה היינו צל העיקר, וצל צילה היינו צל הענפים והשריגים, והרמ"ן [הובא גם בכס"מ] תמה עליו מ"ש צל הענפים מצל העיקר, והא המשתחוה לאילן תוספתו אסורה, ע"ש בדבריו וצ"ב.

ולהלכה, הרמב"ם פסק שמותר לישב בצל צילה, וביארו בדבריו [הר"ן, הכס"מ, הגהות הגר"א ועוד] שפסק כלישנא בתרא, ולא גרס את הדיחוי 'לא הא קמ"ל וכו'', וממילא נשאר שבצל צילה מותר לישב גם לכתחילה.

מ"ט אי אפשר דליכא תקרובת עבודת כוכבים, עי' ריטב"א שפי' בב' אופנים: הא' שהוא כרוב או יותר מרוב שיש שם עכשיו תקרובת, או דודאי הניחו פעם תקרובת וספק אם כבר סלקו ואין ספק מוציא מידי ודאי.

בתוי"ט כאן הק' דנימא משום דהאשרה עצמה מאהילה עליו ומטמאתו, ע"ש שהסיק דלריב"ב אין טומאת אהל אלא בתקרובת ולא בע"ז עצמה, [וכתב דמצינו כע"ז גבי ביטול, שע"ז עצמה יש לה ביטול, ותקרובת ע"ז אין לה ביטול, ויל"ד בראיה זו].

מני ריב"ב היא, בפלוגתא דריב"ב ורבנן, עי' תוס' לעיל לב: ד"ה והיוצא. ועי' לח"מ פ"ז הי"א, דהרמב"ם השמיט הדין דאם עבר טמא, משום דלא קי"ל כריב"ב.

לעולם דליכא דרכא אחרינא ואדם חשוב שאני, הר"ן תמה שהרי"ף והרמב"ם השמיטו דין זה דאדם חשוב צריך לרוץ אף בליכא דרכא אחרינא, ועי' כס"מ פ"ז הי"א שפי' דכיון דאין בדבר טורח עשו כל אדם כאדם חשוב, וע"ש בלח"מ דהרמב"ם השמיט גם דמירי בגוזלת רשות הרבים, וס"ל בגוזלת דוקא אדם חשוב רץ אבל באינה גוזלת כל אדם צריך לרוץ. וע"ע בב' הגר"א סי' קמ"ב ס"ק כ' דס"ל להרמב"ם דבגוזלת את הרבים הוא בכלל ליכא דרכא אחרינא, ויל"ע בזה.

מתני' זורעין תחתיה ירקות וכו', יל"ע היאך זורעין תחתיה ירקות הא אמרי' לעיל דלא יעבור תחתיה, ובשלמא אי נימא דטעמא משום איסור הנאה, אפשר שזורע בזמן שאין הנאה מצילה, אבל למש"כ הר"ן דטעמא משום טומאת ע"ז, צ"ע.

למימרא דר' יוסי סבר זוז"ג אסור ורבנן אמרי זוז"ג מותר, הראשונים הק' דא"כ מ"ט דאסור לרבנן במתני' לזרוע תחתיה בימות החמה, ובתוס' פי' דדוקא בנביה שהגורם דזבל חלקו מן ההיתר וחלקו מן האיסור, בכה"ג אמרינן זוז"ג מותר, אבל בזרוע בצלה בימות החמה כל הנאת הצל היא מן האשרה ומש"ה אסור. וע"ע בר"ן דהיכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אסור, והא דזוז"ג שרי דוקא בנתערבו שני הגורמים זב"ז כקרקע וזבל.

למימרא דסבר ר' יוסי זוז"ג אסור ורבנן אמרי זוז"ג מותר, הרמב"ן הק' דהא הכא איירי לזרוע לכתחילה, וא"כ אפשר דר' יוסי באמת סובר דזוז"ג מותר והכא אסור משום דלכתחילה ודאי אין מתירין לזרוע ולהנות מאיסורה"נ. ות"י דהכא כיון שאינה נטילת הנאה בידים אלא הנאה הבאה ממילא ולא על דעתה זרע אפי' לכתחילה אין ראוי לגזור בה, והוי כדיעבד, [הובא גם בריטב"א ובר"ן, ע"ש היטב בשינויי הלשונות בתי'].
ועי' חזו"א סי' נ"ז סק"ב שהביא ד' התוס' בפסחים כו: שכתבו כע"ז גבי תנור שהוסק בערלה, ותמה עליהם טובא, דסו"ס איך נתיר לו לכתחילה לעשות עכשיו מעשה של הנאה באיסורה"נ. [ועי' שער"י ש"ג פכ"ה (עמ' רע"ג) שהוכיח מכמה דוכתי "דכל היכא שבשעה שהתכלית נצמח ליכא שום שארית מן האיסור מותר לכתחילה מן התורה לעשות תחבולה בגוף האיסור לכלותו בכדי להנות אח"כ"].

ובתוך ד' הר"ן מבואר דטעמא דמ"ד זוז"ג מותר הוא משום ביטול, ולכתחילה הוא דאסור משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, [וכ"כ גם בהמשך הסוגיא לבאר ד' רש"י], ובאבנ"מ בתשו' ו' הוכיח כן גם מד' הרמב"ם, וע"ש שבי' דאף שבעלמא בעינן רוב לבטל, הכא בטל אף חד בחד היכא דשייך ביטול, ובחמץ דאפי' באלף לא בטיל אמרי' דזוז"ג אסור. ובי' שם עוד דאפשר שאף שע"ז גם אוסרת במשהו, בכה"ג שהאיסור וההיתר באין כא' בטל אף בע"ז, ע"ש שהאריך בזה עוד.

ועי' שער"י ש"ג פכ"ה (עמ' רע"ט), שבי' בד' הר"ן שאינו כביטול דעלמא שהחפץ האסור בטל בתערובת החפצים המותרים, אלא דהכח הגורם לאיסור בטל כלפי הכח הגורם ההיתר, ומש"ה בטל גם חד בחד, דהכח הגורם האיסור הוא קלוש כ"ז שהוא רק גורם ולא יצא לפועל ולא נגמר ממשותו, ומהאי טעמא שייך היתר דזוז"ג גם בע"ז דלא בטלה וגם בערלה דבעלמא בעינן מאתים, ע"ש היטב.

מה שהשביח בנביה פוגם בצל, התורא"ש הביא מהגמ' בחולין ח. דמותר לשחוט בסכין של ע"ז דחשיב מקלקל כלפי הבהמה, דבחייה שוה יותר מאחר שחיטה, וע"ש בתוס' דלגבי ע"ז כל שהקלקול יותר מהתיקון ל"ח הנאה, וע"ע בתורא"ש וברמב"ן כאן. [וע"ע בשער"י שם עמ' רע"ד].

תוד"ה ואין נוטעין, התוס' כאן אזלי בשיטתם בדיבור שאח"ז דמפרשי כהפי' הב' שברש"י שנטע האגוז ואח"כ הבריכו והרכיבו, אבל בנטע האגוז עצמו אסור אף כדיעבד לר' יוסי, דל"ח זוז"ג מפני שהם בב' ענינים, [ועי' מהר"ם].
דף מט.

בתוד"ה שאם נטע [הא'], דאין נקרא זה וזה גורם אלא כששניהם מענין א' וכו', עי' קה"י סי' י"ח שביאר דבריהם באופן נפלא, ויישב עפ"ז כמה קושיות חמורות.

שם, התוס' הק' לדעת רש"י בפי' הא' דבילדה שסבכה בזקנה טעם ההיתר משום ביטול ולא משום זוז"ג, ועי' בר"ן שכתב ליישב לדרכו דדא ודא אחת היא דזה וזה גורם מותר משום שנתבטל האיסור בהיתר [וכמשנ"ת לעיל], ע"ש היטב באריכות דבריו.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה שאם [הב'], אבל באיסורי אכילה אין לאסור הגידולים שאינו אוכל האיסור עצמו, בקה"י סי' כ' הביא קושית הנחלת ברוך דהא ולד טריפה שנתעברה מכשרה אסור למ"ד זוז"ג אסור, ואף דהתם הוא איסור אכילה, ע"ש מה שתי' והאריך בזה, וע"ע מש"כ שם בסי' י"ט.

תוד"ה שדה תזרע, ע"י תורא"ש, ובמש"כ התורא"ש לעיל מח: לפרש מ"ט שרי לזרוע לכתחילה בשדה ובזבל המעורב בה.

ר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר וכו', יעוי' בר"ן דבפשטות לפי"ז למאי דקי"ל כר' יוסי דזוז"ג מותר, יהא מותר ללזרוע תחת האשרה בין בימות החמה ובין בימות הגשמים, וכן פסק הרמב"ם, וכל המשנה דידן אינה להלכה. אך הביא דהרמב"ן נקט דגם למסקנא בימות החמה אסור, וכמו שמבואר בריש סוגיין דאף למ"ד זוז"ג מותר אפ"ה בימות החמה אסור, וכמו שבי' התוס' והראשונים דהנאת הצל עם הנאת הגידול מהקרקע לא חשיבי זוז"ג דהוי בב' ענינים חלוקים, וסברא זו נשאת אף למסקנא ומש"ה אסור. [ומה שאמר ר' יוסי "לדבריהם" שזוז"ג אסור, לא מתפרש לדבריהם בהך מתני' דבימות החמה אסור, אלא לדבריהם במשנה דלעיל דאינו שוחק וזורה לרוח].

פרק רביעי - "רבי ישמעאל"

דף נ.

במקורבות וכו' ד"ה אסורות, בקצה"ח סי' רס"ב סק"ב הק' אמאי לא אזלי' בתר רוב אבנים שאינם מהמרקוליס, דהא רוב וקרוב הלך אחר הרוב [ואפי' בקורבא דמוכח כמש"כ התוס' בב"ב], וע"ש שהביא דשיטת הרמב"ן דבמקומו ממש הוי קרוב ומצוי ול"א בתר הרוב, וא"כ הכא במקורבות אפשר דחשיב מקומו, אבל להרא"ש שם דאף במקומו ממש אזלי' בתר הרוב צ"ע, ע"ש.

תוד"ה במקורבות, עי' מהר"ם ורעק"א.

תוד"ה אבני בית קוליס, ואר"ת דקילוס לשון שבח שמה וחכמים כינו אותה וכו', בערול"נ בסנהדרין סד. הסתפק אם מותר להזכירה עתה שאינה בעולם, או"ד שאסור להזכיר לעולם שם של ע"ז שהיתה כבר, וכתב דלפי"ז ד' ר"ת כאן הם "כתיב ולא קרי".

[ויל"ע מ"ט לא נאסר להזכיר שמה בכתיבה, יעוי' תשו' רע"א סי' כ"ט ואילך בארוכה אי כתיבה כדיבור לכמה ענינים, ואפשר דהכא דמפורש בקרא "לא ישמע על פיך" שאני].

תוד"ה ה"ג, במה שהק' התוס' מהא דאסור להסתכל בדיוקנאות, בתוס' בשבת קמט. כתבו דאסור רק בדיוקנאות שנעשו לשם ע"ז, ועי' מג"א סי' ש"ז ס"ק כ"ג שכתב דמהתוס' כאן מוכח דאף בלא נעשו לשם ע"ז אסור, אך כתב שם דבראיה בעלמא לכו"ע שרי. ועי' אג"מ יו"ד ח"א סי' ס"ט שבי' בד' התוס' כאן דכיון שהצורות שנעשו על המטבעות אינם כשאר הצורות של ע"ז שדרך להסתכל בהם בעת שעובדים אותם אלא בכל שעה, אין בכך הפנאה בהסתכלות בהם דזה רק לצורך המטבע.

[וע"ש עוד לענין שתי וערב של הגויים שבזמננו, שנוטה שמותר להסתכל בהם שאינו צורת ע"ז עצמה].

מנין לתקרובת ע"ז שאינה בטלה עולמית, בביאור הדבר דחמיר תקרובת מע"ז עצמה, עי' פרישה סי' קל"ט סק"ד שהביא מהמהרש"ל שהתקרובת היא לאלוהות עצמו, משא"כ הפסילים אין בהם ממשות בעצמם, ע"ש. והט"ז שם בסק"ד פי' דהע"ז עצמה אינה נעבדת אא"כ היא במתכונתה ובצורה המיוחדת לה, משא"כ תקרובת דדרך להקריב אף דבר מועט לא בטלה. וקצת צ"ב דלכא"ו משמע שהוא דין שאין תקרובת ע"ז בטלה כלל, ולא מחמת שלא נעשה בה מעשה שיש בו כדי לבטלה.

ומאן דלא פריש אמר בעינן כעין פנים וליכא, הריטב"א הביא דהראב"ד כתב דאף תקרובת שאינה כעין פנים צריכה ביטול כע"ז עצמה, [ומש"ה אם הישראל חיפה בהן את הדרכים לא מהני, דאין ביטולו ביטול], אבל הריטב"א נחלק עליו דודאי אינה חשובה תקרובת כלל, ואבני מרקוליס שאני שדעת הזורקים אותם שיהיו לתקרובת וגם יהיו לחלק מהע"ז עצמה

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

[וכמבואר לקמן נא, וצ"ע להראב"ד משם], ומש"ה אף שאין נאסרות מדין תקרובת, צריכות ביטול מדין ע"ז עצמה, [וכ"כ המאירי בריש הפרק], ועי' שער המלך פ"ח מהל' לולב בארוכה בזה.

ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"י דהני רבנן דפרשי ס"ל דבע"ז שדרכה להעבד בזריקה נאסרת תקרובתה אפי' בזריקה שאינה משתברת.

תוד"ה בעינן וכו', הני נרות של שיעור וכו', בתוס' נראה דמספק"ל אם הנרות חשיבי כתקרובת [שאינה כעין פנים] או נוי, ועי' ברמב"ן לקמן נא. שנקט דהווי נוי, ובטלין במכירתן או בכיבוין. וכתב דל"ח תקרובת, ואינה כעין פנים, ואף דבמקדש הדליקו את המנורה, מבואר ביומא כד: דהדלקה לא מיקרי עבודה, ע"ש.

ובמה שנחלקו רש"י ותוס' אם במכנים לפני ע"ז דבר שכיו"ב מקריבין [כגון ככרות] נאסר אף שלא עשו בו כעין זריקה המשתברת, יעוי' ברא"ש כאן שהוכיח מהא דאמרי' לעיל לב: דבשר היוצא אסור מפני שהוא כזבחי מתים, דמשמע דנאסר בהכנסה לשם לבד, ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"ט וסקי"א.

והב"ח סי' קל"ט ג' נקט דאף שדבר שכיו"ב קרב בפנים נאסר [כרש"י והרא"ש] אפ"ה אין המניחה בפני ע"ז חייב אלא בעבודה כעין פנים, אך יעוי' בחזו"א סי' נ"ו סקי"א שהק' לד' הרא"ש מ"ט יהא חייב הא אין כאן א' מד' עבודות, וכתב דלא יתכן שנאסר מדין תקרובת אף שאינו חייב ע"ז, וכתב דצ"ל דדבר שקרב כיו"ב בפנים אף זריקה שאינה משתברת הוי זריקה ואף הנחה מחייבת, ע"ש.

והנה הר"ן כתב דנרות אינם נאסרים, ואף שהדליקו במקדש לא הוי כזריקה המשתברת, ואף שבדבר שכיו"ב קרב לא בעינן משתברת, עי' פלפולא חריפתא סק"ג שדחק לפרש בדבריו דבמקדש לא הדליקו שיעור אלא שמן.

דף נ:

מזהמין וכו' עד ראש השנה, רש"י פי' דתוספת שביעית ל' יום קודם ר"ה דרבנן היא ולא גזרו בהך מלאכות שלא ימותו הנטיעות, והתוס' הק' עליו, ופי' דמיירי בזה"ז דשביעית דרבנן. ועי' מצפ"א ביישוב ד' רש"י. וציין שם עוד דהר"ש בפ"ב דשביעית כתב דמלאכות אלו אף בשביעית אסורות רק מדרבנן, ומש"ה בתוספת שביעית שרו.

ע"ז שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור, רש"י פי' דכיון שדרך לקשקש בפניה במקל, חייב גם על שבירת המקל דהוי כשחיטה והוי כעין פנים, אבל אם לא היו עובדים לפניה במקל לא היה חייב בשבירת המקל. ועי' רמב"ן [והובא גם בר"ן ובריטב"א] שהק' על רש"י דהא השוחט לפעור חייב ואף שאין עבודתה בכך, וכיון דשבירת מקל הוי כזביחה [וכן מבואר בסנהדרין סב.] חייב אף אם אין עבודתה במקל.

והראשונים בי' בד' רש"י דדוקא בע"ז שעבודתה במקל חייב על שבירתו "דכיון דעבודתה במקל הו"ל מקל זה לארורה זו כבהמה בפנים", ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"ב שבי' דבאין עובדים אותה במקל לא ניכר כלל עבודה בשבירת המקל, ולא חל על זה שם תולדת זביחה, ע"ש היטב.

עוד תמהו הראשונים על רש"י דלקמן נא. מבואר דמצא בראש מרקוליס פרכילי ענבים אסורים, ופי' בגמ' דמיירי בבצרון מתחילה לכך, דהוי כשבר מקל לפניה דהוא דומיא דזביחה, ואף שאין דרך לשחוט למרקוליס.

והר"ן תי' ע"ז דהתם ענבים כיון דבאים בפנים לביכורים מש"ה חשיב בצירה דידהו כזביחה, משא"כ במקל דאינו מין הבא בפנים, אם אין דרך עבודתה בכך ל"ח שבירתו כזביחה. וצע"ק דבגמ' נראה דרק משום שבצרון לכך אסורים דחשיב כזביחה,

יין המשומר

ואם מה שבא בפנים בביכורים מהני להחשיכו כמין הבא בפנים הא הו"ל לאסור לשיטת רש"י בהנחה גרידא, ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"ט מה שבי' בזה.

ולעיקר דינא דרב יהודה א"ר, פי' הרמב"ן דאתא לאשמועינן רבותא באידך גיסא, דאף שעובדין אותה במקל בזרק לפניה מקל פטור דאין זה דרך עבודתה, וע"ע בראב"ד בהשגות פ"ג מהל' ע"ז ה"ד.

דף נא.

תוד"ה חייב, התוס' העמידו לדעת רש"י דספת לה צואה מיירי בעובדים לה בצואה באופן אחר, וכן בשחט לה חגב דמיירי בעובדים בחגב באופן אחר, אך עי' בריטב"א שנקט בדעת רש"י דאף אם אין עובדים אותה בצואה או בחגב כלל חייב, דסו"ס יש לזה שם זריקה וזביחה, ועדיף משבירת מקל דלא חשיבא תולדה דזביחה אא"כ עבודתה במקל, ע"ש היטב.

שחט לה חגב, הרמב"ם פסק [פ"ג ה"ד] דשחט לה חגב פטור אא"כ דרך עבודתה בכך, והראב"ד שם השיג עליו דרב יהודה ור"נ ודאי ס"ל כרבי יהודה דחייב, ע"ש ובכס"מ. ובשו"ע סי' קל"ט ס"ד פסק דאף אם אין דרך לעבדה כלל בחגב נאסר, וע"ש בש"ך ובבי' הגר"א.

אלא מעתה אבני בית מרקוליס יאסרו, עי' חזו"א סי' נ"ו סק"ח.

רב אסי אמר כל א' וא' נעשית תקרובת לעצמה ותקרובת לחבירתה, הריטב"א הק' דתיפו"ל דנעשית תקרובת לעצמה ומ"ט צריך לומר דנעשית תקרובת גם לחבירתה, ע"ש.

בשלמא יינות שמנים וסלתות איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה המשתברת, בבי' הגר"א סי' קל"ט סק"ד הק' מכאן לשיטת רש"י והרא"ש מ"ט הוצרכו לומר דהוי כעין זריקה המשתברת, ומ"ט לא סגי בהא דהם מין הבא בפנים, וכתב דצ"ל דלרווחא דמילתא נקט.

וע"ע בריטב"א ובר"ן שפי' דתלינן לחומרא שמא מי שהביאן למרקוליס הקטיר או ניסך חלק מהם והשתא הוי השאר שיריים, ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"ב שתמה מהיכי תיתי לאסור השיריים.

מנין לזובח בהמה בעלת מום לע"ז שהוא פטור, עי' היטב ברמב"ן ובר"ן כאן.

מנין לזובח בהמה למרקוליס שהוא חייב שנא' ולא יזבחו עוד וכו', הרשב"א הק' דהא בסנהדרין ילפי' מזובח לאלהים יחרם דחייב בד' עבודות אף באין דרכה בכך, ולמה הוצרך כאן להך קרא. ותי' דהכא מיירי אף בשוחטו ואינו מקבלו בזה עליו לאלוה, דאפ"ה עובר בלא תעשה דלא יזבחו וכו'.

דף נא:

עבודה זרה שיש לה גינה וכו', הריטב"א הביא מהראב"ד דאם הגינה נעשית לנוי ע"ז ודאי דאסורה בהנאה בכל ענין, והכא מיירי שנעשית לצורך מחית הכמרים, וכשעומדים בצד ע"ז אסור בטובה וכשאין עומדים בצד ע"ז מותר לעולם, ע"ש. אבל בטור סי' קמ"ג הביא דרבנו יונה אסר אף בגינה שאינה עומדת בצד ע"ז.

בטובה ושלא בטובה, רש"י כאן פי' בשכר ושלא בשכר, ויעוי' בתוס' לעיל מד: דרש"י שם פי' בטובה שצריך להחזיק טובה לכומרים ושלא בטובה שאין מחזיק להם טובה, ור"ת בתוס' שם גם נקט כך ואם אין מחזיק טובה שרי אפי' בשכר, ע"ש וברא"ש וברמב"ן כאן.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובטעם האיסור, עי' מאירי שפי' דלרש"י במסכת האיסור מצד מהנה, אבל לר"ת ודעימיה דמיירי בטובת הנאה האיסור כדי שלא ימשך אחריה. ובמשל"מ פ"ז הי"ז כתב דאם צריך להחזיק להם טובה נמצא שנהנה מע"ז.

ובמש"כ ר"ת בתוס' שם דמותר לאפות בתנור ששייך לע"ז ולטחון בריחיים שלהם כיון שאינו בבית הע"ז, בטור סי' קמ"ג כתב דר"ת כתב דאף לדעת רש"י מותר בכה"ג, וע"ש בב"ח.

איכא דמתני לה אסיפא, לפי"ז צ"ע מה בין הרישא לסיפא, ועי' מהר"ם דברישא אסור אף לאחרים.

הרמב"ן הק' לשיטת רש"י דבטובה היינו בשכר א"כ למאן דמתני ארישא איך בסיפא מותר אף בטובת הכומרים הא לעיל אמרי' דבמעלים מכס לע"ז אסור לקנות מהם, ותי' דהתם הוא רווח גרידא לע"ז, אבל כאן נוטל פירות ומש"ה לא חשיב מהנה, ועי' בר"ן.

בטור ובשו"ע סי' קמ"ג ס"ג פסקו כלישנא בתרא ולחומרא דאף ביש חלק לאחרים בה אסור, אך הרמב"ם פ"ז הי"ז פסק לקולא וכל"ק, ובר"ן פי' דהרמב"ם ס"ל דכיון דמיירי בהחזקת טובה בדברים דזה איסור דרבנן נקטינן לקולא, ובבי' הגר"א בשו"ע שם כתב דהרמב"ם לשיטתו דבכ"מ דאיכא דמתני וכו' פוסק כהל"ק.

ע"ז של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל אין אסורה עד שתעבד, הריטב"א לקמ"י נב. פי' דאף דלענין ביטול חמירא ע"ז דישאל, אפ"ה כ"ז שלא נעבדה לא נאסרה דעביד דמימליך ולא עבד לה. וכ"כ הדרישה בסי' קמ"ה וכתב דמש"ה ע"ז של ישראל מומר אסורה מיד, אך הט"ז בריש סי' קל"ט נחלק עליו וכתב דאין לדרוש טעמא דקראי וישאל אע"פ שחטא ישראל הוא ואין ע"ז שלו נאסרת עד שתעבד, והש"ך שם בנקוה"כ כתב דמד' הרמב"ם פ"ב ה"ה נראה כהדרישה, ע"ש.

והנה יש לדון אם אזלינן בתר הבעלים של הע"ז או בתר העושה, והמנ"ח מצוה רי"ד נקט בפשיטות דתלי עבור מי נעשה, וכן נראה לכאור' בסוגיא לעיל יט: דכיון שעושה הישראל עבור הגוי אינה נאסרת עד שתעבד, [אך ע"ש ברש"י ובהג' מרא"כ שם], וע"ע ברמב"ן לעיל מה:.

אם אינו ענין למקומות דלא מיתסרי דכתיב על ההרים וכו', הריטב"א הק' דנימא דמיירי בעשה בהם מעשה כגון חפר בה בורות שיחין ומערות דנאסרת, ותי' בב' אופנים ע"ש [וע"ע בד' הריטב"א לעיל מז:].

דף נב.

משפסלו נעשה אלוה, לכאור' משמע דמיד היינו משעת עשיה, ומשמע קצת דבדיבור לבד שמקבלו באלוה ומזמינו לע"ז לא יאסר, אך יעוי' ברש"י לעיל מז. [ד"ה ולמאן] דמבואר דנאסרת באמירה לבד, ואפשר דזה דוקא לר' ישמעאל בע"ז של ישראל [ועי' תוס' סנהדרין מח. ותשו' רעק"א סוסי' ג'].
שטעונה גניזה, רש"י פי' דכשהיא שלמה גונזה בקרקע, הנה בפשטות היה אפשר דכוונת רש"י לפרש דלא מהני לה ביטול כע"ז של גוי שקוטע ראש אזנה וכו' אלא גונזה כשהיא שלמה, [וכן משמעות הגמ' בע"ב דמקרא ד"ושם בסתר"י ילפי' דלא מהני ביטול בע"ז של ישראל], ולפי"ז אפשר שמודה למש"כ התוס' והריטב"א כאן דאין כוונת הגמ' דצריך גניזה ממש כמו באבני מזבח אלא לאבדה בלא הנאה. אמנם בתוס' יבמות קד. נראה ברור דס"ל דבע"ז של ישראל לא סגי בביעור אלא טעונה גניזה ממש, ע"ש, ואפשר דזו כוונת רש"י כאן. ועי' ברמב"ם פ"ח ה"ט ובכס"מ שם.

משמשי ע"ז אין אסורים עד שיעבדו, רש"י כאן פי' דמשמשינן נאסרים כששתמשו בהם לע"ז [וזהו "שיעבדו" ששייך במשמשינן], וכן פי' לעיל יט:; אמנם יעוי' בריטב"א לעיל מז: שנקט דנאסרים רק כשתעבד הע"ז כשהם משמשים לה.

רב המנונא משום טומאה ישנה קמיבע"ל, הרמב"ם פ"ב מהל' כלים ה"ט פ"י הספק לענין כלי שנגע בע"ז ונטמא בטומאת ע"ז ונשבר ותקנו אם חוזר לטומאתו ישנה. אמנם רש"י כאן פ"י דמיירי לענין המשמשים עצמם שנשברו וחזר ותקנם אם הדרא להו הטומאה הישנה.

ולכא' היה ראוי לדרון גם בגוף האיסור אם חוזר להם האיסור דמשמשים ולא רק לגבי הטומאה, ובריטב"א כתב דפשיטא שאין האיסור חוזר כשתקנם, ועי' חזו"א סי' ס' סקכ"ב שגם כתב כן, ותמה דא"כ מהיכי תיתי דיחזרו לטומאתם, דבשלמא בכלי שנטמא בשאר טומאות שפקע הטומאה כשנשבר מחמת שבטל ממנו שם כלי, בזה תקנו חכמים דכשיחזור לו שם כלי תחזור טומאתו, אבל כאן שכשנשבר פקעה טומאתו משום שבטל איסורו, במה ישוב לטומאתו, והניח בצ"ע.

ועי' מהר"ם שפי' דמש"ה נקט רש"י דהספק בריתכן לע"ז שמש"ה חזרו לטומאתן דאל"ה ודאי בטלה טומאתו דבטל איסורו, ועדיין יל"ע דהא הריתוך לע"ז לא מהני לאסרו משום משמשים עד שיעבדו [עי' ריטב"א], וא"כ מה מהני מה שהיתה לו טומאה ישנה. [ובתורי"ד נקט באמת דה"ה ריתכן לעצמו].

משמשים ממשמשים גמרינן וכו' או דלמא מינה גמר, הרמב"ן כתב דכעין איבעיא זו יש להסתפק גם לדין דקי"ל כר"ע, אם משמשי ע"ז של ישראל יש להם ביטול או לא, אם ילפי' ממשמשי ע"ז של גוי דמהני בהם ביטול או מע"ז עצמה דבשל ישראל אין לה ביטול, והביא מהראב"ד דס"ל שאין בהם ביטול, אבל אם בטל הגוי הע"ז שבידו בטלו משמשיה אפי' שהם ביד הישראל, ובריטב"א הביא דעת הר"ח דמשמשי ע"ז של ישראל יש להם ביטול, ע"ש ובר"ן.

ובטור סי' קמ"ו הביא מהיראים דמשמשי ע"ז שבאו ליד ישראל אם בטלם הנכרי אח"כ מותרים, וע"ש בב"י ובב"ח שנחלקו אם הרמב"ן והר"ן מודו בזה להיראים, וע"ע בב"י הגר"א על השו"ע שם.

ותיבעי ליה כלים וכו', רש"י פ"י דמיירי בכלים שהם משמשי ע"ז, והתוס' [בע"ב] פ"י דמיירי בכלים שהם תקרובת ע"ז, ולכא' לרש"י כשאמרו בגמ' דבע"ז דאוכלין לא תיבעי לך, חזרו מהסברא דיש לחלק בין אוכלין לכלים, ואפשר דלמסקנא הספק הוא גם בתקרובת דכלים. אבל לתוס' אין ספק בתקרובת דכלים [וקצת צ"ב ל' הגמ' בביאור הספק].

וע"ע ברמב"ן ובריטב"א שהביאו דהראב"ד פ"י כתוס', והק' עליו דלר' יוחנן ל"ש תקרובת בכלים, דלא עשה בהם עבודה כעין פנים, וע"ש אם לרב אפשר למיבעי גם בכלים וכד'. וברמב"ם פ"ו מהל' שאר אה"ט ה"ז גם נראה שפי' כהתוס', ע"ש.

דף נב:

או דלמא איסור דאורייתא לא בטיל טומאה דרבנן בטיל, אף דהטומאה נובעת מהאיסור, צ"ל לכא' דמספק"ל משום דהאוסר את התקרובת אינו שם תקרובת שחל עליה, [דא"כ הא לעולם תהא סיבה חדשה בכל שעה לטומאה מחמת שהיא עדיין תקרובת], אלא מחמת המעשה הקרבה שעשו בה בעבר, וכ"כ באבי עזרי פ"ו מהל' שאר אה"ט ה"ז בסוה"ד, [ע"ש שהק' עמ"ש"כ הריטב"א דה"ה דה"מ למיבעי בע"ז של ישראל שאין לה ביטול, ותמה ע"ז דבע"ז של ישראל שלא מהני ביטול הרי לא פקע מינה שם ע"ז ומחמתו היא טמאה כל שעה]. וע"ע חזו"א סי' ס' סקכ"ב.

קא מיבע"ל אליבא דמ"ד בית חוניו לאו בית ע"ז הוא, הרמב"ן בע"א הוכיח מכאן כהראב"ד דמשמשי ע"ז של ישראל אין להם ביטול, דאל"ה הו"ל למיבעי אף למ"ד בית ע"ז היה. והעירו בזה דהא הרמב"ן לעיל מז. כתב גבי נעבד דלא מהני ביטול להתירו לגבוה. וצריך לחלק בזה בין נעבד למשמשים, עי' זכרון שמואל סי' ס"ו, דאיסור נעבד לגבוה הוא מחמת שנעשתה בו עבירה, וכמו שייסד הגרי"ז, ואיסור משמשים הוא מחמת שסור בהנאה להדיוט ואינו בכלל משקה ישראל, וכיון שבטל מותר גם לגבוה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ברוך אתה לשמים שהחזרת וכו', במה שהק' בהג' הב"ח אות א', עי' מהר"ם.

ברד"ה והקדשנום וכו' דמדאורייתא לא מתסרי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ברמב"ן הק' הא הכא היה ע"י מעשה ובכה"ג אדם אוסר, ע"ש בארוכה. [והא דהוצרכו לפ"ז לטהרם מטומאת ע"ז אף דאין אוסר דשא"ש, עי' חזו"א סי' ס' סקכ"א דהוא משום תקרובת ע"ז שנגעה בהם].

קרא אשכח ודרש דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה, עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' ל"ג שבי' עפ"ז הא דגזרו חז"ל התענית דט' באב אף דרובו נשרף ב' בו, משום דמיד כשנכנסו והציתו בט' כבר נתחלל ו"נמצא שבעשירי נשרף בית של חול".

אמרי היכי נעביד ניתברינהו, והיינו דע"ז יתבטלו וס"ד דיהו כשרות למזבח, וגם בזה צ"ל למש"כ הרמב"ן דלא מהני ביטול להתיר לגבוה, דשאני משמשין מנעבד, וכדלעיל.

רד"ה ישראל אינו מבטל וכו' עבודת כוכבים דישראל אין לה בטלה עולמית דהא ושם בסתר כתיב, הנה יל"ד בע"ז של ישראל שאין לה בטלה אם היא ע"ז השייכת לישראל או ע"ז שנעבדה ע"י הישראל. ונראה פשוט דלמאן דיליף לה מושם בסתר דבעיא גניזה ואין לה ביטול, הא מבואר בע"א דס"ל דע"ז של ישראל נאסרת מיד ולא משתעבד, ובע"כ דאף בע"ז שהיא של ישראל אין לה בטלה. [וכן מפורש ברש"י לעיל מב. דע"ז של נכרי שבאה ליד ישראל אין לה בטלה כדכתי' ושם בסתר]. ויל"ד אם ה"ה למאן דיליף לה בע"א ממזבח.

אמנם יעוי' ברמב"ן לקמן נג': שדן בנכרי שעבד ע"ז שלו ואח"כ באה ליד ישראל אם הא דאין לה בטלה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

וע"ע ברמב"ן בע"א שהביא דהראב"ד הק' מ"ט לא ילפי' דע"ז של ישראל אין לה בטלה מאשרות שהוצרכו לשרפן כשנכנסו לארץ מפני שהיו ממון ישראל כמבואר לקמן נג': דירושה להם מאבותיהם, והרמב"ן תי' שם דבלאו קרא דושם בסתר הו"א דהתם לא מהני הביטול משום דישראל אינם יכולים לבטל שהם לא עבדום, והגויים אינם יכולים לבטל לא נעשו שליחים אלא לאסור ולא לבטל, ע"ש היטב. [ובחזו"א סי' ס' סק"כ הק' למה לא יבטלו הגוים כשם שעו"כ מבטל ע"ז של חברו, ע"ש].

המבטל ע"ז ביטל משמשיה, הראב"ד [הביאו הרמב"ן בע"א] כתב דגוי שביטל ע"ז שלו, משמשיה שביד ישראל גם בטלים [ואף שבסתם משמשי ע"ז של ישראל ס"ל שאין להם ביטול], אך הר"ן בסוכה [יד. מדפה"ר] כתב דאין זה ברור דאפשר שמה שאמרו שביטל ע"ז ביטל משמשיה רק במשמשי שבידו, אבל משמשי שביד ישראל אין להם בטלה עולמית, ויל"ד בזה בביאור מחלוקתם.

בילדותו סבר ישראל אדעתא דעו"כ פלח, במאירי ובראב"ד נראה דאין כוונתו כלל לעובדה, אלא עושה אחר הגוי ותו לא, אך לפ"ז לכאור' יהא מותר אף בלא ביטול כלל, ויעוי' בר"ן שמבואר מלשונו להדיא דודאי בעינן ביטול.

וע"ע בחזו"א סי' ס' סק"ו שהק' דאף אם אין עבודתו אוסרתו כע"ז של ישראל ששאין לה ביטול, תיפו"ל דהוי לכה"פ כע"ז של גוי ביד ישראל דאין לה בטלה, ע"ש היטב.

ובאחיעזר ח"ב סי' ט"ז כתב דבהכרח צ"ל דהוא כעין תנאי בעבודתו על דעת הגוי וכשהגוי מבטל בטלה עמו עבודת הישראל, ויל"ע בזה.

דף נג.

רד"ה א"ר הילל וכו' פשיטא שאינו יכול לבטל חלקו של עובד כוכבים שאפילו שלו אין יכול לבטל, ע"י עבודה עבודה שהק' הא מה דאין מבטל את שלו מפני חומרא דע"ז של ישראל [שאף נכרי אינו יכול לבטלה] משא"כ של הנכרי שאינה חמורה כ"כ [והא דבאמת אינו מבטלה משום דנכרי פוסל אלוהו ולא ישראל כמש"כ רש"י במשנה]. ועוד הק' שם וכן בפורת יוסף, דלעיל מב. חזינן דס"ד בגמ' דבשברה ישראל תהא מותרת כנשברה מאליה.

אבל עובד כוכבים דנפשיה מבטל, הראשונים הק' למאי מהני מה שמבטל דנפשיה הא סו"ס החפץ אסור משום חלק הישראל, ותי' בכמה אופנים, ע"י רמב"ן וריטב"א.

ע"י עבודת עבודה שהסתפק בעבודה זרה שעשאה ישראל קטן, אם מהני בה ביטול.

כיצד מבטלה, הנה במשנה מבואר דבעינן מעשה בגופה לבטלה, ובמרדכי סי' תתל"ח כתב בשם הראב"ה דזה דוקא באופן שאנסוהו לבטלה כדאמר' לעיל מג. שסטר לו ובטלה, אבל באופן שמבטלה ברצונו סגי באמירה או מחשבה, וכמבואר במשנה בע"ב דע"ז שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת, והביאו הרמ"א בסי' קמ"ו ס"ז.

ויל"ד בדבריו קצת דממ"נ אם הביטול הוא בדעתו איך מהני אונס או ביטול ע"י אחר, ואם הוא מחמת שבמציאות בטלה הע"ז כשאבדה צורתה, איך יועיל מחשבה גרידא.

וע"י חזו"א סי' ס"א סק"ז שחדש דודאי כוונת הראב"ה דסגי באמירה או מחשבה רק בעודיה, אבל נכרי אחר ודאי אינו מבטלה אלא במעשה.

[עוד ילע"ק מרק בפניה והשתין וכו' דמשמע בגמ' דהיה מדעתו ול"ה ביטול].

רק בפניה, ע"י ריטב"א דזה דוקא באקראי, אבל בקביעות בטלה בהכי, וכמו שנראה לעיל מד: גבי אפרודיטי, וע"ע בחזו"א סי' ס"א סק"א שהאריך בבי' גדרי הביטולים כאן.

מכרה או משכנה וכו' וחכ"א לא ביטל, הבי"י סי' קמ"ו הק' מכאן להמרדכי הנ"ל, דהכא משמע לכאור' דאף שמכר מרצונו לא בטלה, ובב"ח תי' דהוי כאונס דזוזי אנסוהו, ובדרכ"מ כתב דלא שמענו שביטל בודאי, וע"י חזו"א סי' ס"א סק"ח.

מחלוקת בצורף וכו', וברש"י דסתם לוקחי מתכת צורפין הם, ע"י בר"ן דהראב"ד והרמב"ן נחלקו ופי' דדוקא במוכר לצורף אבל באינו צורף בין ישראל ובין נכרי לא ביטל, ע"ש בריכות דבריו.

רד"ה אם משנתן וכו' יוליך הנאה לים המלח, ע"י פורת יוסף.

דף נג:

תוד"ה דאי תנא וכו', הר"ן נחלק על תוס' וכתב דסוגי' הכא אתיא כרבנן ולא כרבי, ע"ש.

שם, ומכאן יש להוכיח דהא דאמר לעיל משכנה וכו' שנשתקעה, ברמב"ן בע"א כתב בעוד אופן דמיירי שאמר אם לא הבאתי לך מכאן ועד יום פלוני הרי היא שלך ולא הביא, דהוי כמכירה, וכ"כ הר"ן, וע"י בחי' הגרע"א שהק' דא"כ מיגרע גרע, שהרי נעשית שלו למפרע משעה ראשונה והוי ע"ז של ישראל ולא שייך בה ביטול, דהא בשעה ראשונה לא בטלה, ע"ש.

ואי משום הנך דמעיקרא בביטולא בעלמא סגי להו, רש"י פי' דליכפינהו לעובד כוכבים וליבטלינהו, ועי' בחי' הר"ן דאף כשבאו לארץ לא זכו בדבר האסור להם בהנאה, ומש"ה יכלו לכפותם לבטלה, [ולפמ"ש"כ הרמב"ן דמדאורייתא יש ביטול לע"ז של נכרי שבאה לידי ישראל, אי"צ לזה].

הרמב"ן הק' דנימא דנאסרו האשרות ע"י מעשה ומש"ה לא מהני להו ביטול [יעוי' ברשב"א שאין כוונת הרמב"ן להקשות על אשרות דמעיקרא אלא על האשרות שנעבדו אחר שנתנה הארץ לאברהם], והביא דהראב"ד תי' דלא מהני מעשה לאסור דבר של רבים, והאריך לחלוק עליו, ועי' ברשב"א. והרמב"ן גופי' נקט שאפ"ה מהני בזה ביטול, מחד מתרי טעמי, הא' דהוי כע"ז של נכרי לגמרי [השתא דס"ל להגמ' דעבדו בע"כ של ישראל], הב' דאפשר דע"ז של נכרי שבאה ליד ישראל יש לה ביטול מדאורייתא, ורק מדרבנן גזרו דאין לה ביטול, ע"ש היטב.

מדפלוהו לעגל גלו אדעתיהו דניחא להו וכו', עי' חי' הגרע"א שהק' לו דהא לרבנן לא נאסרו אשרות אלא בנטען מתחילה לכך, ומ"ט צריך לחשוש שבאותו חצי היום שעבדו לעגל עד שבא משה נטעו אשרות מתחילה לכך, והגרע"א תי' דהאשרות נטעו הגויים מתחילה לכך אלא דהיה מהני בהו ביטול, אלא דקודם שנתבטלו יש להם שם ע"ז, וכיון שעבדו לעגל וניחא להו בהם הוי כעבדן ישראל ושוב אין להן ביטול. [וכתב דעולה מזה דאילן שנטעו נכרי לשם ע"ז, ואח"כ השתחוה לו ישראל אין לו בטלה עולמית], וכע"ז כת' בחזו"א סי' ס' סק"ז.

וכי אתו עובדי כוכבים שליחותא דידהו עבדי, הגרע"א נקט דאי"ז שליחות ממש, דהא אין שליחות לנכרי אפי' לחומרא, אלא דבכה"ג אין רשות הישראל מעכבתו מלאסור ולא חשיב אוסר דבר שאינו שלו, ע"ש. אמנם בל' הרמב"ן קצת נראה דזה שליחות, וכן במחנ"א הל' שלוחין סי"ד שכתב דמוכח מהכא דיש שליחות מנכרי לנכרי.

עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת, כת' הריטב"א דכאן לא שייכא הסברא דמימר אמר אי משכח לה עכו"ם פלח לה ואי משכח ישראל זבין לה לנכרי כדאמר' לעיל מג'. דכיון שברצונם הניחוה הו"ל ביטול.

וע"ע בחזו"א סי' ס"א סק"ב דאי"ז מדין ביטול כמו קטע אזנה וכו' אלא דמוכח שבטלה עבודתה והסירו יראתה מלבם. [וע"ש בסק"ד שכתב שנמצא שדין זה שנתבטלה בהניחוה, הוא רק בהניחוה כל עובדיה, דהוא חל מעצמו כשאין לה עובדים, ולא מחמת מעשה העזיבה].

ומלכים מניחים דרך זו והולכין בדרך אחרת, רש"י פי' דהלכך לאו משמשי ע"ז חשיבי, ועי' בר"ן שכתב דכיון דלא קביעי לאלתר מייאשי מינייהו והוי כע"ז שהניחוה עובדיה, וכע"ז בריטב"א, דהוי כתשמיש ארעי ולא חשיב משמשי, וכת' הריטב"א דאפי' לפני שהניחוה מותרת מה"ט, ע"ש. אך בתפארי"י על המשנה כאן הק' דבש"ך סי' קמ"ה סקי"ח מבואר דבהקצוה אף לתשמיש ארעי אסור אף כשסלקוה. והתוס' פי' דאחר שרואים שהמלכים לא חוששים להם גם הכמרים מבטלים אותם, ובתפארי"י שם הק' דא"כ מאי איריא בימוסיות, אפי' ע"ז עצמה כה"ג שריא.

מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו, הרמב"ם בפ"ח הי"ב כתב דאסור עד שינתץ רובו ביד גויים, ובי' בכס"מ דאל"ה הוי כע"ז שנשתברה מאליה, וע"ש בלח"מ שהק' הא אמרי' דבימוס שנפגם שקלי להאי ומייתי אחרינא וכו' ולא דמי לע"ז עצמה, וא"כ במזבח אף כשלא נשבר ע"י גויים יהא מותר, והניח בצ"ע.

דף נד.

שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמתו וכו' אונס רחמנא פטריה, בתוס' הק' מאי קפריך הא מחויב למסור עצמו ולמה לא יאסר מצד נעבד, ותי' דכיון דבדיעבד פטור אין לאסור בהשתחוואתו, וכידוע בשו"ת חמדת שלמה הוכיח מכאן

דאונס אינו רק פטור דחס עליה רחמנא ופטריה, אלא דאונס לאו כמאן דעביד, דאין המעשה מתייחס אליו, ומש"ה לא נאסרה בהמתו למזבח, והובאו דבריו בקוב"ש כתובות אות ה', [ומש"ה גבי תנאים אם קיים תנאו באונס ל"ח קיום לתנאי], ע"ש בארוכה.

אמנם בחי' מרן רי"ז הלוי הל' ע"ז בי' באופן אחר, ע"פ שיטתו דדין נעבד לגבוה הוא משום מעשה האיסור שנעשה בו, שעבדו בו ע"ז, ומש"ה כל היכא שהיה היתר על מעשה העבודה משום פיקו"נ ל"ח נעבד, [ונראה דר"ז ורבא שקלו וטרו בזה אם חשיב איסור ע"ז בכה"ג שאנוס, וי"ל]. וע"ע בתורי"ד ובעבודת עבודה.

האי בימוס בעלמא וכו', עי' היטב בריטב"א שהביא ד' פירושים בקושית הגמ'.

תוד"ה הא בצנעא, ברש"ש נראה דלהסמ"ג אם עבר ולא נהרג בפרהסיא חייב מיתה, אבל בג' עבירות בצנעא אם עבר ולא נהרג פטור, ועי' מהר"ם.

תוד"ה היתה, שיטת רש"י דע"י קנייני גזילה אדם אוסר דבר שאינו שלו, ועי' קובץ הערות סי' ס"א.

תוד"ה אילימא, עי' מהר"ם.

דף נה.

מתני' לוקחין גת בעוטה וכו' ואינו עושה יי"נ עד שירד לבור, עי' רש"ש שדן בארוכה מ"ט לא יאסר היין עכ"פ מדין סתם יינם, שהרי הוא יין של נכרי.

אע"פ שהוא נוטל בידו וכו', התוס' [ד"ה לוקחין] דנו מה החידוש בזה טפי מסיפא דאינו נעשה יי"נ עד שירד לבור, וברשב"א כתב דקמ"ל שאין ההיתר משום שנגע רק ברגלו ולא בידו [דהכי ס"ל לר' נתן, עי' לקמן נו: נז:], אלא משום שאינו נעשה יין שראוי לגזור עליו עד שירד לבור.

ויל"ד בכוונת הרשב"א אם כוונתו דקודם שירד לבור אין לו חשיבות יין, או דזה רק כלפי ניסוך, משום שאין דרכם לנסך כן, [כע"ז הביא בתחילת דבריו מהתוספתא, ע"ש]. ולקמן נו: כתב הראב"ד [הובא בר"ן שם, ובתוה"ב ב"ה ש"ב מא:]: דאף שאינו נאסר במגע נאסר בתערובת דיין מיהא הוי, והרשב"א בתוה"ב שם תמה עליו טובא, ע"ש. ועי' חזו"א סי' נ' סק"ו שכתב דודאי הנכרי חשוד לעולם לנסך, אלא שמשירד לבור יש לו חשיבות יין [ולמשנה אחרונה משהתחיל לימשך] ואז הוא בכלל גזירת חכמים שאסרו יינם. [ועי' מאירי דקודם שירד לבור אין לו שם יין כלל והוא כמיחל בעלמא].

תוד"ה ירד לבור וכו' ור"י פי' דודאי מיירי במתני' בניצוק נמי וכו', עי' מהרש"א דמיירי אף בגוונא שנגע ממש ביין שבבור, ואף שכ"ז שלא ירד לבור לא חשיב יין אפ"ה אם היה חיבור ע"י הניצוק היה נאסר משום דהוי כנתערב היין שבבור עם היין שבגת, [אלא דבאמת שרי משום דהוי ניצוק בר ניצוק]. ועי' תוס' לקמן נו: ד"ה גרגותני, וברא"ש שם סי' ד', דרש"י וריב"ם נחלקו אם ע"י ניצוק יכול להאסר משום תערובת אף שאינו חשוב יין. [אך אפשר שע"י הניצוק חשוב כמגע דהכל נחשב כדבר א' ולא משום תערובת, ואכמ"ל].

שם, ורשב"ם פי' מה שבבור אסור מטעם כחו וכו', עי' חזו"א סי' נ"א סק"ה, שתמה דע"פ המבואר בסוגיא לקמן ס. אין לאסור מטעם כחו אלא למשנה אחרונה דמשהתחיל לימשך נעשה יין ונאסר, אבל למשנתנו דעד שירד לבור אין לאסור, ע"ש.

תוד"ה והשאר מותר, הר"ר שמעיה פי' וכו' אבל בשתיה מיהא אסור, הנה מה שהוקשה לרבינו שמעיה הוא [כמב' בסו"ד התוס'] מהמשנה לקמן עד: דמבואר שגת שעשו בה י"נ אסורה, ומחמת זה הכריח דהא דמבואר כאן דהיין שבגת מותר היינו בהנאה, והתוס' תי' דהתם מיירי למשנה אחרונה, ועי' עוד בריטב"א בשם הרא"ה באופ"א.

ובגוף ד' הר"ר שמעיה יל"ע מ"ט יש לחלק בין איסור הנאה לאיסור שתיה. ובמלא הרועים [מהדו' וגשל] וכע"ז בחת"ס כת' דאף שאין לו שם יין לגמרי, מ"מ לא גרע מפיתם ושמנם, [וכעין מה שדן הרש"ש שהובא לעיל], וע"ש עוד במלא הרועים בעוד אופנים.

ויש שרצו לומר, דאי נימא דטעמא דאינו נעשה י"נ עד שירד לבור הוא משום שאין דרכם לנסך בכה"ג, [וכמו שאפשר לבאר בתוספתא שהביא הרשב"א], א"כ אפשר דהוי כנגיעה שלא בכוונה, דמבואר לקמן דאסור בשתיה ומותר בהנאה.

דף נה:

רד"ה אבל לא בוצרין, הרמב"ם בפי' המשניות כתב דטעמא דאין בוצרין עמו משום דקי"ל הבוצר לגת הוכשר, והוא כשיטתו בפי"א מטומאת אוכלין ה"א דמה שגזרו חז"ל דהבוצר לגת הוכשר היינו אפי' אם בודאי לא נפלו עליו משקין כלל, ודלא כרש"י כאן, [ועי' שבת יז].

אמר רב הונא יין כיון שהתחיל לימשך וכו', שיטת רש"י דלמשנה אחרונה משנמשך הוי יין ונאסר אף כשנמשך בתוך הגת, דמשעה שהתחיל להתאסף לעצמו חשיב יין, ויל"ע בדבריו אם צריך דוקא מעשה של המשכה כמש"כ התוס' והרא"ש בדבריו שפינה החרצנים אילך ואילך, דבזה חשיב גמר מלאכת היין, או שכל שעומד היין לבדו אף מעצמו חשיב כבר כיון ואסור, ועי' חזו"א סי' מ"ה סק"ג.

ועי' רמב"ן ור"ן שבי' בדעת רש"י דמשעה שהתחיל לימשך בגת נעשה הכל יין, וגם מה שעדיין כנוס תחת הענבים. [והיינו דבמשנה אחרונה נתחדשו ב' חידושים: א', דנאסר קודם שירד לבור, ב', דמחמת חלק מהיין נאסר הכל]. והוכיחו כן מדאיצטריך לשנויי דמתני' בגת פקוקה ומלאה, דאם רק הנמשך אסור, סגי לתרץ דמיירי בגת מלאה שע"ז אינו נמשך, ומדבעינן להעמיד גם בפקוקה מוכח דאם לא היתה פקוקה היה אסור משום שבשעה שהתחיל לירד לבור מיד נאסר הכל.

והרמב"ן עצמו כתב דלא נראה דיהא חשוב מה שתחת האשכולות חשוב יין מחמת מה שנמשך, אלא רק הנמשך ועומד בפנ"ע הוא אסור, [והיינו דבמשנה אחרונה נוסף רק שזמן האיסור הוא משיתחיל לימשך ולא משירד לבור], ע"ש היטב.

שיטת רבנו תם דלרב הונא [ומשנה אחרונה] לא מהני משיכה בגת אלא שיקלח חוץ לגת, ובפשטות ל' התוס' נראה שנתחדש במשנה אחרונה שאף קודם שיגיע לבור אסור משעה שהתחיל לקלח. אמנם בריטב"א ובתורת הבית [מא]. הביאו ד' התוס' דאין חילוק בין משנה ראשונה למשנה אחרונה גבי זמן האיסור שנאסר רק משיגיע לבור, אלא דלמשנה אחרונה כשהתחיל לקלח לבור נאסר גם הנשאר בגת.

ויש לדון בזה בבי' דעת רש"י והתוס' במה נחלקו בזה על הרמב"ן, אם ס"ל דמה שחלק מהיין התחיל לימשך מהני להחשיב יין את הכל כאלו נגמרה מלאכתו. ובר"ן משמע דכיון שהוא מחובר ליין שבגת חשיב עי"ז כיון, ע"ש.

וע"ע ברמב"ן דלמסקנא א"צ להעמיד לרב הונא בגת פקוקה ומלאה להתיר, אלא אף בפקוקה ומלאה שלא נמשך היין אסור, דכיון שהוא ראוי להמשך אסור, ויעוי' בר"ן שכתב דמדברי הרמב"ם משמע שגם ס"ל הכי, שכתב בפי"א ממאכ"א הי"א דהיין נאסר משהתחיל לימשך אפי' שלא ירד לבור, ומש"ה אין דורכין עם הגוי, ולא חלק דבגת פקוקה ומלאה שרי. [וע"ש בכס"מ שגם בי' כן בדעת הרמב"ם, ובלח"מ כתב גם באופ"א דהוא משום גזירה, וכמ"ש בתוס' כאן].

יין המשומר

והר"ן גופיה כתב דזו חומרא יתירא וגם למסקנא שרי לרב הונא בגת פקוקה ומלאה, וכתב דכן מטין דברי הרי"ף, וכן נקטו הרשב"א והריטב"א.

תוד"ה א"ר הונא, ור' יהודה פי' דהירושלמי קאי למשנה אחרונה, עי' מהרש"א ומהר"ם.

דף נו.

תוד"ה ואין, עי' מהרש"א.

תוד"ה שמותר, במה שהק' התוס' דגבי חלה מבואר דעד שלא גלגל מותר לגרום לה טומאה, ע"ע מש"כ ברמב"ן.

תוד"ה שמותר, ויש שדוחין לומר דשאני התם דכל זמן שהוא קמח אין כאן חיוב חלה כלל, עי' רש"ש שהק' הא לאחר נתינת המים שייך בהפרשת חלה [ואף עדיף מהפרשת תרומה בשבלים], ועי' חז' רבנו חיים הלוי פ"ח מבכורים שבי' דחלוק גדר הבאת שליש ומירוח גבי חיוב תרו"מ מנתינת מים בעיסה גבי חיוב חלה, דבחלה המחייב הוא הגלגול אלא ששייך קריאת שם משעת נתינת המים, משא"כ בתרו"מ הבאת שליש הוא המחייב, ע"ש.

שם, בסוה"ד, בישראל רשע עובר עבירה הוא שסופו לשתותו טמא וכו', במה שכת' התוס' דאסור לאכול אוכלין טמאים ולשתות משקין טמאים כ"כ בתוס' בחולין ב: דדרשינן והתקדשתם והייתם קדושים אזהרה לבני ישראל שיאכלו חוליהן בטהרה, אמנם הרמב"ם פט"ז מטומאת אוכלין ה"ח כתב שכל הכתוב בתורה מהלכות הטומאות והטהרות אינו אלא לענין מקדש וקדשיו וכו' אבל החולין אין בהן איסור כלל, אלא מותר לאכול חולין טמאין ולשתות משקין טמאים. [ושם בהי"ב כתב דחסידי הראשונים היו אוכלין חולין בטהרה לתוספת קדושה]. ועי' מקדש דוד טהרות סי' מ"א סק"א שהאריך בזה.

ושם במקדש דוד הביא דנחלקו הראשונים בטעמא דאסור לגרום טומאה לחולין באר"י, דברש"י בגיטין נג. מבואר דהוא משום פרושים האוכלים חוליהן בטהרה, [ולפ"ז שייך בכל האוכלין], ובתוס' שם בחולין מבואר דהוא משום סרך תרומה ושייך רק בפירות ולא בבשר וכד'.

יין משיקפה, רש"י פי' שהחרצנים צפים למעלה, ויל"ע מ"ט חשיב בזה גמר מלאכה, והרע"ב מעשרות פ"א פי' משהסיר את החרצנים שצפים למעלה, ועי' רש"ש.

דף נו:

אמר רב הונא ל"ש אלא שלא החזיר גרגותני לגת וכו', הרשב"א והרא"ש ועוד הק' דהא רב הונא ס"ל לעיל כמשנה אחרונה שמשמעה שהצחיל לימשך אסור כל היין שבגת, וא"כ אף בלא החזיר גרגותני לגת יהא אסור. ותי' דהכא קאי למשנה ראשונה, ועוד תי' הכא אף למשנה אחרונה שרי, דכשיורד מהגת היין כשהוא מעורב עם החרצנים והזגים אף למשנה אחרונה לא נאסר מחמת זה.

ובשו"ע סי' קכ"ג ס"כ הביא דין זה שכתב הרא"ש דכשהחרצנים יורדים אם היין אינו נותן שם יין להנשאר בגת, והגרע"א שם בגליון תמה עליו דהרא"ש הוא יחידאה בזה ושאר הראשונים חולקים עליו, ע"ש.

תוד"ה רבא, עי' מהרש"א, ובחזו"א סי' נ' סק"ז גרס בד' התוס' דהתחיל לימשך "אין" קובעו למעשר [ואכן כן היא הגירסא בתוס' ר"י מפאריש], והיינו דאף רבא מודה דלמשנה אחרונה משהתחיל לימשך הוא רק משום חומרא דיי"נ, ע"ש. [ובאמת

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

דיש לדון בקו' התוס' אם כוונתם היתה להיין שנמשך או ליין שבגת, דכלפי היין שנשאר בגת שנגרר אחר היין שנמשך, נראה דפשוט דזה חומר דיי"נ].

תוד"ה אבל, במה שהק' התוס' דנימא סלק היין המותר ושאינו מינו [היינו הענבים] רבה עליו ומבטלו, עי' חזו"א סי' מ"ח סק"י [וכע"ז במלא הרועים במהדר' וגשל] שהק' הא אין היין מעורב בענבים עירוב גמור, ולא שייך לומר סלק היין שהוא תערובת ממש לח בלח ולמימר דהענבים לבדם יבטלו את היין, ע"ש. וע"ע בחזו"א סי' נ"ב סק"א שבי' דזו כוונת התוס' בתירוצם הב'.

תוד"ה גרנותני, ועוד קשיא לפי מה שפי' במתני' וכו', עי' רש"ש שהק' דלכאורה זה גופא הק' הריב"ם לעיל בסמוך, ועי' חזו"א סי' נ"א סק"י.

ובבי' סברת ריב"ם דל"ש כאן ניצוק משום דהוי מיא בעלמא, עי' היטב ברא"ש ובר"ן [ויל"ד במה נחלקו עליו רש"י ודעימיה].

ויש שפי' ד' הריב"ם דענין ניצוק הוא משום מגע דהניצוק מחברם דהוי כדבר א' והוא כאלו נגע בכולו, [ודומה קצת להא דשמן ע"ג יין דלחד מ"ד נגע בשמן פסל את היין, שבת ק.], ומש"ה לא מהני לאסור היין שבגת, דכל שהוא כמים לא נאסר דל"ש בו כלל תורת מגע עובד כוכבים.

[ואפשר דזה הבי' בקו' תוס' ועוד קשיא טפי מקו' הריב"ם לעיל בסמוך].

שם, אבל לפי' רשב"ם, עי' מהרש"א שהעיר דאמנם להרשב"ם צריך לחדש שחשיב יין ע"י ניצוק בר ניצוק, משא"כ במעשה דרש"י ע"י הניצוק בר ניצוק רק חל עליו איסור, דגם קודם היה יין, אפ"ה לא מסתבר לתוס' לחלק בזה, ע"ש.

מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת, עי' תוס' לקמן סב: דאם יש ניסוך ברגל אסור לדרוך עמו דהוי משתכר באיסורי הנאה.

ובגוף הנדון **אם ניסוך ברגל אוסר**, הרא"ש לקמן [סי' י"ח] כתב דטעמא דגוי שניסך ברגליו שרי כיון שטרוד במלאכתו, אבל אם נגע בכוונת מגע אסור בהנאה. ועי' ב"י סי' קכ"ד [סי"א] דלפי"ז אי"צ שיהא דוקא צייריה לידיה, ותמה על הטור שהצריך צייריה לידיה, [וצ"ל לפ"ז דאחר שהעמידו בגמ' דניסוך דרגל ל"ש ניסוך הדרינן ממה שהעמיד דצייריה לידיה]. ע"ש בדרכ"מ ובב"ח שתמהו על הבי", והכריחו דודאי צריך שיהא צייריה לידיה.

והרשב"א בתורת הבית [מג:]: כתב דלא גזרו בי' איסור הנאה כיון שאין דרכן לנסך כן דבזיא להו מילתא.

והרי"ף השמיט כל דין זה, וביארו הראשונים דהנה לקמן נח. [סוגיא דאגרדמים] מבואר דניסוך בפה הוי ניסוך, וס"ל להרי"ף דפה ורגל דין א' להם, ומכאן נדחית הסוגיא דהכא מהלכה, וע"ע בר"ן שהאריך בזה.

ובשו"ע סי' קכ"ד סי"א כתב וכיצד היא הנגיעה וכו' שנוגע בידו או ברגלו וכו', והרמ"א שם כתב די"א שאם נוגע ברגלו אינו אוסר בהנאה, וע"ש בבי' הגר"א סקכ"ה דכוונת הרמ"א כהרשב"א דניסוך ברגל ל"ש ניסוך כלל.

ויש כאן ג' שיטות: דהרי"ף ס"ל דאין לחלק בין רגל לפה, וכיון דבסוגי' דאגרדמים מוכח דבפה אסור, ה"ה דברגל נמי אסור. ושיטת הרא"ש דאף ברגל אפשר שיאסר, והתם מיירי לאסור בשתיה, והכא שרי בהנאה, משום דכיון דטריד בעבדיתיה חשיב כמגע שלא בכוונה שאוסר בשתיה ולא בהנאה. ושיטת הרשב"א דחלוק רגל מפה, דברגל בזיא להו ולא

יין המשומר

נאסר, ומש"ה שרי. וע"ש בהג' הגרע"א על השו"ע שהביא ב' דעות אם להרשב"א שאר איברים הם כידו, או דפיו וידו אוסרים ושאר איברים שרי כרגלו.

ועי' חזו"א סי' נ"א סק"ד שהק' לשיטת הרשב"ם דכשדורך הענבים לגת נאסר היין מדין כחו, הא אזיל מכח רגליו וניסוך ברגליו ל"ש ניסוך, ותי' דדוקא עבודת שכשוך ברגל היא מגונה ואין חוששין לו, אבל כחו אפילו ברגל חוששין דאין ניכר ביין היוצא מי הוציאן. וע"ע בהג' הגרע"א ריש סי' קכ"ה.

תוד"ה, מהו לדרוך, ולא להתיר בשתיה שאלו אלא לענין היתר הנאה, עי' ריטב"א שנקט דגם מותר בשתיה, דנמשך ברגל אינו ניסוך כלל, ע"ש. וע"ע מה שכתב מהרש"א ומהר"ם ע"ד התוס'.

שם, צ"ל דע"י מעשה שאלו, עי' מהרש"א, וחזו"א סי' מ"ו סק"ו.

שם, וא"ת כיון שהגת התחיל לימשך וכו' ולמה לא יאסר למ"ד נצוק בר נצוק חיבור, המהרש"א העמיד ד' התוס' דמסתמא בבור של נכרי יש כבר הרבה יין של איסור, ובמהר"ם כתב דהיין שבבור אסור מטעם כחו, ע"ש. ויל"ד בכוונת ד' התוס' בתירוצם, לפי המהרש"א ולפי המהר"ם מ"ט ניצוק כזה אינו אוסר.

דף נז.

דאי משכחנא תנא דאסר כרבי נתן אוסריניה וכו', עי' ברשב"א וריטב"א שהק' דהכא משמע דאין מי שאסר יין שדרכו גוי חוץ מר"נ, ולעיל מבואר דלמשנה אחרונה אסור לדרוך עמו דהוי משתכר באיסוה"נ, ועוד דקשיא הלכתא אהלכתא דהכא קי"ל כרבנן, ולעיל משמע דהלכה כמשנה אחרונה, יעוי' בדבריהם בארוכה.

ועי' בשו"ע סי' קכ"ג סכ"א דאין דורכין עם הנכרי בגת שמא יגע וינסך [ולא משום דהוי משתכר באיסוה"נ], וכן מבואר ברמ"א סי' קכ"ד סי"ט דנאסר רק בשתיה, וע"ש בט"ז סק"ז.

רד"ה אי משכחנא וכו', דניסוך לא הוי אסור בהנאה אלא על ידי שכשוך, משמע ברש"י דהא דשרי לרבנן משום שלא שכשך, וכן משמע בתוס' ד"ה אימור, דבהא פליגי ר"נ ורבנן אם לגזור מדידה אטו שכשוך, ועי' רמב"ן ור"ן לקמן נט': בסוגיא דאתרוגא, וע"ע בש"ך סי' קכ"ד סק"כ, ובחזו"א סי' מ"ז סק"ז [ד"ה נ"ט ב'].

תוד"ה אי, והק' הר"ר אלחנן וכו', יש לבאר בקושיית ר' אלחנן דאף שבמשנה לקמן מיירי גם בנפל לבור דהתם נגע בגופו ממש, צ"ל ע"פ מה שמבואר בדבריהם לקמי' בתוד"ה תינוק דנפל לבור אין לחוש כלל אף שנגע בגופו ממש מפני שמוכחא מילתא שהיה לאונסו.

תוד"ה ה"ג, נחלקו רש"י ור"ת דלרש"י גרסי' ונגע ברישא דלוליבא בחמרא, דהוי נגיעה ביין ע"י דבר אחר, וס"ל לרש"י דאין חילוק לדינא בין נגע ע"י גופו לנגע ע"י דבר אחר, ור"ת גרס כגירסת הרי"ף דנגע ביין בגופו ולא ע"י דבר אחר, ולדינא יש חילוק דנגע בגופו ביין אוסר בשתיה אף שלא בכוונה, ובנגע ע"י דבר אחר חשיב ככחו ואינו אוסר שלא בכוונה אף בשתיה.

ועי' ברמב"ן ובר"ן דהרי"ף גופיה אינו סובר בזה לגמרי כר"ת, דאמנם הגירסא היא נגע בחמרא [ולא ברישא דלוליבא], אך במגע ע"י דבר אחר בלא כוונה יש חילוק בין היכא דהיתה לו כוונת מגע, כמו מדד בקנה, דמש"ה אמרי' לקמן דימכר לרבנן, והיינו דאסור בשתיה ומותר בהנאה, להיכא דלא היתה לו כוונת מגע כלל דמותר אף בשתיה. [ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ג שבי' היטב העולה לדינא לכל השיטות].

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה תינוק, עי' רש"ש דצ"ל דהכא כשנחית מדיקלא לא מוכחא מילתא כ"כ שלא היתה הנגיעה בכוונה.

ובעיקר ד' התוס' דנפל לבור שאני, עי' בר"ן שלא הסכים לזה ונקט דודאי תינוק בן יומו לא עדיף מנפל לבור, [ומשום דהתוס' נקטו כהמבואר לקמן דרב פסק כר"ש שהתיר במנה לקמן ס:; אבל הר"ן ביאר דצ"ל דרב שאסר בתינוק בן יומו משום דלמעשה חשש לדעת רבנן דאסור].

הלוקח עבדים וכו' גדולים עושים יין נסך, בשו"ע סי' קכ"ד כתב דבגדולים שמלו ולא טבלו אוסרים בשתיה, אמנם בתוס' כאן ד"ה גדולים נראה שנקטו דאוסרים אף בהנאה, וע"ש בש"ך שתמה טובא על המחבר, דטעמא דעבדים גדולים עושים יין נסך מפני שאין לבם לשמים במילתן וטבילתן, ומהאי טעמא יש לנו לאסור אף בהנאה, ע"ש, וע"ע בר"ן כאן.

ינם גדולים עושים יין וכו', עי' ריטב"א דמיירי ביין שלנו שנגע בו נכרי, אבל ביין שלהם ודאי דלעולם הוא יין ואסור בהנאה ואפי' אינו עובד ע"ז, ולכאור' מד' התוס' בע"ב והראשונים שדנו להתיר ליקח מהגויים יין בחובם משום שאינם יודעים בטיב ע"ז מבואר שלא חלקו בין יין שלנו שנגע בו גוי ליין של גוי ממש.

תוד"ה גדולים, ועי"ל דלישנא דאין עושין משמע בשתיה וכו', עי' ברשב"א שתי' באופ"א דבע"כ מיירי דאין עושים יין אף לשתייה, משום דאף גדולים אין עושים יין אלא לשתייה מפני שכבר מלו וקבלו מצוות ולא גרע מגר תושב דמבואר לקמן סד: דאינו עושה יין, ומכאן מקור לדברי השו"ע סי' קכ"ד ס"ד, ודלא כהש"ך שתמה עליו מכח ד' התוס'. ובמה שהוכיח הרשב"א מגר תושב, צ"ל דהתוס' לשיטתם בע"ב דהכא גרע משום דאין העבד מל ברצונו.

שם, והקשה הר"ר אלחנן דלישני ליה מלו שאני וכו' ואומר ר"י וכו' דאינו גר עד שימול ויטבול, הרשב"א בתוה"ב [מ]. כתב דבני השפחות קטנים אף שלא מלו אינם עושים יין דהא במילה לא עדיף כלל דמל ולא טבל כאלו לא מל, אמנם בשו"ע סי' קכ"ד ס"ד פסק אהא דאין עושים מפני שמלו, והוא ע"פ הרמב"ם, וע"ש בש"ך ובט"ז.

דף נז:

תוד"ה הא קמ"ל, עי' מהרש"א ומהר"ם.

תוד"ה עד, בתוס' נראה דמיירי בעבדים שמלו ברצונם ואפ"ה אמרי' דכיון דאינו בלב שלם אלא מחמת האדון בעינן יין ב חודש, ובר"ן כתב דעבד המל ברצונו אי"צ להמתין לו י"ב חודש ומיד אינו עושה יין, והכא מיירי בעבד הנימול בע"כ, ע"ש עוד באריכות דברי הר"ן. ועי' בש"ך סי' קכ"ד סק"ו דביבמות מ"ח פליגי בגמ' אם רשאי הרב למול עבדו בע"כ, ובע"כ דהר"ן ס"ל דלהלכה אפשר למול עבד בע"כ, אבל אנן קי"ל דא"א למול בע"כ, ומש"ה הכריע כהתוס', [אמנם השו"ע שם לא חלק בזה].

תוד"ה לאפוקי, במה שדנו התוס' אי הלכה כרב או כשמואל, עי' רמב"ן ורשב"א שנקטו דהלכה כרב בתינוק שעושה יין והלכה כשמואל דעבדים עושים יין עד שתשתקע שם ע"ז מפיהם, משום דרק לאמרי לה טהור הוצרכו בגמ' לומר דפליגי, אבל לפי האמרי לה טמא לא הוצרכו לומר דפליגי ומש"ה עדיף להעמיד כהאי לישנא. ובשו"ע סי' קכ"ד ס"א פסק גבי תינוק כרב דאסור בשתיה, ובס"ג פסק גבי עבדים שמלו דמיד אין מנסכים ודלא כשמואל.

ובמה שדנו התוס' **במגע עכו"ם ביין בזה"ז**, עי' היטב ברא"ש סי' ז' [ובהג' אשר"י על סי' ח'], ובר"ן בארוכה.

והרמ"א סי' קכ"ד סכ"ד פסק דבזה"ז כל מגען מיקרי כמגע שלא בכוונה ומש"ה אם נגע ע"י דבר אחר שרי אף בשתיה. וכתב עוד דאם נגע אף בידו שלא בכוונה שרי, וע"ש בש"ך ובבי' הגר"א דבאינו עובד ע"ז נחית חד דרגא ומש"ה אם לא היה בכוונה אף בידו שרי, וכמש"כ השו"ע בסע' ז' גבי ישמעאלים.

ובענין מחלל שבת בפרהסיא, עי' חזו"א סי' מ"ט סק"ז דהב"י הביא תשו' הרשב"א דאוסר יין במגע, וכתב החזו"א דנראה שאינו מדינא שהרי אינו עובד ע"ז, אלא הוא קנסא לדונו כגוי, ובאמת יינו מותר בהנאה ואסור רק בשתיה ולא גרע מגוי שאינו עובד ע"ז.

רד"ה איפליג עליה, ולא היו אצלו בעיר וכו', הראשונים לעיל ז. הק' מסוגיא דהכא על המבואר שם דהנשאל לחכם ואסר לא ישאל חכם אחר ויתיר, ועי' ברא"ש ובר"ן שם שהעמידו דהכא מיירי שהמתיר קדם, וברא"ש העמיד באופ"א שהיו שני החכמים בביהמ"ד כשנשאלה השאלה [ודלא כמ"ש רש"י כאן].

בעובדא דמחוזא, שיטת רש"י שרבא מעיקרא התיר היין שבדוולא בהנאה, אף קודם שנתערב, ובי' הראשונים [עי' רמב"ן ר"ן ועוד] דהוי מגע שלא בכוונת ניסוך, וכדאמרי' לעיל לרבנן דמדדו ביד ימכר, והא דפליגי עליה ואיתותב ממתני' דאגרדמים, כתב הרמב"ן משום דלא דמי למדידה, דבמדידה לא עשה אלא מעשה המדידה שהיה נצרך לו, אבל הכא לא היה צריך לנגוע ולשכשך ומחמת נגיעה יתירא חיישי' שכוונתו היתה לנסך, ובאגרדמים שהיין שנטל מהחבית נעשה שלו יש לחוש שנסך.

והר"ן הק' ע"ז דא"כ אי"ז אותו הטעם באגרדמים ובעובדא דרבא, ומש"ה פי' דהמחלוקת בנוגע לצורך עצמו אם מגע שלא בכוונת ניסוך אוסר, משא"כ במדידה שהוא לצורך הישראל ומש"ה אינו נאסר בהנאה, וכ"כ הרשב"א.

והרא"ש בסי' ח' כתב עוד טעם לאסור כאן משום שמוכח שהגוי כעס שאמרו לו שאין להם יין, ושמא נתכוין לאסרו, ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ז שהוכיח שאף להרא"ש אי"ז עיקר הטעם, ע"ש.

ושיטת התוס', שכיון שהוא שכשוך גרוע, שלא היה בכוונת ניסוך, התירו רבא בתערובת, אבל בפנ"ע אסור. ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"ז בסוה"ד שתמה מנלן ומה הסברא לחלק בזה. וע"ע במהרש"א שכתב דמש"ה הובא בגמ' הא דבעל היין חזר ושדא היין לדנא, דמוכח מזה שהנדון היה לגבי היין בתערובת.

וע"ע בריטב"א שהביא בשם רש"י באופ"א, דרבא אף מעיקרא התיר רק דמי שאר היין שנתערב בו, ולא התיר אותו היין שבדוולא שנגע בו בהנאה, [ולא חזר בו], ורהב"ח ורהבדר"נ דפליגי עליה אסרו התערובת כולה].

דף נח.

בתוד"ה איקלע, ועוד דבר תימה הוא שאמר רבא טרוק גלי וכו', עי' רש"ש על הגמ' שיישב גם קושיות אלו.

אגרדמים וכו', ברש"י מבואר שהיין נאסר מחמת שהוא כנגיעת האגרדמים הגוי ביין עצמו, ולא משום תערובת [ומש"ה לא העמידו בהחזיר הישראל], והראשונים הק' ע"ז מאיזה טעם יחשב כנגיעה בגוף היין, [עי' רמב"ן, רשב"א, ריטב"א], וכתבו דאין לומר דהוא משום ניצוק, ע"ש, [ויעוי' ברא"ש לקמן פ"ה סי' כ"ו שנראה בדבריו דאפש"ל כן].

ובר"ן כתב שכל היין התחתון נעשה בסיס לעליון ומש"ה נחשב כנגע בכולו.

אך הראשונים נקטו כד' התוס' דהוא מדין **תערובת** שהטיפה שמשך בפיו חזרה ונתערבה ואוסרת את היין בכל שהוא, ע"ש בדבריהם.

ויעוי' עוד ברמב"ם פ"ב ממאכ"א הט"ו, ובכס"מ שם, שנקט בדעתו דהוא מדין כחו של הנכרי שהגביה את היין במציצתו, וכשנפל שוב לחבית אוסר הכל במשהו, ע"ש.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ועי' עוד בראשונים [רמב"ן, ר"ן ועוד] דהרי"ף השמיט הברייתא דלעיל דפלוגתא דר"נ ורבנן במדידה ביד או ברגל, משום דס"ל דג' מחלוקות בדבר דתנא דאגודים פליג וס"ל דאפי' בפה הוי ניסוך והלכה כוותיה, והראשונים נחלקו עליו, ע"ש. [וע"ע בבי' הגר"א סי' קכ"ד סקכ"ה].

תוד"ה שקדח וכו', כשרוצה להעלות היין מצדד החבית וכו', עי' חזו"א סי' מ"ז סקי"א דדעת הרמב"ם שבצידוד החבית גרידא אף בלא הגבהה נידון כשכשוך ואסור [והובא בשו"ע סי' קכ"ד סי"ז בשם יש מי שאומר], ובסקי"ד הוכיח החזו"א מדברי התוס' דס"ל דהטיית החבית לבד אינה חשובה כשכשוך ודלא כהרמב"ם.

בענין מגע ע"י דבר אחר, עי' בש"ך סי' קכ"ד סקנ"ז שהביא מהריב"ש דמגע ע"י דבר אחר היינו דוקא כשהוא מגיע דבר אחר [שעדיין לא נגע] ביין, ולא כשקדמה נגיעת הדבר ביין לנגיעת הגוי, ומש"ה נוגע בכלי שיש בו יין שרי, דהוא נוגע בכלי והכלי נוגע ביין, ע"ש.

דף נח:

רד"ה סלקא דעתיה דרבנן וכו' ואע"ג דמוקמינן דמוריק וכו', אף דבגמ' שהעמידו דמיירי דמוריק אורוקי הוא למאן דשרי משום דסבר שיכרא הוא והוי שלא בכוונה, והכא מיירי לל"ק דסבר הנכרי שזה יין, צ"ל דס"ל לרש"י [וכמ"ש בתוס'] דכחו אף בכוונה אינו אוסר בהנאה אלא בשתיה.

ויעוי' בר"ן שגם נקט כן דכחו אינו אוסר בהנאה, והביא דעת ספר התרומה ור"י דאסור בהנאה, ומטעמא שכת' התוס' דהא עיקר ניסוך שהיו מנסכים לע"ז הוא בכחו ע"י הורקה.

והרמב"ן והר"ן תי' קושיא זו, דאמנם עיקר ניסוך הוא בהורקה, אבל מגע יינם שנאסר בהנאה הוא משום חשש בנותיהם, [אלא שגזרו לאסרו כיון שנתנסך], וכיון שעיקר חשש בנותיהם הוא במגען ממש ולא בכחן, מש"ה שרי בהנאה.

וברא"ש [סי' י"ג] תי' דדוקא בפני ע"ז הדרך הוא בניסוך אבל שלא בפניה שייך חשש ניסוך רק במגע, ע"ש.

ובשו"ע ריש סי' קכ"ה פסק דכחו אוסר רק בשתיה, וע"ש בבי' הגר"א.

תוד"ה אלא, ור"י פי' וכו', עי' מהרש"א.

יין שמסכו עובד כוכבים וכו' לך לך אמרי' וכו', ברש"י משמע קצת דהאיסור הוא משום כחו ולא גרע ממגעו ע"י דבר אחר. אך בראשונים [עי' רמב"ן ור"ן] מבואר דל"ש לדון בזה משום מגעו ע"י דבר אחר, דהא אינו מוזג בבת אחת אלא קטופי מקטף דאין חיבור ליין, ואף אם מוזג בקילוח א"א לדון א"ז כמגע ע"י דבר אחר, דדוקא בדבר קשה חשיב כנוגע ע"י דבר אחר, אבל לא בדבר לח, [ותמהו על מה שכתב רש"י משום כחו].

וכתבו הראשונים דהוא משום הרחקה שגזרו חכמים כל היכא שהנכרי תקן את היין לשתיה, [ומהאי טעמא גם נאסר רק בשתיה ולא בהנאה], ומש"ה דנו הראשונים דהיכא שאינו דרך מזיגה לשתיה יהא מותר, כגון שנתן מים שלא בכוונת מזיגה או כשנתן יין לחבית, או במזג במים צוננים [שדרכן היה למזוג בחמין], ע"ש.

ובשו"ע סי' קכ"ה סע' ז' פסק דכל שאינו מכוין למזיגה מותר וכמ"ש הראשונים, וע"ש בש"ך דבכ"י נקט בדעת הראשונים דבבית גדולה שרי אף במתכוין למזוג, אך הש"ך גופיה פי' בדבריהם דבבית גדולה מסתמא אין כוונתו למזיגה אבל במתכוין להדיא למזוג ודאי אסור, וע"ש בט"ז.

תוד"ה שמסכו, התוס' והראשונים דנו אם נאסר היין בשתיה או בהנאה, ועי' רמב"ן מש"כ בדעת רש"י, והר"ן הביא דעה ג' דיש מקילין לומר בדיעבד שרי אם מזגו הנכרי, והיא דעת הרמב"ם פי"ג ממאכ"א הי"ג דיש דברים שאין אסורים מטעם ניסוך אלא שאסרום חכמים להרחיק מן הניסוך, וא' מהם שלא ימזוג הנכרי מים לתוך היין שביד ישראל שמא יבוא למזוג יין לתוך המים, ואם מזג היין מותר, ע"ש. והר"ן נחלק עליו דודאי אף בדיעבד אסור.

תוד"ה כתב הר"י וכו', אבל אי חזינן לדעתו דעובד כוכבים שנגע ביינו כדי להכעיסו שרי אפי' בשתיה, עי' חזו"א סי' מ"ט סק"ח דקבלה היתה ביד הראשונים שלא גזרו גזירת סתם יינם בנוגע להכעיס שאין בזה משום חשש בנותיהם. ועי' בנקוה"כ סוסי' קכ"ד שהיה מעשה שנגע הגוי ביינו ולא רצה לשתות, ואמר לו הגוי בזה"ל שתה שהיין מותר ושאל לאביך ויגיד לך שמותר, ושאל את אביו וא"ל שכיון שהגוי יודע הדין שבלהכעיס מותר, חזר הדין לראשונה כאלו לא היה להכעיס, דכיון שידוע הדין שלהכעיס שרי שוב אין בזה להכעיס, ע"ש, ובחזו"א הנ"ל מש"כ ע"ז.

תוד"ה כדכתיב, אל יחסר המזג ההוא מזיגה ביין עצמו וכו', הרש"ש הק' דבגמ' בסנהדרין ילפי' מהאי קרא לסנהדרין של ע"א שאם נצרכו חלקם לצאת בעינן שישארו כ"ג שהם שליש כמזיגת יין במים.

תוד"ה בצר, ועוד בפ"ק דביצה אמרי' מוללין וכו', הרש"ש והחזו"א שביעית ס"ד סק"ד הק' דהתם לא מיירי בברייתא דוקא בחו"ל ואפשר דקאי באר"י.

ויש לסמוך על דברי הירושלמי דחלה דא"ר יוחנן רבותינו שבחו"ל היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום, צ"ע מ"ט בטלו והיאך היה כח בידם לבטל והא אין ב"ד מבטל דברי חברו, ועי' בתוס' קדושין לו: דמשמע שפי' שבטלו מחמת שמשועבדות למלך לטסקא, אך בתוס' דידן א"א לפרש כן.
דף נט.

מים של רבים אינם נאסרין הא של יחיד נאסרים, הרמב"ם פ"ח מע"ז ה"א כתב דמים של רבים אינם נאסרים מפני שאין בהם תפיסת יד אדם, וכן פסק השו"ע בריש סי' קמ"ה, וע"ש בט"ז שתמה דבסוגיין מבואר להדיא דהוא משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, יעוי"ש ובנקוה"כ ובבי' הגר"א.

ואמר רבב"ח א"ר יוחנן עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, יעוי' תוס' יבמות טז: ד"ה סבר, דטעמא דר"י משום דס"ל כר"ע דיש ממזר מחייבי לאוין, ומש"ה לא קי"ל בזה כר' יוחנן, משום דלא קי"ל כר"ע בחי"ל.

ועל תורמוסן משום בישולי עובדי כוכבים לפי שאינן בני תורה וכו', עי' תוס' ביצה ו. ד"ה והאידנא, דמבואר בדבריהם שאין זה כלל לדין לחלק בין מקום של בני תורה או מקום אחר, ולעולם שרי.

עכו"ם מהו שיוליך ענבים לגת, התוס' הביאו פי' הרשב"ם דהספק הוא על ההולכה עצמה אם גזרו משום הרחקה לדון מעט היין שהתחיל לצאת מהענבים לדונו כ"י. [ועי' ברמב"ם פי"ג הי"ג דלכאור' משמע כהרשב"ם].

ובשם הר"י פי' דמיירי על נתינת הענבים לתוך היין שבבור אחר שהתחיל לימשך, דגזרו על זריקה זו לבור לאסרה משום הרחקה, אף שמעיקר הדין אי"צ לאסור בזריקה כזו. ועי' מהרש"א שתמה דלקמן משמע שבכל זריקה רק בדיעבד התירו את היין ולכתחילה אסור, ע"ש מה שפי' בדבריהם, ועי' רש"ש.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ויעוי' בר"ן שהביא פי' הרמב"ן כעין ד' התוס', והביא עוד את פי' הראב"ד שמיירי כששופך הענבים לתוך הגת, ויש עמהם מעט משקה כנוס בתוך הסלים, דאף שמעיקר הדין אין דינו כיון עדיין, אפ"ה משום לך לך וכו' גזרו לדונו לכתחילה כיון גמור ולאסור שפיכתו ע"י הגוי.

ויעוי' בריטב"א שכתב דלהראב"ד גזרו מה"ט אף על שפית ענבים שלא יצא מהם משקה כלל, ע"ש.

וכתב הר"ן דלדעת הראב"ד אם הישראל מסייע עמו בשפיכת הענבים לגת שרי אף לכתחילה, דהא ביון גמור אם הישראל מסייע עמו בשפיכה שרי אפי' בדיעבד.

ובשו"ע סי' קכ"ה ס"ו הביא דין זה, וע"ש בט"ז סק"ח שהאריך בנפק"מ בין פי' הראשונים בסוגיא. וכתב השו"ע דאם הישראל מסייע עמו שרי אף לכתחילה, וע"ש ברע"א שהק' דלכאור' נראה דהשו"ע פי' הסוגיא כהרמב"ן והרשב"א [מהא דהעמיד ביש יין בבור], וא"כ מ"ט נקט כהראב"ד דבישראל מסייע עמו שרי לכתחילה. ועי' מה שתי' בחזו"א סי' נ' סק"ג.

דף נט:

ההוא אתרוגא וכו' נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשיך וכו', רש"י פי' דאין ניסוך אלא ע"י שכשוך, ומשמע דכיון שבהכנסת ידו לא נאסר [מחמת דטריד או דהוי כשלא בכוונה וכו' כמו שפי' הראשונים], ואח"כ מנעוהו מלשכשך לא נאסר במגע גרידא.

ועי' רמב"ן ור"ן שדנו בד' רש"י מהו שכשוך האוסר, ונקטו בפשט הסוגיא דדוקא אם יעשה מעשה דמוכח שהיה בכוונתו לנסך יאסר היין, [וכתבו דמש"ה לא הביאה הרי"ף, משום דס"ל דלהלכה מגע גרידא שלא בכוונה אוסר בהנאה כדאיתא לעיל בעובדא דמחזא ומתני' דאגרדמים].

ועי' ב"י סי' קכ"ד סי"ג שנקט בדעת הר"ן והרמב"ן וכן בדעת התוס' דמגע בכוונה אף בלא שכשוך אוסר בהנאה, אמנם הש"ך בסק"כ נקט בדעת התוס' דנגיעה בלא שכשוך אינה אוסרת בהנאה, ע"ש. וכן נראה בב"י הגר"א שם ס"ק ל"א שנקט בדעת תוס' דכל שהכניס ידו א"א בלא שכשוך.

והגרע"א בגליון השו"ע שם [על הש"ך סק"ל] תמה דאם מגע לחוד בלא שכשוך אוסר, מה מהני דנקט בידיה, הא בינתיים הוא נוגע ביון ולא טריד. ונראה ע"פ מש"כ הש"ך סקנ"ז בשם הריב"ש דכל שקדמה נגיעת הקנה לנגיעת האדם ל"ח מגע ע"י דבר אחר, אלא כשמגיע את הדבר ביון, ונראה עפ"י דה"ה גבי מגעו עצמו דאם היה היין כבר נוגע בידו מקודם באופן שאינו אוסר, ל"ח המשך מה שנמצא בתוך היין כנגיעה חדשה ואינו אוסר, אא"כ יעשה מעשה חדש כשכשוך וכו'. וציינו דכע"ז כת' בנוב"י, ועי' חזו"א סוסי' מ"ט מש"כ בזה.

תוד"ה נקטוה וכו', ורשב"ם פי', עי' חזו"א סי' מ"ז סקי"ב בב"י הנפק"מ בין ד' רשב"ם למה שפי' התוס' בתחילת הדיבור.

שרי למשקל דמי מההוא עובד כוכבים מ"ט מיקלא קלייה וכו', מנא אמינא לה וכו', רש"י פי' בטעמא דרב אשי, דאע"ג דלא סבירא לן כריב"ב וריב"ב דלא כל הימנך לאסור ייני להתירו למכרו לגוי אחר, מהני האי טעמא בכדי ליטול ממנו דמי נזקו, וכן נראה בתוס'. ולא נתבאר בדבריהם כ"כ צירוף הסברות, דלכאור' נראה דלרבנן לא אמרי' כאן אדשא"ש, וכיון שנאסר איך יטול דמיו, [ואם מחמת שהזיקו אי"צ לסברא זו דלאו כל הימנך].

והר"ן פי' דמדריב"ב נשמע לרבנן, דמהא דריב"ב דלא חש לניסוך שרי בהנאה מוכח דמשום בנותיהן גרידא אינו נאסר בהנאה, [ואינו יכול לתבעו דמיהן וכמ"ש הרמב"ן דלקמ"י], ומינה דאם רבנן אסרי בהנאה בע"כ שחששו לניסוך ממש, [וחשיב מזיק] וא"כ חשיב כשורף יינו.

ובחינוך מצוה קי"א ב' דמדאורייתא אאדשא"ש עד שיעשה מעשה גדול בגוף הדבר כשחיטה או ניסוך ממש בפני ע"ז, אבל במעשה קטן כנגיעה שלא בפני ע"ז מדאורייתא לא נאסר בכה"ג, ורבנן החמירו לאסור, ומש"ה התירו למשקל דמים מפני להזיקו, וע"ש במנ"ח שלא ניה"ל בזה.

ועי' בעבודת עבודה שפי' באופ"א.

ועי' רמב"ן שגרס בגמ' דתלוי בפלוגתא דתנאי, ומה שחייבו רב אשי היה אליבא דרבנן דוקא, ומשום דדוקא אם נאסר איסור גמור בשתיה ובהנאה מדאורייתא יש לנו לחייבו דחשיב כשורפו ומזיקו, אבל אם רק נאסר מדרבנן בשתיה ומותר בהנאה א"א לתבוע מהגוי דמי ייין, דאינו נחשב נזק, דהגוי אומר לו אתם אסרתם על עצמכם, ואם יטול ממנו דמים דמי היין דהם ולא דמי הנזק, ואסור. ע"ש היטב באריכות דבריו.

ועי' קה"י סי' כ"ב שבי' החילוק המבואר ברמב"ן ובר"ן בין איסור דאורייתא דחשיב מזיק ממש, לאיסור דרבנן דאינו חשוב מזיק, משום דאיסור דרבנן אינו שינוי בגוף הדבר אלא איסור גברא שלא לשתות מהיין, ול"ש לחייב עליו משום מזיק, וע"ע בשער"י ש"א פרקים ט' י'.

ובעיקר הדבר העירו בזה היאך מותר למכרו לגוי הא הוי רוצה בקיומו של היין, [וכמ"ש התוס' דאם היה שופך היין לא היה הגוי משלם לו], ובגמ' להלן סד. מבואר דישאל שהיה נושה בגוי אם אמר לו המתן לי עד שאמכור יין נסך ואביא לך אסור משום דהוה ליה כרוצה בקיומו, וי"ל.

תוד"ה ה"ג, שאם תחב את הברזא בחבית וכו' שכל היין אסור דא"א שלא ישכשך, עי' רמב"ן שכתב דפשיטא שאף באופן שאין שום שכשוך אסור דחשיב כחו, כדאשכחן באשקיל בידקא דמיא שאם הרג בכח ראשון חשיב גירי ידידה ומחייב, ע"ש, והובא גם בר"ן, ובשו"ע הביא דינא דסוגיין בסי' קכ"ד סכ"ג בהניח ידו על הנקב, ובסי"ד כתב דאם תחב אצבעו או הברזא הכל אסור, ע"ש.

כל דלהדי ברזא חמרא אסיר וכו', שיטת רש"י דמה שהתיר רב פפא שאר החבית הוא אפי' בשתיה, ומה שאסר את הסמוך לנקב [ולל"ב מה שמעל הנקב] הוא רק בשתיה, ובהנאה שרי משום שלא שכשך, וכ"כ הריטב"א דהוי כמגע שלא בכוונה דאסור בשתיה ומותר בהנאה.

שיטת התוס', וכ"כ הרא"ש [סי' י"ב], דרב פפא מירי לגבי איסור הנאה דכל דלהדי ברזא [ולל"ב עד הברזא] אסור אף בהנאה, והשאר מותר בהנאה ואסור בשתיה, ויעוי' שם ברא"ש שהק' מ"ש ממדדו ביד דאמרי' דכיון דטריד אינו מנסך ומותר בהנאה, ותי' בשם הראב"ד דמירי כשהיו שם עוד הרבה שיכולים להציל, דאי לאו דכוונתו לנסך אמאי קדים איהו. והרא"ש גופיה כתב דקושיא מעיקרא ליתא דאין לדמות הטרדות זו לזו, ע"ש.

והא דאסור בהנאה אף שלא היה שכשוך כתב הריטב"א דכיון דהויא נגיעה אריכתא בלא הפסק אסור, וי"ל בזה.

והרמ"א בסי' קכ"ד סכ"ג הביא דעת הראב"ד לדינא דרק היכא שהיו עמו עוד אנשים שיכלו להציל אסור בהנאה ואל"ה שרי הכל בהנאה. וע"ש בט"ז סקי"ח שתמה דדברי הרמ"א סתרי אהדדי, דליל מיניה בסע' י"ט הביא ד' הרא"ש דאין לדמות הטרדות זו לזו ושאני טרדה דמדידה מטרדא דהצלה, ע"ש. וע"ע בט"ז סקי"ב, ובחזו"א סי' מ"ט סק"ב.

והרמב"ן והר"ן הביאו שיטה שלישית, והיא שיטת הרמב"ם פ"ב ממאכ"א ה"י דמראש החבית עד הנקב אסור בהנאה [ע"ש בכס"מ], והשאר מותר אף בשתיה, והראב"ד שם השיג עליו, וכמו שהק' התוס' לדעת רש"י דהיאך יתכן להתיר בשתיה הא המשקין מעורבים זב"ז.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ובעצם קו' זו שהק' התוס' והראשונים לדעת רש"י דהוי דבר לח המעורב היתר ואיסור ואיך אפשר להתיר, [וכוונתם דלשיטתם דמיירי באיסור הנאה, שייך לומר דחלקה אסור וחלקה מותר, ותמכר חוץ מדמי י"נ שבה, כמ"ש הר"ן כאן], עי' בהג' הב"ח עה"ג ובמהר"ם שפי' בב' אופנים דהקושיא רק לל"ב דאסור עד הנקב, ולא לל"ק דרק מה דלהדי הנקב אסור. והראשונים הק' עוד לדעת רש"י הא קי"ל דניצוק חיבור, וכ"ש מה שבחבית עצמה דהוי חיבור זל"ז ואם נגע בזה הכל אסור, ועי' חזו"א סי' מ"ח סק"ח מש"כ בזה בדעת הרמב"ם.

תוד"ה ה"ג, שאם תחב את הברזא בחבית וכו' שכל היין אסור דא"א שלא ישכשך, עי' רמב"ן שכתב דפשיטא שאף באופן שאין שום שכשוך אסור דחשיב כחו, כדאשכחן באשקיל בידקא דמיא שאם הרג בכח ראשון חשיב גירי ידיה ומחייב, ע"ש, והובא גם בר"ן, ובשו"ע הביא דינא דסוגיין בסי' קכ"ד סכ"ג בהניח ידו על הנקב, ובסי"ד כתב דאם תחב אצבעו או הברזא הכל אסור, ע"ש.

כל דלהדי ברזא חמרא אסיר וכו', שיטת רש"י דמה שהתיר רב פפא שאר החבית הוא אפי' בשתיה, ומה שאסר את הסמוך לנקב [ולל"ב מה שמעל הנקב] הוא רק בשתיה, ובהנאה שרי משום שלא שכשך, וכ"כ הריטב"א דהוי כמגע שלא בכוונה דאסור בשתיה ומותר בהנאה.

שיטת התוס', וכ"כ הרא"ש [סי' י"ב], דרב פפא מיירי לגבי איסור הנאה דכל דלהדי ברזא [ולל"ב עד הברזא] אסור אף בהנאה, והשאר מותר בהנאה ואסור בשתיה, ויעוי' שם ברא"ש שהק' מ"ש ממדדו ביד דאמרי' דכיון דטריד אינו מנסך ומותר בהנאה, ותי' בשם הראב"ד דמיירי כשהיו שם עוד הרבה שיכולים להציל, דאי לאו דכוונתו לנסך אמאי קדים איהו. והרא"ש גופיה כתב דקושיא מעיקרא ליתא דאין לדמות הטרדות זו לזו, ע"ש.

והא דאסור בהנאה אף שלא היה שכשוך כתב הריטב"א דכיון דהויא נגיעה אריכתא בלא הפסק אסור, וי"ל בזה.

והרמ"א בסי' קכ"ד סכ"ג הביא דעת הראב"ד לדינא דרק היכא שהיו עמו עוד אנשים שיכלו להציל אסור בהנאה ואל"ה שרי הכל בהנאה. וע"ש בט"ז סקי"ח שתמה דדברי הרמ"א סתרי אהדדי, דליל מיניה בסע' י"ט הביא ד' הרא"ש דאין לדמות הטרדות זו לזו ושאני טרדה דמדידה מטרדא דהצלה, ע"ש. וע"ע בט"ז סקי"ב, ובחזו"א סי' מ"ט סק"ב.

והרמב"ן והר"ן הביאו שיטה שלישית, והיא שיטת הרמב"ם פי"ב ממאכ"א ה"י דמראש החבית עד הנקב אסור בהנאה [ע"ש בכס"מ], והשאר מותר אף בשתיה, והראב"ד שם השיג עליו, וכמו שהק' התוס' לדעת רש"י דהיאך יתכן להתיר בשתיה הא המשקין מעורבים זב"ז.

ובעצם קו' זו שהק' התוס' והראשונים לדעת רש"י דהוי דבר לח המעורב היתר ואיסור ואיך אפשר להתיר, [וכוונתם דלשיטתם דמיירי באיסור הנאה, שייך לומר דחלקה אסור וחלקה מותר, ותמכר חוץ מדמי י"נ שבה, כמ"ש הר"ן כאן], עי' בהג' הב"ח עה"ג ובמהר"ם שפי' בב' אופנים דהקושיא רק לל"ב דאסור עד הנקב, ולא לל"ק דרק מה דלהדי הנקב אסור. והראשונים הק' עוד לדעת רש"י הא קי"ל דניצוק חיבור, וכ"ש מה שבחבית עצמה דהוי חיבור זל"ז ואם נגע בזה הכל אסור, ועי' חזו"א סי' מ"ח סק"ח מש"כ בזה בדעת הרמב"ם.

דף ס.

עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא חמרא אסיר, רש"י כאן פי' דאסיר בהנאה דהוי כיון שמזגו עכו"ם דאסרינן לעיל משום לך לך וכו', והראשונים הק' דדבריו סתרי אהדדי, שהרי לעיל נח: בסוגיא דיון שמזגו נכרי כתב דאסור רק בשתיה, וע' ברא"ש כאן, [והרמב"ן שם כתב דדברי רש"י כאן הם טעות סופר].

תוד"ה עובד, דכל היכא דכח עובד כוכבים אסור אם כח אחר מעורב בו מותר, יעוי' ברמב"ן ובר"ן שנקטו בפשיטות דבכל אופן שרי, והביאו דהתוס' כתבו דבזה אינו יכול וזה אינו יכול [וכ"ש כשהנכרי יכול והישראל אינו יכול] אסור. ובשו"ע סי' קכ"ה סע' ג' פסק ע"פ הראשונים דאף בזה יכול וזה אינו יכול שרי, אא"כ הוא נער קטן דהוי מסייע שאין בו ממש, ועי' חזו"א סי' מ"ט סק"ב.

ואי מצדד צדודי אסיר, רש"י פי' בב' אופנים אי משום חשש נגיעה, או משום דמקרקש והוי כחו בכוונה דאסור בשתיה, וכן פי' הריב"ם בתוס', והרא"ש הביא ד' הריב"ם אלא שכתב בשמו דאסור גם בהנאה. ועי' חזו"א סי' מ"ז סק"י שהתקשה בד' התוס' בדעת ריב"ם מ"ט חשיב כנגיעה בקנה במה שמנענע הכובא, וכתב שבדברי הרא"ש מתבאר בדעת הריב"ם שבעצם קבלת הקילוח בכחו חשיב כנגיעה בקילוח ע"י קנה ומש"ה אסור בהנאה, ומיירי כשהיה שלא לצורך, ע"ש. [ונראה בכוונתו דהוי כעקר ממקומו וקבל דלענין שבת לא חשיב שנעשית ההנחה מכח הזורק אלא מכח המקבל, עי' שבת ה.].

וע"ע בר"ן שהביא בשם הראב"ד שפי' דבצדד צדודי אסור מפני שהדנא עומדת ונסמכת על שפת הכובא ונמצא שכשמצדד הכובא מוסיף בשפיכת היין שבדנא, והר"ן תמה ע"ז דא"כ הו"ל כח הישראל והנכרי מעורבין זב"ז ובכה"ג שרי וכו"ל.

ומש"ה פי' הר"ן באופ"א דבעכו"ם אדנא אסור היינו אף שהישראל מסייע בהחזקת הדנא ע"י הכובא, דאי"ז אלא מעשה עץ בעלמא, ואין ההרקה מכחו כלל, ואם יהיה גם כחו מעורב יהא מותר, ואפ"ה בישראל אכובא ועכו"ם מצדד צדודי אסור, משום שכשמצדד נעשה העירווי מכחו לבד, ע"ש היטב.

ודעת הרמב"ם פי"ב ממאכ"א ה"ג דבכל נדנוד כלי פתוח נאסר היין, והביאו השו"ע סי' קכ"ה סע' ח', וע"ש בט"ז סק"ב שבי' ג' שיטות בראשונים בזה.

זיקא בין מליא ובין חסירא שרי מ"ט אין דרך ניסוך בכך, התוס' פי' דאין דרך ניסוך ע"י קרקוש בשעה שנושא, ועי' בר"ן שהביא שברמב"ם נראה דאין דרך לנסך את היין כשהוא בכלי סגור ואינו רואה אותו, ומד' התוס' נראה דאין דרך לנסך אלא ע"י קרקוש באיזה דבר בתוך היין בתוך הכלי, וכתב הר"ן דנפק"מ בכלי זכוכית שלהרמב"ם יש לחוש לקרקוש ולהתוס' לא, וע"ע ברשב"א.

וברשב"א בתוה"ב [מז: מח.] כתב דיש שפי' דזיקא שרי דוקא בפיו קשור, שאין דרך לנסך בכלי קשור שא"א להכניס ידו לתוכו [ועי' ב"י סי' קכ"ה ס"ט שכתב שכן דעת הרמב"ם והרמב"ן], והרשב"א נחלק וכתב דזיקא שריא אף בפתוח שאין דרך קרקוש אלא ע"י דבר שבתוך הכלי. ויעוי' בב"י הגר"א סי' קכ"ד סק"מ.

וע"ע בר"ן ובברשב"א בתוה"ב שם, דהראשונים נחלקו אם בכובא מלאה דאסור היינו אף בהנאה או רק בשתיה. והובאו הדעות בטור סי' קכ"ה ובשו"ע שם סע' י' פסק דאסור בהנאה.

תוד"ה זיקא, ומכאן התיר ר"ת על ברזא וכו', אע"פ שיש פתחון פה לבע"ד לחלוק, וגם היה מביא ר"י ראייה מאשכולות, עי' חזו"א סי' מ"ז ס"ק ט"ז בארוכה בב"י ד' ר"ת ור"י והראיה מאשכולות לענין זה.

מעצרא זיירא וכו', עי' רמב"ן שהק' מ"ט יש לאסור הא בשעה שדרך עסק בענבים ולא ביין, ואפי' אם היה בהם יין באותה שעה לא נאסר עד שימשך, וכשנמשך לא נגע לא בכחו ולא בכח כחו, ע"ש, וע"ע ברשב"א ובר"ן כע"ז.

ועי' קרבן נתנאל לעיל במשנה דף נה. [אות א'] שדן אם הא דאסרו כאן בכחו הוא דוקא למשנה אחרונה דמימשך חשיב יין, או דאיכא למימר דאף למשנה ראשונה דעד שירד לבור שייך לאסור בכחו, [ונפק"מ למה שפי' הרשב"ם שם במשנה דהיין שבבור נאסר מטעם כחו], וע"ע מש"כ בזה החזו"א סי' נ"א סק"ה.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

תוד"ה הוה עובדא, במה שכתבו התוס' דלא מצינו חילוק בין ג' כחות לב' כחות, הרא"ש כתב דרש"י הסתפק בזה, ובראשונים [רמב"ן רשב"א ריטב"א ועוד] נקטו דאף ד' כחות ויותר הוו כח כחו ואסור. ובשו"ע סי' קכ"ה ס"ב פסק דאפי' ג' כחות בדיעבד מותר בשתיה, וע"ש בש"ך דזה רק בדיעבד אבל לכתחילה ודאי אסור אף בי' כחות.

שם, ועוד כח רביעי יש כשמימין דפים על הענבים, לכאור' נראה בד' התוס' חידוש גדול שאינו כשאר כחו וכח כחו שבשאר דוכתי, דמאי טעמא נדון הקורה והדף שתחתיה כב' כחות [וכי אם יהיו ב' דפים זה ע"ג זה נדון אותם כח חמישי]. הרא"ש כתב דהא דאסרינן כח כחו היינו בשתיה ולא בהנאה, ועי' חזו"א סי' מ"ט סק"י שתמה מה חילוק יש בין כחו לכח כחו. ובאמת בסוף פירקין כתב הרא"ש מסקנא דמילתא כל דיני יי"נ ושם כתב דאף כחו אינו אוסר אלא בשתיה ולא בהנאה. כון פסק בשו"ע סי' קכ"ה, ודלא כדעת בעל התרומה והר"י שהביא הר"ן לעיל נח.; והרשב"א בתוה"ב [מז:]: דכחו אוסר גם בהנאה.

דף ס:

ההיא חביתא דאיפקא לאורכה אידרי ההוא עכו"ם חבקה וכו', רש"י פי' דשרו למוכרה לנכרי מפני שלא שכשך, ואסורה בשתיה משום דמגע ע"י דבר אחר אף בלא שכשוך אסור בשתיה.

והראשונים [רשב"א, ר"ן] נקטו דטעמא דשרי בהנאה משום דמוכח שעוסק בהצלה ואין כוונתו לנסך.

[ובגוף הדבר לכאור' היה נראה מזה קצת סתירה למש"כ הש"ך סקנ"ז בשם הריב"ש דלא מיקרי מגע ע"י דבר אחר אלא כשקדמה נגיעתו בחפץ לנגיעת החפץ ביין ולא כשקדם מגע החפץ ביין למגע ידו בחפץ, וי"ל]. ועי' בט"ז סי' קכ"ד סקכ"ב שבי' החילוק בין זה לנוגע בסתם חבית מבחוץ שאינו אוסר יינה אף בשתיה.

מעשה לבינה, בחזו"א סי' מ"ז סקט"ז בי' דלרחבה דאין היין עומד להאבד מיד חשיב התעסקות בחבית ולא ביין, משא"כ לארכה שהחבית אינה יכולה כלל להחזיק את היין חשיב התעסקות בהצלת היין, ע"ש.

ומרן הגר"א נבנצל שליט"א בי' דמכמה סוגיות מוכח דהיכא שעושה ע"י כובד הדבר [כח המשיכה] אי"ז חשוב מעשה שלו אלא כמשתמש בכחות הטבע, ואמנם בד' רש"י כאן אין נראה כ"כ דזה הבי' כאן, אך עי' תורי"ד שמשמע כן.

תוד"ה מעשה, בבי' פלוגתת ר"י ורשב"ג עי' היטב חזו"א סי' מ"ז סקי"ג.

שם, וטוב שישים הישראל המטלית או הנעורת וכו', עי' ב"י סי' קכ"ה סכ"ז שדן מ"ט הצריכו שיתן הישראל דוקא את הנעות ולא הגוי, ובי' בכמה אופנים, יעוי"ש.

אמר רב אשי אי איכא טופח ע"מ להטפוח וכו' ואי לא בהדחה בעלמא, יעוי' ברמב"ן לעיל נט: [בסוגיא דאתרוגא] שהביא דהראב"ד הק' מכאן לשיטתו דבלא שכשוך שרי אף בשתיה, א"כ אמאי בעי כאן הדחה הא לא שייך שכשוך בדליכא טופח ע"מ להטפוח, ע"ש מה שתי'.

תוד"ה אי איכא, התוס' פי' בשם רשב"ם דאף שיעור מועט כזה של יין שאין בו טופח ע"מ להטפוח חשיב יין, ואפ"ה סגי בהדחה דאינו חיבור לבליעה. ובריטב"א כתב דאף דחשיב חמרא וצריך הדחה, לא החמירו בגת שאינה כלי המכניסו לקיום וסגי בהדחה. אבל בשם הרא"ה כתב דאם אין בו טופח ע"מ להטפוח לא חשיב יין כלל, ורק משום מראית העין החמירו לצריכו הדחה.

וברמב"ם פי"ב ממאכ"א הכ"ז כתב דאם יש בו טופח עמלה"ט צריך הדחה וניגוב ואם לאו סגי בהדחה וסיים דזו הרחקה יתירה, ובי' הלח"מ דכוונתו ליישב קושית התוס' וכהרא"ה הנ"ל, ועי' חזו"א סי' מ"ו סק"ז דכוונת הרמב"ם שאף שבעלמא גם טופח שאין בו עמלה"ט חשיב משקה יי"נ שאני שאינו דרך ניסוך, ומש"ה הוי הרחקה יתירה, ושם בחזו"א סק"א נראה שפי' כן גם בד' הרא"ה. [אמנם בכס"מ שם בי' כוונת הרמב"ם דהיא הרחקה יתירה משום דהוי ספק נגע ספק לא נגע וכו'].

מתני' עובד כוכבים שנמצא בצד הבור וכו', הריטב"א כתב דאפשר דדוקא בצד הבור דצריך לגחון בכדי לנגוע ביין ולנסכו, אבל בצד חבית מגולה אסור אף באין לו מלוה עליו, אך ברא"ש לקמן פ"ה סי"ב כתב להדיא דה"ה אף בחבית מגולה דשרי כשעשוי לחשוש שיראהו הישראל, וכן פסק בשו"ע סי' קכ"ח ס"ב.

אין לו עליו מלוה מותר, הרשב"א והריטב"א הק' דא"כ בהאי עובד כוכבים דאשתכח במעצרתא מ"ט חששו, ות"י דהכא חושש שמא יתפס כגנב דמיירי בבור מלא יין, אבל בגת שאין בה אלא מעט טופח לא מעלה בדעתו שתאסר הגת מחמת נגיעתו ואינו חושש לנסך, ועוד תי' הריטב"א דהתם נמצא הגוי בתוך הגת ממש וחמיר טפי.

כתב הריטב"א דביש לו מלוה עליו אסור אף בהנאה ובאין לו מלוה עליו מותר אף בשתיה, וכן מבואר ברמב"ם פי"ב הכ"ה.

מדדו בקנה, רש"י כאן פי' ההיתר משום שנגע ע"י דבר אחר שלא בכוונה, ועי' לעיל נז. שכתב דאין בו שכשוך.

בחמתו אין שלא בחמתו לא וכו' דקאזיל מיניה ומיניה, לרש"י שלא בחמתו אסור אף שזרק דחיישי' דלמא נגע, ונראה דחמתו לא חיישי' שיגע, ולר"ת בתוס' לעיל נז. בחמתו שרי דחשיב מגע שלא בכוונה ומגע ע"י דבר אחר שלא בכוונה שרי בשתיה, ושלא בחמתו חשיב בכוונה ואסור. ועי' בריטב"א שכתב דשלא בחמתו שרי משום דבדבר כבד כ"כ כמו חבית לא גזרו על מגע שלא בכוונה אפי' איסור שתיה. וע"ע בחזו"א סי' מ"ז סק"ט.

פרק חמישי – "השוכר את הפועל"

[הערות]

דף סב.

השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר, הנה בפשטות היה נראה דההיתר דשכרו לעשות עמו מלאכה אחרת הוא משום שכוין שלא שכר אותו לייין נסך מותר דלא חשיב כשכר ע"ז כיון שלא נשכר לזה, ולפי"ז בסיפא דשכר חמור התחדש חידוש גדול וכמבואר בגמ' דסיפא דסיפא איצטריכא ליה, דאף שודאי כלול בשכירות שיניח עליה את לגינו ל"ח שנשכר ללגינו משום שאם לא יניח לגינו אינו מנכה לו מן השכר.

ולפי"ז יש לדון באופן שהוא שכיר בסתם ואינו קבלן למלאכה מסויימת, דלכאורה להנ"ל צריך להיות מותר, ולא מצאתי מי שדן ומחלק בזה.

אמנם נראה דאינו כן, דהרי בגמ' לקמן סה. נחלקו אביי ורבא איך לפרש המשנה, אביי מעמיד בגוונא דאמר ליה לעיתותי ערב להוביל גם החבית של יי"נ, והיינו דבאמת אי"ז חלק מהמלאכה שנשכר לה כלל ומש"ה שכרו מותר [ולפי"ז כל שכרו ממש מותר]. ורבא העמיד באופן שאמר לו העבר לי ק' חביות בק' פרוטות חבית בפרוטה שכל שכרו מותר חוץ מפרוטה א', ועכ"פ מבואר דרק בכה"ג שרי.

ונראה דהנה מי ששכרו אותו לעשות ביין מסויים ולבסוף רוצה להעסיקו ביין אחר [באופן שאין נפק"מ ביניהם] ודאי אינו יכול לומר לזה נשכרתי ולא לזה, וא"כ בע"כ אין שכירותו מתייחסת לגוף היין, אלא משתעבד למלאכה, וא"כ בע"כ צ"ל דמה שגזרו חז"ל הוא ליטול שכר על מלאכה שנעשתה ביי"נ, וממילא ל"ש קבלנות ל"ש שכירות. ומה דשרי בשכרו לעשות עמו מלאכה אחרת הוא משום דאין זה שכר על היי"נ לרבא כדאית ליה ולאביי כדאית ליה. [וואפשר דיל"ד לפ"ז בדקדוק ד' רש"י ד"ה שכרו ובגירסאות שם].

* * *

התוס' פי' מהלך הסוגיא דהגמ' הקשתה מ"ט שכרו אסור, היינו דהגמ' הבינה שגזרו איסור דרבנן על השכר, ומש"ה הקשתה דבשאר איסורי הנאה לא גזרו על הדמים אטו הגוף, ואם לא אסרו דמים אטו הגוף כ"ש שלא נגזר שכר אטו הגוף, ואי משום דתופס דמיו וראוי לגזור שכר אטו הדמים, הא חזינן בשביעית שתופסת דמיה ולא גזרו על השכר דיהא לו דין דמי שביעית. ומש"ה אמר ר' יוחנן [וכן דעת רבא, ואביי לא העמיד כך בברייתא דחמרין, אך לדינא אפשר דלא פליג, עי' תורי"ד ומהר"ם], דהוא קנס שקנסו חכמים בחמרים דנפיש אגרייהו וביי"נ דחמיר איסוריה, ודוקא באלו משום דתופסים דמיהם ראוי לקנוס בהם שכר אטו דמים ולא בשאר איסורים.

יין המשומר

הרמב"ן [והריטב"א] פי' דהס"ד דיהא אסור משום דהוי איסורא נ, דכל דבר שהנאתו אסורה אף גרמת הנאתו אסורה, והיינו דבכלל האיסור הנאה דאורייתא כלול גם איסור הנאה מכל מה שנגרם ממנו אף שאינו דמים לו, וזה דחתה הגמ' ממכרין וקדש בדמיהן מקודשת, והר"ן תמה ע"ז, מפני שהר"ן ס"ל כמ"ש התוס' [בד"ה והתנן] דהמבואר במשנתנו ששכרו אסור היינו לכו"ע, וא"כ א"א לפרש דהס"ד דגמ' היתה שמדאורייתא בכל גרמת איסורא נ אסור לכו"ע, דא"כ נמצא שכל איסורא נ תופסים דמיהם, ומכאן זה פי' הר"ן כתוס'.

* * *

ובקנס זה, הראשונים התקשו איזה איסור יש בחמרים שראו חכמים לקונסם. דבשלמא ביי"נ אסור לקיימן והרוצה בקיומן אסור מדרבנן [כדאיתא לקמן סד. דישאל שנושה מנה בגוי ואמר לו המתן לי עד שאמכור יי"נ ואתן לך אסור, דהוא רוצה בקיומו של היין], והכא הוא רוצה בקיומן, אבל בפירות שביעית מה איסור עשו החמרים. והריטב"א כתב דהם גורמים לעשות סחורה בפירות שביעית. והראשונים הביאו עוד מהירושלמי דמירי בפירות עבירה, והיינו פירות שביעית אחר הביעור, וברמב"ם פ"ו משמיטה ויובל הי"ג כתב דמירי בחמרים שעשו מלאכת איסור כגון שהביאו פירות שביעית יותר מדאי, אבל הרמב"ן כתב דאי"צ לומר דעבדו איסורא אלא שקנסו לנהוג בדמים קדושת שביעית שמא יבואו לשלם להם בפירות שביעית ממש. ובחזו"א [שביעית י"ג י"ט] דייק מד' התוס' בע"ב [ד"ה חמירין] דאסור להשתכר בפירות שביעית אפי' מעט אלא שלא גזרו אלא על החמרים דדמי טפי לסחורה משום דנפיש רווחייהו.

* * *

ובגדר הקנס, הנהא דקנסו דוקא בחמרים בדמי שביעית ובע"ז, כת' התוס' משום דתופסין דמיהם וקצת הוי כעין דמים, וכ"כ הר"ן, וכתב דמשה אין לנו לגזור בשאר פועלים שעשו מלאכת איסור בשאר איסורי הנאה, דאין לנו לחדש קנסות שלא גזרו חכמים. ומשמעות ד' התוס' והר"ן נראה דגזרו על השכר ונתנו לו דין דמים, וכן נראה ברמב"ם פ"ג ממאכ"א הט"ו שכתב "כבר ביארנו שכל דבר שהוא אסור בהנאה וכו' דמיו מותרין חוץ מעכו"ם ומשמישה ותקרובת שלה ויין שנתנסך לה והחמירו חכמים בסתם יינם להיות דמיו אסורין כדמי יין שנתנסך לעכו"ם לפיכך עכו"ם ששכר את ישראל לעשות עמו ביין שכרו אסור", וכבר עמד בלח"מ דזה נגד המבואר בסוגיין דאינו משום דתופס דמיו, ובי' דכוונת הרמב"ם שכיון שאסרו סתם יינם כיון נסך ממש לפיכך השוכר לעשות עמו בסתם יינם שכרו אסור, אך עכ"פ בדקדוק ל' הרמב"ם נראה דעכ"פ אחר גזירת חכמים השכר הוא כעין דמים.

ובאו"ש שם הביא מהירושלמי דאם עבד עם הגוי בחנם ממשכנים אותו מנכסיו כנגד שכרו, והביאו הרשב"א בתוה"ב, ונפסק כך להלכה בשו"ע סי' קל"ג ס"ד, אמנם הרמב"ם לא הביא דין זה להלכה, וכתב האו"ש דטעמא משום דהרמב"ם נקט דשיטת הבבלי היא כנ"ל דאסרו השכר רק בדבר התופס דמיו לדונו כעין דמים, אבל בעושה בחנם ל"ש לדון שבנכסיו יש חילופי היי"נ עד כעין שכרו, אבל הירושלמי נקט דקנסוהו מפני האיסור שעשה, ומש"ה בעושה עם הנכרי בחנם ראוי לקונסו טפי, ע"ש.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

אמנם יש לרדן דלכאו' בעושה בחנם לא שייך האיסור דרוצה בקיומו דאיזה תועלת יש לו בקיום היין אם אינו משתכר בו, ומ"ט יגזרו בכה"ג. אמנם בבאר הגולה על השו"ע שם כתב דהוא משום דרוצה בקיומו, ונראה ב' דבריו ע"פ מש"כ שם בט"ז סק"ח דהא דממשכנים אותו משום שמחזיק לו טובה על כך, ונראה דכוונתו דמש"ה חשיב כמשתכר בממון, אלא דלפ"ז אין מקום לד' האו"ש הנ"ל דהרי הוא כנוטל ממון, וי"ל.

* * *

תוד"ה בדמיהן, התוס' כת' דמשמע דאם קדש בערלה וכלאי הכרם גופייהו אינה מקודשת, והק' דהא יש שו"פ בערלה וכלאי הכרם בשלא כדרך הנאתן או לאחר שריפתן, ותי' דכיון שאסור למכרן אסור גם לקדש בהם אשה, [והב"ח ציין כבר דהתוס' בקדושין תי' ב' אופנים נוספים, או דמיירי בגוונא שאין בהם שו"פ אלא כדרך הנאתן או שכיון שהיא סבורה ששויים יותר לא סצכא דעתה להתקדש בשלא כדרך הנאה].

ועי' בחי' הגרע"א שדבריהם סתומים דמה לי שאסור לקדש סו"ס בדיעבד כיון שנתן לה שו"פ מ"ט אינה מקודשת, ובי' בכוונתם דהוא משום דאי עביד לא מהני, ובי' בזה דאף לאביי דס"ל דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני הכא לא מהני, משום דכל היכא דאי נימא דלא מהני יתוקן האיסור מודה אביי דלא מהני, והכא אי נימא דלא נתקדשה הרי לא נהנה ולא עבר. והאריך בזה בשו"ת רע"א סי' קכ"ט ועוד מקומות, והעמיד דיש בזה ג' חלוקות: א. כגון הכא דאם נימא בהם דלא מהני יתוקן האיסור לגמרי, דהא האיסור הוא להנות מהערלה וכו', ואם לא התקדשה הרי שלא נהנה ולא עבר כלל, ובזה אף אביי מודה דלא מהני. ב. לאידך גיסא, במקום שאף אם נימא לא מהני לא יתוקן האיסור כלל, כגון בכותב גט בכתובת קעקע על ידו של עבד, דאף אם נימא דלא חל הגט לא נתקן האיסור כלל ובזה גם רבא מודה דל"א אי עביד לא מהני. ג. בתמורה וכיו"ב נחלקו אביי ורבא, שכיון שלא מהני נתקן שורש העבירה אבל הגברא עבר אמימרא דרחמנא, ובזה לאביי מהני דאל"ה אמאי לקי, ולרבא לא מהני ולקי אדעבר אמימרא דרחמנא.

ויש להעיר דבתוס' הוסיפו עוד דאינו דומה לקיחה דשדה עפרון וכו', ולכאו' אי"צ לזה.

ועי' תשו' אבנ"מ סי' כ"א שכתב לבאר בדבריהם דכיון דאסורים בהנאה אין להם ממון, ואם לוקח תמורתם ממון חליפיהם או מתנה [והר"ן בחולין כתב דגזל הם בידו, והרמב"ן כאן הביא מהירושלמי בקדושין דמתנה הם], וכיון שכתב הסמ"ע דכסף צריך להיות שיווי המקח ותחילת פרעון, וכך היה בשדה עפרון, וכיון שאין האשה יכולה להיות שיווי וחילוף להאיסוה"נ אינה מקודשת. [ולפ"ז חדש דאף באשה שחולה ומותרים לה האיסוה"נ אינה מקודשת כיון שהוא אינו יכול לקבל תמורה לאיסוה"נ].

* * *

נמצא זה פורע חובו בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, הרמב"ן כאן פי' בשם ר"ח דאסור ליקח מפירות שביעית דבר שאינו נאכל [אבל דבר הנאכל מותר אבל לא בדרך סחורה וכמבואר בסוכה], ומשמע בדבריו שהוא מדאורייתא, אך בחזו"א [שביעית י"ג כ"ו] כתב דאין זה בכלל סחורה דהא בלקח לעצמו והותר שרי למכור ואפ"ה אסור לפרוע ממנו חובו, אלא שפרעון החוב חשיב לקיחת הנאה מהפרי שלא כדרך הנאתו, וכשם שאין מוכרים מאכל אדם לצורך

מאכל בהמה, וכתב עוד דאיסור זה הוא מדרבנן, והוכיח כן ממש"כ התוס' דמשום פו"ר התירו, [וקצת צ"ע מל' הגמ' והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה].

דף סב:

ההוא גברא דאגר ארביה לסתם יינם יהבו ליה חיטי באגרא וכו' א"ל זיל קלינהו וקברינהו, הריטב"א בע"א הוכיח מכאן כמ"ש התוס' דשכרו אסור בהנאה לכל אדם ולא רק לפועל עצמו, והב"י בסי' קל"ג הביא דבארחות חיים כתב דכיון שאסור שכרו משום קנס מסתבר דאסור רק לידיה ולא לאחרני, וכתב בא"ח דמש"ה עדיף שיקח השכר ויתננו לעניים, ובהג' חשק שלמה כאן תמה דהכא מבואר להדיא דאסור גם לאחרים. ובחי' בית מאיר בגליון השו"ע כתב לפרש ד' הא"ח דמוטב שיקח מהגוי כדי לתת לעניים ולא יזכה לעצמו, אבל אם זכה לעצמו נאסר ושוב אין לו תקנה כמבואר כאן, וכתב דלפי"ז אי"צ לומר דהרמב"ם חולק ע"ז כמו שמשמע בב"י.

ויל"ד בכוונת הא"ח דמוטב שיקח ויתן לעניים אם הוא בכדי שלא יעבור בלא תחנם אם יניח ביד הגוי, [ונפק"מ אם עבד באיסור אצל ישראל ביי"נ], ואין לומר דלא שייך הכא לא תחנם מפני שעושה לצורך עצמו שלא יהנה מאיסור, דהא יכול לזרקו לים או ליתנו לעניים.

ועי' ברש"י לקמן סה. [ד"ה לא קשיא] דמבואר דשכרו אסור יזרוק השכר לנהר או לא יטול כלל מהנכרי חלק השכר האסור, ולכאורה כיון שיכול ליטול השכר ולזרוק לנהר איך יהיה מותר לו להניחו ביד הנכרי הא עובר בלא תחנם, ובע"כ נראה בכוונתו דלכתחילה שכרו אסור והיינו שלכתחילה אסור ליטול שכר כלל דבעצם נטילת השכר מהגוי חשיב כמשתכר מע"ז, אלא דאם נטל יזרוק לנהר דהוא אסור בהנאה, ולפי"ז ודאי שלא יטול גם ע"מ ליתן לעניים, ויל"ד בזה.

* * *

דבי ר' ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו בשמינית, הגידו"ת [שער מ"ו ח"ו אות א'] הק' מ"ט לא נשמט החוב בסוף השביעית, והעמיד דמירי בע"מ שלא תשמתנו בשביעית וכד', ויש שתי' דהכא זמן הפרעון היה בשמינית והו"ל כמלוה לי' שנים, ואנכי לא ידעתי מאי ק"ל הא אפשר שיזפו מיניהו בשמינית פירות שביעית וכמ"ש רש"י יזפי פירות שביעית קודם זמן הביעור, ומיני פירות רבים זמן ביעורם הוא בשמינית, זמן רב אחר סוף השביעית.

והחזו"א [שביעית י"ג סקי"ב] הק' מ"ט לא חשיב בכה"ג סחורה בפירות שביעית שהלוו הפירות ע"ד לקבל תמורתם פירות שלא תהיה בהם קדושת שביעית, והעלה לחדש דכל שמקבל תמורתם דבר המשמש לאותו תשמיש ששמשו הפירות ל"ח סחורה, דסו"ס מתקיים לאכלה אף שאי"ז אכילה בקדו"ש.

ובקה"י סי' כ"ג הביא דבראשונים בע"א מבואר להדיא דלא כהחזו"א בזה, דהרמב"ן והריטב"א פי' בהא דאין פורעין חוב מפירות שביעית, דמותר לקנות דבר הראוי לאכילה מפני שנתפס בקדושת שביעית, אבל דבר שא"א לנהוג בהם קדושת שביעית כגון חלוק וכיו"ב אסור, דמפקע להו מקדושתיהו, ומה"ט אסור לפרוע חובו בהם כיון שאין נתפסים בקדו"ש, וא"כ הדק"ל איך הלוו העניים פירות לדבי ר' ינאי הא הוי סחורה שתחת הפירות יכנסו פירות שאינם קדושים בקדו"ש.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

וכתב הקה"י דהרמב"ן אזיל לשיטתיה לקמיה [אות ד'] שנחלק על מש"כ התוס' דאין נעשה דמי שביעית כשקנה בהקפה ומכר לאחרים והפירות אינם בידו, והרמב"ן ס"ל דכל שהפירות בעולם בכל מקום שהם הרי שנתפס בהם קדו"ש, וא"כ הכא ל"ח שעשו העניים סחורה דהרי ביד הלווה להביא פירות לפרעון בזמן שלא כלו עדיין הפירות שביעית, והתוס' לשיטתם יוצרכו לומר כהחזו"א הנ"ל דכל היכא שקנה בהם פירות לאכילה אין חסרון דלאכלה ולא לסחורה.

* * *

תוד"ה יאות, התוס' כת' דרבינו אלחנן חדש מכח הסוגי' דהכא דאם מכר לגוי בהקפה יי"נ או ע"ז וכו' הדמים מותרים בדיעבד, דא"י חשיב דמי יי"נ, וכשם שכאן ל"ח פירות השמינית דמי הפירות שביעית, ובי' הדברים נראה דתמורת הפירות שביעית נוצר עליהם חוב, ומה שנותנים אח"כ פירות אחרים אי"ז חשוב חליפי הפירות שביעית אלא חליפי החוב.

וכתבו התוס' דעוד הוסיף רבינו יצחק דאם משך הגוי קודם נתינת דמים גם ל"ח דמי שביעית או יי"נ, דהוי כבא עליה ואח"כ נתן אתננה דמותר משום שלא היה ברשותה בזמן הראוי להחיל דין אתנן, וה"ה דהכא כיון שלא היה הע"ז ברשות הישראל בזמן פריעת המעות שהוא הזמן המחיל עליהם שם דמי ע"ז מש"ה שרי.

והרמב"ן כתב ואני חוכך בזה וכו', ודעתו דכל שישנו בעולם בשעת פרעון הדמים חשיב דמי יי"נ, וכן דייקו בל' רש"י ד"ה יאות, ועי' חזו"א שביעית סי' י' סוס"ק י"ג שתמה הא סו"ס הוא פורע לו את חובו ותו לא ומה לי אם הפירות בעולם או לא, ותי' דבגוונא דעייל ונפיק אזוזי או באין המוכר מאמינו למכור לו בהקפה חשיב נתינת המעות קיום התנאי ורק בזה מתקיים המכר, ומש"ה אם הפירות בעולם נעשה בזה דמי שביעית [וצ"ת דהרמב"ן כתב בפשיטות דכל היכא שהפירות בעולם נתפס עליהם שם דמי שביעית]. ויעוי' עוד בר"ן בארוכה בחשבון הסוגיא וביישוב קושיות הרמב"ן על התוס', ולמסקנא נוקט הר"ן כהרמב"ן.

והרא"ש כתב דאף אם נימא כהתוס' דהמעות מותרין, לו עצמו אסורים דמטיא ליה הנאה מאיסוה"נ, וצ"ת.

ולהלכה, לגבי יי"נ בשו"ע סי' קל"ב ס"א נראה שפסק כהתוס' [וכהרא"ש דרק לאחרים שרי] והגר"א כתב דד' הרמב"ן עיקר. ובסי' קמ"ד ס"ב גבי ע"ז כתב רק ההיתר דרבינו אלחנן במוכר בהקפה, והגר"א שם ציין דביי"נ היתר אף במשך הגוי את האיסור קודם הפרעון המעות.

ולגבי שביעית, בחזו"א שם כתב דלהלכה בשביעית אפשר להקל בזה כתוס', דשביעית בזה"ז דרבנן והלכה כדברי המיקל.

דף סג.

אי לא אמר קני לך מעכשיו היכי מצי מקרבה וכו', יעוי' ריטב"א בשם הרשב"א שהק' הא קניא במשיכה והביאה היא רק כדמים, ובכל מקח במשיכה לבד סגי לקנות ואח"כ מחוייב בדמים, [וצ"ע למה לא פשיטא ליה דאין בדעתו להקנות לה עד אחר הביאה]. והריטב"א תי' דבעלמא מה שקונה במשיכה לבד מפני שאחר שפסקו דמים סמכא דעתיה שיתן לו ואם לאו יתבענו לדין וקבל הדמים, אבל הכא דכסיפא ליה מילתא לתובעה לדין להבעל לו כמו שפסקו וא"כ לא סמכא דעתיה ולא קנתה במשיכה לבד.

יין המשומר

אך המאירי כתב דקושיא מעיקרא ליתא, דהכא המקח הוא הביאה והטלה הוא הדמים, ונמצא שמשיכת הטלה אינה נידונית כמשיכה אלא כקבלת המעות, וקבלת מעות אינה קונה עד שימשוך או יחזיק במקח.

אלא דאפשר לדון בזה, דאפשר דס"ל להרשב"א דבמקום שנותן הטלה קודם חשיב שהביאה היא תשלום על הטלה, וגם טלה ששלמו תמורתו בביאה יכול להחשב אתנן, ולא רק טלה שניתן כתשלום על ביאה, [וכעין דוגמא לדבר, מחיר כלב, שסמוך בקרא לאתנן, דנראה פשוט שאין חילוק אם הטלה היא בתשלום לכלב או הכלב בתשלום לטלה וגם בחליפין נאסר].

* * *

והא מחסר משיכה, ע"י תורי"ד וכע"ז בקצה"ח סי' כ"ח סק"א שהק' הא יש עליו מי שפרע, והוי דומיא דאתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו דאף שיש קלב"מ חשיב אתנן מפני שחייב לצאת יד"ש. תוד"ה והא, במה שחלקו התוס' בין מעילה להכא ע"י מהר"ם ורש"ש.

דף סג:

בגדר הדין דרוצה בקיומו אסור, הנה רש"י מפרש דאסור להיות רוצה בקיומו דישאל מצווה לבטל ע"ז ותשמישיה, ומבואר בגמ' דהאיסור גורם איסור הנאה, ומש"ה באמר לו המתן עד שאמכור י"נ ואביא לך אסור.

וזה נראה פשוט דאיסור רוצה בקיומו הוא איסור דרבנן, ומש"ה הותר גבי ירושת הגר שמא יחזור לקלקולו, [וכ"כ בחזו"א שביעית סי' ד' סקי"ז].

וצ"ב מה שייך איסור על הרצון בקיומו של הדבר, ומה השייכות בין רצונו של הישראל לע"ז של הגוי, ובשלמא בע"ז עצמה אפשר דיש לו מצוה לאבד ע"ז, אבל ביי"נ וכ"ש בסתם יינם הא אינו מצווה לילך ולאבד כל יינם של הגויים, [וכע"ז הק' הגרע"א מה שייך מעוטי תפלה בכלאים של גוי, הא אינו מצווה לאבד ולשרש אחר כלאים כמו בע"ז], ומהו גדר האיסור דרוצה בקיומו.

עוד ילה"ק דבגמ' לעיל מג. איתא דר"א הקפר מצא טבעת ועליה צורה והמתין עד שהגיע עובד כוכבים וסטר לו ובטלה, ומ"ט לא אבדה מיד והא הוי רוצה בקיומה עד שתבטל, ולמה לא נאסרה עליו בהנאה מחמת זה.

והראשונים הק' מ"ש בין אומר לו המתן לי עד שאמכור וכו', ובין מוכר ונותן לו בלי שאמר קודם לכן המתן לי, הא בין כך ובין כך הוא חפץ בקיומו של היין עד שימכר. ומחמת זה פי' התוס' (ומפורש יותר ברא"ש) דאין החילוק בין אומר לו המתן לאמר המתן, אלא הוא חילוק בעצם אם יש לו מהיכן לגבות או לא דאם אין לו ערב אסור ואם יש ערבות מותר. אמנם ברמב"ם פי"ג הכ"א הובאו ד' הגמרא כפשוטו דהחילוק אם אמר המתן או לא אמר המתן, וכן בשו"ע סי' קל"ב ס"ז, (ושם ברמ"א הביא ד' התוס' כיש אומרים), וצ"ב לשיטתם מהו החילוק אם אמר לו המתן או לא.

ואשר נראה דודאי אין האיסור כפשוטו על הרצון עצמו, אלא על מה שנעשה מעשה מוכיח שיש לו נחתות בקיום הע"ז ואי איבודה, ולשון החזו"א (החדש, סי' תרל"א) "שאינ ראוי לישראל לקבוע בעניניו ענין מציאות ע"ז או תקרובתה או שאר ענין שרצון ה' בהעדר הדבר ההוא", וכאשר נעשה מעשה המוכיח שיש לו נחתות בקיום הע"ז או היי"נ [בין אם נעשה

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

המעשה על ידו או על ידי הנכרי], אסרו רבנן את היוצא מזה בהנאה, כעין דמי ע"ז. ומהאי טעמא כ"ז שלא א"ל המתן עד שאמכור אין שום היכר למה שניח"ל בקיום היין, ומש"ה מותר, ואם א"ל המתן שמינכר דניח"ל בקיום היין אסרוהו. ומש"ה בר"א הקפר כל זמן שלא עשה שום מעשה בטבעת לא אכפ"ל שבלבו ניחא ליה במה שהטבעת קיימת.

דף סד.

ובהא דאמרי' בגמ' דמיירי בעוקר עם הגוי בחנם ור' יהודה היא דאמר אסור ליתן להם מתנת חנם, ומדר"י נשמע לר"ע דלמעוטי תפלה שרי, והק' הגרע"א דהא הר"ן בגיטין פ' בהא דשרי לשחרר עבדו להשלים לעשרה, דכל שעושה לטובת עצמו אין בזה לא תחנם ולעולם בהם תעבודו, וא"כ מאי ראי' מייתי מדר"י לדר"ע הא בדר"י ליכא איסורא בעצם כלל, משא"כ לר"ע דאיסורא איכא בקיום כלאים מהיכי תיתי דיהא מותר למעוטי תפלה. [ועי' קה"י סי' כ"ד מה שתי' בזה].

ובחזו"א שם ב' הספק בגמ' דודאי בשכרו לשבר חבית חשיב בעצם רוצה בקיומו של הי"נ, אלא שמספק"ל בגמ' דשמא כאשר הוא למעוטי תפלה, אין בו איסור, דמה שהוא רוצה לקיימו הוא בכדי לאבדה, ובאותו המעשה עצמו שמגלה רצונו בקיומה מוכיח שעיקר חפצו הוא באיבודו, וע"ז הוכיחו מהא דמותר לעקור בחנם, דאף שהגוי יש לו איזה הנאה בעקירה, כיון שהאיסור דלא תחנם הוא מחמת חפץ ה' שיהא ריחוק מהע"ז, כיון שבא למעוטי תפלה שרי מצד אחר.

וכתב עוד, ונראה שכוונתו לתרץ קושית הגרע"א, דגם אם נימא דההיתר הוא משום דלא חשיב בחנם מפני שהתועלת של מעוטי תפלה מחשיבו כבשכר, אפ"ה אפשר ללמוד מזה היתר השבירה, דעצם זה שהוא מותר מפני שמוגדר למעשה של הישראל לעצמו לתועלת השבירה והאיבוד, הוא המוכיח שאין המעשה נעשה מחמת רצון הגוי אלא לתועלת של איבוד ע"ז, וכיון שכן לא אכפ"ל שהגוי משלם על כך, דהמעשה מוגדר למעשה איבוד ולא לפעולה המורה על רצון בקיום הע"ז בינתים, ומש"ה אף שבלבו חפץ בשכר אין בכך איסור [כך נראה בכוונתו].

ונראה דלפ"ז מבואר הל' ישבור ותבא עליו ברכה, והעירו בזה שרש"י מפרש הספק אם שכרו מותר, ומשמע דלכתחילה אסור ורק בדיעבד מספק"ל, אבל להנ"ל יש קצת מקום יישוב, דאדרבה מעשה השבירה עצמו הוא גם סיבת ההיתר דהוא מעשה איבוד ע"ז.

* * *

זילו זבינו וכו' ותו איתגייירו וכו' דדעתיה לאיגיורי ודאי בטלה, החזו"א סי' ס"א האריך לייסד דיש ב' עניני ביטול בע"ז, הא' מעשה ביטול שאף אם נעשה בע"כ חשיב ביטול, והב' הוא ביטול ממילא ע"י שאין לה עובדים יעו"ש, ונקט שם דהכא מהני הביטול דהוי כע"ז שאין לה עובדים כיון שדעתיה לאיגיורי.

אך יעו"י ברשב"א שהק' הא הוי כגר תושב דמבואר בע"ב שאינו מבטל ע"ז דכל דלא פלח לא מבטל, ותי' הרשב"א דהכא גרע טפי כיון שעדין לא מל ולא טבל, ועכ"פ נראה מדבריו דלא כהחזו"א, דנראה שצריך מעשה ביטול, [ובלא"ה בסו"ד החזו"א סוס"ק ה' נראה לכאן שלא ראה ד' הרשב"א ע"ש].

יין המשומר

אלא דבאמת יל"ע בקר' הרשב"א דמ"ט לא נימא דגוי שעבד ע"ז ועכשיו הפסיק לעבדו ע"ז וחפץ להתגייר ומש"ה רוצה למכור אותה חשיב כעובד ע"ז לענין ביטול, הא אין לך מבטל גדול מזה שהיה עובד והפסיק לעבדה.

* * *

ויעוי' בריטב"א שהביטול הוא במכירה גופה, וכן מדוייק מד' התוס' שהק' מהא דמכרה לעובדיה לא בטלה, דהביטול הוא במכירה עצמה. אך ברש"י כתב דבטלו קודם המכירה, וצע"ק דא"כ אמאי אינם יכולים למכרה גם אחר שיתגיירו, ואפשר מפני מראית העין [וציינו שכ"כ בתו"ח], או משום לפני עור, וצ"ל דקודם שנתגיירו אינם מצווים בלפנ"ע. ובדעת הריטב"א והתוס' יל"ע, דבשלמא אי נימא דבמה שמוכר הוא "מעשה ביטול" ניחא, אבל אי נימא דהוא משום שהוי כע"ז שהניחה עובדיה שביטלה הוא ממילא מחמת שאין לה עובדים, איך שייך לדון בגוי המוכר לגוי אחר שיעבד אותה כביטול משום שאין לה עובדים, דאמנם הגוי הקונה עדיין לא עבד לה בפועל, אבל יצאה מרשות עובד א' לרשות עובד אחר ובמה בטלה.

* * *

ובמה שאמר להם למוכרה, לכאור' מבואר פשוט, דשרי לגוי להנות מע"ז, דאף שנאסר בע"ז לא נאסר בהנאתה, וכ"כ המנ"ח בפשיטות בסוף מצוה קי"א, וציינו שכן נקט בטו"א בחגיגה בפשיטות, אך יעוי' ברמב"ן לעיל נט': [ובחי' הר"ן שם בפירוש יותר] דהא דהגוי חייב על ניסוך היין משום דקלייה, משום דע"ז ותקרובתה אסורים בהנאה גם לנכרים וחשיב כשורפם ממש, וצ"ע מהכא.

[וביד בנימין הביא דהחת"ס כתב בשם הרמב"ן דבהנאה מגוף הע"ז אסורים גם נכרים, אבל בהנאה מדמיה מותרים].

דף סד:

גר תושב מהו שיבטל עבודת כוכבים וכו' מסתברא דפלח מבטיל דלא פלח לא מבטיל, ובפשטות משום שמי שכלא"ה אינו מאמין בע"ז אין בביטולו כלום [ומש"ה כת' הראשונים דה"ה ישמעאלי אינו מבטל ע"ז].

ויש לבאר דהא לקמיה בגמ' מבואר דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים של חבריו בין עובדה ובין שאין עובדה, ואמרי' בגמ' דאינו עובדה היינו שזה עובד לפעור וזה למרקוליס, ולכאור' אמאי ביטולו ביטול הא אינו מאמין במרקוליס כלל, ומאי שנא לגבי זה מי שעובד לע"ז אחרת ממי שאינו עובד כלל ע"ז, הא תרומיהו אינם מאמינים בה.

ואפשר לומר דבעצם כל הגויים המאמינים בעבודה זרה הרי הם טועים באותה הטעות, והיינו שבעצם הם חושבים שראוי לעבוד לנבראים ולא לבורא, אלא שזה חושב שראוי יותר לעבוד לדמות זו וזה לדמות אחרת, [ושרשם בטעות אחת כמו שבי' הרמב"ם ריש הל' ע"ז], ומש"ה שייך כל א' מהם בביטול כל מיני הע"ז אף אם אינו עובד לה בייחוד, דבעצם אמונתו כלול גם אמונת שאר הע"ז במקצת.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

ואפשר באופן אחר, דכיון דלדידן ידוע שכולם טועים בעבודתם והכל מגיע מכח יצרא דע"ז אלא שזה טעה בע"ז זו וזה באחרת הרי לדידן כולהו "עובדי עבודה זרה" הם וביטולם ביטול.

ונפק"מ ביניהם, במי שאינו מאמין בשום אמונה כלל ואומר עזב ה' את הארץ ולית דין ולית דין, דלהאופן הא' נראה שלא יוכל לבטל ע"ז, והוא כגר תושב וכישמעאלי שכתבו הראשונים שאינו מבטל, אמנם להאופן הב' אפשר גם הוא יהא יכול לבטל, דגם הוא כופר בהשי"ת מחמת אותו היצר, ויל"ד.

ובגמ' דאמרי' מאי עובדה ומאי אינו עובדה, לכאן' הומ"ל אינו עובדה ואינו עובד שום ע"ז, אך א"א להוכיח מזה, דממ"נ להצד הא' הוא כגר תושב, ולהצד הב' הוא כעובד ע"ז אחרת וכמו שתי' בגמ' זה לפעור וזה למרקוליס [ובלא"ה אפשר שלא היה שכיח בזמנם מי שאינו מאמין כלל].

והנה רש"י בבי' הספק כתב דגר תושב אינו עובד עבודת כוכבים "ובר מיניה של עובד כוכבים הוא בכל שאר עבירות", וצ"ב במה הוא בר מינו של העכו"ם, ומאיזה טעם יהא זה סיבה שיועיל ביטולו. עוד יל"ע באיזה גר תושב מיירי, אם כר"מ דאינו עובד ע"ז, או כחכמים שמקיים ז' מצוות, או כאחרים שאוכל נבלות, [ונראה פשוט דאין לומר דמיירי לאחרים דמשום שהוא אוכל נבלות גרידא לא נראה דיש לכנותו כבר מיניה של העכו"ם בכל העבירות, ועי' בר"ן לעיל מג. שגם נראה כן, שפי' גר תושב למר כדאית לי' וכו' שאינו עובד ע"ז או שקבל ז' מצוות].

ואי נימא דרש"י קאי כאן כר"מ דרק אינו עובד ע"ז, אפשר דבזה הוא חשוב קצת בר מינו של העכו"ם שהרי אף שמאמין בה' ואינו עובד ע"ז אינו מקבל עליו עולו במה שמחוייב ע"פ התורה, היינו בז' מצוות, וממילא הוא קצת כעובד ע"ז [ובפרט למה שבי' הרב מפוניבז' (שיובא לקמיה) דגר תושב מצווה על ע"ז כישראל וכלול בזה להאמין בה' ולא לכפור בו ולא רק שלא לעבוד אלילים].

שוב הראוני דהר"י מלוניל לעיל [על המשנה נב: דנכרי מבטל ע"ז של חברו] פי' דכשנכרי היודע בטיב ע"ז מבטל ע"ז הרי הוא מגלה דעתו שבכל הע"ז אין ממש אלא שאת הע"ז שלו ממשיך לעבוד משום בושת.

* * *

איזהו גר תושב וכו', וחכמים אומרים כל שקבל עליו ז' מצוות בני נח, הנה רש"י פי' בטעמא דאחרים שאלו לא באו לכלל גר תושב שהרי אף עכו"ם גמורים מצווים על ע"ז ושאר ז' מצוות, ובאמת טעמא בעי מהו הקבלה דגר תושב לר"מ ולחכמים הא בלא"ה מצווים בז' מצוות.

ובחי' מרן רי"ז הלוי במכתבים בסוף הספר בי' דאכן לענין חיוב המצוות לא נתחדש עליו דבר, אבל בקבלה נוספו עליו כל דיני ג"ת, דנפק"מ לענין גלות דאם הרג גולה, ואין בכתו דין דהבועל ארמית קנאים פוגעין בו ועוד. וגדר הדין הוא שמשעת מתן תורה ואילך צריכים גם לקבל על עצמם לעשות ז' מצוות אלו מפני שכתובות בתורה, והביא שם מהריטב"א והרמב"ן במכות דזהו המבואר לעיל [ג.]. ובב"ק דילפי' מקרא דעמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים, שנחשבים כאינם מצווים ועושים, ועי' קבלה נחשב כמצווה ועושה.

אמנם הרב מפוניבז' צ"ל בי' דענין קבלה דגר תושב הוא כעין גירות במקצת, [ובי' בזה הא דהרמב"ם כתב דגר תושב יש לו חלק לעוה"ב, ואף שבמק"א כתב דעוה"ב הוא רק לישראל ולא לאוה"ע], והוא מקבל ע"ע לקיים מצוות אלו מפני

יין המשומר

שכתובות בתורה, ונפק"מ דיש הרבה חילוקים בדיני ע"ז ועוד דישאל מצווים עליהם והגוי אינו מצווה עליהם, ובזה כשקבל ע"ע להיות גר תושב מחוייב בדיניהם כישאל ולא כגוי. [וא' הנפק"מ, דדין ע"ז בגוי הוא שמצווה שלא לעבוד לע"ז, ובישראל הוא להאמין בשם ולא לכפור בו כמבואר בחינוך במצות אנכי ה'].

וכד' הגרי"ז דלא נוסף עליו שום חיוב בפרטי המצוות ע"י קבלה זו, נראה גם בביאור"ל סוסי' ד"ש, שבי' שם בד' המג"א דיכול גר תושב בקבלתו לקבל יותר מז' מצוות ואם קבל חל עליו חיובם, ובי' שם דמה שאמרו בגמ' שגר תושב הוא שקבל ז' מצוות, היינו דאף אם קבל רק ז' מצוות אף שלא הוסיף שום דבר בחיובו שכבר היה מחויב ועומד בהן אפ"ה חל קבלתו דחשיב גר תושב לענין להחיותו. וכתב שם דזה כמו שלדעת אחרים חלה קבלתו על כל שאר המצוות ה"ה לחכמים אם הוסיף בקבלת עוד דבר חוץ מז' מצוות, [ומהני אף שיהא מותר לו לשמור שבת, אף דבסתם גר תושב אסור לשבות]. אמנם החזו"א סי' ס"ה נקט דלא יתכן שיהא גוי מקיים מצוות וכו' כגון שמניח תפילין וכדו', ונקט שם דאף לאחרים הבי' הוא דבכדי שיהא גר תושב שמותר להושיבו בינינו ולא יהא בכלל לא ישבו בארצך פן יחטיאו וכו', מחויב לקבל ע"ע לשמור הכל בכדי שלא ילמדו ממעשיו [ונקט שם דזה רק כלפי הלאוים ולא העשין].

דף סה.

שכרו עמו לעשות במלאכה אחרת וכו', הנה אביי העמיד המשנה בא"ל לעתותי ערב, ורבא העמיד באמר לו חבית חבית בפרוטה. ויל"ד אם רבא ואביי פליגי, דבפשטות נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

והנה רש"י כתב בדעת רבא דבאמר לו חבית בפרוטה שדי פרוטה לנהרא א"נ לא שקיל פרוטה א' מהנכרי, ויל"ע אם נטל כבר מהנכרי ק' פרוטות בשכרו ובתוכן יש פרוטה א' שהיא שכר ע"ז ואינה מסויימת, מה יועיל שישליך פרוטה א' לנהר, הא הכל מעורב ואסור. והיה אפשר דאביי פליג בזה ומש"ה העמיד דוקא בלעתותי ערב, וי"ל.

* * *

בתוד"ה טעמא, התוס' כתבו בסו"ד דהוה מצי לאוקמי דמתני' כר"א דס"ל יוליך הנאה לים המלח, והיינו דלדידי' אין נפק"מ אם אומר לו ק' חביות בק' פרוטות או חבית חבית בפרוטה, דבתרוייהו יכול להוליך פרוטה לים המלח והשאר שרי, והראשונים הביאו דכ"כ הראב"ד דכל הסוגי' אינה להלכה דאנן קי"ל כר"א ויוליך הנאה לים המלח.

אמנם הרמב"ם וכן השו"ע הביאו הסוגיא להלכה דחלוק הדין אם אמר ק' חביות בק' פרוטות או חבית חבית בפרוטה, והוא ע"פ ד' הראשונים כאן שחלקו בזה, דהר"ן כתב דבהא דר"א החבית דאיסורא לא גרמה הנאת החבית דהתירא, אבל כאן אפשר שלא היה שוכרו כלל אם לא היה רוצה להעביר החבית של איסור, ונמצא שהחבית של איסור גרמה כל השכר, ומש"ה גם לר"א אם לא אמר חבית חבית בפרוטה אסור הכל. וצע"ק מה אכפ"ל בגרמא זו הא סו"ס השכר בודאי הוא תמורת החבית של היתר, ורבנן שאסרו אסרו שכר יי"נ ולא הנאת גרמתו.

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

וברמב"ן כתב עוד סברא דחשיב שכל השכר קאי על כל החביות, והביא ראיה דהא אם חזר בו בדבר האבד קי"ל דשוכר עליהם עד כדי דמי כל החביות, ובע"כ דכל הדמים חשיבי דמי כל החביות.

ויש להעיר קצת לד' הרמב"ן והר"ן דהא אמרי' לקמיה דאף שבכלל השכירות דחמור שיוכל להניח עליו לגינו, אפ"ה ל"ח שכר יי"נ, והא לכאור' כיון שאם היה מתנה עימו שלא יניח לגינו אפשר שלא היה שוכרו, א"כ נימא דכל השכר קאי גם על הלגיננו. ויש לחלק.

דף עא.

האומנים ישראל ששלח להם עובד כוכבים חבית של יי"נ בשכרן מותר לומר תן לנו דמיה, והק' הר"ן לעיל סד. הא הוי רוצה בקיומו, ומ"ש מאומר לו המתן לי עד שאמכור יין נסך ואביא דאסור כמבואר שם. וכתב דמש"ה יש שפי' דהא דאסור בהמתן הוא דוקא בגוונא שעשאו אפותיקי, וכע"ז כת' התוס' והרא"ש שם דהיכא שאין לו ערב ואין לו מהיכן לגבות חובו אסור באומר לו המתן, אבל אם יש ערב או שיכול לגבות ממק"א שרי אף באומר לו המתן.

והר"ן הק' ע"ז דא"כ הו"ל לגמ' לעיל לחלק בזה גופא באומר המתן בין אם שווייה אפותיקי או לא, ובע"כ דאין נפק"מ בזה ולעולם אסור. והכא דשרי משום שאין כוונתם שימכור את החבית ויתן להם דמיה, אלא עד שאתה נותן לנו חבית תן לנו עשרה דינרים שהם שווייה שזה מה שאתה חייב. וכן כתב הר"ן כאן, דאכן אם יאמרו לו מכור חבית זו והבא לנו דמיה אסור דהוי רוצה בקיומו, והא דשרי רק משום שדורשים הדמים שחייב להם ולא אכפת להם בחבית.

אמנם הרש"ש כאן דייק בל' רש"י במשנה דאף אם יאמרו לו מכור חבית זו והבא דמיה יהא מותר מפני שלא קנו ואינו חייב אלא מעות, ופי' הרש"ש דכוונת רש"י כהתוס' לעיל דדוקא באופן שאין לו לגבות אלא מהיין אסור.

ובשו"ע סי' קל"ב ס"ג העמיד דין המשנה כאן כהר"ן שאומרים לו עד שאתה נותן לנו החבית תהא שלך ותן לנו מעות כנגדה, ובאמת בדינא דהיה נושה בו וכו' לא הביא החילוקים כהתוס' והרא"ש.

אמנם ברמב"ם פי"ג ממאכ"א ה"כ כתב בפשיטות בדינא דמתני' דאומרים לו תן לנו דמיה ולא פי' כהר"ן, ובהכ"א הביא הדין דישראל שהיה נושה וכו' וכתב החילוק אם אמר המתן או לא, ולא הזכיר החילוקים שכתבו התוס' והרא"ש, ויל"ד.

* * *

משנכנסה לרשותן אסור, הרא"ש כתב דהיינו שקבלוה בשכרן, דבכניסה לרשות לבד לא קנו דחצרו של אדם אינה קונה לו בעל כרחו. כון פי' הש"ך בסי' קל"ג סקכ"ז מה שכתב שם בשו"ע שקבלוה בשכרן.

ובמנ"ח מצוה י"א הק' מכאן על מה שכתב הר"ן לעיל בעובדא דר"א הקפד שלא רצה להגביה הטבעת שלא יזכה בה עד שבטלה עובד כוכבים, וכת' הר"ן דאף שאין זכיה באיסוה"נ מ"מ באיסורים כה"ג שיכול גוי לבטלם יש בהם זכיה, אבל בחמץ בפסח וכד' שאין בהם ביטול אף אם באו לידו לא זכה בהם. והק' המנ"ח דהכא הרי מיירי ביי"נ שהוא תקרובת ע"ז ותקרובת לא בטלה, וא"כ לד' הר"ן אף אם באה לרשותן לא זכו ומ"ט נאסרה.

יין המשומר

ויעזי' ברש"ש כאן שכתב דטעמא דאסור משום דמיחזי כע"ז ביד ישראל, ואף שלא זכו בה, ודלא כדמשמע מהרא"ש דדוקא משום דזכו בה, ולפ"ז א"ש להר"ן.

* * *

צא והפס עלי מנת המלך, רש"י מסביר שאף שהוא פורע את חובו ביי"נ כיון דהוי מצי לפרעו בזוזי ל"ח שלוחו. [ויש פה נקודת חידוש שמוגדר כשלוחו על הפרעון ולא כשלוחו על היי"נ, ויל"ד]. ומשמע דהטעם לאסור היה משום דהוי פורע חובו באיסוה"נ.

ויל"ע דבשלמא כשאדם עצמו פורע חובו באיסוה"נ הרי נהנה מהאיסוה"נ, שעושה מעשה פרעון לטובת עצמו ביי"נ. אבל כשאחר פורע עבורו את החוב הרי קי"ל דפורע חובו חשיב מברית ארי, ושרי אף במודר הנאה, [עי' בר"ן נדרים לג:]: וא"כ מ"ט חשיב שנהנה מיי"נ. ולכאור' בע"כ דכשצוהו ע"ז שאני, דאסור כיון שבכה"ג ל"ח מברית ארי, ומדין ערב שהוציא ממון על פיו.

וברש"י כאן כתב דבאומר עול תחתי חשיב שלוחו, והק' הריטב"א הא אין שליחות לעכו"ם, ותי' דכיון שהתחייב ע"ז חייב, כיון שהוציא על פיו.

אך צ"ב דאף מדין ערב עדיין אי"ז נהנה מאיסוה"נ, דאמנם משום שהוא הנאה דמפיק ממנו אפומיה מחייב, אבל אכתי מ"ט יחשב עי"ז כנהנה מהאיסוה"נ.

ועי' חזו"א חו"מ ליקוטים סי' י"ז דבדין ערב מלבד ההנאה שהוציא ממון על פיו, יש עוד דין שחשיב נטילת הנאה מהממון, שעצם מה שנעשה בממון רצונו חשיב קבלת הנאה מהממון בעצמו, ומחמת זה מקודשת מפני שקבלה את הנאת הממון שהוציאו על פיה, [ובי' בזה גם הסוגי' דלעיל סג: מדין ערב], ולפי"ז בהוציאו על פיו חשיב כנהנה ממש מגוף היי"נ.

* * *

התוס' כאן ד"ה פרדשני כתבו דלרב אשי דמשיכה אינה קונה בעובד כוכבים היינו דוקא במכירה, אבל במתנה והפקר קונה, וכ"כ התוס' בבכורות יג. אליבא דר' יוחנן דבישראל מן התורה קונה בכסף ולא במשיכה, אפ"ה במתנה והפקר קונה במשיכה.

אמנם הראשונים הביאו דהרמב"ן בב"מ מט: כתב דלא מהני משיכה כלל אף במתנה והפקר אלא חצר. ועי' חזו"א בכורות סי' י"ח סק"ד, דלפי"ז צ"ל דיחלקו גם בקנין כסף איך פועל, דלהתוס' קונה את הכסף בהגבהה ועי"ז נקנה המקח, אבל להרמב"ן דוקא בחצר או ביד, וכן בחליפין דלתוס' מהני שימושך הסודר ולהרמב"ן בעי שיהא כולו בידו.

והא דמבוא' בגמ' דבגזל גם תלוי בזה דלמ"ד דאין עכו"ם קונה במשיכה ה"ה בגזל, כת' התוס' [עב]. דלא דמי למציאה ומתנה דבהתירא אתי לידיה, דגזל באיסורא אתי לידיה, ובי' שם החזו"א דכיון שזוכה בע"כ של בעלים גרע אף ממכר,

ציונים ומראי מקומות למסכת עבודה זרה

דבמכר שאגידא ברשות בעלים שרצונו לקנות הדמים אין משיכה קונה כ"ש בגזל דהוא זוכה בע"כ של הבעלים דלא תקנה משיכה.

והק' שם החזו"א דבגמ' בב"מ צט. מבואר דכשם שתקנו משיכה בלקוחות תקנו משיכה בשומרים, ול"ל תקנה הא כיון שאינו מחוסר מעות מן הדין היה שתקנה משיכה.

והתוס' כת' בד"ה רב אשי, דכיון שרש"י ור"ת נחלקו אי הלכה כאמימר או כרב אשי, הרוצה להקנות בהמה לגוי לפוטרה מן הבכורה יעשה גם קנין כסף וגם קנין משיכה, והגרע"א הק' הא אף אם הלכה כרב אשי דמשיכה אינה קונה בעכו"ם, הא יכול להקנות חלק לגוי במתנה ובזה אי"צ מעות וסגי במשיכה. ויש שכת' דהתוס' לא כת' כן משום דאסור לתת לו במתנה משום לא תחנם, אלא דזה תלוי במה שדנו האחרונים אם בעושה לצורך עצמו חשיב לא תחנם. דהגרע"א כאן לשיטתו לעיל סד. שנקט שבכל אופן שעושה לצורך עצמו ל"ה בכלל לא תחנם, אך החת"ס ועוד שם חילקו בזה בכמה אופנים.

ויעוי' בקצה"ח סי' ר"ד סק"ד שהביא מהג' אשר"י בב"מ שכתב לאידך גיסא דבמוכר עובר פרתו לגוי לכו"ע סגי בכסף דאין לו מה למשוך [ומזה למד הקצה"ח דבמתנה או במגבהו חובו לכו"ע סגי במשיכה כהתוס'].]

דף עא:

רש"י כאן פי' דפחות משו"פ אינו ממון גבי ישראל דמחלי עליה אבל גבי עובד כוכבים ממונא הוא, ויל"ד מ"ט חלוק דבישראל הוא ממון רק בשו"פ ובגוי חשיב ממון ביותר משו"פ, והיה אפשר בכוונתו דשם ממון הוא בדבר דקפדי עליה.

אמנם ברש"י בסנהדרין נז. כתב דפחות משו"פ גזל הוא אלא שאין ב"ד נזקקין להשיבו דמחיל ליה, ובישראל נמי אסור ומעבר לא עבר דכתיב לא תגזול והשיב את הגזילה, אמיד די השבון קרי גזל ואידך לא, אבל בכותי דלאו בר השבון הוא שכל דינו למיתה לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל, עכת"ד. ונראה דבאמת הוא גזל אף בפחות משו"פ, אלא דבישראל התורה קבעה דחייב בהשבה ובזה קבעה התורה דמה ששייך בהשבון חשיב גזל ומה שלא שייך בהשבון אינו גזל, משא"כ בגוי שאין בו דין השבה לא נפיק פחות משו"פ מתורת גזל.

והנה הרמב"ם כת' בפ"א מהל' גניבה דאסור לגנוב כל שהוא מה"ת, וכת' המ"מ דפחות משו"פ הוי חצי שיעור.

אמנם הגר"ח [הובא ברשימות שיעורים מנכדו הגר"ד מבוסטון בהקדמה לפ' מרובה] הוכיח מד' הרמב"ם דאינו כן אלא דפחות משו"פ אינו ממון כלל, דהרמב"ם שם כתב דינא דפחות משו"פ בהדי הדין דגזל ע"מ למיקט, ובי' בכוונת הרמב"ם דכל מעשה לקיחה מחברו אף כשאין בו ריבוי ממון חשיב מעשה גניבה ואסור. ושוב מצאתי מפורש כן ברשב"א ב"ק קה. [ד"ה אע"פ] שכתב בתוה"ד דאע"פ שחייב השבה הוא רק בשו"פ, אסור לגזול אפי' פחות משו"פ דאע"ג דממונא ליכא צערה מיהא איכא.

והנפק"מ בין המ"מ להגר"ח כת' שם הגר"ד ס' באיסור' נ' דלהמ"מ שרי, ולהגר"ח אסור.

ולפי"ד הגר"ח צ"ל דטעמא דבגוי נהרג על פחות משו"פ, דכלפי גוי אף בזה חשוב מעשה גניבה המחייבו, וכמבואר שם בסנהדרין נז. דחייב על מה שמצער ליה.

וקצת היה נראה להביא ראיה להמ"מ, דהנה הר"מ בפ"ט ממלכים ה"ט כתב בן נח חייב על הגזל בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל וכו' וכן חייב על פחות משוה פרוטה וכו', ולא ביאר הטעם, ובסמוך בהל' י' כתב וכן חייב על אבמה"ח וכו' בכל

יין המשומר

שהוא שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד, ולפ"ר היה נראה דזה הטעם גם למש"כ בהל' הקודמת דחייב על פחות משו"פ.

אך באמת אי משום הא יש להעיר קצת על ד' המ"מ, דהנה בגמ' סהנדרין נט. הק' אהא דאמרי' דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, הא פחות משו"פ דלב"נ אסור, ותי' משום דלא מחלי, ולכאו' להמ"מ תיפו"ל דהא לא ניתנו שיעורים לבני נח.

[ובאמת באבנ"ז יו"ד סי' קס"א הביא מהתוס' בחולין דבכה"ג שהגוי חייב על פחות מכשיעור ל"ח מי איכא מידי וכו', ומזה הוכיח דפחות משו"פ לא חשיב אפי' חצי שיעור].

ואפשר דדעת המ"מ דהשיעור שניתן למשה מסיני אינו "פרוטה" אלא "שיעור שמקפידים עליו", ובישראל באמת הוא פרוטה, ובאמת דגוי חייב אף על שיעור שאין מקפידים עליו דלא נתנו שיעורים לבני נח, אבל הגמ' תי' שם דהאמת היא דבב"נ אף פחות משו"פ הוא עדיין בכלל השיעור דהוא מקפיד עליו.

אך יש להביא ראיה שאינו כך דהמ"מ ריש הל' גזילה הביא דמה שאסור לגזול כל שהוא, דוקא בדבר שקצת בנ"א מקפידים עליו אבל בדבר שאין אף אחד מקפיד עליו שרי [ורק משום מידת חסידות אסור], ולכאו' להנ"ל אין חילוק דגם זה הוא בכלל ח"ש, [אא"כ נימא דהשיעור הוא "שיעור שכל בנ"א מקפידים עליו", ואף פחות מזה הוא ממון, ומה שאף א' אינו מקפיד עליו אינו ממון כלל].

דף עב.

ההוא גברא דאמר ליה לחבריה אי מזביננא לה להא ארעא מזביננא לך במאה זוזי אזל זבנה לאיניש אחרינא במאה ועשרין וכו' האי זוזי אנסוהו. והיינו כיון שכוונתו היתה שאם ימכור מדעתו הרי הוא מוכר לו מעכשיו במאה, ואם מכר בק"כ הרי שלא היתה מכירה מדעתו אלא זוזי אנסוהו ולא היה בכלל התנאי וממילא לא חלה המכירה קמייא אלא מה שמכר עכשיו.

והראשונים הביאו דהראב"ד כתב דאי נמי זבנה לאיניש אחרינא במאה ועשרים ובתור הכי שמע קמא ובעי למיתן ליה כי האיך מפיק ליה מיניה, דהא כל כמה דלא מימליך בקמא לאו אנוס הוא. והוא תמוה מאד, [וכבר הק' כן הרמב"ן], הא סו"ס מה שנתרצה עכשיו למכור הוא משום דזוזי אנסוהו, ולא היה בכלל התנאי ומה יהני מה שעכשיו מסכים לתת גם ק"כ, ונראה שהראב"ד התכוין ליישב א"ז, שכתב דכל כמה דלא מימליך בקמא לאו אנוס הוא, והיינו דמחמת כך בטל המקח, אך זה עצמו צ"ב, ומצוה ליישב.

